

Univerzita Karlova, Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Disertační práce

Rozvod manželství a jeho občanskoprávní důsledky

The divorce and its civil-law consequences

2012

Autor: Mgr. Mojmír Frček

Školitel: Doc. JUDr. Josef Salač, Ph.D.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci na téma Rozvod manželství a jeho občanskoprávní důsledky vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Mojmír Frček

Poděkování:

V souvislosti s dokončením disertační práce si tímto dovoluji poděkovat Doc. JUDr. Josefu Salačovi, Ph.D., a to za celé čtyřleté období mého doktorského studia. Tato práce by rovněž nemohla vzniknout bez obětavé podpory mé rodiny.

Obsah

A. ROZVOD MANŽELSTVÍ

1.	Úvod	14
2.	Historický exkurz do vývoje právní úpravy rozvodu manželství u nás	16
2.1	Od Starého zákona až do středověku	16
2.2	Situace do doby vzniku samostatného Československa	17
2.3	Situace po vzniku samostatného Československa	20
2.4	Situace po II. světové válce	22
2.5	Historický exkurz – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině	26
3.	Rozvod manželství v současném zákoně o rodině	29
3.1	Procesní úprava řízení o rozvod manželství	31
3.1.1	Řízení o rozvod manželství jakožto řízení sporné	31
3.1.2	Pravomoc, věcná a místní příslušnost soudu	32
3.1.3	Rozvod s mezinárodním prvkem – nařízení Brusel IIa, Brusel I	34
3.1.4	Náklady řízení a poplatková povinnost účastníků	35
3.1.5	Účastníci řízení o rozvod manželství	37
3.1.6	Otázka obligatornosti nařízení jednání	37
3.1.7	Další specifika řízení o rozvod manželství	39
3.1.8	Opravné prostředky	41
3.2	Právní úprava jednotlivých variant rozvodu manželství v ZoR	41
3.2.1	Rozvod manželství dle ustanovení § 24 ZoR	42
3.2.1.1	<i>Kvalifikovaný rozvrat manželství</i>	42
3.2.1.2	<i>Příčiny rozvratu manželství</i>	44
3.2.1.3	<i>Ochrana zájmů nezletilých dětí</i>	46
3.2.2	Rozvod manželství dle § 24a ZoR	47
3.2.2.1	<i>Zákonné podmínky pro rozvod manželství dle § 24a ZoR</i>	48
3.2.2.2	<i>Smlouvy dle § 24a ZoR formou notářského zápisu</i>	65
3.2.2.3	<i>Rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí</i>	66
3.2.2.4	<i>Pojistka v ustanovení § 24a odst. 2 ZoR</i>	68

B. DŮSLEDKY ROZVODU MANŽELSTVÍ

4.	Systematické uspořádání disertační práce stran důsledků rozvodu manželství a důvody takového uspořádání	71
4.1	Úvod	71
4.2	Trestněprávní rovina	72
4.3	Rovina v oblasti práva sociálního zabezpečení	73
4.4	Rovina v oblasti pracovního práva	74
4.5	Rovina v oblasti práva finančního, resp. daňového	74
5.	Občanskoprávní důsledky rozvodu manželství	75
5.1	Změna osobního statusu manželů po rozvodu	75
5.2	Užívání společného příjmení druhým z manželů po rozvodu	76
5.3	Změna příjmení nezletilého dítěte po rozvodu	78
5.4	Důsledky rozvodu manželství v oblasti výživného	78
5.4.1	Zánik vzájemné vyživovací povinnosti mezi manželi	78
5.4.2	Vznik vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi	80
5.4.2.1	Výživné rozvedenému manželovi jakožto institut mimořádný	82
5.4.2.2	Vyživovací povinnosti rozvedeného manžela	82
5.4.2.3	Stav odkázanosti na výživné jako základní podmínka pro vznik vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manželi	84
5.4.2.4	Výživné rozvedeného manžela (rodiče) s ohledem na výživné k nezletilému dítěti, které je svěřeno jednomu z rodičů	88
5.4.2.5	Doba trvání vyživovací povinnosti	88
5.4.2.6	Sankční výživné	89
5.4.2.7	Forma plnění – jednorázově nebo opěťující se částky	91
5.4.2.8	Rozpor s dobrými mravy	92
5.4.2.9	Procesní aspekty výživného mezi rozvedenými manželi	96
5.4.2.10	Změna rozsahu vyživovací povinnosti v souvislosti se změnou poměrů	99
5.4.2.11	Zánik vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi – obecně	100
5.4.2.12	Zánik vyživovací povinnosti uzavřením nového manželství	101
5.4.2.13	Zánik vyživovací povinnosti smrtí rozvedeného manžela	102

5.4.2.14	<i>Zánik vyživovací povinnosti poskytnutím jednorázové částky</i> ...	102
5.5	Rozvod manželství ve vztahu k dětem	103
5.5.1	Procesní stránka rozvodu manželství s ohledem na nezletilé děti	104
5.5.2	Ingerence nezletilého dítěte do řízení	106
5.5.3	Výchova dítěte po rozvodu manželství	107
5.5.3.1	<i>Svěření dítěte do výchovy pouze jednoho z rodičů</i>	107
5.5.3.2	<i>Svěření dítěte do společné výchovy obou rodičů</i>	109
5.5.3.3	<i>Svěření dítěte do střídavé výchovy obou rodičů</i>	110
5.5.3.4	<i>Svěření dítěte do péče osoby odlišné od obou rodičů</i>	112
5.5.4	Výživné dítěte po rozvodu manželství	113
5.5.4.1	<i>Podstata a trvání vyživovací povinnosti rodičů k dítěti</i> ...	113
5.5.4.2	<i>Způsob hrazení výživného</i>	114
5.5.4.3	<i>Výše výživného a způsob jejího určení</i>	115
5.5.4.4	<i>Prvky zvláštní ochrany výživného</i>	117
5.5.5	Styk rodičů s dítětem dítě po rozvodu	118
5.6	Společné jmění manželů	118
5.6.1	Společné jmění manželů – krátký historický exkurz	118
5.6.2	Společné jmění manželů – obsah pojmu	121
5.6.3	Vznik společného jmění manželů	122
5.6.4	Rozsah společného jmění manželů	124
5.6.5	Příklady příjmů a majetkových práv patřících do SJM ...	126
5.6.7	Příklady příjmů a majetkových práv nepatřících do SJM ...	130
5.6.8	Způsoby nabytí majetku do SJM	132
5.6.9	Výlučný majetek dle ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ	137
5.6.9.1	<i>Majetek nabytý za trvání manželství děděním či darem</i> ...	139
5.6.9.2	<i>Majetek nabytý za trvání manželství jedním z manželů za jeho výlučný majetek</i>	140
5.6.9.3	<i>Věci sloužící osobní potřebě jen jednoho z manželů</i>	141
5.6.9.4	<i>Věci vydané v rámci restitučních předpisů</i>	142
5.6.9.5	<i>Věci sloužící k výkonu povolání jednoho z manželů (do zákonné novely č. 91/1998 Sb.)</i>	144
5.6.10	Společné jmění manželů – pasiva	144

5.6.10.1	<i>Výluky z pasiv SJM</i>	145
5.6.10.2	<i>Odpovědnost za závazky vzniklé způsobením škody či z bezdůvodného obohacení</i>	148
5.6.11	<i>Modifikace společného jmění manželů</i>	148
5.6.11.1	<i>Modifikace rozsahu společného jmění manželů smlouvou</i>	149
5.6.11.2	<i>Modifikace správy společného jmění manželů smlouvou</i>	150
5.6.11.3	<i>Modifikace společného jmění manželů rozhodnutím soudu</i>	151
5.6.11.4	<i>Ochrana třetích osob</i>	153
5.6.12	<i>Společné jmění manželů a podnikání</i>	160
5.6.13	<i>Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání</i>	163
5.6.13.1	<i>Zánik společného jmění manželů</i>	163
5.6.13.2	<i>Vypořádání společného jmění manželů</i>	164
5.6.13.3	<i>Způsoby vypořádání společného jmění manželů</i>	166
5.6.13.4	<i>Vypořádání společného jmění manželů dohodou</i>	167
5.6.13.5	<i>Vypořádání společného jmění manželů soudním rozhodnutím</i>	172
5.6.13.6	<i>Kritéria pro rozhodování soudu o vypořádání SJM</i>	172
5.6.13.7	<i>Rovnost podílů</i>	175
5.6.13.8	<i>Náklady řízení při vypořádání SJM soudem</i>	179
5.6.13.9	<i>Vypořádání společného jmění manželů – zápočty</i>	179
5.6.13.10	<i>Vypořádání SJM schválením smíru v soudním řízení</i>	181
5.6.13.11	<i>Vypořádání SJM zákonnou fikcí</i>	181
5.7	<i>Důsledky rozvodu manželství na bydlení manželů</i>	182
5.7.1	<i>Společné bydlení manželů na základě vlastnického práva</i>	183
5.7.1.1	<i>Společné bydlení manželů v domě či bytě jednoho z manželů</i>	183
5.7.1.2	<i>Společné bydlení manželů v domě či bytě obou manželů</i>	184
5.7.2	<i>Společné bydlení manželů v domě či bytě na základě nájemního vztahu</i>	184
5.7.2.1	<i>Společné bydlení manželů v nájemním bytě</i>	185
5.7.2.2	<i>Specifika družstevního bytu</i>	194
5.7.3	<i>Bytové náhrady</i>	198
5.8	<i>Důsledky rozvodu manželství při dědění</i>	200

5.8.1	Přímé dědické důsledky rozvodu manželství ve vztahu k bývalému manželovi	200
5.8.2	Nepřímé dědické důsledky rozvodu manželství ve vztahu k bývalému manželovi	200
5.8.3	Dědické důsledky rozvodu manželství ve vztahu k dětem ...	201
5.9	Důsledky rozvodu manželství na postmortální ochranu osobnosti ...	202
5.10	Důsledky rozvodu manželství na běh promlčení doby	202
5.11	Důsledky rozvodu manželství při odpovědnosti za způsobenou škodu na zdraví (resp. usmrcením) dle § 444 ObčZ	203
6.	Zákon č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník	203
6.1	Nový občanský zákoník - pro a proti	204
6.2	Rozvod manželství a jeho občanskoprávní důsledky ve světle nového občanského zákoníku	206
6.2.1	Rozvod manželství v NObčZ	207
6.2.2	Úprava výživného rozvedeného manžela	208
6.2.3	Úprava společného jmění (manželů)	209
6.2.4	Otázky společného bydlení manželů	211
6.2.5	Krátká úvaha o přechodu na NObčZ	213
7.	Závěr	214
8.	Abstrakt	223
9.	Abstract	227
10.	Seznam použitých zdrojů	231
10.1	Knižní literatura	231
10.2	Časopisecká literatura	234
10.3	Soudní rozhodnutí	236
10.4	Ostatní zdroje	241
11.	Přílohová část	243
11.1	Vývoj počtu rozvodů u nás od roku 1950 do současnosti.....	243
11.2	Úhrnná rozvodovost u nás od roku 1950 do současnosti.....	243

Seznam užitých zkratek nejpoužívanějších právních předpisů

- ZoR** Zákon č. 94/1963 Sb., ze dne 4. prosince 1963, zákon o rodině, ve znění zákonů č. 132/1982 Sb., č. 234/1992 Sb., nálezů Ústavního soudu České republiky č. 72/1995 Sb., zákonů č. 91/1998 Sb., č. 360/1999 Sb., č. 301/2000 Sb., č. 109/2002 Sb., č. 320/2002 Sb., č. 321/2002 Sb., č. 315/2004 Sb., č. 383/2005 Sb., č. 115/2006 Sb., č. 134/2006 Sb., č. 227/2006 Sb., č. 342/2006 Sb., č. 112/2006 Sb., č. 259/2008 Sb., č. 244/2010 Sb., č. 84/2012 Sb.
- ObčZ** Zákon č. 40/1964 Sb. ze dne 26. února 1964, občanský zákoník, ve znění zákonů č. 58/1969 Sb., č. 131/1982 Sb., č. 94/1988 Sb., č. 188/1988 Sb., č. 87/1990 Sb., č. 105/1990 Sb., č. 116/1990 Sb., č. 87/1991 Sb., č. 509/1991 Sb. (úplné znění zákona vyhlášeno pod č. 47/1992 Sb.), č. 264/1992 Sb., č. 267/1994 Sb., č. 104/1995 Sb., č. 118/1995 Sb., č. 89/1996 Sb., č. 94/1996 Sb., č. 227/1997 Sb., č. 91/1998 Sb., č. 165/1998 Sb., č. 159/1999 Sb., č. 363/1999 Sb., č. 27/2000 Sb., č. 103/2000 Sb., č. 227/2000 Sb., č. 367/2000 Sb., č. 229/2001 Sb., č. 317/2001 Sb., č. 501/2001 Sb., č. 125/2002 Sb., č. 135/2002 Sb., č. 136/2002 Sb., č. 320/2002 Sb., nálezů Ústavního soudu č. 476/2002 Sb., zákonů č. 88/2003 Sb., č. 37/2004 Sb. a č. 47/2004 Sb., nálezů Ústavního soudu č. 278/2004 Sb., zákonů č. 480/2004 Sb., č. 554/2004 Sb., č. 359/2005 Sb., č. 56/2006 Sb., č. 57/2006 Sb., č. 107/2006 Sb., č. 115/2006 Sb., č. 160/2006 Sb., č. 264/2006 Sb., č. 315/2006 Sb., č. 443/2006 Sb., č. 296/2007 Sb., č. 230/2008 Sb., č. 384/2008 Sb., 215/2009 Sb., č. 285/2009 Sb., č. 306/2008 Sb., č. 227/2009 Sb., č. 155/2010 Sb., č. 28/2011 Sb., č. 132/2011 Sb. (část), č. 139/2011 Sb., č. 132/2011 Sb., č. 420/2011 Sb., č. 170/2012 Sb., č. 142/2012 Sb., č. 264/2006 Sb. (část), č. 428/2011 Sb.
- NObčZ** Zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012, občanský zákoník, účinný od 1. ledna 2014.

ObchZ

Zákon č. 513/1991 Sb. ze dne 5. listopadu 1991, obchodní zákoník, ve znění zákonů č. 264/1992 Sb., č. 591/1992 Sb., č. 286/1993 Sb., č. 156/1994 Sb., č. 84/1995 Sb., č. 94/1996 Sb., č. 142/1996 Sb., č. 77/1997 Sb., č. 15/1998 Sb., č. 165/1998 Sb., č. 356/1999 Sb., č. 27/2000 Sb., č. 29/2000 Sb., č. 30/2000 Sb., č. 105/2000 Sb., č. 367/2000 Sb., č. 370/2000 Sb. (úplné znění pod č. 63/2001 Sb.), č. 120/2001 Sb., č. 239/2001 Sb., č. 353/2001 Sb., č. 15/2002 Sb., č. 125/2002 Sb., č. 126/2002 Sb., č. 151/2002 Sb., č. 308/2002 Sb., č. 312/2002 Sb., nálezů ÚS č. 87/2003 Sb., zákonů č. 88/2003 Sb., č. 437/2003 Sb., č. 85/2004 Sb., č. 257/2004 Sb., č. 360/2004 Sb., č. 484/2004 Sb., č. 499/2004 Sb., č. 554/2004 Sb., č. 179/2005 Sb., č. 216/2005 Sb., č. 377/2005 Sb., č. 413/2005 Sb., č. 56/2006 Sb., č. 57/2006 Sb., č. 79/2006 Sb., č. 81/2006 Sb., č. 308/2006 Sb., č. 269/2007 Sb., č. 296/2007 Sb., č. 344/2007 Sb., č. 36/2008 Sb., č. 104/2008 Sb., č. 126/2008 Sb., č. 130/2008 Sb., č. 230/2008 Sb., č. 215/2009 Sb., č. 217/2009 Sb., č. 227/2009 Sb., č. 230/2009 Sb., č. 285/2009 Sb., č. 420/2009 Sb., č. 152/2010 Sb., č. 409/2010 Sb., č. 427/2010 Sb., č. 188/2011 Sb., č. 351/2011 Sb., č. 355/2011 Sb., č. 420/2011 Sb., č. 167/2012 Sb., č. 428/2011 Sb., č. 309/2002 Sb.

OSŘ

Zákon č. 99/1963 Sb. ze dne 4. prosince 1963, občanský soudní řád ve znění zákonů č. 36/1967 Sb., č. 158/1969 Sb., č. 49/1973 Sb., č. 20/1975 Sb., č. 133/1982 Sb., č. 180/1990 Sb., č. 328/1991 Sb., č. 519/1991 Sb., č. 263/1992 Sb., č. 24/1993 Sb., č. 171/1993 Sb., č. 117/1994 Sb., č. 152/1994 Sb., č. 216/1994 Sb., č. 84/1995 Sb., č. 118/1995 Sb., č. 160/1995 Sb., č. 238/1995 Sb. ve znění redakční opravy uveřejněné v částce 69 Sbírky zákonů, roč. 1995, č. 247/1995 Sb., nálezů Ústavního soudu č. 31/1996 Sb., zákona č. 142/1996 Sb., nálezů Ústavního soudu č. 269/1996 Sb., zákonů č. 202/1997 Sb., č. 227/1997 Sb., č. 15/1998 Sb., č. 91/1998 Sb., č. 165/1998 Sb., č. 326/1999 Sb., č. 360/1999 Sb., nálezů Ústavního soudu č. 2/2000 Sb., zákonů č. 27/2000 Sb., č. 30/2000 Sb., č. 46/2000 Sb., č. 105/2000 Sb., č. 130/2000 Sb., č. 155/2000 Sb., č. 204/2000 Sb., č. 220/2000 Sb., č. 227/2000 Sb., č. 367/2000 Sb., č. 370/2000 Sb., č. 120/2001 Sb., č. 137/2001 Sb., č. 231/2001 Sb., č. 271/2001 Sb., nálezů Ústavního soudu č.

276/2001 Sb., zákonů č. 317/2001 Sb., č. 451/2001 Sb., č. 491/2001 Sb., č. 501/2001 Sb., č. 151/2002 Sb., č. 202/2002 Sb., č. 226/2002 Sb., č. 320/2002 Sb., nálezů Ústavního soudu č. 476/2002 Sb., zákonů č. 88/2003 Sb., č. 120/2004 Sb., nálezů Ústavního soudu č. 153/2004 Sb., zákonů č. 237/2004 Sb., č. 257/2004 Sb., č. 340/2004 Sb., č. 436/2004 Sb., č. 501/2004 Sb., č. 554/2004 Sb., č. 555/2004 Sb., č. 628/2004 Sb., č. 59/2005 Sb., č. 170/2005 Sb., č. 205/2005 Sb., č. 216/2005 Sb., č. 342/2005 Sb., č. 377/2005 Sb., č. 383/2005 Sb., č. 413/2005 Sb., č. 56/2006 Sb., č. 57/2006 Sb., č. 79/2006 Sb., č. 112/2006 Sb., č. 113/2006 Sb., č. 115/2006 Sb., č. 133/2006 Sb., č. 134/2006 Sb., č. 135/2006 Sb., č. 189/2006 Sb. (ve znění zákonů č. 585/2006 Sb., č. 152/2007 Sb., č. 153/2007 Sb., č. 261/2007 Sb. a č. 306/2008 Sb.), č. 216/2006 Sb., č. 233/2006 Sb., č. 264/2006 Sb., č. 308/2006 Sb., č. 315/2006 Sb., č. 296/2007 Sb., č. 104/2008 Sb., č. 123/2008 Sb., č. 126/2008 Sb., č. 129/2008 Sb., č. 259/2008 Sb., č. 274/2008 Sb., č. 295/2008 Sb., č. 305/2008 Sb., č. 384/2008 Sb., č. 7/2009 Sb., č. 198/2009 Sb., č. 218/2009 Sb., č. 285/2009 Sb., č. 286/2009 Sb., 420/2009 Sb., č. 227/2009 Sb., č. 281/2009 Sb., č. 347/2010 Sb., č. 409/2010 Sb., č. 69/2011 Sb., č. 48/2010 Sb., č. 139/2011 Sb., č. 188/2011 Sb., č. 186/2011 Sb., č. 218/2011 Sb., č. 355/2011 Sb., č. 364/2011 Sb., č. 420/2011 Sb., č. 470/2011 Sb., č. 167/2012 Sb., č. 267/2006 Sb., č. 147/2012 Sb., č. 309/2002 Sb., č. 458/2011 Sb.

NotŘ

Zákon č. 358/1992 Sb., ze dne 7. května 1992, notářský řád, ve znění zákonů č. 82/1998 Sb., č. 30/2000 Sb., č. 370/2000 Sb., č. 120/2001 Sb., č. 352/2001 Sb., č. 501/2001 Sb., č. 317/2001 Sb., č. 6/2002 Sb., č. 349/2002 Sb., č. 476/2002 Sb., č. 88/2003 Sb., č. 18/2004 Sb., č. 237/2004 Sb., č. 284/2004 Sb., č. 628/2004 Sb., č. 554/2004 Sb., č. 216/2005 Sb., č. 377/2005 Sb., č. 344/2005 Sb., č. 70/2006 Sb., č. 308/2006 Sb., č. 81/2006 Sb., č. 296/2007 Sb., č. 126/2008 Sb., č. 254/2008 Sb., č. 301/2008 Sb., č. 7/2009 Sb., č. 227/2009 Sb., č. 142/2012 Sb.

EŘ	zákon č. 120/2001 Sb., zákon o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění zákonů č. 6/2002 Sb., č. 360/2003 Sb., č. 279/2003 Sb., č. 53/2004 Sb., č. 257/2004 Sb., č. 284/2004 Sb., č. 499/2004 Sb., č. 501/2004 Sb., č. 377/2005 Sb., č. 57/2006 Sb., č. 70/2006 Sb., č. 79/2006 Sb., č. 133/2006 Sb., č. 253/2006 Sb., č. 296/2007 Sb., č. 347/2007 Sb., č. 254/2008 Sb., č. 259/2008 Sb., č. 274/2008 Sb., č. 183/2009 Sb., č. 301/2008 Sb., č. 7/2009 Sb., č. 286/2009 Sb., č. 285/2009 Sb., č. 41/2009 Sb., č. 227/2009 Sb., č. 281/2009 Sb., č. 409/2010 Sb., č. 188/2011 Sb., č. 428/2011 Sb., č. 89/2012 Sb.
TrZ	zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009, trestní zákoník, ve znění zákonů č. 306/2009 Sb., č. 181/2011 Sb., č. 330/2011 Sb. (část), č. 330/2011 Sb., č. 357/2011 Sb., č. 420/2011 Sb., č. 375/2011 Sb., č. 458/2011 Sb.
TrŘ	Zákon č. 141/1961 Sb. ze dne 29. listopadu 1961 o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění zákonů č. 57/1965 Sb., č. 58/1969 Sb., č. 149/1969 Sb., č. 48/1973 Sb., č. 29/1978 Sb., č. 43/1980 Sb., č. 159/1989 Sb., č. 178/1990 Sb., č. 303/1990 Sb., č. 558/1991 Sb., č. 25/1993 Sb., č. 115/1993 Sb., č. 292/1993 Sb., úplné znění zákona vyhlášeno pod č. 69/1994 Sb., ve znění zák. č. 154/1994 Sb., ve znění nálezů Ústavního soudu České republiky č. 214/1994 Sb. a č. 8/1995 Sb., ve znění zák. č. 152/1995 Sb., č. 150/1997 Sb., č. 209/1997 Sb., č. 148/1998 Sb., č. 166/1998 Sb., č. 191/1999 Sb., č. 29/2000 Sb., č. 30/2000 Sb., č. 227/2000 Sb., ve znění nálezu Ústavního soudu České republiky č. 77/2001 Sb., ve znění zák. č. 144/2001 Sb. a č. 265/2001 Sb., ve znění nálezu Ústavního soudu České republiky č. 424/2001 Sb., úplné znění zákona vyhlášeno pod č. 43/2002 Sb., ve znění zák. č. 200/2002 Sb., č. 226/2002 Sb., č. 320/2002 Sb., č. 218/2003 Sb., č. 279/2003 Sb., č. 237/2004 Sb., č. 257/2004 Sb., č. 283/2004 Sb., č. 539/2004 Sb., č. 587/2004 Sb., ve znění nálezů Ústavního soudu České republiky č. 45/2005 Sb. a č. 239/2005 Sb., ve znění zák. č. 394/2005 Sb., č. 413/2005 Sb., č. 79/2006 Sb., č. 112/2006 Sb., č. 113/2006 Sb., č. 115/2006 Sb., č. 165/2006 Sb., č. 253/2006 Sb., č. 321/2006 Sb., č. 170/2007 Sb., č.

179/2007 Sb., č. 345/2007 Sb., ve znění nálezu Ústavního soudu České republiky č. 90/2008 Sb., ve znění zák. č. 121/2008 Sb., č. 129/2008 Sb., č. 135/2008 Sb., č. 177/2008 Sb., 384/2008 Sb., č. 90/2008 Sb., č. 129/2008 Sb., č. 274/2008 Sb., č. 457/2008 Sb., č. 480/2008 Sb., č. 52/2009 Sb., č. 301/2008 Sb., č. 7/2009 Sb., č. 218/2009 Sb., č. 41/2009 Sb., č. 272/2009 Sb., č. 306/2009 Sb., č. 163/2010 Sb., č. 219/2010 Sb., č. 197/2010 Sb., č. 150/2011 Sb., č. 181/2011 Sb., č. 207/2011 Sb., č. 330/2011 Sb., č. 341/2011 Sb., č. 348/2011 Sb., č. 459/2011 Sb., č. 357/2011 Sb.

InsZ

zákon č. 182/2006 Sb. ze dne 30. března 2006 o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění zákonů č. 108/2007 Sb., č. 312/2006 Sb., č. 296/2007 Sb., č. 362/2007 Sb., č. 458/2008 Sb., č. 163/2009 Sb., č. 301/2008 Sb., č. 7/2009 Sb., č. 217/2009 Sb., č. 285/2009 Sb., č. 227/2009 Sb., č. 260/2010 Sb., č. 409/2010 Sb., č. 69/2011 Sb., č. 241/2010 Sb., č. 73/2011 Sb., č. 139/2011 Sb., č. 188/2011 Sb., č. 466/2011 Sb., č. 217/2009 Sb. (část), č. 167/2012 Sb., č. 458/2011 Sb.

A. ROZVOD MANŽELSTVÍ

1. Úvod

Jedna z prvních definic manželství pochází od římského právníka Hortensia Modestina, žáka Domitia Ulpiana, jenž kolem roku 250 před Kristem popsal manželství jako „spojení muže a ženy a jejich **celoživotní** společenství podle božského a lidského práva.“¹

Obecný zákoník občanský z roku 1811², který byl základem občanského (a tedy i rodinného) práva na našem území prakticky až do poloviny padesátých let minulého století, pak definoval manželství jako „smlouvu, ve které dvě osoby odlišného pohlaví zákonným způsobem vyjadřují svou vůli žít v **nerozlučném** společenství, plodit děti, vychovávat je a vzájemně si pomáhat.“

Význam manželství v současném objektivním právu je patrný již ze samotné koncepce hlavní právní normy, která tento institut upravuje, tedy ze zákona č. 94/1963 Sb., zákona o rodině (dále jen „ZoR“), když hned první ustanovení této normy předkládá definici manželství, a to jako „**trvalé** společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem.“³

Je patrné, že měly-li by být všechny výše uvedené definice naplněny beze zbytku, nemohlo by ani téma mé disertační práce vzniknout, neboť rozvod manželství je zřejmým prolomením shora vyjádřených zásad „celoživotnosti“, „nerozlučnosti“ a „trvalosti“.

¹ Digesta Corpus iuris civilis 23, 2, 1

² Zákoník vyhlášený 1. června 1811 císařským patentem č. 946 Sb. z. s. s účinností od 1. ledna 1812 pro všechny země rakouského císařství (s výjimkou Uherska). Blíže viz dále v textu práce.

³ Ustanovení § 1 odst. 1 ZoR

Výše zmíněná (alespoň teoretická) celoživotnost, nerozlučnost a trvalost manželského svazku je pak také jedním ze základních specifíků tohoto právního vztahu, které je výrazně odlišuje od jiných právních vztahů založených mezi fyzickými osobami.

Další specifika pak plynou přímo z objektivního práva. Je jimi zejména to, že na rozdíl od jiných právních poměrů, v případě manželství se jedná vždy výlučně o vztah mezi jedním mužem a jednou ženou. Pro vznik a zánik tohoto vztahu je zákonem předepsaná speciální forma, kterou je nutné dodržet – v tomto ohledu tedy nelze aplikovat zásadu autonomie vůle účastníků. Právní teorie pak přidává následující: manželství nemá předmět, zatímco ostatní právní poměry většinou předmět mají. Má však svůj účel, resp. primární účel, smysl, který ale není v rovině hospodářské.⁴ Na manželství lze také pohlížet jako na jeden ze základů prosperity a společenského uspořádání ve vyspělé civilizaci.⁵

Zákonodárce účel tohoto právního vztahu definuje v ustanovení § 1 odst. 2 zákona o rodině jako „založení rodiny a řádná výchova dětí.“ Lze shrnout, že právě tímto svým účelem byly a jsou výše zmíněná celoživotnost, nerozlučnost a trvalost odůvodněny, neboť předpokladů pro naplnění takového účelu bude nepochybně nejlépe dosaženo, pokud bude právní vztah zasazen do co nejvyšší možné míry stability.

Specifikem je i značné stáří tohoto institutu, stejně jako jeho až *posvátná*⁶ ochrana ze strany církve, a to zejména katolické. Manželství je v našem právním řádu zásadně vztahem mezi dvěma fyzickými osobami – jedním mužem a jednou ženou. Uzavřít sňatek nemůže osoba, která již v manželství je. Polygamii české právo nejenže neumožňuje, ale dokonce sankcionuje tím nejtvrdším možným způsobem, tedy nástroji trestního práva.⁷ I z této skutečnosti je patrný značný význam manželství pro společnost.

⁴ Radvanová, S., Zuklínová, M., Kurs občanského práva: instituty rodinného práva, Praha: C.H.Beck, 1999, s. 14, pozn. pod čarou

⁵ Salač, J., Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 247

⁶ Katechismus katolické církve – paragraf 1601: „*Manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejvnitřnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplození a výchovu dětí, je mezi pokřtěnými povýšen Ježíšem Kristem na svátost.*“

⁷ Za spáchání přečinu dvojího manželství dle § 194 trestního zákoníku, spočívajícím v tom, že za trvání manželství je uzavřeno manželství další, hrozí trest odnětí svobody v délce trvání až 2 roky.

S narůstajícím počtem rozvodů přestává být tento způsob zániku manželství „raritním“. Jeho původní poměrně drastické sociální následky, jako například značná stigmatizace rozvedených osob (zejména žen), se ve většinové společnosti s přibývajícím rozvodovostí dále snižují. Navíc v současné době existují legální nástroje, jak zajistit majetkové vztahy manželů pro případ rozvodu dokonce ještě předtím, než vůbec samotné manželství vznikne.⁸ Tedy reálná možnost rozvodu je vlastně již přímo součástí subjektivních úvah snoubenců (projevenými konkrétními právními úkony) v okamžiku uzavírání manželství.

Oslabení významu manželství v dnešní době přichází i se stále rozšířenějším soužitím párů, které ač nesezdány, dlouhodobě žijí ve společné domácnosti, která obsahuje všechny atributy klasické rodiny, včetně plození a výchovy dětí, a dále pak poměrně novým sociologickým fenoménem tzv. „singels“, tedy osob ve věku mezi 25 až 40, které dlouhodobě žijí bez stálého partnera.⁹

2. Historický exkurz do vývoje právní úpravy rozvodu manželství u nás

S jistou dávkou nadsázky lze říci, že první (a tedy nejdůležitější) vstupní podmínkou rozvodu je právě vznik manželství.

2.1 Doba od Starého zákona až do středověku

Původně byly otázky manželství (a tedy i způsoby jeho případného ukončení) svěřeny do pravomoci církve. Manželství, jakožto jedna ze svátostí, bylo vedeno zásadou

⁸ Ustanovení § 143a občanského zákoníku umožňuje uzavírání tzv. „předmanželských smluv“. Častým předmětem těchto „předmanželských smluv“ bývá právě řešení vzájemných majetkových otázek manželů pro případ rozvodu.

⁹ Tomášek, M., Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice, Sociologický časopis, ročník 2006, číslo. 1, s. 81-105

nerozlučitelnosti. **Starý zákon** sice nejdříve připouštěl možnost tzv. rozlukového listu,¹⁰ avšak v **Novém zákoně** je již přístup k tomuto tématu popsán odlišně a nezrušitelnost manželského svazku výrazně akcentována.¹¹ „Církevní požadavky, církevní morálka a křesťanská kultura vůbec se (však) jen pozvolna prosazovaly v prostředí českého státu, v němž byly ještě živé přžitky předcházejících obyčejů, zvláště v oblasti práva rodinného – např. mnohoženství. Proto i první zachovaná zpráva o zákonodárné činnosti Přemyslovců (r. 992) se týká práv, která udělil kníže Boleslav II. biskupu Vojtěchovi: právo zakládat kostely, vybírat desátek, rušit manželství uzavřená mezi příbuznými (tedy v rozporu s kanonickým právem).“¹² Další upevnění církevního vlivu na otázky manželské pak v roce 1039 přinesla **Dekrety Břetislavovy**, kde je „s pozoruhodnou otevřeností proklamována podpora státu křesťanské církvi, jejím kněžím a zásadám křesťanské morálky. Byly v nich *výslovně uznány církevní předpisy v oblasti práva manželského*.“¹³ Manželství tedy bylo upravováno kanonickým právem a v otázkách manželských sporů byly příslušné jednat soudy církevní.

2.2 *Situace do doby vzniku samostatného Československa*

Významný obrat v této otázce přinesl tzv. **Manželský patent** císaře Josefa II., ze dne 16. ledna 1783, publikovaný pod č. 117/1783 Sb. z. s. Jednalo se o kodifikaci manželského práva, na základě které manželské spory nadále nespádaly do pravomoci církevních soudů, nýbrž nově do pravomoci soudů světských (zemských). Uzavírat manželství však i nadále bylo možné toliko před církví.

¹⁰ Deuteronomium (5. Kniha Mojžíšova) 24:1-2: „*Když si muž vezme ženu a ožení se s ní, ona však u něho nenalezne přízeň, neboť na ní shledal něco odporného, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a vykáže ji ze svého domu. Ona vyjde z jeho domu, odejde a vdá se za jiného muže.*“

¹¹ Marek 10:6-9 „*Na počátku při stvoření Bůh učinil člověka jako muže a ženu; proto opustí muž svého otce i matku a připojí se ke své manželce, a budou ti dva jedno tělo; takže již nejsou dva, ale jeden. A proto, co Bůh spojil, člověk nerozlučuje!*“ nebo Matouš 5:31-32: „*Také bylo řečeno: 'Kdo propustí svou manželku, ať jí dá rozlukový lístek!' Já však vám pravím, že každý, kdo propouští svou manželku mimo případ smilstva, uvádí ji do cizoložství; a kdo by se s propuštěnou ženou oženil, cizoloží.*“

¹² Malý, K. a kolektiv, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 2. upravené vydání, Praha: Linde Praha, 1999, str. 30

¹³ Malý, K. a kolektiv, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 2. upravené vydání, Praha: Linde Praha, 1999, str. 31

Další vývojový posun úpravy manželského práva pak přinesl **Všeobecný občanský zákoník**, známý pod zkratkou ABGB¹⁴, který vyhlásil císař František Josef I. svým patentem dne 1. června 1811. Tato významná právní norma upravovala manželské otázky poměrně podrobně a vycházela přitom z pojetí manželství v církevním právu. Postavení muže a ženy nebylo rovnoprávné. Podle zákoníku byla žena v osobních věcech podřízena muži, který byl zároveň ustanoven jako její zástupce pro jednání před soudy i úřady. Byl to muž, kdo rozhodoval o případném zaměstnání ženy, vykonával dispozice se společným majetkem a neposlední řadě disciplinární pravomoc v rodině. Muž obstarával rodině obživu a manželka ho musela následovat do jeho bydliště a v domácnosti poslouchat jeho příkazy.¹⁵ Zákonem byla upravená tzv. rozluka, tedy obdoba dnešního rozvodu, která však byla dle zákona myslitelná pouze v případě manželství nekatolíků či Židů. V případě katolíků až do roku 1919 tato možnost připuštěna nebyla. Bylo však možné odloučení „rozvodem od stolu a lože“, což však znamenalo pouze to, že manželé spolu sice fakticky nežili, avšak jejich manželství trvalo dál a nové tedy uzavřít nemohli.

Manželství bylo v ABGB postaveno na myšlence tzv. manželské smlouvy, kterou „prohlašují dvě osoby rozdílného pohlaví podle zákona svou vůlí, že chtějí nerozlučně žít ve společenství, plodit děti, vychovávat je a navzájem si pomáhati“.¹⁶ Manželství mohl uzavřít kdokoli, komu nebránily tzv. zákonné překážky. Tyto zákonné překážky zákon sám definoval a dělil do tří skupin:

V první skupině byly překážky spočívající v nedostatku přivolení, které zákon dále dělil na překážky:

- a) v nemohoucnosti přivolení
- b) v nedostatku skutečného přivolení

¹⁴ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie

¹⁵ Klabouch, J., Manželství a rodina v minulosti. 1. vydání, Praha: Orbis, 1962, s. 123

¹⁶ Ustanovení § 44 ABGB

Překážky spočívaly zejména v nedostatečné způsobilosti k právním úkonům ze strany snoubenců, nebo bylo-li manželství uzavřeno z donucení (s absencí svobodné vůle manžela), případně v omylu v osobě (error in persona).¹⁷

Druhá skupina překážek byla v tzv. nedostatku mohoucnosti k účelu, a to:

- a) tělesná mohoucnost
- b) mohoucnost mravní

Tato impedimenta spočívala typicky v trvalé nemožnosti manžela k výkonu jeho fyzických manželských povinností, v bližším příbuzenském vztahu mezi snoubenci či v nepodmíněném odsouzení snoubence pro závažný trestný čin. Zároveň zde byla obsažena také ochrana proti polygamii.¹⁸

Třetí skupina impediment pak spočívala v tzv. nedostatku podstatných obřadů. Tím bylo například to, pokud se sňateční obřad (sňateční prohlášení) udál před nepříslušným orgánem. Příslušným orgánem byla církev.¹⁹

Ve všeobecném občanském zákoníku nebyly některé záležitosti týkající se rozčlenění pravomocí církve a státu v otázkách rodinných vymezeny zcela přesně. Otázky manželského práva byly poté dotčeny konkordátem, uzavřeným dne 18. srpna 1855 a publikovaným papežem v bule „Deus humanis saluae autor“, který byl u nás vyhlášen patentem císaře Františka Josefa I. dne 5. listopadu 1855.²⁰

¹⁷ Např. § 48 ABGB stanovil, že „zuřiví, šílení, blbí a nedospělí nemohou uzavřítí platnou smlouvu manželskou.“ Ustanovení § 55 resp. 56: „Přivolení k manželství jest neplatné, bylo-li vynuceno důvodnou bázni.“ resp. „Neplatným jest také přivolení dané osobou unesenou, pokud jí nebyla vrácena svoboda“. Ustanovení § 57: „Omyl činí přivolení k manželství jen tenkrát neplatným, pokud se udál v osobě budoucího manžela.“

¹⁸ Ustanovení § 61 – 68 ABGB

¹⁹ Ustanovení § 75 ABGB: „Slavnostní prohlášení přivolení musí se státi před řádným duchovním správcem jednoho ze snoubenců, ať již se jmenuje podle různého náboženství farář, pastor nebo jakkoli, nebo před jeho zástupcem za přítomnosti dvou svědků.“

²⁰ Císařský patent ze dne 5. listopadu 1855 č. 195 ř.z., kterým se vyhlašuje úmluva (konkordát) uzavřená mezi Svatou Stolicí a Rakouským císařstvím r. 1855

Jak již bylo uvedeno výše, rozvod (v případě katolických manželství) Všeobecný občanský zákoník nepřipouštěl. Ustanovení § 93 ABGB stanovilo, že „manželům není nikterak dovoleno, aby o své újmě zrušili manželský svazek, třebas se o tom mezi sebou dohodli; nechť již tvrdí, že je manželství neplatné, nebo že chtějí provést rozlukou manželství, či pouze rozvod od stolu a lože.“

2.3 *Situace po vzniku samostatného Československa*

Změnu v této oblasti přinesl tzv. **rozlukový zákon** (nazývaný též manželská novela), tedy zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., ze dne 22. května 1919, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.²¹

Zákon podrobněji definoval rozlukou manželství. Důvody rozluky byly v ustanovení § 13 vyjmenovány tak, že o rozlukou manželství mohlo být žalobou požádáno v následujících taxativně vyčtených případech (citace zákona):

- a) dopustil-li se druhý manžel cizoložství;
- b) byl-li pravoplatně odsouzen do žaláře nejméně na tři léta, nebo na dobu kratší, avšak méně na tři léta, nebo na dobu kratší, avšak pro trestný čin vyšlý z pohnutek, nebo spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze;
- c) opustil-li svého manžela zlomyslně a nevrátil-li se na soudní vyzvání do šesti měsíců; není-li pobyt jeho znám, budiž soudní vyzvání učiněno veřejně;
- d) ukládal-li druhý manžel o manželův život nebo zdraví;
- e) nakládal-li jím vícekrát zle, ubližoval-li mu těžce, neb opětovně ho na cti urážel;
- f) vede-li zhýralý život;

²¹ Ihned po vzniku samostatného československého státu k žádné změně rodinného práva nedošlo, neboť zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n., tzv. recepční normou byl přijat (recipován) první řád Rakousko-Uherska, s tím, že na území Čech, Moravy a Slezska platilo právo rakouské a na území Slovenska právo uherské. Tímto způsobem byl přejet do nového československého právního řádu ABGB a s ním tedy i úprava manželského práva v původní podobě (do změn provedených právě „rozlukovým zákonem“).

- g) pro trvale nebo periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři léta; pro těžkou duševní degeneraci vrozenou nebo získanou, čítaje v ní těžkou hysterii, pijáctví nebo navyklé nadužívání nervových jedů, jež trvá dvě léta; pro padoucí nemoc, trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní poruchou;
- h) nastal-li tak hluboký rozvrat manželský, že na manželech nelze spravedlivě požadovati, aby setrvali v manželském společenství. Rozluku nelze vysloviti k žalobě manžela, který rozvratem je převážně vinen²²;
- i) pro nepřekonatelný odpor. Žalobě lze vyhověti jen tehdy, připojí-li se k žádosti za rozluku třebas i dodatečně také druhý manžel. V tomto případě netřeba však rozluky ihned povolovati, nýbrž lze napřed uznati na rozvod od stolu a lože, a to třebas i vícekrát.

Rozlukový zákon pracoval také s termínem „rozvod“. Nejednalo se však o rozvod v dnešním slova smyslu (tím byla právě rozluka), nýbrž o rozvod od stolu a lože, tedy situaci, kdy spolu manželé nebyli povinni fakticky žít, uzavření dalšího manželství však možné nebylo. Dokonce i v případě, že došlo nejprve k rozvodu a poté jeden z manželů zemřel, platilo, že pozůstalý (rozvedený) manžel byl vdovcem/vdovou, a to se všemi právními důsledky. Mohl například nárokovat poskytnutí jednorázové peněžní částky obětím nacistické perzekuce, která náležela vdovám a vdovcům po postižených občanech, byť zákon jasně stanovil, že tento nárok svědčí pouze těm, jejichž manželství s postiženým občanem existovalo v době jeho postižení. Tuto skutečnost posléze potvrdil i Vrchní soud v Praze, když ve svém publikovaném rozhodnutí (SJS) 6 A 745/94 uvedl, že rozsudek soudu, kterým bylo manželství původně rozvedeno od stolu a lože neznámá, že manželství právně zaniklo. Pokud tedy manžel zemřel, pozůstalá manželka je vdovou.

Po přijetí rozlukového zákona měl (předtím vyslovený) rozvod významný vliv i na řízení o rozluce, když například v ustanovení § 15 rozlukového zákona bylo určeno, že pokud došlo k tomu, že manželství bylo rozvedeno, může každý z manželů žádat o rozluku

²² V případě, že se rozluky z důvodu hlubokého rozvratu domáhali oba manželé, soud se zaviněním rozvratu nezabýval a rozluku manželství povolil. Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 7. prosince 1920, sp.zn. Rv I 670/20: „*Domáhají-li se oba manželé rozluky pro rozvrat, netřeba zkoumati, kdo z nich je převážně rozvratem vinen.*“

manželství mimo jiné i z důvodu nepřekonatelného odporu, za předpokladu, že od provedení soudního rozvodu uplynula doba alespoň jednoho roku a manželé své manželské soužití v mezidobí neobnovili.²³ Pokud od provedení soudního rozvodu uplynula doba alespoň tři let, pak dle ustanovení § 18 rozlukového zákona platilo, že pokud při ústním jednání nevyplynul opak, pokládal se manželé tvrzený nepřekonatelný odpor za prokázaný.

Rozlukový zákon nebyl pouze normou hmotněprávní, nýbrž obsahoval i celou řadu procesních ustanovení. Například stanovení místní a věcné příslušnosti soudu²⁴, či úpravu samotného řízení.²⁵

2.4 *Situace po II. světové válce*

Dalším významným vývojovým bodem pak byla doba tzv. právnické dvouletky,²⁶ v jejímž průběhu došlo v oblasti manželského práva k zásadní změně zejména v důsledku přijetí **zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném**. Tímto zákonem došlo k oddělení rodinného práva od práva občanského, což byl jeden z projevů nového socialistického

²³ Ustanovení § 15 rozlukového zákona: „Bylo-li manželství soudně rozvedeno, může každý manžel, nechce-li žalovati o rozluhu z jiného důvodu v § 13 uvedeného, žádati za rozluhu pro nepřekonatelný odpor. Žádost tuto lze podati teprve, když uplynul od provedení rozvodu soudního alespoň rok a manželé neobnovili manželského společenství; jde-li o manželství před vydáním tohoto zákona rozvedené, lze podati žádost za rozluhu, když uplynulo od provedení soudního rozvodu šest měsíců, a manželé neobnovili manželského společenství.“

²⁴ Ustanovení § 20 odst. 1 - 4.: „Příslušným rozhodnouti o žádostech za rozluhu ve smyslu §§ 15 a 17 jest sborový soud první stolice. Předcházeli-li tuto žádost o rozvod, je místně příslušným sborový soud, jenž rozhodoval v první stolici ve sporu o rozvod. V ostatních případech je místně příslušný onen sborový soud, v jehož obvodu má svůj obvyklý pobyt manžel, proti kterému směřuje žádost o rozluhu. Nemá-li tento manžel svůj obvyklý pobyt v Protektorátu Čechy a Morava, je příslušný onen sborový soud, v jehož obvodu má svůj obvyklý pobyt žadatel. Nelze-li určití místní příslušnost podle předchozích ustanovení, je příslušný krajský soud civilní v Praze.“

²⁵ Ustanovení § 21: „V řízení o žádostech za rozluhu ve smyslu §§ 15 a 17 může soud, shledá-li toho závažnou potřebu, naříditi i ústní jednání, jež je veřejné; toto ústní jednání může se konati, uzná-li to soud za nezbytně nutné, před celým senátem. Jinak platí ustanovení § 38 z. o. org. s. Není-li některý z manželů svéprávný, budiž k jednání pozván i jeho zákonný zástupce.“

²⁶ Období let 1949 – 1950, kdy došlo k přijímání nových právních norem, upravujících nejdůležitější právní oblasti (mimo práva rodinného také zejména právo občanské, trestní či správní), které měly reagovat na zásadní celospolečenské změny nastalé po převratu v únoru 1948.

pojetí práva.²⁷ Tyto změny, byť byly v některých ohledech poplatné době svého přijetí („charakter manželství nebo právní úprava výchovy dětí byly založeny na kolektivním přístupu vyplývajícím z marxismu-leninismu – manželství a rodina byly chápány jako společenská jednotka, jejíž účel a funkce jsou podřízeny zájmům veřejnosti, resp. státu“)²⁸, však přinesly i některé moderní prvky, které jsou v úpravě rodinného (manželského) práva obsaženy dodnes. Oba manželé byli formálně zrovnoprávněni, k zrovnoprávnění došlo také mezi manželskými a nemanželskými dětmi, otcovská moc nad dětmi byla zrušena a byl vytvořen institut manželského majetkového společenství. Tyto změny neproběhly jenom u nás, ale také v ostatních evropských zemích.²⁹ Právní teorie té doby vycházela z toho, že buržoazní rodinné právo stojí na zásadě, že manželství je právní vztah, který vzniká na základě smlouvy, a proto je v něm také možnost jej opět smluvně (být s přispěním soudu) zrušit. Naproti tomu v socialistickém zřízení bylo manželství chápáno jako společenský prvek, jehož hlavním účelem je založení rodiny a výchova dětí a pokud by se zvýšila dispoziční volnost (zejména ve vztahu k možnosti ukončení manželství dohodou), vzniklo by nebezpečí zvýšeného procenta rozvodovosti.³⁰ Z právě uvedeného je patrné, že socialistické pojetí spočívalo na myšlence, že vůle účastníků manželství (dokonce i stran toho, zda chtějí v takovém svazku setrvat) je spíše druhořadá.

V oblasti úpravy rozvodů došlo přijetím zákona o právu rodinném k několika zásadním vývojovým posunům. Původní právní pojem rozluka se již v nové právní úpravě nevyskytuje, naopak se v dnešním smyslu slova již plně užívá termínu rozvod. Původní odloučení manželů „rozvodem od stolu a lože“ nová právní norma opustila zcela.

Pokud došlo v dřívější době (před účinností zákona č. 265/1949 Sb.) k soudnímu rozvodu manželství, neznamenal tato skutečnost, že by tím najednou bylo manželství

²⁷ Kovářová, D., Rodinné právo v připravované rekodifikaci občanského práva, Rodinné právo, ročník 2008, číslo 2, s. 15

²⁸ Bělovský P. Rodinné právo. In Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. (eds), Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví, Mezinárodní politologický ústav, Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 463

²⁹ Bělovský P. Rodinné právo. In Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. (eds), Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví, Mezinárodní politologický ústav, Brno: Masarykova univerzita, 2009, tamtéž

³⁰ Planková, O., Rozvod manželstva v československom práve, Bratislava: Osveta, 1964, s. 31-32

zrušeno. Tento fakt je opět jasně patrný kupříkladu z odůvodnění publikovaného rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, sp.zn. (SJS) 6 A 745/94, ve kterém je stanoveno, že „podle tehdy platné právní úpravy - § 103 a násl. obecného zákoníku občanského z roku 1811 ve znění pozdějších předpisů, totiž rozvod od stolu a lože neznamenal právní zánik manželství. K zániku manželství docházelo až rozlukou (§ 13 a násl. zákona č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské o rozluce a o překážkách manželství). Novou právní úpravou (zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném, účinný od 1. 1. 1950) se na právních důsledcích pravomocných rozsudků o rozvodu od stolu a lože z uvedeného hlediska nic nezměnilo (viz ustanovení § 28 odst. 1 zákona č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních)“.

Rozvodové důvody doznaly s přijetím a účinností zákona č. 265/1949 Sb. významných změn, když došlo k zásadnímu zjednodušení hmotněprávní úpravy rozvodu, kdy zákon přestal taxativně kasuisticky vyčítat jednotlivé rozvodové důvody a na místo toho se objevil kvalifikovaný rozvrat manželského soužití jakožto jediný obecně aplikovatelný důvod.³¹ Úprava je uvedena ve třech odstavcích ustanovení § 30, a to tak, že: o rozvod manželství mohlo být požádáno v situaci, kdy mezi manželi nastal hluboký a trvalý rozvrat, avšak v případě, že by o rozvod požádal ten z manželů, který rozvrat sám výlučně zavinil, bylo zapotřebí, aby s rozvodem souhlasil i druhý (nevinný) manžel. Zároveň zde byl stanoven i ohled na zájmy nezletilých dětí manželů, neboť manželství nebylo možné rozvést, bylo-li by to v rozporu s takovými zájmy.

Z právě uvedeného je zřejmé, že významnou otázkou bylo zkoumání zavinění rozvratu manželství a z něho pramenící poměrně silné procesní postavení toho z manželů, který rozvrat výlučně nezavinil. Pokud totiž tento manžel souhlas s rozvodem manželství nedal, nemohlo být manželství rozvedeno. Význam této skutečnosti (zkoumání zavinění) byl ještě zesilován ustanovením § 31, dle kterého bylo ve výrokové části rozvodového rozsudku obligatorně uvedeno, kdo a jakou měrou rozvod zavinil. Výjimkou byla pouze

³¹ Radvanová, S., Zuklínová, M., Kurs občanského práva: instituty rodinného práva, Praha: C.H.Beck, 1999, s. 60

situace, kdy oba manželé výslovně požádali o to, aby výrok o zavinění v rozsudku absentoval.³²

Zákon o právu rodinném byl celkem třikrát novelizován, z toho dvakrát významně. Změna provedená zákonem č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení, nebyla z hlediska rozvodového práva důležitá. Naopak změna provedená zákonným opatřením předsednictva Národního shromáždění č. 61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu, ze dne 15. prosince 1955, novelizovala (rozvodové) ustanovení § 30, kdy původní poměrně tvrdé omezení druhého odstavce, podle kterého rozvod nemohl žádat manžel, který rozvrat výlučně zavinil bez souhlasu druhého manžela, relativizovala, když byl přidán čtvrtý odstavec, který toto omezení změkčil tak, že ve výjimečných případech mohl soud manželství zrušit i bez tohoto souhlasu (maje současně na zřeteli zájem společnosti).

K výkladu poměrně nejasného termínu „zájem společnosti“ napomohlo publikované rozhodnutí Nejvyššího soudu z 1. března 1958, sp. zn. Cz 22/58, dle kterého „při výkladu pojmu "zájem společnosti" nutno odsunout do pozadí i otázku příčin manželského rozvratu a věnovat pozornost především k možnosti právního uspořádání fakticky se vytvořivších nových harmonicky se vyvíjejících rodinných vztahů. Zájem společnosti na zrušení manželství nevyžaduje ani to, aby manžel domáhající se zrušení manželství a jeho družka byli ve věku, kdy ještě mohou mít spolu děti.“

Původní vývojová anabáze tohoto judikurního rozhodnutí byla taková, že Lidový soud v Pardubicích původně zrušil manželství účastníků rozvodem z viny navrhovatele, kdy svůj závěr zdůvodnil mimo jiné dlouhou dobu trvajícím odloučením manželů, umocněným i faktem, že manžel již několik let žije s jinou ženou a není naděje na to, že by se spolužití účastníků v tak hluboce a trvale rozvráceném manželském vztahu obnovilo. Nadřízený krajský soud však toto rozhodnutí zrušil a věc vrátil zpět prvoinstančnímu soudu k novému rozhodnutí, který, byv si vědom vázanosti právního názoru nadřízeného soudu, návrh na rozvod manželství tentokrát již zamítl. Poté, co se navrhovatel odvolal, krajský soud jeho odvolání nevyhověl a potvrdil rozsudek lidového soudu s tím, že bylo nespravedlivé, aby

³² § 31 odst. 1 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném: *V rozhodnutí, jímž se manželství rozvádí, buď také vysloveno, zdali manželé — nebo který z nich — jsou rozvodem vinni.* Odst. 2 téhož ustanovení: *Od výroku o vině buď upuštěno, požádají-li o to oba manželé.*

manželka, která rozvrat nezpůsobila a která také v manželství vychovala dvě děti, byla poškozena jen proto, že si manžel našel družku, neboť řešení rozvodem v takovém případě odporuje zájmu společnosti. Věc se poté dostala až před Nejvyšší soud, který v odůvodnění svého rozhodnutí shmul, že právní závěry obecných soudů jsou nesprávné, přehlíží smysl a účel zákonného ustanovení § 30, neboť takové interpretace v podstatě popírá smysl provedené novelizace ustanovení § 30.

2.5 *Historický exkurz – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině*

Poslední zásadní vývojovou změnou bylo přijetí (dodnes účinného) **zákona č. 94/1963 Sb., o rodině**, ze dne 4. prosince 1963, který nabyl účinnosti dne 1. dubna 1964. Jedním z impulsů pro jeho přijetí mělo být zajištění kodexu rodinného práva, který bude splňovat tehdejší požadavek na srozumitelnost zákona pracujícímu lidu.³³ Tento zákon byl postupně mnohokrát novelizován a je účinný dodnes. Pokračuje v celkovém trendu „změkčování“ kritérií pro dosažení rozvodu manželství.

Byť je zákon o rodině stěžejní právní normou rozvodového práva, v žádném případě není normou jedinou. Podstatná je například materie obsažená v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, kde je soustředěna zejména úprava společného jmění manželů (do novely provedené zákonem č. 91/1998 Sb., bezpodílového spoluvlastnictví manželů), ale i další instituty, týkající se manželského, resp. rozvodového práva (úprava společného nájmu bytu, úprava dědění, úprava okruhu oprávněných osob při způsobení škody na zdraví a jejich nároků atd.). Procesní úprava rozvodového řízení je zase obsažena zejména v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ale také třeba i v zákoně č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním. S ohledem na značnou šíři okruhu dopadů rozvodu manželství, a to nejen na právní sféru rozvedených manželů, je množství právních norem, které jsou (ať již přímo, či nepřímo) spojeny s rozvodem manželství, nemalé. Tyto další (nejdůležitější) právní normy budou zmíněny dále při popisu konkrétních jednotlivých právních důsledků rozvodu manželství.

³³ Veselá, R. a kol. Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy, 2. vydání, Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 96

I z právě uvedeného historického exkurzu je patrné, jak rozvod manželství počal postupně nabývat na významu. Z institutu, který je nejprve nemožný, posléze je sice připuštěn, ale navázán na velké množství různých podmínek (a souhlas obou zúčastněných stran – manželů), se postupně začíná stále více stávat právní institut (či spíše množina právních úkonů), jehož dispozice je postupně svěřena do více či méně samostatných rukou každého z manželů.

Tato vývojová tendence je velmi zřetelná například z novelizace zákona o rodině provedené zákonem č. 91/1998 Sb., kdy došlo ke zrušení celého ustanovení § 23 zákona o rodině. „Jestliže zákon o rodině v původním znění měl na mysli kvalifikovaný rozvrat vztahů mezi manželi, současné znění hovoří o rozvratu manželství. K této změně, která není jen změnou formulační, došlo s ohledem na hodnocení následků tohoto rozvratu. V dřívější úpravě měl soud zkoumat, zda manželství v důsledku rozvratu plní či neplní svůj „společenský účel“. Byl tím zdůrazněn zájem společnosti na zachování manželství, neboť ustanovení § 23 odst. 2 ZoR, zrušené s účinností od 1. 8. 1998, obsahovalo tezi, že lehkomyšlný poměr k manželství je v rozporu se zájmem společnosti. Proto bylo možné ke zrušení manželství rozvodem přistoupit jen ve společensky odůvodněných případech. V odborné i komentářové literatuře k tomu bylo podotýkáno, že rozvod musí být nejenom v zájmu manželů, ale i celé společnosti. Nové znění ustanovení § 24 odst. 1 nyní koncentruje pozornost na vztah mezi manželi a zdůrazňuje nemožnost obnovení manželského soužití. Rozvod se tak z celospolečenské záležitosti stává soukromou otázkou rozvádějících se manželů. Změněná dikce je odrazem změny společenského náhledu na rozvod manželství.“³⁴ Onen projev lehkomyšlného poměru k manželství byl obecnými soudy vykládán tak, že jeho projevem bylo „takové neodpovědné jednání, které ohrožuje soulad, pevnost a trvalost manželských a rodinných vztahů; není jím jednání, které je jen přiměřenou reakcí na závadné chování druhého manžela. Základním kritériem úvahy, zda je manželství účastníků vážně rozvráceno ve smyslu § 24 zák. o rod., jsou hlediska objektivní, v podstatě hlediska morálky socialistické společnosti.“³⁵

³⁴ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s 70

³⁵ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. (Rc) 1 Cz 13/69

Je zřejmé, že v dnešní době, kdy se opět klade velký důraz na vůli účastníků soukromoprávních vztahů, by již takovéto pojetí zkoumání rozvodových důvodů, stanovící jakousi aplikační přednost objektivnímu veřejnému zájmu společnosti na zachování rodiny před rozhodnutím obou manželů založeném na projevu jejich subjektivní vůle setrvat v manželském svazku, mohlo obstát jen velmi obtížně.

Důsledky takového vývoje jsou, jak už to většinou bývá, jak pozitivní (např. mnohem snazší možnost opuštění zcela dysfunkčních vztahů [zejména pak v případě, kdy manželství je provázáno např. fyzickým násilím], jejichž prodlužování by jinak mohlo mít třeba i patologické následky na nemalý okruh zúčastněných osob včetně nezletilých dětí), tak i negativní. Poměrně snadná možnost rozvést manželství s sebou mimo jiné přináší nestabilitu rodinných vztahů, spočívající např. v předčasné rezignaci účastníků na jakoukoli snahu řešit často i banální problémy, které se ve vztahu vyskytnou, či neodpovědnost a neuváženost rozhodování při úvahách o vstupu do manželství.

Byť je těžištěm mé práce právní úprava rozvodového práva (a tedy i její vývoj) u nás, pro úplnost si dovolím poznamenat, že v zahraniční literatuře (zejména té severoamerické) je někdy vývoj rozvodového práva až do jeho současné podoby popisován jako „rozvodová revoluce“, která například ve Spojených státech amerických započala v 60. letech minulého století, a to jako jakýsi přirozený vývojový experiment probíhající pod taktovkou legislature a soudů.³⁶ Pro úplnost nutno uvést, že v USA se rychlost vývoje rozvodového práva lišila stát od státu, a to především s ohledem na to, jakou víru vyznávali osadníci přicházející z Evropy (zejména zda protestantskou či katolickou).³⁷ Totéž platilo i pro historický náhled na rozlučitelnost manželství v evropských zemích,³⁸ kde byla pod vlivem kanonického práva rozlišována rozluka manželství (která fakticky znamenala zánik manželství) a rozvod od stolu a lože (manželství trvalo dále).³⁹ I v případě zemí Latinské

³⁶ Bring, F., M., Schneider, E., C., Teitelbaum, E., L., *Family Law in Action*, Ohio, Cincinnati: Anderson Publishing, 1999, s. 219

³⁷ Homer, H., C., Glowinsky, C., *Domestic Relation, Cases and Problems*, 4. vydání, St. Paul, Minnesota: West Publishing, Library of Congress, 1993, s. 6-12

³⁸ Tamtéž

³⁹ Radvanová, S., Zuklínová, M., *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*, Praha: C.H.Beck, 1999, s. 60

Ameriky (např. Kolumbie, Chile) byl vývoj právní úpravy rozvodu manželství závislý na skutečnosti, že v dané oblasti je převažující obyvatelstvo hlásící se ke katolické víře a aktuální rozvodové právo je tedy doménou až druhé poloviny minulého století.⁴⁰

3. Rozvod manželství v současném zákoně o rodině

Rozvod manželství definuje právníký slovník jako „jediný způsob zrušení manželství za života obou manželů.“⁴¹ Teoreticky lze ještě dojít k tomu, že dalším způsobem zrušení manželství za života obou manželů je soudní prohlášení manžela za mrtvého a následný nový sňatek pozůstalého manžela za situace, kdy „mrtvý“ manžel ve skutečnosti nezemřel. V takovém případě totiž uzavřením nového manželství to původní zaniká. I když by taková situace měla být zcela výjimečná, nelze nevidět, že zákon na ni pamatuje. Hlavní právní materie upravující rozvod manželství u nás je obsažená v ustanoveních §§ 24 až 29 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, dále jen ZoR.

Aby mohl rozvod manželství vůbec nastat, je nezbytné, aby k němu existoval právně relevantní důvod. Takový důvod zná naše právo jediný a je jím tzv. **kvalifikovaný rozvrat**, spočívající dle ustanovení § 24 ZoR v tom, že manželství je natolik hluboce a trvale rozvráceno, že není možné očekávat obnovu manželského soužití. Zákonem č. 91/1998 Sb., nazývaným jako velká novela, byla do ZoR včleněna ještě další ustanovení upravující rozvod manželství, která význam zkoumání příčin kvalifikovaného rozvratu v některých případech upozadila, avšak ani tato „velká novela neopustila koncepci kvalifikovaného rozvratu vztahů mezi manželi jako výlučného rozvodového důvodu, ale zavedla tři varianty rozvodu.“⁴²

Na druhou stranu ale platí, že i když jsou splněny podmínky kvalifikovaného rozvratu, nemusí to nutně znamenat, že manželství bude soudem skutečně rozvedeno. To

⁴⁰ Castillo Rugeles, J., A., Derecho de familia, Bogotá, Colombia: Leyer grupo editoral, 1999, s. 235-247

⁴¹ Hendrych, D. a kol. Právníký slovník, 3. podstatně rozšířené vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 949

⁴² Králíčková, Z.: Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely podle velké novely zákona o rodině účinné k 1. 8. 1998, Právní rozhledy, ročník 1998, číslo 8, s. 389

platí zejména v situaci, kdy manželé mají dosud nezletilé děti a rozvod manželství by byl v rozporu s jejich zájmy. Návrhu na rozvod pak soud nevyhoví také v případech stanovených v § 24b odst. 1 ZoR, tedy za situace, kdy s rozvodem nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma (pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství).

Výjimku do výše uvedené právní konstrukce, že pouze při soudním zjištění existence rozvratu je možno manželství rozvést, přineslo ustanovení § 24a ZoR (do zákona o rodině implementováno novelou zákonem č. 91/1998 Sb.), dle kterého při splnění taxativně vyčtených formálních podmínek (viz dále v textu), soud příčinu rozvratu manželství vůbec nezjišťuje a manželství rozvede. „Nová ustanovení § 24a a 24b však nepřinášejí pluralitu rozvodových důvodů, ale obsahují pouze další dvě varianty rozvodu zejména z hlediska dokazování rozvratu (§ 24a) a do jisté míry příčin rozvratu (§ 24b). Zůstal zachován jediný důvod rozvodu manželství, kterým je i nadále existence objektivního kvalifikovaného rozvratu.“⁴³

Z gramatického výkladu ustanovení § 24a ZoR je tak sice patrné, že rozvrat manželství je i v tomto případě zákonem předpokládán a pouze se nezjišťují jeho příčiny. V praktické rovině to nicméně znamená, že manželství je možno rozvést i v případě, že fakticky rozvráceno ve skutečnosti není, avšak rozvod manželství je oběma účastníky v řízení před soudem tvrzen, neboť je z nějakého subjektivního důvodu mezi manželi „žádoucí“. Takovým důvodem může být např. snaha o minimalizaci dopadů předpokládaného exekučního řízení vůči jednomu z manželů či žádost o přiznání nároku na různé dávky atd. Je však zřejmé, že takové chování je pro společnost nežádoucí a je typickým obcházením zákona.

⁴³ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, 70 s.

3.1 *Procesní úprava řízení o rozvod manželství*

Základní procesněprávní normou upravující řízení o rozvod manželství je zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „OSŘ“). I přesto, že rozvod manželství nemá speciální procesněprávní normu, kterou by se toto řízení řídilo, musí řízení o rozvod manželství respektovat fakt, že se jedná o řešení osobních vztahů. Z této skutečnosti pramení i některé výjimky, které rozvodové řízení liší od ostatních sporných řízení. Význam procesní stránky věci je nemalý, neboť pokud by byla příliš striktně stanovena řada procesních podmínek (např. lhůty, které musí uplynout mezi jednáními, možnost či dokonce povinnost soudu, aby řízení přerušoval, či samostatným smířcím řízením), mohlo by se stát, že by hmotněprávní úprava byla vedena i sebeliberálnějšími zásadami, bylo by v reálném životě těžké je fakticky naplnit.⁴⁴

3.1.1 *Řízení o rozvod manželství jakožto řízení sporné*

Rozvod manželství je řízením sporným. Vždy bude jeden z nich (ten, který učiní iniciační podání u příslušného soudu) vystupovat jako žalobce (navrhovatel) a druhý jako žalovaný (odpůrce), žalobce má v řízení břemeno tvrzení a je také zatěžkán břemen svá tvrzení dokázat. Řízení je ovládáno dispoziční a projednací zásadou⁴⁵. V případě rozvodu manželství dle § 24a ZoR však lze v odborné literatuře zaznamenat poměrně nemalou množinu názorů, které takové jasné rozhraničení přinejmenším zpochybňují⁴⁶ a s takovým zařazením polemizují, když podřazení rozvodového řízení pod skupinu civilního řízení sporného (a nikoli nesporného) považují přinejmenším za problematické. Rozvodové řízení vidí spíše jako jakýsi kombinovaný (hybridní) proces, neboť se v něm uplatňují jak pravidla typická pro sporné řízení (např. zkoumání rozvratu manželství), tak pro řízení nesporná (např. otázka zabezpečení zájmů nezletilých dětí).⁴⁷ I přesto, že při porovnání velké části

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ Šínová, R., a kolektiv, Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice, Německu a jejich aktuální problémy, Praha: Leges, 2010, s. 33-34

⁴⁶ Tamtéž s. 34

⁴⁷ Svoboda, K., Zamyšlení nad povahou řízení o rozvod manželství, Jurisprudence, ročník 2011, číslo 2, s. 27

rozhraničovacích kritérií (zejména otázky, zda lze řízení zahájit pouze na návrh či ex officio, vliv účastníků na předmět řízení, zejména možnost zpětvzetí návrhu, potřeba stran ustát důkazní břemeno podporující jejich tvrzení, nutnost účastnické deskripce průběhu vadného manželského soužití či uvedení důvodů rozvratu manželského soužití, možnost klidu řízení dle § 110 OSŘ, absence vstupového oprávnění státního zastupitelství), se nám může zdát subsumce řízení o rozvod manželství pod skupinu řízení sporných logická, nelze dle mého názoru výše uvedeným pochybám upřít odůvodněnost. Na procesní obtíže, které nejasná hranice sporného a nesporného řízení v tomto případě v soudné praxi přináší, je upozorňováno i v odborných periodících.⁴⁸

Původně řízení o rozvod předcházelo povinné smířčí řízení. Vzhledem k tomu, že po nějakém čase bylo toto řízení již spíše formální, bylo od této úpravy upuštěno novelou občanského soudního řádu provedenou zákonem č. 49/1973 Sb., s účinností od 1. července 1973. Rozvodová žaloba je jednou ze statusových žalob, výslovně uvedených v ustanovení § 80 písm. a) OSŘ. Rozsudek ve věci má konstitutivní účinky a je závazný erga omnes. Řízení o rozvod manželství může být zahájeno výlučně na návrh účastníka, nejedná se tedy o tzv. beznávrhové řízení, které může být zahájeno i bez návrhu z úřední povinnosti.

3.1.2 Pravomoc, věcná a místní příslušnost soudu

Dle ustanovení § 7 odst. 1 OSŘ se v řízení o žalobě o rozvod manželství jedná o výlučnou pravomoc soudu. Sjednat si (a to třeba ještě před uzavřením manželství), že o případném rozvodu manželství bude rozhodovat jiný orgán (např. orgán církve) není možné ani v případě, že manželství bylo předtím uzavřeno v souladu s ustanovením § 4a ZoR před příslušným orgánem církve. Řízení se koná před samosoudcem, byť v minulosti se jednalo o senátní věc. Věcná příslušnost je dle ustanovení § 9 odst. 1 OSŘ stanovena tak, že v prvním stupni jedná soud okresní⁴⁹ (obvodní soudy v případě Prahy, resp. Městský soud

⁴⁸ Nová, H., Kyselá jablka rodinného práva, Právo a rodina, ročník 2001, číslo 6, s. 2

⁴⁹ Ustanovení § 9 odst. 1 OSŘ: „Nestanoví-li zákon jinak, jsou k řízení v prvním stupni příslušné okresní soudy.“

v Brně). Odvolacím soudem je pak příslušný krajský soud ⁵⁰ (Městský soud v Praze). Místní příslušnost je zde výlučná, tedy stanovená odchylně od klasického modelu tzv. obecné místní příslušnosti, který se odvíjí od místa bydliště žalovaného. V případě rozvodu manželství je totiž v ustanovení § 88 písm. a) OSŘ stanoveno, že namísto obecného soudu je k řízení o rozvod manželství příslušný soud, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště v České republice, bydlí-li v obvodu takového soudu alespoň jeden z manželů. Teprve není-li takový soud (např. manželé společně bydleli v zahraničí, nebo společně nebydleli vůbec), nastupuje kritérium soudu dle místa bydliště žalovaného a není-li ani takového soudu, pak dle bydliště žalobce. Důvod, proč při řízení o rozvod manželství je takto stanovena výlučná místní příslušnost lze spatřovat v tom, že při obstarávání důkazů při rozvodovém řízení bude jejich dostupnost nejsnazší právě v místě, kde spolu manželé naposledy žili. Takovým důkazem totiž může být např. výslech sousedů, či kolegů z práce, kterým se bude zjišťovat kvalifikovaný rozvrat. V případě zjišťování posledního společného bydliště manželů však není rozhodující místo, kde mají manželé formálně hlášení ke společnému trvalému pobytu, ale místo, kde fakticky společně žili.⁵¹

V případě řízení o vypořádání společného jmění manželů po rozvodu, nebo jiného jejich majetku, či zrušení společného nájmu bytu je pak dle ustanovení § 88 písm. b) OSŘ místně příslušným soud, který rozhodoval o rozvodu.

Pro úplnost je třeba uvést, že ani ustanovení o výlučné místní příslušnosti nevylučuje, aby věc nakonec projednal a rozhodl i jiný soud. K tomu totiž může dojít na základě tzv. delegace (neboli přikázání).⁵²

⁵⁰ Ustanovení § 10 odst. 1 OSŘ: „Krajské soudy rozhodují o odvolání proti rozhodnutím okresních soudů“.

⁵¹ David, L., Ištvanek, F., Javůrková, N., Kasíková, M., Lavický, P., a kol. Občanský soudní řád, Komentář, I díl, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 408

⁵² Ustanovení § 12 OSŘ: (1) Nemůže-li příslušný soud o věci jednat, protože jeho soudci jsou vyloučeni (§ 14, § 15 odst. 2 a § 16a), musí být věc přikázána jinému soudu téhož stupně. (2) Věc může být jinému soudu téhož stupně přikázána také z důvodu vhodnosti. (3) O přikázání věci rozhoduje soud, který je nejbližší společně nadřízen příslušnému soudu a soudu, jemuž má být věc přikázána.

Pro účinky spojované se zahájením řízení je podstatný okamžik, kdy je iniciační podání (žaloba) doručeno soudu. Formální náležitosti stanovené v ustanovení § 42 odst. 4 OSŘ platí i pro žalobu o rozvod.

3.1.3 Rozvod s mezinárodním prvkem – nařízení Brusel IIa, Brusel I

Po vstupu České republiky do Evropské unie se společně s mobilitou obyvatel zvýšil i počet manželství, kdy jeden z manželů je občanem jiného členského státu. Oblast rodinněprávních vztahů je v takovém případě regulována nejenom českou právní úpravou, ale i evropskou legislativou. S ohledem na zásadu primární aplikovatelnosti nařízení Rady (ES) je třeba zmínit především nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27.11.2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 1347/2000 (nařízení Brusel IIa)⁵³, dále nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22.12.2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (nařízení Brusel I)⁵⁴, nařízení Rady (ES) č. 1206/2001 ze dne 28.5.2001 o spolupráci soudů členských států při dokazování v občanských nebo obchodních věcech a v neposlední řadě také nařízení Rady (ES) č. 1393/2007 ze dne 13.11.2007 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech.

Nařízení Brusel IIa má své aplikační místo mimo jiné v případech řízení o rozvod manželství (také rozluky, prohlášení manželství za neplatné) či v případech řízení o přiznání, výkonu, odnětí (částečného nebo úplného) rodičovské zodpovědnosti. Toto nařízení se týká výhradně otázek statkových, netýká se tedy řešení majetkových otázek, byť tyto s rozvodem manželství velmi často souvisí. Dle čl. 3 jsou ve věcech týkajících se rozvodu příslušné soudy toho členského státu, na jehož území „mají manželé obvyklé bydliště, nebo měli manželé poslední společné obvyklé bydliště, pokud zde jeden z nich ještě bydlí, nebo má odpůrce bydliště, nebo v případě společného návrhu na zahájení řízení má alespoň jeden z manželů obvyklé bydliště, nebo má navrhovatel obvyklé bydliště, v

⁵³ Úřední věstník L 338, 23/12/2003 S. 0001 – 0029, text dostupný v aplikaci EUR-Lex na adrese: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003R2201:cs:HTML>

⁵⁴ Úřední věstník L 012, 16/01/2001 S. 0001 – 0023, text dostupný v aplikaci EUR-Lex na adrese: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R0044:CS:HTML>

němž bydlel nejméně jeden rok bezprostředně před podáním návrhu na zahájení řízení, nebo má navrhovatel obvyklé bydliště, v němž bydlel nejméně šest měsíců bezprostředně před podáním návrhu na zahájení řízení, a zároveň je buď státním příslušníkem tohoto členského státu, nebo, v případě Spojeného království a Irska, zde má "domicil", eventuálně jehož státními příslušníky jsou oba manželé.“

Nařízení Brusel I se týká pravidel pro určení příslušnosti soudů členského státu Evropské unie v některých majetkoprávních otázkách spojených z rodinněprávními věcmi. Čl. 5 odst. 2 stanoví, že „osoba, která má bydliště na území některého členského státu, může být v jiném členském státě žalována ve věcech týkajících se výživného u soudu místa, kde má oprávněná osoba k výživě bydliště nebo místo obvyklého pobytu, nebo je-li věc týkající se výživného věcí vedlejší v řízení týkajícím se osobního stavu u soudu, který je k tomuto řízení příslušný podle práva státu místa řízení, pokud tato příslušnost není založena pouze státní příslušností některé ze stran.“ Termín výživné zde není zužován, jedná se o výživné mezi manželi, rozvedenými manželi, k nezletilým i zletilým dětem.

Evropská nařízení nejsou jedinými dokumenty, které upravují mezinárodní prvek v této oblasti práva. Česká republika je vázána například celou řadou bilaterálních či multilaterálních mezinárodních smluv a většina z nich zakládá pravomoc našich soudů na základě hraničního určovatele lex patrie. Dále lze v této oblasti zmínit určování soudní pravomoci s ohledem na zákon č. 97/1963 Sb. o mezinárodním právu soukromém a procesním. I zde je pravomoc českého soudu založena v případě, kdy jeden z manželů je českým státním občanem, nebo alespoň jeden z manželů má na našem území delší pobyt, nebo má-li zde (nikoli delší) pobyt a zároveň může být rozhodnutí soudu uznáno v domovských státech obou manželů.

3.1.4 Náklady řízení a poplatková povinnost účastníků

Soudní řízení není bezplatné, navrhovatel (žalobce) musí uhradit soudní poplatek, jehož výše je stanovena v sazebníku soudních poplatků – příloze zákona č. 549/1991 Sb., o

soudních poplatcích (dále jen „zákon o soudních poplatcích“) a činí 2.000,-- Kč.⁵⁵ Nicméně i v tomto řízení lze aplikovat ustanovení § 138 OSŘ upravující možnost osvobození od soudního poplatku. V případě, že to odůvodňují poměry účastníka a nejde-li o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva a účastník to navrhne, může předseda senátu přiznat účastníkovi zcela nebo zčásti osvobození od soudního poplatku. Takovou žádost může účastník podat až do doby pravomocného skončení řízení. Soud při svých úvahách o případném osvobození od soudních poplatků přihlíží k celkovým majetkovým poměrům žadatele, ty porovnává s konkrétní výší daného soudního poplatku. Přihlíží také k nákladům, které si pravděpodobně vyžádá dokazování a k dalším okolnostem, jako například sociální poměry či zdravotní stav účastníka.⁵⁶

V ustanovení § 2 odst. 3 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, je pak stanovena výjimka z obecného pravidla, podle které se zde neuplatní tzv. přechod poplatkové povinnosti.⁵⁷ Obecně totiž dle zákona o soudních poplatcích platí, že pokud byl navrhovatel od povinnosti uhradit soudní poplatek soudem osvobozen, zaplatí s ohledem na výsledek řízení poplatek nebo jeho odpovídající část žalovaný, nemá-li proti navrhovateli právo na náhradu nákladů řízení nebo není-li též od poplatku osvobozen. Toto pravidlo se však v případě rozvodového řízení neužije.

Ustanovení § 10 odst. 6 zákona o soudních poplatcích definuje, že pokud je řízení o rozvod zastaveno, nebo pokud navrhovatel vezme svůj iniciační návrh zpět nejpozději před vydáním prvoinstančního rozhodnutí, vrátí soud již zaplacený poplatek v plné výši. Pokud by navrhovatel vzal svůj iniciační návrh zpět až po vydání rozhodnutí soudu, které ale dosud nenabylo právní moci, aniž bylo podáno odvolání, vrátí soud plátcí zpět poplatek v poloviční výši.

⁵⁵ Položka 4 bod 6 odkazující na bod 1 písm. c) sazebníku soudních poplatků (příloha zákona č. 549/1991 Sb.)

⁵⁶ Drápal, L., Bureš, J. a kol., Občanský soudní řád, Komentář, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 953

⁵⁷ Waltr, R., Zákon o soudních poplatcích a předpisy související, komentář, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, s. 27

Obecné pravidlo zásady úspěchu ve věci, kterým je sporné civilní řízení vedeno a dle kterého je k náhradě nákladů řízení zavázán vždy ten účastník, který neměl ve věci úspěch, je v případě řízení o rozvod manželství modifikováno ustanovením § 144 OSŘ, dle kterého se žádnému z účastníků právo na náhradu nákladů řízení nepřiznává, a to bez ohledu na poměr úspěchu. Soud však i zde může náhradu nákladů řízení přiznat (případně jejich část) za situace, že to odůvodňují okolnosti případu nebo poměry účastníků. Pokud ale bude náhrada těchto nákladů přiznána odpůrci proti navrhovateli, který byl předtím osvobozen od povinnosti platit soudní poplatek, pak dle soudní judikatury platí, že odpůrce nemá povinnost platit soudní poplatek, a to bez ohledu na to, zda byl od povinnosti platit soudní poplatek osvobozen či nikoli.⁵⁸

3.1.5 Účastníci řízení o rozvod manželství

Účastníky řízení jsou vždy oba manželé, platí tzv. první definice účastníků dle ustanovení § 90 OSŘ. Možnost účasti vedlejšího intervenienta je vyloučena ex lege. Obecná zásada občanského soudního řízení, podle které se má soud snažit o to, aby spor byl vyřešen pokud možno smírně, je v řízení o rozvod manželství výrazně posílena výslovným ustanovením § 100 odst. 2 OSŘ, kde je stanoveno, že soud vede manžele k odstranění příčin rozvratu a usiluje o jejich smíření. Podle ustálené judikatury mají soudy na manžele působit především konkrétními doporučeními, která směřují k odstranění příčin rozvratu. Pokud s ohledem na znalost skutkového stavu věci při současném přihlédnutí ke všem okolnostem (včetně například povahových a jiných osobních vlastností manželů), soud dojde k závěru, že je zde příležitost k úspěšnému pokusu o smíření, provede tento pokus při jednání, a to většinou po skončení dokazování a před skončením jednání.⁵⁹

3.1.6 Otázka obligatornosti nařízení jednání

V některé komentářové literatuře vykládající občanský soudní řád je publikován právní názor, že řízení o rozvod manželství není možné uskutečnit bez osobní přítomnosti

⁵⁸ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR (Rc) 1 Cz 55/69

⁵⁹ Drápal, L., Bureš, J. a kol., Občanský soudní řád, Komentář, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 650

účastníků u jednání, resp. bez nařízení tohoto jednání, byť by jejich účast byla předem omluvená. Takový postup je shledáván v rozporu s objektivním právem, konkrétně právě s ustanovením § 100 odst. 2 OSŘ: „zákon totiž neumožňuje, aby ve věci rozvodu manželství soud rozhodl bez nařízení jednání, i kdyby se účastníci práva účasti na projednání věci vzdali nebo s rozhodnutím věci bez nařízení jednání souhlasili, neboť právě projednání věci je nezbytným předpokladem pro splnění povinnosti uvedené v § 100 odst. 2. Rozhodnutí o rozvodu manželství, aniž by soud po projednání věci vedl manžele k odstranění příčin rozvratu a usiloval o jejich smíření, je v rozporu se zákonem.“⁶⁰

Je otázkou, zda má být právně citovaný právní názor vztahován i na rozvod dle ustanovení § 24a ZoR. I přesto, že důsledným gramatickým výkladem dojdeme k závěru, že ustanovení § 100 odst. 2 OSŘ hovoří o řízení o rozvod, a tedy nerozlišuje, o jaký druh rozvodu se jedná, se domnívám, že přílehavější závěr je, že toto ustanovení nelze vztahovat na řízení o rozvod podle § 24a ZoR. Bylo by totiž obtížné si představit, že by zákonodárce chtěl, aby soud na jedné straně vedl manžele k odstranění příčin rozvratu a následnému smíření, když zároveň v ustanovení § 24a odst. 1 ZoR konstituuje nevyvratitelnou právní domněnku,⁶¹ že manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Navíc je v tomtéž ustanovení zákona o rodině jasně uvedeno, že soud příčiny rozvratu nezjišťuje a manželství rozvede (jsou-li splněny ostatní formální náležitosti). Rozvod manželství podle § 24a ZoR je vystaven na myšlence zjednodušené procedury bez nutnosti v řízení dokazovat skutečnosti rozhodné z hlediska ustanovení § 24 odst. 1 zákona o rodině.⁶²

Ke stejnému závěru dospívám i při srovnání historického vývoje obou zákonných ustanovení. Druhý odstavce § 100 byl do občanského soudního řádu včleněn již dne 26. dubna 1973 (s účinností od 1. července 1973) zákonem č. 49/1973 Sb., tedy mnohem dříve

⁶⁰ Drápal, L., Bureš, J. a kol., Občanský soudní řád, Komentář, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 651, obdobně též s. 813

⁶¹ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 30 Cdo 257/2001, ze dne 14.06.2001: *prokázání rozvratu nahrazuje právní domněnka o jeho existenci*.

⁶² Spáčil, J., Vojtek, P., Novela zákona o rodině a řízení o rozvod manželství, Soudní rozhledy, ročník 1998, číslo 3, s. 200

než byla zavedena možnost tzv. nesporného rozvodu.⁶³ Dle mého názoru je tedy pravděpodobné, že uvedený stav je způsoben spíše nedůsledností zákonodárce, který při poměrně zásadní novelizaci zákona o rodině opomněl příslušným způsobem zpřesnit i znění dotčeného ustanovení občanského soudního řádu. Ke škodě věci však nová úprava rozvodu manželství nepromítla také do občanského soudního řádu.⁶⁴

Názor o přípustnosti rozhodnutí soudu i bez nařízeného jednání zastává i některá komentářová literatura: „S ohledem na úpravu občanského soudního řízení i na změnu společenského náhledu na rozvod manželství se domníváme, že v případě, že od počátku je rozvodové řízení zahajováno na základě § 24a ZoR, nic soudu nebrání, aby o rozvodu rozhodl i bez nařízeného ústního jednání.“⁶⁵

Pro úplnost dodávám, že v rozhodovací praxi většiny okresních soudů převládá názor, že v případě rozvodu dle § 24a ZoR je možné manželství rozvést i bez nařízení jednání, za předpokladu, že jsou splněny ostatní formální náležitosti dle ustanovení § 24a ZoR a účastníci se vzdají práva na projednání věci, anebo souhlasí s tím, aby věc byla bez nařízení jednání rozhodnuta. Tento postup umožňuje ustanovení § 115a OSŘ.

S ohledem na skutečnost, že v mezidobí došlo k přijetí nového občanského zákoníku, který tuto situaci napříště svým způsobem upravuje, je pak tato dosud nejasná otázka de lege ferenda rozřešena v závěrečné kapitole.

3.1.7 Další specifika řízení o rozvod manželství

Zvláštní zájem zákonodárce na zachování manželství je patrný i na speciální úpravě možnosti zpětvzetí žaloby. Žalobce, jakožto dominus litis civilního řízení, může vzít své iniciační podání zpět a tím celé řízení zastavit. Může tak učinit dokonce i poté, co soud ve věci již meritorně rozhodl, pokud rozhodnutí dosud nenabylo právní moci. Zákon obecně

⁶³ Ustanovení § 24a bylo do zákona o rodině inkorporováno až novelizací č. 91/1998 Sb., ze dne 3. dubna 1998, s účinností od 1. srpna 1998

⁶⁴ Hrušáková, M., Novák T., Bulletin advokacie, ročník 1999, číslo 5, s. 30

⁶⁵ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 85

dává možnost, aby v případech, kdy žalovaný se zpětvzetím žaloby z vážných důvodů nesouhlasí, bylo soudem rozhodnuto o tom, že zpětvzetí je neúčinné a věc bude projednána a rozhodnuta i tak. V případě řízení o rozvod je však stanoveno, že soud řízení zastaví vždy, pokud žalobce svůj žalobní návrh vezme zpět, a to bez ohledu na procesní stanovisko žalované strany. Pokud by žalovaný na rozvodu manželství trval (a nesouhlasil tedy s tím, aby podaná žaloba o rozvod byla žalobcem vzata zpět), nezbude mu, než aby žalobu o rozvod manželství podal sám znovu.⁶⁶

Jedním ze způsobů dokazování v řízení podle části třetí OSŘ je důkaz provedený výslechem svědka. Svědek má povinnost se na předvolání k soudu dostavit a vypovídat. Výslech účastníka řízení také může přinést potřebné vstupní informace, avšak vzhledem k jeho zainteresovanosti na předmětu řízení zde logicky platí jistá omezení. Tato omezení jsou upravena v ustanovení § 131 OSŘ a spočívají v tom, že nařídít provedení důkazu výslechem účastníka může soud v případech, kdy prokazovanou skutečnost nelze prokázat jinak a jestliže s tím souhlasí účastník, o jehož výslech se jedná. Tyto podmínky však v řízení o rozvod neplatí. Důvodem je právě specifická povaha řízení o rozvod, kdy se rozhoduje o věci, jejíž podstata často spočívá ve zkoumání intimních psychických i fyzických vnitřních vztahů mezi manželi. Z tohoto důvodu jsou to pak logicky právě účastníci řízení, kteří jako jediní mohou soudu poskytnout potřebné vstupní informace, které jsou nezbytné pro zjišťování a posuzování existence kvalifikovaného rozvratu manželství a jeho příčin.

Dalším specifikem řízení o rozvod je vyloučení možnosti požádat soud o rozhodnutí o neúčinnosti doručení dle ustanovení § 50d OSŘ.

V případě, že je manželství rozvedeno, avšak rozsudek dosud nenabyl právní moci a jeden z manželů zemře, soud současně s usnesením o zastavení řízení zruší i vyhlášený rozvodový rozsudek. Rozhodnout v řízení o rozvod rozsudkem pro zmeškání není možné.

⁶⁶ R IV/1966: „Dojde-li ke zpětvzetí návrhu na rozvod, musí odpůrce – chce-li dosáhnout rozvodu – podat nový návrh na rozvod manželství.“

3.1.8 Opravné prostředky

I řízení o rozvod manželství je dvoustupňové. Proti rozsudku prvoinstančního soudu je možné se odvolat k soudu krajskému (Městskému soudu v Praze). Podat řádný opravný prostředek je pochopitelně možné jak do rozsudku, kterým manželství bylo rozvedeno, tak i do rozsudku, kterým byl návrh žalobce na rozvod manželství zamítnut.⁶⁷ Manželství je rozvedeno okamžikem, kdy rozsudek (samozřejmě v případě, že žalobce byl úspěšný) nabude právní moci. V zájmu zachování co nejvyšší míry právní jistoty⁶⁸ je zákonem odepřena možnost, aby účastník požádal soud o prominutí zmeškání lhůty pro podání řádného opravného prostředku proti rozsudku, kterým bylo manželství rozvedeno. Mimořádné opravné prostředky proti rozsudku, kterým bylo manželství rozvedeno, jsou ex lege nepřípustné.⁶⁹

3.2 Právní úprava jednotlivých variant rozvodu manželství v ZoR

Zatímco před velkou novelou zákona o rodině existovala v našem právním řádu toliko jediná podoba rozvodu manželství, je „v současné době možno hovořit o třech variantách rozvodu: o rozvodu v základní podobě a jejich dvou variantách. Kritérium tvoří jednak povinné zjišťování příčin rozvratu, jednak dočasně existující možnost zamítnutí návrhu na rozvod, vyžaduje-li žalovaná strana možnosti obrany tzv. tvrdostní klauzulí.“⁷⁰

⁶⁷ R 21/1982: „V řízení o rozvod manželství je odpůrce oprávněn podat odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně vždy bez ohledu na to, zda tímto rozsudkem bylo návrhu na rozvod manželství vyhověno či nikoliv.“

⁶⁸ Zásadní význam prvku právní jistoty v řízení o rozvod akcentoval Ústavní soud České republiky například ve svém usnesení sp. zn. II. ÚS 465/2002, ze dne 26.07.2002, ve kterém uvedl, že „respektování právní jistoty jako jednoho z atributů právního státu (čl. 1 Ústavy ČR) musí mít v případě posuzování ústavní stížnosti směřující proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí o rozvodu manželství prioritu před principem spravedlivého rozhodování, jehož porušení stěžovatelka v ústavní stížnosti také namítla. Případná kasace napadených rozhodnutí o rozvodu manželství by znamenala zásah do principu právní jistoty do té míry a s takovými možnými důsledky, že by v podstatě šlo o popření základního atributu právního státu, tj. principu právní jistoty.“

⁶⁹ Výslovné ustanovení § 230 odst. 1 písm. a) OSŘ, resp. § 237 odst. 2 písm. b) OSŘ

⁷⁰ Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Svazek III. 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 61

3.2.1 Rozvod manželství dle ustanovení § 24 ZoR

Jak již bylo uvedeno výše, je rozvod manželství upravený v ustanovení § 24 ZoR historicky nejstarší variantou rozvodu manželství, kterou zákon o rodině zná a upravuje již od své prvotní účinnosti. Je založený na existenci tzv. kvalifikovaném rozvratu manželství. Tento způsob rozvodu je v právní literatuře nazýván jako **rozvod sporný**.

V praxi nejsou řídké ani případy, kdy i přesto, že je mezi manželi úplná a naprostá shoda na tom, že v manželství nemá cenu nadále pokračovat a rozvodu manželství chtějí oba manželé dosáhnout, je nutno postupovat podle ustanovení o sporném rozvodu. Tato situace nastává v případě, že manželé, ač v manželství pokračovat nechtějí, nedokážou se přesto dohodnout na dalších nezbytných náležitostech rozvodu dle § 24a ZoR, jako je například vzájemné vypořádání majetku či vyřešení otázky společného bydlení.

3.2.1.1 Kvalifikovaný rozvrat manželství

Kvalifikovaný rozvrat manželství spočívá dle ustanovení § 24 ZoR v tom, že manželství je natolik hluboce a trvale rozvráceno, že není možné očekávat, že by manželské soužití bylo znovu obnoveno. Takový rozvrat musí být zřejmý vně manželství, musí být objektivně seznatelný a prokazatelný (mluví se o tzv. objektivním důvodu). Je tomu tak proto, že důležité a rozhodné je nikoli subjektivní vnímání a hodnocení jednoho z manželů, případně obou manželů, ale to, zda k závěru o skutečné existenci rozvratu manželství v daném případě dojde také soud.⁷¹

Do velké novely zákona o rodině z roku 1998 bylo důležitým kritériem při rozhodování, zda rozvod manželství bude či nebude povolen, zkoumání, zda rozvrat vztahů mezi manželi je takové intenzity, že manželství již nadále nemůže plnit svůj společenský účel. Zákonem bylo přímo deklarováno hledisko zvláštního zájmu společnosti. Tato teze byla zesilována i výslovnou dikcí původního ustanovení § 23 ZoR o tom, že lehkomyšlný poměr k manželství je v rozporu se zájmem společnosti. Tento přístup byl však po přijetí

⁷¹ Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Svazek III. 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 61

zákona č. 91/1998 Sb. opuštěn a nově se zkoumá rozvrat manželství, při němž je pozornost upřena na skutečnou situaci mezi manželi.

K zjištění, zda je v daném případě podmínka existence kvalifikovaného rozvratu manželství splněna, dojde soud posouzením mnoha různých vstupních informací. Pouhé dočasné neshody mezi manželi nemohou ještě znamenat kvalifikovaný rozvrat.⁷² Mezi zjišťované vstupní informace patří například to, zda rozvrat dosahuje takové intenzity, že spolu manželé nežijí. Skutečnost, zda manželé spolu žijí či nikoli, však chápat tak, že je to pouze otázka existence jednoho společného bydliště. I když třeba manželé bydlí v jednom bytě, nemusí spolu žít. Naopak mohou bydlet z různých důvodů (pracovních, studijních) každý na jiném místě, ale přesto lze dojít k závěru, že spolu žijí. To, zda spolu manželé žijí, je věc jejich osobního a intimního vztahu, společného sdílení radostí i problémů či trávení volného času, nebo společného hospodaření.⁷³ Ke stejným závěrům dospěla i rozhodovací praxe soudů.⁷⁴

Soud při své činnosti musí nejenom zjistit existenci kvalifikovaného rozvratu manželství, ale musí se zabývat také příčinami takového rozvratu. Tato skutečnost je výslovně zmíněná v ZoR v ustanovení § 24 odst. 1, věta za středníkem, podle které soud bere v úvahu příčiny rozvratu manželství. Obiter dictum uvádím, že v praxi lze zaznamenat i právní názor, který zpochybňuje, zda vůbec existuje reálná potřeba toho, aby soud v rozvodovém řízení dle § 24 odst. 1 ZoR zjišťoval příčiny rozvratu, či zda lze z dikce zákona o rodině dospět k tomu, že je k takovému zjišťování zavázán. Tento závěr autor názoru odůvodňuje mimo jiné tím, že z příčin rozvratu mnohdy není možné zjistit, zda je manželství skutečně nenapravitelně rozvráceno nebo tím, že pokus o důkladné zjištění příčin rozvratu manželství může paradoxně vést k následnému zhoršení vzájemných vztahů mezi manželi.⁷⁵

⁷² Plecítý, V., Skřejpek, M., Salač, J., Šíma, A., Základy rodinného práva, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 40

⁷³ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 70 - 71

⁷⁴ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 26 Cdo 1629/2008, ze dne 17.02.2010

⁷⁵ Pulkrábek, Z., Prikazuje § 24 odst. 1 ZOR soudu, aby zjistil příčiny rozvratu manželství?, Právní rozhledy, ročník 2011, číslo 2, s. 39

Pro úplnost lze uvést, že před velkou novelou zákona o rodině vyplývala povinnost soudu zkoumat příčiny rozvratu přímo ze zákona, dle aktuálního znění pak má soud příčiny rozvratu brát v úvahu. Je jasné, že k tomu, aby soud mohl příčiny rozvratu brát v úvahu, musí je nejprve zjistit. Nic však nebrání tomu, aby k těmto zjištěním došel tak, že v souladu s ustanovením § 120 odst. 4 OSŘ vezme za svá skutková zjištění shodná tvrzení obou účastníků. Výsledky těchto zjištění by pak v odůvodnění rozhodnutí neměly absentovat, byť původní znění ustanovení § 25, které tento postup přímo stanovil, bylo již novelizováno. Dle důvodové zprávy k původnímu ustanovení § 25 ZoR, uvedené v komentáři zákona o rodině z roku 1989, totiž „měla socialistická společnost právo a povinnost, aby vyjádřila svůj názor na to, proč manželství muselo být skončeno. Toto stanovisko proto mělo být uvedeno v rozhodnutí soudu a mělo v něm být vysloveno popřípadě i morální odsouzení chování jednoho popřípadě obou manželů.“⁷⁶ Zjištění týkající se příčin rozvratu manželství má výrazný vliv na otázky týkající se např. výživného mezi rozvedenými manželi.

3.2.1.2 Příčiny rozvratu manželství

Příčiny rozvratu manželství mohou spočívat zejména v porušování manželských práv a povinností. V zákoně o rodině jsou vztahy mezi manželi upraveny zejména v hlavě třetí, části první. Dle ustanovení § 18, resp. § 19 ZoR jsou manželé povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. Dle svých schopností, možností a majetkových poměrů jsou povinni pečovat o uspokojování potřeb rodiny. Publikované soudní rozhodnutí R IV/1966 se k posuzování příčin rozvratu manželství soudem vyjádřilo tak, že povinnost manželské věrnosti (stejně jako další manželské povinnosti) mají manželé zásadně do právní moci rozvodového rozsudku. Příčiny rozvratu manželství však mohou spočívat nejen v nevěře, ale i v jiných skutečnostech subjektivního i objektivního charakteru. Takovým případem mohou být například patologické změny osobnosti jednoho z manželů způsobené různými závislostmi apod. Podle publikovaného soudního rozhodnutí R 6/1970 jsou hlavním kritériem pro posouzení rozvratu dle § 24 ZoR hlediska morálky, ale zároveň nelze pominout ani to, jakým způsobem se s porušením manželských povinností vypořádal i druhý z manželů.

⁷⁶ Radimský, J., Radvanová, S. a kol.: Zákon o rodině, Komentář, Praha: Panorama, 1989, s. 90

Český statistický úřad, který v rámci své činnosti eviduje i statistiky příčin rozvratu manželství, uvádí jako nejčastější příčiny tyto: rozdílnost povah, alkoholismus, nevěra, zlé nakládání či spáchání trestného činu, zdravotní důvody, sexuální neshody, nezáměr o rodinu či neuvážený sňatek. Je patrné, že vymezit teoreticky, která z těchto příčin je porušením povinností dle §§18 a 19 ZoR a která je založena na jiných skutečnostech, bude velmi obtížné, když v praxi se tyto množiny často vzájemně překrývají.

Při zjišťování příčin rozvratu soud musí zkoumat i to, zda a pokud ano, jakým poměrem se o rozvrat manželství zasloužil i druhý z manželů. Soudní judikatura pak vychází z toho, že pokud rozvrat manželství nezpůsobil jen jeden z manželů, ale podíleli se na něm oba, pak není možné dojít k závěru, že hledisko příčin rozvratu prospívá výhradně jen jednomu z manželů. Byl-li tedy hlavní příčinou rozvratu manželství neuvážený přístup k manželství a rodině na straně obou účastníků a zároveň i mimomanželská známost jednoho z nich, je zřejmé, že k rozvratu manželství došlo z důvodů na straně obou manželů.⁷⁷

Jak již bylo naznačeno výše, otázka zjišťování příčin rozvratu manželství a jejich zavinění je velmi důležitá zejména v případech, kdy se v souvislosti s rozvedeným manželstvím řeší i otázka výživného pro rozvedeného manžela, neboť ustanovení § 93 odst. 1 ZoR definuje, že rozvedenému manželovi, který se porušením manželských povinností na rozvratu převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobená závažná újma, může soud (po dobu nanejvýše třech let od rozvodu) přiznat proti bývalému manželovi výživné ve stejném rozsahu, jako je vyživovací povinnost mezi manželi.

Zjištění rozvodového soudu stran příčin rozvratu manželství a stran jeho zavinění je stěžejní vstupní informací pro rozhodování soudu v řízení o přiznání právě zmíněného nároku rozvedenému (převážně nevinnému) manželovi. V řízení o výživném rozvedeného manžela již soud nové dokazování ohledně otázky příčin rozvratu a jejich zavinění neprovádí, nýbrž vychází z příslušných zjištění rozvodového soudu. Skutková zjištění, o která soud opře své rozhodnutí, se tak v této oblasti nemohou změnit. Tento závěr zdůraznil i Ústavní soud České republiky, který v odůvodnění svého usnesení uvedl, že „příčiny rozvratu manželství jsou v rámci rozvodového řízení soudem výslovně zjišťovány a

⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 26 Cdo 2208/2003, ze dne 20.01.2004

pochopitelně jsou podstatné pro následné rozhodování soudu o výživném rozvedeného manžela, a to v souladu s ust. § 135 o. s. ř. Právní názor vyslovený soudem v rozsudku o rozvodu manželství je, byť nikoliv závazný podle ust. § 135 odst. 1 o. s. ř., nýbrž zcela určující ve smyslu ust. § 135 odst. 2 věty druhé o. s. ř. - je-li totiž soud povinen vycházet z rozhodnutí jiného orgánu, tím spíše je povinen vycházet z rozhodnutí, které učinil on sám. Příčiny rozvratu manželství zjištěné rozvodovým soudem jsou zjištěny pro jednu, možnost změny těchto příčin není dovoditelná, neboť jde o stav nastalý v minulosti, před tím, než bylo manželství pravomocně rozvedeno. Byly-li tedy shledány správnými i odvolacím soudem, není důvodu, pro který by soud v řízení o výživném rozvedené manželky měl k této skutečnosti provádět nové dokazování a tento stav znovu zjišťovat. Takový postup by byl zpochybněním soudního řízení o rozvod manželství.⁷⁸

3.2.1.3 Ochrana zájmů nezletilých dětí

Pokud rozvodový soud shledá, že manželství je skutečně rozvráceno natolik hluboce a trvale, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, neznamená to, že takové manželství bude bez dalšího rozvedeno. Ustanovení druhého odstavce § 24 ZoR totiž stanoví, že mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno za předpokladu, že by takový rozvod byl v rozporu s jejich zájmy, danými zvláštními důvody. Takovými zvláštními důvody mohou být například závažné dlouhotrvající onemocnění dítěte, či jeho invalidita. Ustanovením druhého odstavce § 24 ZoR se do zákona o rodině promítá čl. 32 Listiny základních práv a svobod a čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.⁷⁹

Gramatickým výkladem dikce „mají-li manželé nezletilé děti“ lze dovodit, že tyto nezletilé děti, jejichž zájem při rozhodovací činnosti v řízení o rozvod manželství soud posuzuje, jsou děti (dítě) společné oběma manželům (rozhodný je stav právní, nikoli biologický). Nejedná se tedy o děti (dítě) pouze jednoho z manželů, byť by žily (žilo) ve společné domácnosti. Na tuto skutečnost nemá vliv ani ustanovení § 33 ZoR, dle kterého se

⁷⁸ Usnesení Ústavního soud ČR, sp. zn. I.ÚS 236/07, ze dne 10.07.2007

⁷⁹ Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Svazek III. 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 61

na výchově dítěte podílí i manžel, který není rodičem, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti.

Z procesního hlediska se může jevit jako problematické, jak za situace, kdy dítě není účastníkem řízení, může rozvodový soud zjistit, zda zde jsou tyto důvody pro zachování manželství z důvodů daných v ustanovení § 24 odst. 2 ZoR, a to zvláště v situaci, kdy oba manželé s rozvodem souhlasí a nemají tedy zájem na tom, aby manželské soužití bylo obnoveno a manželství nadále pokračovalo. V takové situaci totiž zřejmě nebude ani jeden z účastníků předkládat soudu důkazy, které by odůvodňovaly zamítnutí žalobního návrhu. V takovém případě se i dle dostupné komentářové literatury jeví možnosti soudu, jak zjistit, že rozvod manželství je v rozporu se zájmem nezletilých dětí daným zvláštními důvody, dosti limitované, pokud by taková skutečnost nevyplynula například z připojeného opatrovnického spisu.⁸⁰

Z dikce ustanovení § 24a odst. 2 ZoR, stejně jako z dikce ustanovení § 24b odst. 2 ZoR je patrné, že hlediskem přítomnosti zvláštních důvodů hodných zřetele ve vztahu k nezletilým dětem je veden také rozvod (tzv. nesporný) dle § 24a ZoR i rozvod (tzv. ztížený) dle § 24b ZoR.

3.2.2 Rozvod manželství dle § 24a ZoR

Jak již bylo uvedeno výše, velkou novelou zákona o rodině z roku 1998 byla do našeho právního řádu inkorporována možnost rozvodu manželství, při které není třeba příčiny rozvratu manželství zjišťovat. Podle důvodové zprávy k velké novele zákona o rodině, rozšíření možností rozvodu mělo být uzákoněno nejenom proto, že „tento požadavek stále více zazníval z právní praxe“, ale také proto, že odrážel aktuální „postoje společnosti k rozvodu manželství obecně.“⁸¹ Jak již bylo poznamenáno výše, nejedná se

⁸⁰ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s 70

⁸¹ Z důvodové zprávy k zákonu č. 91/1998 Sb., ke zvláštní části, ustanovením § 23 – 24b

v tomto případě o rozvod založený na novém (odlišném) rozvodovém důvodu. Stále totiž platí, že důvodem pro rozvod manželství může být toliko kvalifikovaný rozvrat, protože „zákon č. 91/1998 Sb., jímž byl novelizován zákon o rodině č. 94/1963 Sb. ve znění změn a doplnění provedených pozdějšími zákony a nálezem Ústavního soudu České republiky č. 72/1995 Sb., účinný od 1.8.1998, zavedl při zachování obecné úpravy rozvodu podle ust. § 24 zákona, založené na principu kvalifikovaného rozvratu s přihlédnutím k příčinám rozvratu manželství, nový způsob rozvodu po vzájemné dohodě manželů (§ 24a zákona).“⁸²

Odborná literatura pro tuto variantu rozvodu užívá termín „**nesporný**“, někdy se též hovoří o rozvodu „smluveném“ či „dohodnutém“. Ani jeden z těchto termínů není přiléhavý beze zbytku. Řízení o rozvod dle ustanovení § 24a ZoR není řízením speciálním k obecné úpravě řízení o rozvod obsažené v části třetí občanského soudního řádu, nejedná se tedy v žádném případě o řízení nesporné. Naopak – stále se jedná o řízení sporné, které je vedeno stejnými procesními pravidly. I zde je žalobce a žalovaný, byť toto rozlišení je spíše formálním odrazem první definice účastníků dle ustanovení § 90 OSŘ. Materiálně vzato – svým zainteresováním na předmětu věci, resp. zájmem na konkrétním výsledku rozhodnutí soudu v meritu – jsou oba účastníci ve shodě.

Podle prof. Hrušákové je tato forma rozvodu manželství na místě zejména v případech, kdy mezi manželi již došlo k tzv. psychologickému rozvodu, tedy k tomu, že účastníci se s rozvodem vyrovnali a alespoň z části také překonali případné pocity křivdy či nespravedlnosti.⁸³

3.2.2.1 Zákonné podmínky pro rozvod manželství dle § 24a ZoR

Vzájemná shoda obou manželů na tom, že v manželství nemá cenu pokračovat není jedinou podmínkou. Zákonodárce stanovil ještě plejádu dalších nutných podmínek, které k tomu, aby rozvod manželství mohl být soudem proveden, musí být splněny kumulativně. Jednotlivé podmínky jsou:

⁸² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 30 Cdo 257/2001, ze dne 14.06.2001

⁸³ Hrušáková, M., Novák T., Bulletin advokacie, ročník 1999, číslo 5, s. 30

a) Manželství trvalo alespoň jeden rok

Tato podmínka má několik důvodů. Manželství by se i ohledem na výslovné ustanovení § 1 ZoR mělo vyznačovat svou trvalostí. Minimální jednoroční doba trvání manželství stanovená v zákoně by tak měla předcházet situacím, kdy snoubenci do manželství vstoupí neuváženě a po krátkém časovém úseku by chtěli stejně neuváženě z manželství vystoupit.

Další funkcí, kterou stanovení minimální délky trvání manželství může přinášet, je eliminace možných snah o obcházení zákona, kdy by uzavření manželství mohlo být vedeno pouze nějakou účelovou snahou „snoubenců“. Vztah mezi manželi je totiž často různým způsobem privilegován. Dle ustanovení § 100 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád (dále také jako „TrŘ“), je například svědek oprávněn odepřít výpověď v trestním řízení, pokud je manželem obviněného. Dle ustanovení § 11 odst. 1 zákona č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, platí, že pro účely výpočtu daně dědické, daně darovací a daně z převodu nemovitostí jsou osoby zařazeny do tří skupin vyjadřujících vztah poplatníka k dárci (obdarovanému). Dle druhého odstavce téhož ustanovení pak do I. skupiny patří mimo jiné manželé. Stejný zákon pak ve svém ustanovení § 19 odst. 3 stanoví, že bezúplatné nabytí majetku, pokud k němu dochází mezi osobami zařazenými v I. skupině (tedy manželi), je od daně darovací úplně osvobozeno. Lze si tedy v praxi představit situaci, že by některé osoby uzavíraly manželství pouze vedeny snahou o některé takové zvýhodnění a ihned po jeho dosažení by se cestou nesporného rozvodu snažily o zánik takto účelově uzavřeného manželství.⁸⁴

⁸⁴ Je zřejmé, že otázka účinků účelově uzavřeného manželství je mnohem komplexnější a její vyřešení není ani ambicí této práce. Pro dokreslení rozsahu této problematiky si dovoluji následující úvahu. Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením snoubenců. „Toto prohlášení je ve své podstatě projevem vůle. Tyto projevy vůle směřují k právním následkům (ke vzniku manželství, a tedy ke vzniku manželských práv a povinností), které s nimi právní předpisy spojují, neboli jsou to právní úkony.“ /citace z Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Svazek III. 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 25/ A pro právní úkony platí ustanovení § 37 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, že nejsou-li učiněny svobodně, vážně určitě a srozumitelně, jsou neplatné. Nadto dle ustanovení § 39 občanského zákoníku je neplatný takový právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přiči dobrým mravům. V praxi si však lze představit, že otázka prokazování počáteční absence některé z náležitostí právního úkonu, by byla nemálo obtížná či spíše téměř nemožná. Navíc nelze nevidět, že „sňatečné právní úkony mají ve srovnání s občanskoprávními (soudnoprávními) úkony vlastní specifické rysy; to je dáno statusovou povahou sňatku a manželství.“ /citace z Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Svazek III. 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 25 a 26/

Zda je podmínka trvání manželství alespoň jeden rok splněna, soud zjistí z oddacího listu, který žalobce předkládá jakožto přílohu svého žalobního podání. Pro počítání této lhůty platí obecné pravidlo uvedené v ustanovení § 122 občanského zákoníku.

b) Manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí

Jak již bylo uvedeno výše, úprava rozvodu manželství v českém právním řádu stojí na existenci kvalifikovaného rozvratu manželství. A vzhledem k tomu, že u rozvodu podle ustanovení § 24a ZoR se tento rozvrat nezjišťuje činností soudu, nýbrž je zákonem přímo předpokládán, je zapotřebí, aby jeho skutečná existence byla podložena alespoň nějakými skutečnostmi objektivního charakteru. Jednou z těchto skutečností, na základě které lze na rozvrat manželství usoudit, je právě fakt, že manželé spolu nějakou přesně stanovenou minimální dobu (v tomto případě zákonodárce stanovil dobu šesti měsíců) nežijí.

Pro posouzení, zda je tato podmínka splněna, lze vycházet ze zjištění, zda manželé vedou společnou domácnost (tzn. běžné činnosti a potřeby zajišťují společně či každý sám), zda hospodaří se společnými prostředky, nebo každý z nich hospodaří sám, zda spolu intimně žijí. Vzhledem k tomu, že podstatou rozvodu dle ustanovení § 24a ZoR je shoda manželů, většinou soud tyto skutečnosti zjistí ze shodného vyjádření obou manželů (účastníků). Tím však není vyloučeno ani to, aby zjištění existence těchto podmínek bylo před soudem provedeno jinak (výslechem svědků – např. sousedů, přátel či příbuzných manželů atp.).

Podmínka alespoň šestiměsíčního období, po které spolu manželé nežijí, nemůže být interpretována za použití toliko čistě gramatického výkladu, tedy tak, že to mělo znamenat, že manželé spolu po dobu šesti měsíců nebydlí v jednom bytě, tedy „nepobývají fyzicky“ na stejném místě. Naopak - jedná se zde spíše o vnitřní vztah manželů k jejich manželskému soužití, je zde zohledňováno intimní hledisko manželského soužití včetně subjektivního vztahu obou manželů k potřebě vzájemného soužití. Skutečnost, že spolu manželé každodenně nebydlí, lze totiž zjistit u mnoha fungujících manželství. Typickým

příkladem takových geograficky odloučených, avšak přitom funkčních manželství, mohou být manželská soužití, kde jeden z manželů (nebo dokonce oba) z pracovních důvodů pobývá mimo společné bydliště (např. příslušník ozbrojených sil vyslaný na dlouhodobou zahraniční misi, řidič/ka kamionu, kapitán/ka nebo člen posádky námořní lodi, etc.).

Situace, při které je soužití manželů z hlediska fyzického pobytu obou na společném místě vyloučeno, pak může nastat i bez ohledu na „zavinění“ kteréhokoli z manželů, např. v případě dlouhodobého pobytu jednoho z manželů v nemocnici. Existují i situace, kdy setrvání obou manželů na jednom místě je ze své podstaty pojmově vyloučeno, a to třeba i po dobu několika let. Tak je tomu v případě, kdy je kupříkladu jeden z manželů nucen vykonat uložený trest odnětí svobody. V extrémním případě pak lze uzavřít, že ani při uložení výjimečného trestu spočívajícím v trestu odnětí svobody na doživotí, avšak při současném zachování kladného subjektivního vnitřního vztahu obou manželů k trvání manželství, nemusí jít apriori o případ kvalifikovaného rozvratu manželství.⁸⁵

Jen na okraj lze uvést, že v poměrně nedávné době (v roce 2004) nastal dokonce případ, kdy k doživotnímu trestu odnětí svobody byli pravomocně odsouzeni oba manželé.⁸⁶ I z právě uvedeného je tedy patrné, že toliko hledisko místa fyzického bydlení při posuzování, zda spolu manželé zákonem předepsanou dobu nežijí, není rozhodujícím kritériem.

c) K návrhu na rozvod manželství se připojí i druhý manžel

Tato podmínka může být splněna tak, že souhlas druhého manžela je již součástí iniciačního návrhu (žaloby), ale stejně tak může druhý z manželů tento svůj souhlas doplnit až po podání žaloby o rozvod. V praxi není neobvyklé, že jeden z manželů podá žalobu o rozvod manželství dle § 24 ZoR a poté, co je soudem péče o nezletilé schválena dohoda

⁸⁵ Dle ustanovení § 88 odst. 5 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, platí, že *osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být podmíněně propuštěna, a to po nejméně dvaceti letech výkonu tohoto trestu, nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byla odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvlášť závažného zločinu.*

⁸⁶ Případ Dany a Jaroslava Stodolových, odsouzených rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové ve spojení s rozhodnutím odvolacího Vrchního soudu v Praze k doživotnímu trestu odnětí svobody, který jim byl uložen za spáchání mimo jiné 8 dokonaných vražd a 2 vražd spáchaných ve stádiu pokusu.

rozvádějících se rodičů o výkonu jejich rodičovské zodpovědnosti, je také mezi oběma účastníky uzavřena smlouva dle § 24a odst. 1 písm. a) ZoR, a rozvod manželství je pak proveden podle § 24a ZoR.⁸⁷

Pokud jsou podmínky ad 1) až ad 3) splněny, znamená to, že zde nastává nevyvratitelná právní domněnka o existenci kvalifikovaného rozvratu manželství, tedy, že manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. A neboť dle výslovného ustanovení § 24a odst. 1, věta za středníkem, soud v tomto případě nezjišťuje příčiny rozvratu manželství, pak je manželství rozvedeno, pokud je zároveň splněno níže uvedené:

d) Předložení zákonem vyčtených dokumentů soudu

Soudu jsou předloženy následující dokumenty, které zároveň splňují zákonem stanovené formální náležitosti:

- a. písemná smlouva s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných:
 - aa. majetkových vztahů
 - ab. práva a povinnosti společného bydlení
 - ac. případnou vyživovací povinnost mezi manželi
- b. pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu.

ad aa) písemná smlouva s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů

Tzv. nesporný rozvod musí být skutečně nesporným, tedy alespoň stran záležitostí, které jako nesporné vyžaduje zákon. Jak již bylo uvedeno výše i v případě, že na nutnosti rozvodu manželství se shodnou oba manželé a stejně tak i ostatní podmínky uvedené

⁸⁷ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 80

v ustanovení § 24a ZoR jsou splněny, ale strany nejsou z jakýchkoliv příčin schopny, nebo ochotny domluvit se na vypořádání svých vzájemných majetkových vztahů, je nutno zjišťovat existenci rozvratu manželství včetně příčin a postupovat tedy dle ustanovení § 24 ZoR. Často tak bývá právě absence schopnosti či ochoty obou účastníků rozvodu na vzájemné dohodě o vypořádání společného majetku hlavním, či dokonce jediným důvodem, pro který nelze při rozvodu manželství postupovat dle ustanovení § 24a ZoR. Rozvodové řízení je pak celkem zbytečně zatíženo dlouhodobou důkazní bitvou o to, kdo a jakou měrou rozvrat manželství zapříčinil, a celé řízení je tak zatěžováno časovou i finanční náročností, kdy nemalé finanční náklady vznikají stranám zejména v souvislosti s případným právním zastupováním.

Písemná dohoda upravující mezi účastníky pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů je obligatorní součástí rozvodu manželství dle § 24a ZoR. Touto smlouvou se vypořádává společné jmění manželů, může se však týkat i jiných majetkových vztahů. „Není tak vyloučeno, aby manželé dohodou vypořádali i podílové vlastnictví, popř. další vzájemné závazky. Zvláště u manželů, kteří po dlouhou dobu manželství měli rozdělený majetek a mezi nimiž existují právní vztahy, o jejichž existenci nebo obsahu panují pochybnosti, to bude zvláště účelné. Není vyloučeno, aby dohoda uzavřená na základě § 24a zákona o rodině, resp. některé z ustanovení této dohody, měla charakter generálního narovnání ve smyslu § 585 obč. zák., protože jejich účel je velmi podobný v tom, že mají předejít budoucím sporům.“⁸⁸ A jelikož zákon příliš přesných specifických požadavků na tuto dohodu neklade, záleží na účastnících, co všechno do dohody zahrnou. Soud ani nezjišťuje ani nesankcionuje skutečnost, že uzavřená smlouva neobsahuje veškerý majetek, který manželé ve svém SJM měli, ani to, zda smlouva respektuje pravidla pro vypořádání SJM stanovená v § 149 odst. 1 a 2 ObčZ.⁸⁹

Protože se zde uplatňuje dispozitivní volnost obou manželů jako účastníků občanskoprávních vztahů, vypořádání majetku nemusí být oboustranně stejně výhodné,

⁸⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 28 Cdo 4913/2009, ze dne 18.02.2010

⁸⁹ Brejlová, K., Řízení o rozvod manželství a dohody o vypořádání vzájemných majetkových vztahů manželů pro dobu po rozvodu dle ustanovení § 24a odst. 1 zákona o rodině, Ad Notam, ročník 2011, číslo 1, s. 4 – 5

jeden z manželů může nabýt více majetku než druhý. Budou-li splněny všechny zákonné podmínky, soud by návrhu na rozvod manželství nevyhověl pravděpodobně jedině za předpokladu, že dohoda mezi manželi byla ve zjevném rozporu s dobrými mravy nebo odporovala ustanovení § 24a odst. 2 ZoR.⁹⁰ Takový případ by mohl nastat třeba za situace, kdy by jeden z manželů dohodou získal všechnen majetek a druhý z manželů nejenom že by nezískal majetek žádný, ale ještě by převzal i veškeré dluhy v takové výši, že by nebylo zřejmé, jakým způsobem je bude schopen poté uhradit. K tomuto názoru dospěl Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 3. května 2011, ve kterém doslova uvedl: „Podle názoru soudu se takováto dohoda žalovaných již dobrým mravům příčí a ani s ohledem na zásadu smluvní volnosti ji nelze vzhledem k zadluženosti žalovaného akceptovat. Není-li zjištěn důvod ospravedlňující uzavření takové dohody, podle níž jeden z účastníků získává všechna aktiva, zatímco druhý jen pasiva, zvláště je-li zřejmé, že nemá, z čeho by společné či jen své dluhy uhradil, jde o dohodu podle § 39 obč. zák. absolutně neplatnou.“⁹¹

Pro úplnost je nutno dodat, že uvedené soudní rozhodnutí řešilo situaci, kdy k takové nemravné dohodě došlo při dohodě o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů podle § 149 odst. 1 a 2 občanského zákoníku ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. Je tedy otázkou, zda je možné jeho závěry vztahovat i na situaci obdobného ujednání manželů v případě dohody dle §24a odst. 1 písm. a) ZoR. Tato otázka vyvstává i s přihlédnutím k tomu, že pokud měl Nejvyšší soud ČR v právě citovaném rozhodnutí na zřeteli zejména ochranu práv věřitelů rozvádějících se manželů, je dnes právní postavení takových věřitelů výrazně zesíleno ustanovením § 262a OSŘ. I přesto se však domnívám, že závěry výše citovaného rozsudku o tom, že taková dohoda, kde by jeden z manželů nabyl do svého výlučného jmění veškerá aktiva, kdežto druhý pouze pasiva, a to v takové míře, že by nebylo jasné, jakým způsobem může závazky uhradit, by byla pro rozpor s ustanovením § 39 občanského zákoníku neplatná i dnes.

Ze zákonné dikce ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZoR je zřejmé, že pro úspěšný rozvod je nezbytná písemná dohoda účastníků upravující jejich majetkové vztahy, společné

⁹⁰ Brejlová, K., Řízení o rozvod manželství a dohody o vypořádání vzájemných majetkových vztahů manželů pro dobu po rozvodu dle ustanovení § 24a odst. 1 zákona o rodině, Ad Notam, ročník 2011, číslo 1, s. 4 – 5

⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 141/2009, ze dne 03.05.2011

bydlení a případnou vyživovací povinnost *pro dobu po rozvodu*. V některé literatuře se v této souvislosti vyskytuje názor, že je nutné, aby dohoda obsahovala také odkládací podmínku, která její účinnost odsune až na dobu po rozvodu.⁹² Tento názor je pravděpodobně z části opřen o odůvodnění rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp. zn. 30 Ca 149/2002, ve kterém je mimo jiné uvedeno, že „pokud byla uzavřena smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů podle § 24a odst. 1 písm. a) zákona o rodině, jíž nelze vytknout nedostatek formálních náležitostí (písemná forma a úředně ověřené podpisy účastníků) nebo nedostatek srozumitelného vyjádření odkládací podmínky (platnost úpravy pro dobu po rozvodu), přičemž povolení vkladu vlastnického práva nebrání některá z překážek vyplývajících z § 5 odst. 1 zákona č. 265/1992 Sb., nelze návrh na vklad zamítnout jen proto, že nejde o dohodu o vypořádání po zániku společného jmění manželů dle § 149 a násl. občanského zákoníku.“ Toto posléze uvedené právní stanovisko při zmiňování odkládací podmínky přímo odkazuje na ustanovení § 36 občanského zákoníku.

Lze souhlasit s názorem, že uzavření smlouvy s tím, že její účinnost bude odložena výslovně na okamžik nabytí právní moci rozhodnutí, kterým bude manželství rozvedeno (například návětím „tato smlouva nabývá účinnosti okamžikem právní moci rozsudku, kterým bude manželství rozvedeno“), není nesprávné, ba naopak – takový postup je bezchybný, praktický a tedy nanejvýš žádoucí a lze jej jednoznačně doporučit.

Domnívám se však, že ani v případě, že by toto odložení účinnosti nebylo ve smlouvě takto explicitně uvedeno, nemusí se apriori jednat o důvod neplatnosti takové smlouvy. Názor, že uzavřená a soudu předložená smlouva dle § 24a ZoR nabývá účinnosti nabytím právní moci rozsudku, jímž se manželství rozvádí (s výjimkou ustanovení týkajících se případných nemovitostí, které v dotčené části nabývají účinnosti až okamžikem intabulace do katastru nemovitostí) i když v ní výslovné uvedení odkládací podmínky bude absentovat, a tedy není neplatná, je uváděn i v odborné literatuře.⁹³ Navíc

⁹² Francová, M., Dořáková Závodská, J., Rozvody, rozchody a zánik partnerství, 2. aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 8 nebo Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 81

⁹³ Dvořák, J., a kol., Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 126

záměr účastníků, aby se takovou dohodou upravily jejich poměry až pro dobu po rozvodu, by dle mého názoru byl nepochybný i v případě, že by v dohodě např. přímo uvedli odkaz na ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZoR, jehož režimu by takovou dohodu podřadili. Lze si představit kupříkladu formulaci ustanovením, že se jedná o dohodu účastníků uzavřenou za trvání manželství účastníků pro účely rozvodu manželství podle § 24a zákona o rodině (posléze uvedené bylo užito v případě, který řešil Nejvyšší soud České republiky ve svém rozhodnutí sp.zn. 22 Cdo 20/2007). Účinky smlouvy totiž nastávají právě a jedině v případě nabytí právní moci rozsudku, kterým bude manželství rozvedeno dle § 24a ZoR (v případě, že předmětem vypořádávaného společného jmění manželů je i nemovitost, pak s ohledem na ustanovení § 150 odst. 1 občanského zákoníku okamžikem právních účinků vkladu do katastru nemovitostí). Funkci odkládací podmínky tady plní právě okamžik právní moci (kladného) rozvodového rozsudku. Tato skutečnost byla opakovaně judikována nejenom Nejvyšším soudem České republiky, např. v rozhodnutí sp.zn. 22 Cdo 20/2007,⁹⁴ ale vyjádřil se k ní i Ústavní soud České republiky.⁹⁵

Pro úplnost lze uvést, že ustanovení § 36 občanského zákoníku stanoví, že „vznik, změnu nebo zánik práva či povinnosti lze vázat na splnění podmínky. Podmínka je odkládací, jestliže na jejím splnění závisí, zda právní následky úkonu nastanou.“ Dle odstavce třetího pak platí, že „jestliže účastník, jemuž je nesplnění podmínky na prospěch, její splnění zmaří, stane se právní úkon nepodmíněným.“ V daném případě je však zřejmé, že právní účinky smlouvy nemohou nastat ani v případě, že by některý z účastníků „zmařil rozvod manželství dle 24a ZoR“ a rozvod manželství byl pak proveden dle § 24 ZoR. I s ohledem na tuto skutečnost se domnívám, že je otázkou, zda ve zmiňované literatuře uváděná nutná odkládací podmínka dle ustanovení § 36 je z formálně-právního hlediska skutečně vždy takovouto odkládací podmínkou, nebo inominátním (avšak platným) vyjádřením vůle účastníků o tom, že smlouvou se upravují jejich vztahy až pro dobu po rozvodu. Mám však za to, že právě vznesená otázka může být zajímavá spíše pouze v

⁹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 20/2007, ze dne 26.09.2007: „Smlouva uzavřená podle § 24a odst. 1 písm. a) zákona o rodině je účinná pouze v případech rozvodu, o kterém bylo rozhodnuto podle § 24a zákona o rodině, neboť jen ve spojení s tímto způsobem rozvodu založeném na dohodě manželů je zákonem dovolena.“

⁹⁵ Nález Ústavního soudu České republiky, sp.zn. I.ÚS 572/04, ze dne 23.03.2005: „S přihlédnutím k tomu, že jde o úpravu majetkových vztahů pro dobu po rozvodu, nabývá smlouva účinnosti až rozvodem manželství (logicky pouze tehdy, dojde-li k rozvodu podle § 24a zákona o rodině).“

teoretické rovině, její vyřešení žádné zásadní praktické dopady na zkoumanou právní věc nepřinese.

Jak již bylo naznačeno výše, právní osud smlouvy dle § 24a odst. 1 písm. a) ZoR v případě, že žaloba o rozvod manželství je soudem zamítnuta, je zřejmý – účinky takové smlouvy nenastanou. V praxi se ale může vyskytnout situace, že účastníci sice uzavřou takovou smlouvu v souvislosti s řízením o žalobě o rozvod manželství dle § 24a ZoR a manželství je nakonec soudem pravomocně rozvedeno, avšak nikoli dle ustanovení o nesporném rozvodu, nýbrž dle ustanovení § 24 ZoR. Ani v takovém případě nemůže taková smlouva účastníky původně zamýšlené právní účinky vyvolat.

Poměrně podrobně se k této situaci vyjádřil ve svém dovolacím rozhodnutí Nejvyšší soud České republiky, který uvedl: „Uvažováno v těchto souvislostech, je smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů institutem zákona o rodině (§ 24a odst. 1 zák. o rodině) s dopadem do majetkových poměrů manželů po rozvodu, zvláštním zejména potud, že na rozdíl od vypořádání zaniklého společného jmění manželů předpokládá její uzavření před rozvodem, manželům dovoluje, aby v jejím rámci upravili do budoucna vzájemné majetkové vztahy v jiném rozsahu, než vymezeném společným jměním manželů (§ 143 a násl. obč. zák.), přičemž předložení této smlouvy v písemné formě s ověřenými podpisy účastníků je jedním z předpokladů rozvodu podle ust. § 24a zák. o rodině. Ve vztahu k předložené smlouvě se soud omezí na její konstatování, aniž by posuzoval její věcnou správnost. Na podkladě těchto úvah lze učinit závěr, že smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů, jíž zákon o rodině v ust. § 24a odst. 1 vedle dalších podmiňuje rozvod dohodou manželů bez zjišťování příčin rozvratu, platí toliko v případech rozvodu, o kterém bylo rozhodnuto podle ust. § 24a zákona, neboť jen ve spojení s tímto způsobem rozvodu založeném na dohodě manželů je zákonem dovolena. Jiný výklad, rozšiřující možnost dohody manželů i na vypořádání společného jmění manželů před jeho zánikem, včetně zániku manželství rozvodem podle ust. § 24 zákona o rodině, je v rozporu s kogentní úpravou ustanovení § 149 obč. zák.“⁹⁶

⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 30 Cdo 257/2001, ze dne 14.06.2001

Jak již bylo naznačeno výše, zvláštní pozornost je třeba věnovat situaci, kdy předmětem písemné dohody manželů o vypořádání vzájemných majetkových vztahů pro dobu po rozvodu je i nemovitost zapsaná v katastru nemovitostí, neboť v takovém případě je k zamýšleným právním účinkům dohody kromě pravomocného rozsudku, jímž se manželství podle § 24a ZoR rozvádí, ještě vklad do katastru nemovitostí. Navíc je důležité neopomenout ani časové hledisko podání příslušného návrhu na vklad. Aby dohoda způsobila zamýšlené právní účinky stran nemovitostí, je nutné zajistit, aby byl příslušný návrh na vklad podán ve lhůtě tří let od rozvodu manželství.⁹⁷ V případě marného uplynutí právě zmíněné tříleté lhůty nastoupí právní fikce definovaná v ustanovení § 150 odst. 4 občanského zákoníku a nemovitosti tak budou v rovném podílovém spoluvlastnictví bývalých manželů, a to bez ohledu na skutečnost, že smlouva případně předpokládala jiný způsob vypořádání.

Obdobná situace by nastala i v případě, že by manželé ve své písemné smlouvě o vypořádání vzájemných majetkových poměrů pro dobu po rozvodu opomněli některé movité či nemovité věci patřící do jejich společného jmění manželů. Pak by se tedy opět uplatnilo ustanovení § 150 odst. 4 občanského zákoníku, dle kterého, „nedošlo-li do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, platí ohledně movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných.“ Právě uvedené lze poté vztáhnout i na ty vzájemné majetkové vztahy, které mezi manželi případně vzniknou ještě v mezidobí od okamžiku uzavření smlouvy do okamžiku nabytí právní moci rozsudku, kterým bude manželství dle § 24a ZoR rozvedeno.

⁹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 30 Cdo 2193/2005, ze dne 31.07.2006: „Byl-li návrh na vklad vlastnického nebo jiného věcného práva do katastru nemovitostí podle smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, uzavřené podle ustanovení § 24a zákona o rodině, jejímž předmětem je i vypořádání společného jmění manželů k nemovitosti, podán po uplynutí tří let od zániku společného jmění manželů, nelze vklad povolit.“

ad ab) písemná smlouva s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po rozvodu práva a povinnosti společného bydlení

Zvláštní význam otázky bydlení spočívá v tom, že alespoň základní uspokojení této potřeby je jednou z velmi důležitých podmínek pro zajištění obstojného fungování každého člověka ve společnosti. Že si tuto skutečnost uvědomuje i zákonodárce je patrné například na speciální úpravě nájmu bytu obsažené v občanském zákoníku (část osmá, hlava sedmá, oddíl čtvrtý). Význam otázky bydlení uznává i řada mezinárodních dokumentů, například Evropská úmluva o lidských právech (článek 8 upravující právo na respektování soukromého a rodinného života a domova). I z těchto důvodů je úprava otázky společného bydlení účastníků pro dobu po rozvodu (stejně jako v případě vypořádání vzájemných majetkových vztahů) obligatorní náležitostí, jejíž splnění se vyžaduje k tomu, aby manželství mohlo být dle § 24a ZoR rozvedeno. Níže si dovolím uvést základní popis problematiky dohody manželů upravující jejich bytovou potřebu pro dobu po rozvodu, když řešení bytové situace manželů v důsledku rozvodu je věnován podrobný prostor v kapitole 5.7.

Lze si představit několik různých variant společného bydlení manželů (viz dále). Zvláštní případ může nastat v situaci, kdy manželé žádné společné bydlení nemají. Zde by totiž mohla vyvstat teoretická otázka, zda je vůbec třeba písemnou smlouvu upravující mezi manželi práva a povinnosti společného bydlení pro dobu po rozvodu soudu předkládat. Mám za to, že z dikce zákona je patrná obligatornost takového dokumentu, a proto i v případě, kdy manželé žádné společné bydlení nemají, je třeba tuto otázku řešit, a to kupříkladu tím, že manželé (písemně s ověřenými podpisy) prohlásí, že žádné společné bydlení nemají. Tento závěr lze dovodit i z toho, že rozvodový soud věcnou správnost předložených smluv nepřezkoumává, neověřuje ani pravdivost údajů ve smlouvách uvedených a mimo řízení tedy nevykonává vlastní zjišťování, zda a kde manželé do doby rozvodu spolu společně bydleli. Pokud by tedy tato otázka byla ze strany účastníků řízení v předkládaných smlouvách pominuta zcela, soud by při své rozhodovací činnosti nevěděl, zda se jedná o situaci, kdy účastníci žádné společné bydlení opravdu neměli, nebo zda společné bydlení sice měli, ale tuto otázku ve smlouvě opomněli vyřešit a zákonné podmínky pro nesporný rozvod tak splněny nejsou.

Mají-li manželé společné bydliště, lze si představit několik možných scénářů takového bydlení:

a) Manželé žijí ve vlastním domě nebo bytě. V takovém případě je možné, že takový byt či dům je buď součástí jejich společného jmění manželů, nebo je v jejich podílovém spoluvlastnictví.

- V případě, že je dům či byt součástí společného jmění manželů, bude se dohoda týkající se společného bydlení zřejmě odvíjet od úpravy vypořádání jejich majetkových vztahů. Nicméně nemusí být nutně tomu tak, že osud společného bydlení bude sdílet stejný právní osud, jako vypořádání společného jmění manželů. Dohoda účastníků může klidně stanovit, že celý dům či byt nabude do svého výlučného vlastnictví jeden z manželů, ale druhý z manželů bude dům či byt nadále užívat např. na základě nájemního vztahu, nebo zřízením příslušného věcného břemene. Častý bude také postup, kdy se dům či byt, který byl původně součástí společného jmění manželů, stane předmětem podílového spoluvlastnictví každého z rozvedených manželů.

- V případě, že je dům či byt vlastněn manželi podílově, nemusí dohoda znamenat žádnou změnu a vlastnické právo bude dál svědčit každému z rozvedených manželů v poměru velikosti jeho podílu k celku. V souladu s ustanovením § 141 občanského zákoníku se mohou také dohodnout na zrušení spoluvlastnictví a vzájemném vypořádání. Za předpokladu, že je takový postup fakticky možný, lze si představit i reálné rozdělení či postup, kdy prohlášením vlastníka budovy dle § 4 zákona č. 72/1994 Sb., zákon o vlastnictví bytů, vymezí v domě samostatné bytové a tyto pak dle dohody převedou jednotlivě do svého výlučného vlastnictví (pokud by si je nepřevédlí, zůstali by tyto bytové jednotky v podílovém spoluvlastnictví obou účastníků určeném stejnou velikostí podílů, jako původní budova).

b) Manželé společně užívají družstevní byt na základě členství v bytovém družstvu. V takovém případě jsou opět možné dva scénáře, lišící se na základě toho, zda družstevní podíl (resp. právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu) nabyt jeden z manželů

před uzavřením manželství, či zda jej nabyl (případně oba manželé společně) již za trvání manželství.

- V prvním uvedeném případě, kdy právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu nabyl jeden z manželů před uzavřením manželství, sice v souladu s ustanovením § 704 odst. 1 občanského zákoníku okamžikem uzavření manželství došlo ke vzniku společného nájmu bytu oběma manželů, avšak ustanovení § 705 odst. 2 občanského zákoníku výslovně stanoví, že okamžikem rozvodu právo společného nájmu bytu svědčící příženivšímu se manželovi zaniká ex lege. Na tuto právní úpravu pak výslovně navazuje ustanovení § 712 odst. 3 občanského zákoníku, dle kterého je třeba, aby rozvedenému manželovi, které je povinen byt vyklidit, bylo poskytnuto náhradní ubytování. S ohledem na smluvní volnost účastníků při uzavírání smlouvy upravující pro dobu po rozvodu práva a povinnosti společného bydlení se však strany mohou dohodnout na tom, že náhradní ubytování poskytováno nebude.

- V posléze uvedeném případě, kdy právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu nabyl jeden z manželů nebo oba manželé za trvání manželství, je třeba, aby se manželé dohodli na tom, který z nich bude pro dobu po rozvodu nadále jakožto družstevník nájemcem předmětného bytu. Druhý z manželů má však nárok na náhradní byt. Opět platí, že účastníci se mohou v rámci autonomie vůle stran soukromoprávních úkonů dohodnout jinak, například tak, že předmětný byt budou nadále užívat oba dva.

c) Manželé společně užívají byt na základě nájemního vztahu bez toho, aby tento nájemní vztah pramenil z členství některého z manželů v bytovém družstvu. V tomto případě je třeba také lišit, zda se jedná o byt služební, neboť v takovém případě nevznikl společný nájem bytu.

- Manželé by se měli ve smlouvě dohodnout, že jejich společné právo k nájmu bytu se zrušuje a který z nich bude nadále byt užívat jako nájemce. Toto však neznamená, že by se druhý manžel musel z bytu ihned po právní moci rozvodového rozsudku vystěhovat. Naopak – je možné, že si strany sjednají, že i po rozvodu budou byt užívat oba účastníci. Jedná se o soukromoprávní dohodu, která je vedena především svobodnou vůlí stran. Pouze

na doplnění lze podotknout, že s postupně zvyšujícím se stupněm deregulace nájemného u některých bytů (srov. zákon č. 107/2006 Sb., o jednostranném zvyšování nájemného z bytu a o změně občanského zákoníku) se začaly (dříve i značné) rozdíly mezi tzv. nájemným tržním a regulovaným vyrovnávat a tak v případě, že jeden z účastníků v důsledku rozvodu manželství pozbude oprávnění z původního společného nájmu k bytu, není již v praktické rovině větším problémem, aby bylo zajištěno vyřešení jeho bytové otázky za srovnatelných ekonomických podmínek i v novém bydlišti.

Pokud má v některých případech (dle ustanovení § 712 odst. 3 ObčZ se v případech společného nájmu bytu stanoví nutnost poskytnutí bytové náhrady spočívající buď v poskytnutí náhradního bytu, nebo náhradního ubytování – viz dále v kapitole týkající se důsledků rozvodu manželství) jeden z rozvádějících se manželů nárok na zajištění bytové náhrady, pak je nezbytné, aby se strany na zajištění této bytové náhrady dohodly, nebo aby z dohody bylo zřejmé, že oprávněná strana nebude trvat na poskytnutí této bytové náhrady a otázka bydlení po rozvodu bude vyřešena jiným způsobem.

Protože celý koncept rozvodu manželství dle § 24a ZoR je postaven na vzájemné dobrovolné dohodě účastníků, je zřejmé, že pokud by k takové dohodě mezi účastníky stran všech zákonných náležitostí, tedy i vypořádání práv a povinností společného bydlení, nedošlo, pak by ani nebylo možné dle § 24a ZoR manželství rozvést. Soud by však žalobu o rozvod kvůli těmto vadám nezamítl, nýbrž by postupoval podle ustanovení § 24 ZoR a pokud by došlo ke zjištění kvalifikovaného rozvratu manželství včetně jeho příčin (a nebylo by shledáno ani naplnění ustanovení § 24 odst. 2 ZoR), bylo by manželství rozvedeno. V takovém případě by však smlouvy uzavřené účastníky před rozvodem v duchu ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZoR zamýšlené právní účinky nezpůsobily.⁹⁸ Pokud by i přesto byly některým z účastníků kupříkladu předloženy s návrhem na vklad katastrálnímu úřadu, ten by zápis takového vkladu nepovolil.

⁹⁸ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 22 Cdo 20/2007, ze dne 26.09.2007: „Pokud se jinak platně uzavřená smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů podle § 24a zákona o rodině nerealizuje proto, že k rozvodu manželství podle tohoto ustanovení nedošlo, je smlouva neúčinná.“

ad ac) Písemná smlouva s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po rozvodu případnou vyživovací povinnost mezi manželi

Na rozdíl od písemné dohody účastníků stran vypořádání jejich majetkových vztahů a práv a povinností společného bydlení pro dobu po rozvodu, jejichž předložení rozvodovému soudu se vyžaduje vždy, není dohoda upravující vyživovací povinnost mezi manželi obligatorní. Pro úplnost však nutno uvést, že tento právní názor nebyl v minulosti výlučný, neboť existoval i právní názor, dle kterého je v případě tzv. nesporného rozvodu předložení smlouvy, která řeší otázku výživného pro dobu po rozvodu obligatorní.⁹⁹ Dle mého názoru však právě uvedené stanovisko od počátku nemělo oporu v objektivním právu, když jazykovým výkladem ustanovení § 24a odst. 1 písm. a), kde je uvedeno „...*případnou* vyživovací povinnost“, lze dojít k závěru, že zákonodárce obligatorní předložení takové písemné dohody účastníků nevyžaduje. I v odborné literatuře byl od počátku většinově zastoupen názor, že „na rozdíl od smlouvy, kterou jsou pro dobu po rozvodu řešeny vzájemné majetkové vztahy mezi manželi, především tedy vypořádání společného jmění manželů a smlouvy speciálně upravující otázku bydlení manželů po rozvodu, které jsou nepochybně obligatorní, otázku vzbuzuje řešení vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi. Z dikce zákona „...*případnou* vyživovací povinnost...“ je třeba usuzovat, že zákonodárce tuto smlouvu nechápe jako obligatorní součást předkládaných smluv. Tento názor však není přijímán obecně (nesdílel jej např. J. Haderka). Domníváme se však (stejně jako M. Holub a H. Nová v komentáři k zákonu o rodině), že pokud by předložení smlouvy o vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi mělo být obligatorní náležitostí rozvodu podle § 24a ZoR, pak by rozhodně ve znění tohoto ustanovení chybělo slovo „*případnou*“.“¹⁰⁰ K obdobnému závěru dospívá i další odborná právnícká literatura.¹⁰¹ Stejný názor navíc vyslovil v roce 2004 i Nejvyšší soud České republiky.¹⁰² Jakékoli pochybnosti pak ukončilo stanovisko občanskoprávního a

⁹⁹ Haderka, J., Rozvod a rozvodové řízení od účinnosti zákona č. 91/1998, Právní praxe, ročník 1998, číslo 6, s. 354

¹⁰⁰ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 83

¹⁰¹ Holub, M., Nová, H., Ptáček, L., Sladká Hyklová, J., Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími, 9. aktualizované a přepracované vydání, Praha: Leges, 2011, s. 58

¹⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 30 Cdo 135/2004, ze dne 04.05.2004: „*Dohoda o plnění výživného pro rozvedeného manžela není obligatorní náležitostí návrhu na rozvod manželství ve*

obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12. května 2010, ve kterém se jednoznačně praví, že dohoda upravující výživovací povinnost mezi manželi pro dobu po rozvodu není obligatorní součástí smluv, které se soudu při rozvodu dle § 24a ZoR musí předložit.¹⁰³

Domnívám se tedy, že dnes již není prostor pro vážnější pochybnost o tom, že dohoda o výživném rozvedenému manželovi není obligatorní náležitostí smluv předkládaných soudu při rozvodu dle § 24a ZoR. Pokud však účastníci přesto výslovně uvedou, že si mezi sebou žádné výživné nesjednávají, nelze proti takovému postupu nic namítat.

S ohledem na konstrukci institutu výživného rozvedeného manžela ani v případě, že si manželé ve smlouvě takové výživné nesjednávají, neznamená to, že otázka výživného dle ustanovení § 92 ZoR je tím navždy negativně vyřešena, neboť pokud manželé pro účely rozvodu dle § 24a ZoR nepředloží dohodu o budoucím výživném, neznamená to, že tento nárok neexistuje, naopak kterýkoli z manželů bude moci v budoucnu návrh na stanovení výživného podat.¹⁰⁴ S ohledem na komplexnost problematiky výživného, je této otázce věnován podrobný prostor v samostatné části disertační práce v kapitole 5.4.

Byť zákon hovoří o tom, že soud manželství rozvede, jsou-li mu předloženy písemné smlouvy (tedy množné číslo), není vyloučeno a v praxi je takový postup naprosto běžný, že úprava všech tří okruhů vztahů pro dobu po rozvodu (tedy vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení, případně úprava vzájemné výživovací povinnosti) je obsažena v jediném smluvním dokumentu.

smyslu ust. § 24a zák. o rodině. Jestliže ale manželé takovou dohodu v požadované formě a s náležitostí ověření podpisů uzavřeli a přiřadili k dalším, kterými zákon o rodině rozvod manželství podle tohoto ustanovení podmiňuje, nabývá dohoda dnem právní moci rozsudku o rozvodu účinnosti a je právním důvodem plnění výživného v jejím smyslu.“

¹⁰³ Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. Cpjn 19/2007, ze dne 12.05.2010: „Písemná smlouva podle § 24a odst. 1 písm. a) zák. o rod. upravující pro dobu po rozvodu manželství „výživovací povinnost“ není obligatorní součástí smluv předkládaných soudu podle tohoto ustanovení.“

¹⁰⁴ Holub., M., Nová., H., Ptáček, L., Sladká Hyklová, J., Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími, 9. aktualizované a přepracované vydání, Praha: Leges, 2011, s. 58

Občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu České republiky ve svém stanovisku z května 2010 také došlo k závěru, že „nesplňují-li písemné smlouvy (některá z nich) podle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) zák. o rod. předložené soudu formální a obsahové náležitosti takových právních úkonů (takového právního úkonu) podle zákona, nemůže soud manželství účastníků podle ustanovení § 24a zák. o rod. rozvést ani návrh na rozvod z tohoto důvodu bez dalšího zamítnout. Manželům poskytne přiměřenou lhůtu k předložení smlouvy (smluv) splňující (splňujících) formální a obsahové náležitosti. Jestliže manželé tuto povinnost v určené lhůtě nesplní a nedojde-li k přerušení řízení podle § 110 odst. 1 o. s. ř., poučí soud navrhovatele (účastníky) podle § 118a odst. 2, 3 o. s. ř. o povinnosti doplnit rozhodující skutečnosti a prokázat tzv. kvalifikovaný rozvrat manželství (§ 24 odst. 1 zák. o rod.).“¹⁰⁵

Soud neschvaluje znění předkládaných písemných smluv. Nepřezkoumává ani jejich věcnou správnost či pravdivost údajů v nich uvedených. Obsah těchto smluv soud ani nepojímá do výrokové části svého rozhodnutí. Tyto smlouvy však musí splňovat náležitosti právního úkonu.¹⁰⁶

3.2.2.2 Smlouvy dle § 24a ZoR formou notářského zápisu

Zákonný požadavek na písemné vyhotovení smlouvy s úředně ověřenými podpisy samozřejmě nebrání tomu, aby tyto dokumenty měly formu notářského zápisu v souladu s ustanovením § 2 zákona č. 358/1992 Sb., notářský řád.¹⁰⁷ Takovýto notářský zápis zajišťuje totiž ještě větší prvek právní jistoty, když se ex lege jedná o veřejnou listinu a soudu tak odpadá povinnost zabývat se jeho formálními náležitostmi. Konec konců podle důvodové zprávy k velké novele zákona o rodině písemná smlouva jako nezbytná forma dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (resp. dnes společného jmění manželů), řešení bytové otázky, případně i vyživovací povinnosti k rozvedenému

¹⁰⁵ Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. Cpjn 19/2007, ze dne 12.05.2010

¹⁰⁶ Publikované rozhodnutí Okresního soudu v Děčíně, sp. zn. 19 C 261/2000, ze dne 13.10.2000

¹⁰⁷ Shodně např. Brejlová, K., Řízení o rozvod manželství a dohody o vypořádání vzájemných majetkových vztahů manželů pro dobu po rozvodu dle ustanovení § 24a odst. 1 zákona o rodině, Ad Notam, ročník 2011, číslo 1, s. 4

manželovi, byla zákonodárcem zvolena právě s ohledem na požadavek zvýšené právní jistoty. Praktičnost notářského zápisu se pak může ještě více vyjevit v případech, kdy si manželé budou mezi sebou dojednávat nějaká plnění a součástí notářského zápisu bude i tzv. doložka souhlasu účastníka s jeho přímou vykonatelností. V takovém případě je totiž notářský zápis zároveň způsobilým exekucním titulem, a tak za předpokladu, že by některý z manželů dobrovolně neplnil to, k čemu se v notářském zápisu zavázal, může druhý z manželů rovnou přistoupit k exekuci takového plnění. Odpadá tak nutnost vést nejprve (často poměrně zdlouhavé a nákladné) nalézací řízení. Přínos tohoto postupu pak není pouze na straně oprávněného účastníka, ale i na straně státu, neboť tak dochází k odbřemeňování obecných soudů, které v takovém případě nejsou zatěžovány prováděním nalézacího řízení.

3.2.2.3 Rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí

ad b) pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu

Zvláštní ochrana nezletilých dětí při řízení o rozvod manželství je zohledněna i v případě rozvodu dle § 24a ZoR, a to tak, že vyřešení této otázky dohodou rozvádějících se manželů je *conditio sine qua non* pro vyhovující meritorní rozhodnutí rozvodového soudu. Řízení, ve kterém soud tuto dohodu schvaluje, nelze zaměňovat s řízením o rozvod manželství. Dohodu schvaluje tzv. „opatrovnický soud“ v agendě „P a Nc“, řízení o rozvod provádí klasický „civilní soud“ v agendě „C“.¹⁰⁸ Ve většině případů bude řízení před „opatrovnickým“ i „civilním“ soudem probíhat u stejného okresního (obvodního) soudu, nicméně mohou nastat i případy, kdy řízení o schválení dohody o úpravě poměrů k nezletilým dětem bude probíhat u (místně) jiného okresního (obvodního) soudu než řízení

¹⁰⁸ Termíny „opatrovnický“ a „civilní soud“ nejsou termíny, které by náš právní řád definoval, nicméně v praxi se používají pro označení různých soudních oddělení na základě specializace projednávaného nápadu (stejně jako např. termín „trestní soud“). Agenda „P a Nc“ označuje agendu senátů (samosoudců) právě dle typu projednávané věci. Toto označení je pak i součástí spisové značky každé konkrétní věci. Vyhláška ministerstva spravedlnosti České republiky ze dne 23. prosince 1991, č. 37/1992 Sb, o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ustanovení § 2 odst. 2 písm. b) bod 1. stanoví, že „*při rozdělení věcí mezi jednotlivá soudní oddělení v rozvrhu práce se v rozsahu, v jakém je soud příslušný na daném stupni v těchto věcech podle zákona jednat, a s přihlédnutím k personálnímu vybavení soudu, zajistí specializace soudních oddělení, na občanskoprávním úseku zejména v řízení ve věcech péče o nezletilé.*“

o rozvod. Je tomu tak proto, že kritéria pro stanovení místní příslušnosti definovaná v OSŘ jsou pro každé řízení jiná. V případě řízení o rozvod je místní příslušnost soudu vedena kritériem posledního společného bydliště manželů (tedy bez ohledu na místo bydliště dítěte), avšak v případě řízení o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu se v souladu s ustanovením § 88 písm. c) OSŘ místní příslušnost soudu odvíjí od místa, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů, nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodných skutečností, své bydliště.

Soud dohodu o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu schvaluje rozsudkem. Úpravou poměrů se zde rozumí úprava práv a povinností obou rodičů k dítěti, zejména určení, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Na rozdíl od smluv upravujících vypořádání vzájemných majetkových poměrů rozvádějících se manželů, práva a povinnosti jejich společného bydlení, případně vyživovací povinnost mezi rozvedenými manželi, které soud v řízení o rozvod neschvaloval, v případě dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí se opatrovnícký soud zabývá obsahem dohody, a to zejména s ohledem na hledisko zájmů těchto dětí a řádného zajištění jejich potřeb.

Naopak v řízení o rozvod se pak již těmito hledisky podrobně rozvodový soud sám nezabývá, a to ani v případě, že by v průběhu tohoto řízení vyšly najevo skutečnosti, které by opodstatněně zakládaly legitimní úvahy o změně poměrů ve věci péče o nezletilé. K této situaci se ve svém stanovisku podrobně vyjádřilo Občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu České republiky: „soud v řízení o rozvod manželství rodičů nezletilých dětí se (vedle zkoumání podmínek podle § 24 odst. 1, 2, případně podle § 24a odst. 1, 2 zákona o rodině) omezí pouze na zjištění, zda byl ve smyslu § 26 cit. zákona naplněn požadavek pravomocné úpravy výkonu rodičovské zodpovědnosti. Vyjdou-li v průběhu rozvodového řízení najevo skutečnosti, jež budou zakládat úvahy o změně poměrů ve věci péče o nezletilé, nic sice nebude bránit rozvodovému soudu, aby dal z úřední povinnosti podnět soudu péče o nezletilé k zahájení (nového) řízení v uvedené věci, avšak sama tato skutečnost bude zpravidla bez vlivu na rozhodování o žalobě o rozvod manželství, ledaže by byly splněny podmínky pro aplikaci § 24 odst. 2 zákona o rodině stanovícího, že mají-li

manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody.“¹⁰⁹

Je třeba odlišovat rozhodnutí (rozsudek) opatrovnického soudu, kterým tento soud sám upravuje poměry nezletilých dětí pro dobu po rozvodu a rozhodnutí (rozsudek) téhož soudu, kterým toliko schvaluje dohodu rodičů o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Byť obě rozhodnutí směřují do materiálně stejné zájmové sféry nezletilého dítěte (úprava jeho porozvodových poměrů), pouze schválená dohoda rodičů může být předpokladem pro postup rozvodového soudu podle ustanovení § 24a ZoR. I za předpokladu, že oba manželé s rozvodem souhlasí, předloží soudu všechny zákonem vyžadované dohody, ale rozsudek o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu by nespočíval ve schválení dohody, nelze hovořit o tom, že požadavky § 24a ZoR jsou splněny. V takovém případě bude soud při rozvodu manželství postupovat podle § 24 odstavec 1 ZoR a zjišťovat příčiny rozvratu manželství.¹¹⁰

3.2.2.4 Pojistka v ustanovení § 24a odst. 2 ZoR

Ani v případě, že budou splněna všechna výše uvedená kritéria nesporného rozvodu, tedy manželství bude trvat alespoň rok, manželé spolu nežijí po dobu přinejmenším šesti měsíců, k návrhu na rozvod se připojí i druhý manžel a budou předloženy všechny vyžadované písemné smlouvy i pravomocné rozhodnutí opatrovnického soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, nevzniká účastníkům právní nárok na rozvod manželství, za předpokladu, že mají nezletilé děti, a takový rozvod by byl v rozporu s zájmem těchto dětí daným zvláštními důvody (viz výše).

¹⁰⁹ Stanovisko Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky, sp.zn. Cpjn 204/2008, ze dne 14. dubna 2010 ve věcech péče o nezletilé děti v souvislosti s rozhodováním o rozvodu manželství

¹¹⁰ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 85

3.2.3 Rozvod dle ustanovení § 24b ZoR

Stejně jako ustanovení § 24a ZoR, byla i tato úprava do našeho právního řádu včleněna velkou novelou zákona o rodině, tedy zákonem č. 91/1998 Sb. Pokud zákonodárce na jedné straně zjednodušuje a urychluje proces rozvodu manželství za situace, kdy se oba manželé na ukončení svého manželského soužití a s tím spojených zákonem stanovených dalších náležitostí dohodnou, na druhé straně stanovuje jakousi zákonnou brzdu pro situace, kdy by se naopak tento způsob zániku manželství jevil jako nespravedlivý a nepřiměřeně přísný. Proto se také v odborné literatuře setkáváme s termínem „tvrдостní klauzule“.¹¹¹

V daném případě se jedná o situaci, kdy rozvrat manželství zavíní výlučně, nebo alespoň převážně jeden z manželů tím, že poruší své manželské povinnosti a druhý (nevinný nebo převážně nevinný) manžel s rozvodem nesouhlasí, když by mu takovým rozvodem byla způsobena zvláště závažná újma. Navíc zde zákon ještě předpokládá, že ve prospěch zachování manželství musí svědčit mimořádné okolnosti. Takovou okolností může být například déletrvající manželství. Touto okolností může být také ohled na věk, zdravotní stav či sociální poměry některého z manželů.¹¹² Naopak závažnou újmu na straně (převážně) nevinného manžela, která by mohla být způsobilým důvodem pro zamítnutí žaloby o rozvod, nelze spatřovat například v tom, že rozvodem (resp. souvisejícím zánikem společného jmění manželů) dojde u rozvedeného manžela ke ztrátě poloviny původního rozsahu společného jmění manželů, neboť tento důsledek postihuje obecně každý rozvod.¹¹³

Zákonodárce však omezil účinky „tvrдостní klauzule“ pouze na situace, kdy jsou spolu manželé v nějakém reálném kontaktu, eventuálně tento kontakt sice přerušili, ale neuplynula od tohoto přerušení delší doba. Pokud ale manželé spolu nežijí po dobu delší než tři roky, lze se domnívat, že ani omezení definovaná v ustanovení prvního odstavce § 24b ZoR nemají své opodstatnění a zákon pak říká, že i přes případnou existenci důvodů

¹¹¹ Např. Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 88

¹¹² Králík, M., Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe, Právní rozhledy, ročník 1998, číslo 7, s. 352

¹¹³ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 88

pro aplikaci „tvrdoštní klauzule“ soud manželství rozvede. I zde však platí, že takový rozvod je možný toliko za splnění podmínek § 24 ZoR, zejména tedy s omezením, že mají-li manželé nezletilé děti, nelze manželství rozvést, pokud by to bylo v rozporu s jejich zájmy, danými zvláštním zřetelem.

B. DŮSLEDKY ROZVODU MANŽELSTVÍ

4. Systematické uspořádání disertační práce stran důsledků rozvodu manželství a důvody takového uspořádání

4.1 Úvod

Výrazná odlišnost právní oblasti, která je spojena s úpravou manželství a tedy i jeho rozvodem a s ním spojených důsledků od ostatních právních disciplín, spočívá mimo jiné i v tom, že důsledky se zde daleko více promítají i do oblastí jako jsou etika či morálka.¹¹⁴

Z podstaty rodinněprávních vztahů vyplývá jedna z jejich nejvýznamnějších vlastností, sloužící k naplnění jejich obsahu a efektivního a bezporuchového fungování, a to existence určitého osobního, resp. emocionálního prvku v rodinných vztazích. Subjekty rodinněprávních vztahů jsou navzájem spojeny osobním vztahem, emocionální vazbou, a to do té míry, že u některých rodinněprávních vztahů je existence této vazby samotným předpokladem vzniku rodinněprávního vztahu. Nikdo neuzavře manželství (s výjimkou případů snahy o obcházení zákona) bez pozitivního citového vztahu k druhému snoubenci (nebo alespoň k jeho majetku).¹¹⁵

S ohledem na právě uvedené lze tedy říci, že závažné důsledky rozvodu manželství nejsou toliko v rovině **právní**, ale také v rovině **mimoprávní**. S trochou nadsázky by bylo možné dokonce říci, že právní rovina důsledků je svým způsobem marginální, neboť hlavní důsledky jsou (ve valné většině případů) v rovinách neprávních – osobnostních a psychologických, a to častokrát se zásadními dopady na životy všech zúčastněných. Podle

¹¹⁴ „Řada ustanovení v zákoně o rodině má vysloveně morální charakter. Tato skutečnost je navíc zdůrazněna i tím, že jde o imperfektní normy. Zákon sice stanoví konkrétní práva a povinnosti, tyto povinnosti však nejsou vynutitelné a ani není stanovena sankce za jejich porušení. Tak např. podle zákona o rodině (§ 2) mají snoubenci povinnost poznat navzájem své charakterové vlastnosti a zdravotní stav, a manželé mají povinnost žít spolu, být si věrni (§ 18).“ In Hrušáková, M., Zákon o rodině / Zákon o registrovaném partnerství, Komentář, 4. vydání, C.H.Beck, 2009, s XXVII

¹¹⁵ Hrušáková, M., Zákon o rodině / Zákon o registrovaném partnerství, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s XXVI

odborníků je rozvod jednou z nejvíce stresujících skutečností v životě člověka. Jako značně negativní vliv má rozvod manželství především na děti, které jsou jim silně zasaženy téměř vždy. Tento neblahý důsledek je často umocňován i tím, že rodiče mnohdy nerozcházejí „kultivovaně“ a své děti často zatahují do svých vlastních interních partnerských sporů.¹¹⁶

V rovině právních důsledků rozvodu manželství, si v zájmu komplexnosti dovolím uvést i některé z dopadů do dalších právních disciplín, než je právo občanské, neboť ani tato skupina není bez významu.

4.2 *Trestněprávní rovina*

Rozvod manželství má dopady na všechny zainteresované jedince, přičemž zejména rozvádějící se manželé se často dostanou do situací, které pro přemíru (často pochopitelných) emocí nedokážou zvládnout a následky takových případných excesů pak mohou vést i k tomu, že rozvod (včetně situací rozvodu předcházejících, rozvod doprovázející i situací po rozvodu) je spouštěcím mechanismem, který aktivuje i jiné právní disciplíny, a to včetně takových, které s rozvodem na první pohled vůbec nesouvisí. V krajním případě totiž může situace spojená s rozvodem dokonce vyústit v to, že jednání jednotlivých účastníků nebo osob jinak s rozvodem spojených (např. příbuzných či přátel rozvádějících se manželů) bude mít důsledky v rovině **trestněprávní**.¹¹⁷

Nadto s ohledem na některá ustanovení trestního řádu, která upravují např. procesní postavení poškozeného či svědka a jejich oprávnění a povinnosti v trestním řízení, pak lze říci, že rozvod má některé důsledky v oblasti trestněprávní vždy. Například ustanovení § 11

¹¹⁶ Bakalář, E., Nováková, M., Novák D., a kol., Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 42-43

¹¹⁷ Typickými trestnými činy spojenými se situacemi způsobenými v souvislosti s rozvodem jsou např. zanedbání povinné výživy dle § 196 TrZ, týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 TrZ či únos dítěte a osoby stížené duševní poruchou dle § 200 TrZ. V rámci „manželských naschválů“, které občas rozvod provází, se pak účastníci pod vlivem emocí mohou dopouštět i takové trestné činnosti, které by se jinak nikdy nedopustili – např. spáchání trestného činu krádeže (§ 205 TrZ), pomluvy (§ 184 trestního zákoníku), poškození cizích práv (§ 181 TrZ), porušování domovní svobody (§ 178 TrZ), časté v takových situacích je např. i naplnění skutkové podstaty trestného činu porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 TrZ). Ve vypjatých situacích spojených s rozvodem pak nelze vyloučit ani nejvážnější formy násilné trestné činnosti, jako např. ublížení na zdraví, znásilnění či dokonce Vražda (§§ 146, 185, resp. 140 TrZ).

odst. 1 písm. i) trestního řádu ve spojení s ustanovením § 163 trestního řádu upravuje případy, kdy trestní stíhání pachatele trestného činu může být zahájeno a v zahájeném trestním stíhání pokračováno toliko za předpokladu předchozího souhlasu poškozeného, kterým je v daném případě osoba, která má právo odepřít výpověď (§ 100 odst. 2 trestního řádu). V případě trestného činu znásilnění dle § 185 odst. 1 a 2 trestního zákoníku je pak dokonce v ustanovení § 163 odst. 1 trestního řádu explicitně stanoveno, že trestní stíhání pro tento trestný čin nemůže být vedeno proti osobě, která byla v okamžiku spáchání takové trestného činu manželem poškozeného, nebyl-li předtím k trestnímu stíhání takového pachatele dán výslovný souhlas ze strany poškozeného.

Význam vzájemných rodinných vztahů v rovině práva občanského a trestního lze vysledovat již i v minulosti. O tom svědčí například rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 1941, ve kterém se uvádí, že rozhodnutí trestního soudu o neplnění vyživovací (alimentační) povinnosti manžela je závazné i pro civilní soud, který v jiném řízení posuzuje otázku zavinění manželského rozvratu.¹¹⁸

4.3 *Rovina v oblasti práva sociálního zabezpečení*

Výčet mimoobčanskoprávních důsledků rozvodu manželství však nekončí u oblasti trestněprávní. Další právní disciplínou, která má (stejně jako právo trestní) výrazně veřejnoprávní charakter, a kde se důsledky rozvodu manželství projevují, je kupříkladu i **právo sociálního zabezpečení**, kdy např. status sezdaného, nebo naopak nesezdaného rodiče má značný význam pro otázku vyplácení různých podporových dávek. Existují pak oprávněné otázky, zda v obdobných případech nemůže nakonec docházet k situaci, kdy stát svou politikou, která – byť vedena ušlechtilým záměrem vyrovnat některá znevýhodnění samoživitelů – v konečném důsledku naopak paradoxně de facto neznevýhodňuje úplné rodiny, kde jsou oba rodiče sezdáni. S tím, jak se ve společnosti čím dál více upořádují morální a etické hodnoty a jejich původní místo v žebříčku společenských hodnot přebírají hlediska ekonomická, se pak může stávat, že osoby, které by dříve uzavřely manželství,

¹¹⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Rv I 628/41, ze dne 10.09.1941: „Rozhodl-li trestní soud, že manžel (žalující o rozlučku) nesplnil z hrubé nedbalosti svoji alimentární povinnost (§ 8 alim. zák.), je rozhodnutím tím civilní soud vázán ve sporu manželském pro závěr, že tím zavinil převážně hluboký rozvrat sám žalobce, jehož obhajobu, že mu výdělečné a majetkové poměry nedovolovaly plnit alimentární povinnost, nemůže pro zákaz § 268 c. ř. s. přezkoumati.“

dnes tak neučiní z důvodu, že předstírat situaci samoživitele, byť v rozporu s objektivní realitou, bude pro příjem jejich (fakticky společné) domácnosti například v případě narození dítěte ekonomicky výhodnější. Nelze si nepovšimnout, že tento stav je ve většinové společnosti čím dál více aprobován například i médií, kde se lze běžně setkat s články, které uvádějí, že „pro peněženku je výhodnější být svobodná matka než vdaná. Svobodná matka je podle státu na výchovu a zabezpečení dítěte sama. Proto se do dávek státní sociální podpory počítá pouze její příjem. V případě, že má matka dítěte movitého partnera, stát na jeho příjmy nehledí. Pokud ovšem neuzavřou manželství.“¹¹⁹

4.4 *Rovina v oblasti pracovního práva*

Skutečnost, zda jde o osobu v manželství, nebo rozvedenou (svobodnou, ovdovělou) má vliv i na pracovní podmínky v zaměstnání. Výkladové ustanovení § 350 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, definuje, že „osamělými (zaměstnanci) se rozumějí neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy, svobodní, ovdovělí nebo rozvedení muži a ženy i muži osamělí z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou nebo s partnerem.“ Osaměle žijící rodiče pak mají v zaměstnání různá zvýhodnění, např. pokud je chce zaměstnavatel vyslat na pracovní cestu mimo obvod obce pracoviště nebo jejich bydliště, či v případě přeložení. Dle ustanovení § 240 odst. 1 zákoníku práce zaměstnanci pečující o děti do věku 8 let smějí být vysíláni na pracovní cestu mimo obvod obce svého pracoviště nebo bydliště jen se svým souhlasem; přeložit je může zaměstnavatel jen na jejich žádost. Odst. 2 téhož ustanovení pak rozšiřuje tuto ochranu v případě osamělého zaměstnance až do věku 15 let takového dítěte.

4.5 *Rovina v oblasti práva finančního, resp. daňového*

Nelze pominout ani aspekty daňové, zejména za situace, kdy existuje institut tzv. společného zdanění manželů.¹²⁰ Dalšími daňovými důsledky rozvodu (resp. existence či

¹¹⁹ Zdražil, V., Pro peněženku je výhodnější být svobodná matka než vdaná, iDNES.cz, Zdroj: http://finance.idnes.cz/pro-penezenku-je-vyhodnejsi-byt-svobodna-matka-nez-vdana-peo-viteze.aspx?c=A090820_102418_viteze_hru

¹²⁰ Od roku 2005 bylo možné využít nové formy zdanění manželů, které bylo do zákona o daních z příjmů doplněno novelou zákona č. 669/2004 Sb. Jednalo se o výpočet daně ze společného základu daně

neexistence manželství) je kupříkladu výjimka z povinnosti hradit daň z převodu nemovitosti v případě převodu takové nemovitosti mezi manželi či daň darovací při bezúplatném převodu vlastnického práva mezi manželi. Jak vidno, rozvod manželství má tedy důsledky i v **rovině práva finančního, resp. daňového.**

5. Občanskoprávní důsledky rozvodu manželství

Jak je patrné výše, průniky právních důsledků rozvodu manželství do jiných, od občanského práva odlišných, právních disciplín jsou zřejmé. Avšak ani množina projevů občanskoprávních důsledků rozvodu manželství není malá a tím méně homogení. Ty nejvýznamnější **občanskoprávní** důsledky rozvodu manželství se projeví v mnoha různých oblastech, kterými jsou zejména:

- Důsledky - statusové
- majetkové

5.1 Změna osobního statusu manželů po rozvodu

Okamžikem nabytí právní moci rozsudku, kterým je manželství rozvedeno, se mění osobní status u obou účastníků rozvodového řízení ze „ženatý“, resp. „vdaná“ na „rozvedený“, resp. „rozvedená“. Tento nový osobní status má různé dopady ve veřejnoprávní oblasti, ale osobního statusu třetích osob se nikterak nedotýká.¹²¹ Těmito veřejnoprávními dopady jsou kupříkladu právě projevy důsledků v oblasti trestněprávní,

manželů upraveného v ustanovení § 13a zákona. Základním principem společného zdanění manželů bylo umožnit manželům, kteří v domácnosti vyživují alespoň jedno dítě, aby mohli stanovit základ daně z příjmů fyzických osob tak, že bude dán ve výši 50 % celkového společného základu daně (součet dílčích základů daně snížený o nezdanitelné části základu daně). Takto upravený základ daně uvedou do vlastního přiznání a při výpočtu daně pak postupují obecným způsobem. Toto opatření mělo podpořit zejména ty rodiny s dětmi, kde jeden z rodičů nemá zdanitelný příjem, je na mateřské dovolené, nebo má malý příjem např. i z důvodu péče o dítě apod. In výklad Ministerstva financí ČR na http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/tiskove_zpravy_24306.html?year=2006.

¹²¹ Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Svazek III. 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 68

daňové, práva sociálního zabezpečení atd, které byly popsány výše v kapitole o mimo-občanskoprávních důsledcích rozvodu manželství.

Byť v budoucnu již bude tento statusový matrimoniální údaj v průkazech totožnosti absentovat, nyní je evidován v občanském průkazu a s jeho fatickou změnou tak musela nastoupit i aktualizace tohoto údaje v tomto průkazu. Zákon stanovil, že v případě, že u občana nastane změna skutečností, které se týkají údajů zapsaných do občanského průkazu, oddělí v případě rozhodnutí soudu o rozvodu manželství obecní úřad obce s rozšířenou působností nebo matriční úřad vyznačenou část občanského průkazu.¹²² Co se míní touto vyznačenou částí, která má být od občanského průkazu oddělena, pak stanovila vyhláška Ministerstva vnitra České republiky č. 400/2011 Sb., a to tak, že při změně údajů zapisovaných do občanského průkazu, kromě změny údaje o místu trvalého pobytu, se u občanského průkazu vydaného do 30. dubna 1993 oddělí pravý horní roh předních desek, u občanského průkazu vydaného po 30. dubnu 1993, který neobsahuje strojově čitelné údaje, levý dolní roh. Vyhláška také stanoví, která část se oddělí u občanského průkazu se strojově čitelnými údaji vydaného do 31. prosince 2011.¹²³ Z výše uvedeného důvodu rozvodový rozsudek obvykle obsahoval i poučení soudu o tom, že oba účastníci jsou povinni neprodleně po právní moci výroku o rozvodu manželství předložit občanský průkaz s rozsudkem opatřeným doložkou právní moci příslušnému orgánu k zápisu osobního stavu.

Změna matrimoniálního statusu se pak obligatorně zapisuje i do matriční knihy příslušného matričního úřadu.¹²⁴

5.2 *Užívání společného příjmení druhým z manželů po rozvodu*

Příjmení je základním rozlišovacím znakem každé fyzické osoby. Jeho význam je zřejmý i z toho, že jeho ochrana je stanovena přímo zákonem.¹²⁵ Každá fyzická osoba, které

¹²² § 28 odst. 1 písm. c) zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ze dne 30.11.1999,

¹²³ § 4 odst. 5 vyhlášky Ministerstva vnitra České republiky č. 400/2011 Sb., kterou se provádí zákon o občanských průkazech a zákon o cestovních dokladech, ze dne 06.12.2011

¹²⁴ § 5 odst. 1 písm. b) zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ze dne 02.08.2000.

byl matričním úřadem vydán matriční doklad, má povinnost užívat v úředním styku příjmení, popřípadě více příjmení, která jsou uvedena na tomto matričním dokladu.¹²⁶

Podle ustanovení § 8 ZoR jsou snoubenci při uzavírání manželství povinni souhlasně prohlásit, zda příjmení jednoho z nich bude nadále příjmením společným, nebo jestli si každý ponechá své původní příjmení, eventuálně zda spolu s příjmením společným bude jeden z nich užívat a na druhém místě uvádět i příjmení předchozí. Pokud tedy jeden z manželů přijal příjmení druhého (ať již tak, že jím bylo nahrazeno příjmení původní, nebo tak, že jej užívá a uvádí společně se svým původní) vyvstává s rozvodem manželství otázka, zda se tato situace změní. Zákon o rodině totiž v ustanovení § 29 svěřuje takovému manželovi oprávnění, aby do jednoho měsíce po právní moci rozvodového rozsudku oznámením příslušnému matričnímu úřadu přijal opět své původní příjmení, případně upustil od užívání společného příjmení vedle příjmení původního.

Někdy se v praxi lze setkat i s otázkou opačnou, a sice zda po rozvodu manželství může rozvedený manžel, jehož příjmení bylo druhým manželem při sňatku přijato může docílit toho, aby druhému manželovi bylo po rozvodu přijaté příjmení „odňato“ a byl tak povinován přijmout zpět své původní příjmení. Takovou možnost náš první řád nepřipouští, rozvedeného manžela nelze po rozvodu nutit, aby přijal zpět své původní příjmení.

Lze se setkat také s právním názorem, dle kterého „nebude-li příjmení rozvedeného manžela změněno podle ustanovení zákona o rodině, je možné ještě vyzkoušet postup změny příjmení, který připouští zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení. Již bylo zmíněno, že změna příjmení se povolí zejména tehdy, jde-li o příjmení hanlivé, nebo směšné, nebo je-li pro to vážný důvod.“¹²⁷ Tento zákon změnu příjmení na žádost dotčené osoby totiž připouští, když ve svém ustanovení § 72 stanoví, že „změna příjmení se povolí zejména tehdy, jde-li o příjmení hanlivé, nebo směšné, nebo je-li pro to vážný důvod.“ Dle

¹²⁵ Např. § 11 občanského zákoníku

¹²⁶ § 68 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ze dne 02.08.2000.

¹²⁷ epravo.cz, 2002, článek Změna příjmení po rozvodu manželství a jak je to se příjmením dítěte po rozvodu rodičů, zdroj: <http://www.epravo.cz/top/clanky/zmena-prijmeni-po-rozvodu-manzelstvi-a-jak-je-to-se-prijmenim-ditete-po-rozvodu-rodicu-18258.html>

výše uvedeného názoru pak „vážným důvodem může být bezesporu i rozvod manželství, kdy si manžel, jenž sňatkem nabytí příjmení druhého manžela z nejrůznějších důvodů nepřeje ponechat po rozvodu toto příjmení.“¹²⁸

5.3 *Změna příjmení nezletilého dítěte po rozvodu*

Po rozvodu manželství může logicky vystat i otázka případné změny příjmení společného dítěte manželů, byť tato otázka není obligatorním důsledkem rozvodu manželství. Význam takové otázky je patrný například v situaci, kdy rozvod manželství je důsledkem výrazně zhoršených vztahů v rodině, doprovázených třeba i fyzickým násilím ze strany některého z manželů (resp. rodičů) vůči druhému manželovi či dokonce vůči nezletilému dítěti. V takové situaci rozvádějící se manžel, zejména pokud je mu zároveň nezletilé dítě svěřeno do výchovy, stejně jako samotné dítě, mohou chtít docílit změny příjmení u tohoto nezletilého dítěte. Místně příslušným je matriční úřad dle trvalého bydliště dítěte. Zákon o matrikách, jménu a příjmení v § 73 odst. 4 stanoví, že „mají-li manželé a rodiče dítěte různá příjmení, změna příjmení toho z manželů, jehož příjmení má nezletilý, se vztahuje i na nezletilého.“

V případě, že nezletilé dítě bude mít příjmení toho z rodičů, který měl své příjmení ještě před sňatkem, bude však situace komplikovanější. V takovém případě musí žádost o změnu příjmení nezletilého dítěte podat zákonní zástupci, tedy obvykle rodiče. Pokud by nebylo souhlasu obou rodičů, matriční úřad změnu neprovede. Souhlas druhého rodiče je však možno nahradit soudním rozhodnutím. Žádost o změnu příjmení je třeba náležitě odůvodnit.

5.4 *Důsledky rozvodu manželství v oblasti výživného*

5.4.1 *Zánik vzájemné vyživovací povinnosti mezi manželi*

Specifikem rodinného práva je, že upravuje oblast lidských vztahů, které jsou primárně postaveny nikoli v rovině materiální, nýbrž v rovině osobní. Až do minulého

¹²⁸ Tamtéž

století platilo, že členové rodiny byli na sobě navzájem závislí a vzájemně se o sebe starali. Tato péče obsahovala materiální i sociální zaopatření v podstatě po celý život. Členové rodiny se o sebe navzájem starali jak v případech nemoci, tak i v případech stáří, kdy už byl některý člen rodiny odkázán na takové zaopatření ze strany ostatních (schopných) členů zcela.¹²⁹ Postupem času se pak tato přirozená povinnost začala stále více projevovat i jako součást objektivního práva, tedy povinnost chráněná orgány veřejné moci a zároveň povinnost, kterou lze právními prostředky vymoci i třeba proti vůli povinné strany. Dle publikovaného soudního stanoviska je vzájemná vyživovací povinnost mezi manželi chápána účastníky především jako morální a její plnění je tak ve většině případů dobrovolné. Jen v ojedinělých případech je zapotřebí autoritativního soudního rozhodnutí, které především s ohledem na rodinné a majetkové poměry manželů, odůvodněné potřeby oprávněného manžela a schopnosti a možnosti povinného manžela a při současném zohlednění péče obou manželů o společnou domácnost, určí konkrétní rozsah manželského výživného.¹³⁰

§ 91 ZoR stanoví vzájemnou vyživovací povinnost mezi manželi, která dokonce předchází vyživovací povinnosti k dětem. Její rozsah je takový, aby jak hmotná, tak kulturní úroveň obou manželů byla zásadně stejná. I pokud by třeba jeden z manželů měl příjmy ve výrazně nadstandardní výši, ale přitom pro naplňování své životní úrovně nevyužíval všechny možnosti, které mu takové zvýšené příjmy dovolují, má druhý z manželů nárok pouze na obdobnou výši životní úrovně, nikoli vyšší, byť by se třeba sám subjektivně domníval, že z příjmů svého manžela by v jeho případě bylo možné ufinancovat i vyšší životní standard. K obdobnému závěru dospěl například Městský soud v Praze, který rozhodoval v právním sporu manželky (žalobkyně), která se domáhala toho, aby v rámci zákonné vyživovací povinnosti mezi manželi dostávala od manžela (žalovaného) taková plnění, která by jí umožňovala financovat životní styl úměrný vyšším příjmům svého manžela. Přitom i sama žalobkyně uváděla, že její současné potřeby (oblečení, obuv, kosmetika, návštěvy kadeřníka) jsou v zásadě plně uspokojovány a zároveň připouštěla i to, že ani životní úroveň jejího manžela (být jeho příjmy byly

¹²⁹ Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Svazek III. 3. vydání, Praha: ASPI Publishing s.r.o., 2002, s. 151

¹³⁰ Stanovisko Nejvyššího soudu České republiky Cpj 36/77, ze dne 19.12.1977

nadprůměrné) není vyšší nežli její. Pouze se domnívala, že pokud má manžel nadprůměrné příjmy, má mít ona z titulu zákonné vyživovací povinnosti mezi manželi nárok na nadprůměrný životní styl, a to bez ohledu, zda takový životní styl hodlá vést i její manžel. Jak naznačeno výše, soud nakonec manželce za pravdu nedal, když uvedl, že ani její subjektivní představa o tom, že by měla mít nárok na zajištění mnohem vyššího životního standardu, když manželovi příjmy jsou nadprůměrné, není správná, a to za situace, kdy ani manžel sám nemá potřebu tohoto zvýšené luxusu a jejich vzájemná životní úroveň je tedy v zásadě stejná.¹³¹

Jedním z typických důsledků rozvodu manželství je, že okamžikem, kdy rozsudek, jímž se manželství rozvádí, nabude právní moci, dochází ex lege k zániku této vzájemné manželské vyživovací povinnosti. Vyživovací povinnost, mající povahu osobního práva, zaniká pochopitelně i v případě smrti jednoho z manželů a nepřechází ani na dědice.¹³² Nicméně v takovém případě mohou nastat okolnosti, na základě kterých může dojít ke vzniku vyživovací povinnosti k pozůstalému manželovi ze strany dětí.

5.4.2 Vznik vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi

Jak bylo uvedeno výše, zákonná vyživovací povinnost mezi manželi zaniká právní mocí rozvodového rozsudku. Po rozvodu manželství se rozvedení manželé stávají opět samostatně žijícími osobami bez původní plejády vzájemných práv a povinností a je tak logické, že si obstarávání svých záležitostí včetně obstarávání materiálních předpokladů pro svůj život budou nadále zajišťovat každý z nich sám. Konec konců právě docílení tohoto stavu hospodářské samostatnosti bývá často právě jedním z důvodů, proč manželé chtějí

¹³¹ Rozsudek Městského soudu v Praze č. j. 15 Co 505/2003, ze dne 30.03.2004: „Nelze vytýkat žalovanému, pokud nevynakládá na uspokojování běžných životních potřeb částky vyšší, jež by žalobkyně pokládala vzhledem k jeho příjmům za "odpovídající", neboť - jak na to logicky poukazuje žalovaný - nelze klást rovnítko mezi příjmy a spotřebu podnikatele. Jestliže obdobně skromným způsobem života žijí oba manželé (když v řízení nebylo prokázáno, že by tomu bylo jinak), jejich životní úroveň je obdobná a za situace, kdy žalobce pro takový způsob života své manželce poskytuje finanční prostředky, svou vyživovací povinnost vůči ní plní. Subjektivní představa žalobkyně o tom, že by její potřeby mohly být uspokojovány na vyšší úrovni popř. ve vyšších cenových relacích (např. její akcent na to, že žalovaný nezajistil rodině "odpovídající" bydlení) nemůže být v této věci relevantní při zjištění, že manželé žijí v jednom bytě, tedy bydlí na stejné úrovni, a nebylo prokázáno, že by další životní potřeby uspokojoval žalovaný na vyšší úrovni než žalobkyně.“

¹³² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 30 Cdo 2128/2003, ze dne 22.04.2004

své manželské soužití ukončit a bylo by tak paradoxní, kdyby se rozvodem manželství v této oblasti nic nezměnilo. Rozvod manželství je tedy důvodem zániku vzájemné vyživovací povinnosti mezi manželi, v žádném případě však není automatickým důvodem pro vznik vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manželi. Neplatí tedy, že rozvodem manželství by se původní vzájemná vyživovací povinnost mezi manželi automaticky transformovala do nové vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manželi. K tomu musí být splněny ještě další zákonné podmínky.

Tyto základní podmínky lze shrnout následujícím způsobem:

- a. Rozhodnutí soudu, kterým se manželství rozvádí nabude právní moci.
- b. Jeden z rozvedených manželů (oprávněný) není schopen se sám živit.
- c. Druhý z rozvedených manželů (povinný) je schopen sám se živit a je schopen či jeho možnosti a majetkové poměry mu dovolují, aby bývalému manželovi na jeho výživu přiměřeně přispíval.
- d. Poskytování takového výživného je v souladu s dobrými mravy.
- e. Pokud nebylo výživné sjednáno písemnou smlouvou s úředně ověřenými podpisy dle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZoR, případně písemnou smlouvou dle ustanovení § 94 odst. 1 ZoR, je třeba návrhu oprávněného.

Důsledky rozvodu se tedy projeví v osobní ekonomické rovině každého z rozvedených manželů, je však otázkou, jak moc se tato ekonomická situace po rozvodu bude lišit od té předrozvodové. Např. na právním portálu epravo.cz bylo v této věci publikováno, že typickým následkem rozvodu je skutečnost, že se jednomu z manželů zásadním způsobem sníží životní úroveň. Zároveň se dodává, že tímto postiženým manželem je většinou žena (mladá, která pečuje o nezletilé děti, nebo starší, která strávila dlouhou dobu v domácnosti).¹³³ Pro eliminaci toho, aby takové dopady byly pro rozvedeného manžela likvidační, je v našem právním řádu tedy zavedena shora zmíněná možnost, aby výživné takto znevýhodněnému manželovi bylo hrazeno i poté, co je manželství rozvedeno. Pokud by však bylo takové výživné přiznáváno i tomu rozvedenému

¹³³ epravo.cz, 2002, článek Rozvod a jeho následky z hlediska výživy manžela, zdroj: <http://www.epravo.cz/top/clanky/rozvod-a-jeho-nasledky-z-hlediska-vyzivy-manzela-15951.html>

manželu, který je schopen se po rozvodu o své potřebné materiální zajištění postarat sám, bylo by přiznání práva na takové výživné bezpochyby nespravedlivé a v neposlední řadě také popírající samotnou základní podstatu rozvodu.

5.4.2.1 Výživné rozvedenému manželovi jakožto institut mimořádný

Institut výživného rozvedenému manželovi by měl být institutem mimořádným. Podle některých názorů nárok na výživné od rozvedeného manžela nevyplývá přímo ze zákona, nýbrž vyplývá z morálních zásad a vzniká tak až okamžikem, kdy jej svým konstitutivním rozhodnutím založí soud.¹³⁴ Jako povinnost založenou spíše na bázi morální než právní konec konců zmiňuje mezimanželské výživné i důvodová zpráva k zákonu o rodině.

5.4.2.2 Vyživovací povinnosti rozvedeného manžela

Pro stanovení výše výživného je podstatnou vstupní informací také to, zda a jakou měrou se více ekonomicky postižený manžel podílel porušováním svých manželských povinností na rozvratu manželství. Na základě tohoto klíče totiž lze stanovit, aby výživné rozvedenému manželovi, který není schopen se sám živit, bylo stanoveno nejenom ve výši, která mu umožní zajistit životní potřeby v rámci tzv. přiměřené výživy, ale dokonce ve výši stejné, jaká odpovídá vyživovací povinnosti mezi manželi, tedy z doby před rozvodem manželství (viz dále).

Pro úvahy soudu o oprávněnosti nároku bývalého manžela na výživné a stanovení jeho konkrétní výše je podle závěrů Ústavního soudu ČR důležité, aby obecný soud zohledňoval nejen příjmy, kterých oba manželé v manželství dosahovali, ale také jejich celkové majetkové poměry včetně nemovitostí. Je třeba také brát ohled na péči o společné děti. Navíc je také třeba, aby soud zkoumal i osobní, rodinné a majetkové poměry každého

¹³⁴ Schiller, M., Několik poznámek k výkladu ustanovení zákona o rodině, které upravují příspěvek rozvedeného manžela, Socialistická zákonost, ročník 1965, číslo 1, s. 45

z manželů, stejně tak i konkrétní míru jeho potřeb, založenou povahou práce každého z nich, způsobem života a v neposlední řadě i zdravotním stavem.¹³⁵

Pro zjištění, jaký faktický obsah chtěl zákonodárce termínem „přiměřené výživy“ vymezit, je možné citovat důvodovou zprávu k novelizaci zákona o rodině, která byla provedena zákonem č. 132/1982 Sb. a při které byl původní zákonný termín "nutná výživa" nahrazen termínem "přiměřená výživa". V této důvodové zprávě se doslova uvádí, že "vyjádření povinnosti bývalého manžela tak, že měl přispívat rozvedenému manželovi jen na tzv. nutnou výživu, svádělo totiž k tomu, že se nutná výživa posuzovala často jen jako náklady na stravování. Nová úprava tím, že umožňuje rozvedenému manželovi, který není schopný sám se živit, žádat po bývalém manželovi, aby mu přispíval na přiměřenou výživu, povede k tomu, že se bude považovat za nepochybné, že rozvedený manžel má dostat sice ne tolik jako nerozvedený manžel, ale zase více než jen náklady na stravování, ale i na uspokojování potřeb dalších vyplývajících z jeho věku, zdravotního stavu, způsobu života apod."¹³⁶ Z právě uvedeného je tedy zřejmé, že přiměřená výživa by měla být pojmem širšího rozsahu, nežli pouze nutná výživa, protože zatímco příspěvek na nutnou výživu podle původní právní úpravy rozvedenému manželovi sloužit toliko ke krytí nezbytných potřeb, po novele provedené zákonem č. 132/1982 Sb. by přiměřená výživa měla zahrnovat i uspokojování některých zbytných potřeb.¹³⁷

Že by však ani výše této přiměřené výživy neměla být nějakým výrazným způsobem přesahující rámec zajištění základních životních potřeb oprávněného rozvedeného manžela, vyslovil Nejvyšší soud České republiky ve svém rozhodnutí, kdy uvedl, že „zatímco výživné manželky reflektuje zásadně stejnou životní úroveň manželů, u příspěvku na výživu rozvedeného manžela jde jen zabezpečení nutné výživy toho z bývalých manželů, který není schopen sám se živit.“¹³⁸ Užití termínu *nutné* výživy v tomto rozhodnutí bylo zřejmě zvoleno pro zdůraznění faktu, že při stanovování výše výživného

¹³⁵ Usnesení Ústavního soudu České republiky sp.zn. I.ÚS 3175/11, ze dne 08.03.2012

¹³⁶ Z důvodové zprávy k novelizaci zákona o rodině, která byla provedena zákonem č. 132/1982 Sb.

¹³⁷ Radimský, J., Radvanová, S., a kol. Zákon o rodině, Komentář, Praha: Panorama, 1989, s. 347

¹³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, sp.zn. 33 Odo 642/2002, ze dne 29.11.2002

rozvedeného manžela by v daném případě neměl být náhled na rozsah jeho potřeb, které mají být takovým výživným kryty přehnaně extenzivní. I s ohledem na značný časový odstup od roku 1982 se tedy domnívám, že toto rozhodnutí nemělo za cíl prolomit legislativní změnu zavedenou zákonem č. 132/1982 Sb.

5.4.2.3 Stav odkázanosti na výživné jako základní podmínka pro vznik vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manželi

Jak již bylo uvedeno výše, při zjišťování, zda by měla být vyživovací povinnost vůči rozvedenému manželovi stanovena, či nikoli, je nezbytné, aby oprávněný rozvedený manžel nebyl schopen sám se živit. Pojem schopnosti živit se sám však neznamena toliko schopnost zajišťovat si prostředky na svůj život vlastní pracovní činností, ale také například nemožnost zajistit si takové prostředky jinou (legální) cestou, např. dispozicí se svým majetkem.¹³⁹ Důvodem vzniku nároku rozvedeného manžela na výživné tedy nemůže být pouze to, že se jeho celková finanční situace po rozvodu zhorší, pokud je takový rozvedený manžel stále schopen zajistit své životní potřeby (byť nyní na kvalitativně nižší úrovni) sám. Jednou z hlavních podmínek pro přiznání výživného rozvedeného manžela ve smyslu ust. § 92 odst. 1 ZoR je, že neschopnost oprávněného rozvedeného manžela živit se sám. Podle publikovaného rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem platí, že v poměrech oprávněného by měla nastat „taková (pověšinou objektivní) okolnost, pro kterou tento bývalý manžel není schopen si zajišťovat zejména vlastní prací (finanční) prostředky ke krytí svých existenčních potřeb, případně musí být osvědčen stav, pro nějž nelze po něm spravedlivě požadovat, aby případnou dispozicí se svým majetkem, majetkovými právy, resp. jinou v jeho poměrech reálně uskutečnitelnou a právem přípustnou činností byl (objektivně) sám schopen řešit uspokojování svých potřeb z vlastních prostředků. O takovou situaci nemůže jít tehdy, pokud rozvedený manžel pracuje, dosahuje (např. ze závislé činnosti) pravidelného příjmu (mzdy), který mu (objektivně) umožňuje pokrývat jeho existenční potřeby. Přitom skutečnost, že v jeho (celkových) majetkových poměrech - oproti stavu panujícímu za trvání manželství - došlo ke zhoršení situace, např. k poklesu

¹³⁹ Srov. např. nález Ústavního soudu České republiky sp.z. IV.ÚS 244/03, ze dne 08.04.2004

finančních prostředků k uspokojování (ne)zbytných potřeb, je z pohledu úvah o určení vyživovací povinnosti ve smyslu ust. § 92 odst. 1 zák. o rod. bezvýznamná.¹⁴⁰

Schopnost každého člověka materiálně zajišťovat své životní potřeby není nutně spojena pouze se závislou pracovní činností, kdy zaměstnanec dostává pravidelnou každoměsíční mzdu za práci, kterou odvádí pro svého zaměstnavatele. Potřeba bývalého manžela na zajištění jeho životních potřeb je plně saturována i v případě, že sice nebude pracovat, ale přitom jeho celkové majetkové poměry (např. vlastnictví nemovitého majetku, který může pronajímat) mu zajistí dostatečné příjmy k tomu, aby si mohl hradit své životních nákladů.¹⁴¹ Takový závěr je správný a zcela legitimní, těžko si totiž představit situaci, kdy by rozvedený manžel byl sice nezaměstnaný, ale zároveň jakožto vlastník například bytového domu, který má možnost inkasovat příjmy z pronájmu, zároveň požadoval po bývalé manželce, aby mu tato přispívala na jeho živobytí z peněz, které ona sama získává sice v zaměstnaneckém poměru (tedy prokazatelným pravidelným každoměsíčním příjmem), ale v rozsahu stejném nebo dokonce nižším, než by byl možný rozsah příjmu rozvedeného manžela, pokud svůj nemovitý majetek řádně pronajímal.

Důvody pro přiznání vyživovací povinnosti rozvedeného manžela nemusí být nutně pouze subjektivní povahy. Skutečnost, že se jeden z rodičů po rozvodu manželství stará o nezletilé dítě, které vyžaduje zvýšenou péči např. s ohledem na jeho zdravotní stav, může být také důvodem, že takto pečující manžel nebude schopen se sám živit a bude tedy na místě přiznat mu nárok na výživné proti druhému z bývalých manželů.¹⁴²

V komentářové literatuře se lze setkat s názorem, že není možné po oprávněném rozvedeném manželovi spravedlivě požadovat, aby prostředky na svou obživu získával prodejem svého majetku, který mu slouží k tomu, aby mu zajišťoval přiměřený životní standard. Komentář zákona o rodině z roku 1989, na který mimo jiné odkazuje i komentář

¹⁴⁰ Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp.zn. sp. zn. 10 Co 459/2005, ze dne 05.10.2005

¹⁴¹ JUDr. Pavel Vrchá, soudce Nejvyššího soudu České republiky, Výživné rozvedeného manžela, 2010, dostupné na <http://vrcha.webnode.cz/news/vyzivne-rozvedeneho-manzela>

¹⁴² Viz např. usnesení Nejvyššího soudu ČSR 1 Cz 5/75, ze dne 28.02.1975

zákona o rodině vydaný nakladatelstvím C.H.Beck z roku 2009¹⁴³, v této věci např. uvádí, že rozvedený manžel například nemusí prodávat svůj rodinný dům, v němž bydlí, zařízení bytu a dokonce ani obvyklé šperky apod. Nemusí zpeněžovat ani další předměty, které spoluvytvářejí jeho přiměřenou životní úroveň. Zpeněžovat by tak podle tohoto názoru měl až takový majetek, který shora uvedený rámec překročí.¹⁴⁴

Domnívám se, že právě ono vymezení, zda příslušný majetek oprávněného rozvedeného manžela v daném případě rámec „nepostradatelnosti“ přesahuje či nikoli, je otázkou zásadní a při jejím řešení by měl být výklad spíše restriktivní, neboť jedině tak lze naplnit předpoklad, že tento druh plnění (výživné rozvedenému manželovi) je plněním výjimečným, které má napravovat pouze mimořádné situace, které by bez takové nápravy byly zjevně nespravedlivé.

Výše uvedený názor, že rozvedený manžel např. nemá povinnost prodat obvyklé šperky a přesto má nárok výživné dle ustanovení § 92 ZoR dle mého názoru nelze přijmout dogmaticky a bez dalšího. Mělo by být v každém konkrétním případě pečlivě zjišťováno, jaké jsou skutečné majetkové možnosti oprávněného bývalého manžela a v případě, že disponuje zbytným, navíc poměrně snadno zpeněžitelným majetkem, měly by být prostředky na materiální zajištění jeho života získány primárně právě zpeněžením takového majetku. Zda by měl skutečně existovat legitimní nárok na vlastnictví *obvyklých* šperků za situace, kdy vlastník takových šperků není schopen zajistit si prostředky na svou vlastní obživu, je dle mého názoru přinejmenším diskutabilní. Ochranu by měly požívat především předměty mimořádné subjektivní emoční hodnoty, např. zlatý řetízek, který se v rodině oprávněného rozvedeného manžela dědí již po generace a podobně. Pak je otázkou, zda takovou ochranu svěřit např. právě i *obvyklým* šperkům. Se shora uvedeným faktem, že výživné mezi rozvedenými manželi je institutem mimořádným, založeným zejména na morálním hodnotovém základě, by byl totiž – dle mého názoru – přílišně extenzivní výklad výčtu věcí, které není oprávněný manžel povinen zpeněžovat, v přímém rozporu. V takovém případě by tak mohlo docházet k paradoxním situacím, kdy jeden z bývalých

¹⁴³ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 443

¹⁴⁴ Radimský, J., Radvanová, S., a kol. Zákon o rodině, Komentář, Praha: Panorama, 1989, s. 347

manželů, který má sice pravidelný každoměsíční příjem, bude zavázán povinnostmi k hrazení výživného druhému manželovi, který žádný takový příjem mít nebude, avšak na rozdíl od povinného manžela bude disponovat mimořádně hodnotným majetkem (např. velký rodinný dům) a objektivně chudší manžel tak bude přispívat na živobytí manželovi mnohem bohatšímu. Takové případy by se pak však dostaly do rozporu s dobrými mravy. A s ohledem na ustanovení § 96 odst. 2 ZoR by tedy nemělo být možné nárok na takové výživné přiznat.

Při určování, zda na straně rozvedeného manžela existuje nárok na výživné od druhého manžela se nestačí spokojit s pouhým zjištěním, že oprávněný manžel má nebo nemá zajištěn nějaký pravidelný příjem, například invalidní důchod. Vždy je nutné zkoumat konkrétní situaci. Oprávněný rozvedený manžel totiž může mít garantovaný pravidelný každoměsíční příjem a i přesto bude možné, aby mu nárok na výživné byl přiznán.¹⁴⁵

Při zkoumání toho, zda oprávněný rozvedený manžel je schopen se sám živit je nutné zohlednit také to, zda se sám bezdůvodně nepřipravuje o možnosti, jak získávat prostředky na svoje živobytí. Bylo by třeba se zaměřit kupříkladu na zjištění, zda takový „oprávněný“ bývalý manžel bezdůvodně nerozvázel pracovní poměr, který mu do té doby zajišťoval pravidelný příjem, nebo zda kupříkladu bezdůvodně neodmítl nějaký jiný majetkový prospěch, který mu mohl svědčit a na základě kterého mohl disponovat majetkovou podstatou k zajištění svých životních potřeb, např. dar. Takový závěr vyplývá nejen přímo z dílce ustanovení § 96 odst. 1 ZoR¹⁴⁶, ale byl konkretizován i Ústavním soudem České republiky, který takový názor publikoval v odůvodnění svého usnesení, kterým odmítl ústavní stížnost stěžovatelky, které obecné soudy (okresní a posléze i odvolací soud krajský) nepřiznaly nárok na výživné rozvedenému manželovi. Jedním z důvodů bylo i to, že stěžovatelkou tvrzená neschopnost se sama živit naráží mimo jiné na

¹⁴⁵ Soudní rozhodnutí R 21/78 In Lužná, R., Výživné rozvedeného manžela a po zrušení registrovaného manželství, Právo a rodina, ročník 2011, číslo 6, s. 6: „Sama skutečnost, že rozvedená manželka pobírá invalidní důchod, nestačí pro závěr o tom, že rozvedená manželka je schopna se sama živit, pokud z tohoto důvodu není s to uhradit vedle nutných nákladů na stravování také další nezbytné životní potřeby.“

¹⁴⁶ § 96 odst. 1 ZoR: „Při určení výživného přihlédne soud k odůvodněným potřebám oprávněného, jakož i k schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného. Při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného zkoumá soud, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.“

skutečnost, že stěžovatelka, ač vlastník nemovitého majetku, který lze užívat k podnikání, se takové možnosti sama dobrovolně vzdala.¹⁴⁷

5.4.2.4 Výživné rozvedeného manžela (rodiče) s ohledem na výživné k nezletilému dítěti, které je svěřeno jednomu z rodičů

Při zjišťování majetkových možností obou bývalých manželů se posuzuje také skutečnost, zda je v daném případě vyživovaných dětí a pokud ano, který z rodičů se o takové děti stará. Pokud jsou takové děti a tyto jsou po rozvodu svěřeny do péče jednomu z rodičů, přičemž druhému z rodičů je stanovena pouze povinnost k placení výživného v konkrétní výši, měla by být tato skutečnost nutně projevena i do úvah o případném nároku na výživné rozvedenému manželovi. Výživné, které má rozvedený rodič ve stanovené výši hradit (obvykle) k rukám druhého rodiče většinou nepokrývá skutečně veškeré náklady spojené s potřebami takových dětí a i tato skutečnost by tedy měla být do úvah o oprávněnosti výše nároku na výživné mezi rozvedenými manželi zohledněna. Ke stejnému závěru došel i Ústavní soud České republiky ve svém usnesení sp.zn. III.ÚS 275/09.¹⁴⁸ O problematice výživného rodičů vůči dětem je podrobněji pojednáno v kapitole 5.5.4 a částečně také v kapitole 3.2.2.3.

5.4.2.5 Doba trvání vyživovací povinnosti

Původně zákon o rodině obsahoval nejdelší přípustnou dobu trvání vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi v délce pěti let (pouze výjimečně z důležitých důvodů

¹⁴⁷ Usnesení Ústavního soudu České republiky sp.zn. I.ÚS 236/07, ze dne 10.07.2007: „Pokud jde o zjištění obou soudů, že se (stěžovatelka) sama vzdala možnosti uvedenou nemovitost pronajímat (ať již provozovat sama nebo dát do pronájmu jako celek), tím, že na ní umožnila podnikat svému synovi, považuje je Ústavní soud rovněž za správné a odpovídající provedení dokazování - jde o její rozhodnutí, jímž se vzdala svého příjmu a toto rozhodnutí nemůže jít k tíži žalovaného (vedlejšího účastníka v řízení před Ústavním soudem).“

¹⁴⁸ Usnesení Ústavního soudu České republiky sp.zn. III.ÚS 275/09, ze dne 12.03.2009: „Obecné soudy postupovaly v souladu s konstantní rozhodovací praxí, jestliže vycházely nejen z příjmů, které žalovaná i stěžovatel dosahovali v posuzovaném období, ale i z celkového hodnocení jejich majetkových poměrů; adekvátně též přihlédly ke skutečnosti, že žalovaná žije ve společné domácnosti se dvěma dětmi, jejichž výživu a ostatní potřeby zajišťuje z velké části sama, když stěžovatel se na jejich výživě podílí pouze formou stanoveného výživného. Tato zjištění se pak logicky promítla i do hodnocení majetkových poměrů žalované a negativního vymezení jejich možností ve vztahu k požadavku stěžovatele, aby vůči němu plnila vyživovací povinnost.“

mohla být tato hranice prolomena, nebyl-li se oprávněný rozvedený manžel schopen se živit sám ani po uplynutí této lhůty). Tato obecná pětiletá hranice byla odstraněnou novelou zákona o rodině č. 132/1982 Sb. Důvodová zpráva uvedla, že je tomu tak proto, neboť tato původní zákonná úprava vycházela z nereálné premisy, že větší část rozvedených manželů (zejména žen, kterých se tato ochrana měla dotýkat zejména) bude schopna zajistit si prostředky na svou obživu svou vlastní pracovní činností, a že pokud tomu tak nebude, bude postačovat právě pětiletý časový úsek na to, aby došlo k zajištění jejich vlastního příjmu, přičemž v případě žen, které se staraly o nezletilé děti, měla být tato doba dostatečná k tomu, aby své děti umístily do kolektivní výchovy a samy se tak poté mohly zapojit do pracovního procesu. Prodloužení obecné pětileté hranice mělo své opodstatnění zejména v případech, kdy oprávněný rozvedený manžel nebyl schopen sám se živit zejména pro vysoký věk nebo vážnou chorobu. Avšak, jak poznamenala důvodová zpráva, praxe ukázala, že ve značné většině případů trvaly podmínky pro přiznání výživného i po této pětileté době.¹⁴⁹

5.4.2.6 Sankční výživné

Ustanovení § 93 ZoR stanoví, že v případě, že oprávněný manžel se na rozvratu manželství porušením svých manželských povinností převážně nepodílel a zároveň by mu nastalým rozvodem byla způsobena závažná újma, může mu soud přiznat nárok na výživné proti bývalému manželovi nejenom v rozsahu výživy přiměřené, jak je definováno v ustanovení § 92 ZoR, ale dokonce v míře stejné, jako před rozvodem manželství. Právní teorie v této souvislosti hovoří o tzv. „tvrdostranné klauzuli“¹⁵⁰ nebo o tzv. „sankční formulaci“¹⁵¹, resp. „sankčním výživném.“¹⁵²

V této souvislosti vyvstává teoretická otázka, zda ustanovení § 93 ZoR je ve vztahu k ustanovení § 92 ZoR normou speciální s ohledem na skutečnost, že základní podmínka

¹⁴⁹ Srov. důvodovou zprávu k zákonu č. 132/1982 Sb.

¹⁵⁰ Např. Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 445

¹⁵¹ Kovářová, D., Rodina a výživné, Vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných, Praha: Leges, 2011, s. 60

¹⁵² Veselá, R. a kol. Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 150

pro přiznání nároku na výživné rozvedeného manžela spočívající v tom, aby oprávněný manžel nebyl schopen sám se živit, není v ustanovení § 93 výslovně stanovena. Teoreticky lze tedy dojít ke dvěma různým závěrům, a sice:

- přiznat výživné dle ustanovení § 93 ZoR lze toliko v případě, že oprávněný rozvedený manžel není schopen sám se živit, neboť tato podmínka je obligatorním základním předpokladem pro výživného rozvedenému manželovi vždy.
- přiznat výživné dle ustanovení § 93 ZoR lze bez ohledu na skutečnost, zda je oprávněný rozvedený manžel schopen sám se živit, či nikoli, neboť smyslem tzv. sankčního výživného je právě zohlednění skutečnosti, že oprávněný rozvedený manžel se na rozvratu manželství převážně nepodílel, a tedy aby mu v souvislosti s nezaviněným rozvodem nebyla způsobena závažná újma, má mít nárok na stejný životní standard jako za trvání manželství.

Dle mého názoru je přiléhavější to stanovisko, které chápe ustanovení § 93 ZoR jako samostatný druh výživného mezi rozvedenými manželi a pro jeho přiznání tedy není nezbytně nutné, aby bylo splněno to, že oprávněný bývalý manžel není schopen sám se živit. Domnívám se, že takový závěr lze opřít zejména o skutečnost, že v daném případě se jedná o situaci, kdy jeden z manželů je z pohledu zavinění rozpadu manželského svazku převážně nevinný a není tedy logické, aby nesl důsledky situace, kterou sám nezavinil. Dalším důvodem, který mě vede k takovému závěru je i omezení, které zákonodárce vetkl do ustanovení druhého odstavce, tedy že toto výživné lze přiznat na dobu nejvýše tří let od rozvodu manželství. Výživné rozvedeného manžela by totiž mělo trvat do doby, dokud jsou zde podmínky pro jeho existenci (viz výše). Není tedy omezené nějakým objektivně stanoveným časovým úsekem. Pokud by mělo být takové výživné vypláceno až do doby, dokud na straně oprávněného bývalého manžela bude zachován tzv. stav odkázanosti na výživné povinného bývalého manžela, nebylo by možné takový časový strop stanovit, když taková skutečnost je závislá na mnoha okolnostech subjektivní povahy. Určil-li však takový časový úsek zákonodárce v tomto případě, lze se domnívat, že tak učinil právě proto, aby byly stanoveny pevné nepřekročitelné mantinely v situaci, kdy takovým korektivem není právě podmínka odkázanosti na výživné druhého rozvedeného manžela.

Podklady pro výše uvedený závěr lze dle mého názoru spatřovat také v usnesení Ústavního soudu České republiky sp.zn. I.ÚS 236/07, ve kterém se mimo jiné podává, že „není-li splněna byť jen jedna z podmínek pro aplikaci ust. § 93 odst. 1, Ústavní soud považuje za správný postup (obecného soudu), jestliže se nadále zabýval již pouze možnou aplikací ust. § 92 odst. 1 zákona o rodině, jehož podmínky jsou však od ust. § 93 odst. 1 zákona o rodině, které je považováno za ustanovení mající částečně sankční povahu, zcela jiné.“¹⁵³

Lhůta tří let stanovená v ustanovení § 93 odst. 2 zákona o rodině je lhůtou maximální. Neznamená to, že by toto výživné nemohlo být stanoveno na dobu kratší. Skutečnost, že uplyne maximální stanovená doba tří let, pak také nevylučuje, aby oprávněnému bývalému manželovi byl nadále přiznán nárok na výživné dle ustanovení § 92 ZoR (za předpokladu, že budou splněny podmínky pro jeho přiznání).

5.4.2.7 Forma plnění – jednorázově nebo opěťující se částky

Zákon předpokládá, že výživné bude placeno v pravidelných opěťujících se částkách, se splatností vždy na měsíc dopředu. Je tomu tak z logického důvodu, že z výživného hradí oprávněný rozvedený manžel výdaje za své životní potřeby, je tedy důležité, aby těmito prostředky disponoval ještě dopředu. Až do 1. srpna 1998 to byla také jediná možnost, jak takové výživné plnit. Od novely provedené zákonem č. 91/1998 Sb. však zákonodárce zakotvením ustanovení § 94 odst. 2 zákona o rodině připustil další možnost, a sice jednorázovou úhradu celé částky, pokud se na tom oprávněný i povinný manžel písemně dohodnou. I přesto, že sjednávání a uzavírání dohody bude vedeno principem smluvní volnosti obou účastníků, stále platí omezení spočívající v nutném souladu s dobrými mravy.¹⁵⁴

¹⁵³ Usnesení Ústavního soudu České republiky sp. zn. I.ÚS 236/07, ze dne 10.07.2007

¹⁵⁴ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 446

5.4.2.8 Rozpor s dobrými mravy

Zásadním korektivem pro přiznání nároku na výživné rozvedenému manželovi je hledisko dobrých mravů. Pramení to i z výše uvedené zásady, že právní nárok na toto plně je do značné míry opřen o morální základ. Ke zdůraznění důležitosti souladu s dobrými mravy upravuje zákon o rodině v ustanovení § 96 odst. 2 to, že výživné nelze přiznat, jestliže by bylo v rozporu s dobrými mravy. Toto ustanovení je v zákoně o rodině obsaženo i přesto, že obdobné ustanovení obsahuje i občanský zákoník, dle kterého výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nejenže nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných, ale zejména nesmí být v rozporu s dobrými mravy¹⁵⁵ a dle závěrečného ustanovení § 104 zákona o rodině se v případech, kdy tento zákon (ZoR) nestanoví něco jiného, použijí ustanovení občanského zákoníku.

Některá komentářová literatura zákona o rodině se zabývá i tím, zda je úprava § 96 odst. 2 ZoR vůbec nezbytná, právě s odkazem na duplicitu s ustanovením § 3 občanského zákoníku.¹⁵⁶ Domnívám se však, že i tímto zdvojením obou právních úprav je vyzdvíženo hledisko nutnosti zkoumání souladu přiznání nároku na výživné s hlediskem dobrých mravů, které musí být prováděno v každém konkrétním případě.

Pro termín dobré mravy neexistuje žádná legální definice ani v zákoně o rodině ani v občanském zákoníku a ani v žádné jiné právní normě. Protože se však jedná o termín značné důležitosti, je předmětem neustálé judikaturní činnosti obecných soudů, ale i Ústavního soudu České republiky, který ve svém usnesení sp.zn. II. ÚS 249/97 uvedl, že „lze vycházet obecně z toho, že "dobré mravy" jsou souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a času, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního

¹⁵⁵ Ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku.

¹⁵⁶ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 443

vztahu.¹⁵⁷ K otázce obsahu pojmu dobrých mravů se zásadním způsobem vyslovil i Nejvyšší soud České republiky například v rozhodnutí sp. zn. 32 Odo 1022/2004, ve kterém uvedl, že o právní úkon *contra bonos mores* se bude jednat zejména za situace, kdy takový úkon nebude respektovat některou ze společenských, kulturních či mravních norem, který v historickém vývoji vykazuje jistý stupeň neměnnosti, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu základních norem.¹⁵⁸ Dalším důležitým rozhodnutím, které se zabývá otázkou dobrých mravů je např. usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Cdo 486/2002.¹⁵⁹

Soudních rozhodnutí, které se zabývají bližším vymezením termínu dobré mravy, je pochopitelně mnohem více.¹⁶⁰ Všechny mají ale společné to, že nedávají (ani nemohou dát) žádný konkrétní kazuistický klíč postavený na nějakém objektivním kritériu pro určení

¹⁵⁷ Usnesení Ústavního soudu České republiky, sp.zn. II. ÚS 249/97, ze dne 26.02.1998

¹⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 32 Odo 1022/2004, ze dne 15.11.2005: „*aby se právní úkon přičil dobrým mravům, musí nerespektovat některou ze souhrnu společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních (srov. R 16/1998, R 5/2001), což je konformní se závěrem Ústavního soudu v jeho nálezu ze dne 26. února 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97, který za dobré mravy považuje souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Dobré mravy netvoří uzavřený a petrifikovaný normativní systém, jsou spíše měřítkem etického hodnocení konkrétních situací a jejich souladu s obecně uznávanými pravidly slušnosti a poctivého jednání. Rozpor právního úkonu s dobrými mravy je třeba posuzovat v každém případě individuálně, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem jednání účastníků v příslušném období a k jejich tehdejšímu postavení. Podle ustálené judikatury soudů (srov. 21 Cdo 486/2002) ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. (o tom, že výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy) patří k právním normám s relativně neurčitou (abstraktní) hypotézou, tj. k právním normám, jejichž hypotéza není stanovena přímo právním předpisem a které tak přenechávají soudu, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností. Pro posouzení, zda je jednání účastníka v souladu či v rozporu s dobrými mravy, zákon výslovně nestanoví, z jakých hledisek má soud vycházet; vymezení hypotézy právní normy tedy závisí v každém konkrétním případě na úvaze soudu. Rozhodnutí o tom, zda jsou splněny podmínky pro použití ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. nebo § 39 obč. zák., je vždy třeba učinit vždy po pečlivé úvaze, v jejímž rámci musí být zváženy všechny rozhodné okolnosti případu.*“

¹⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 486/2002, ze dne 05.12.2002: „*Pro použití korektivu dobré mravy zákon nestanoví, z jakých hledisek má soud vycházet; vymezení hypotézy právní normy tedy závisí v každém konkrétním případě na úvaze soudu. Soudní praxe v tomto směru vychází z názoru, že za dobré mravy je třeba pokládat souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihující podstatné historické tendence jsou sdíleny rozhodující částí společnosti, a mají povahu norem základních.*“

¹⁶⁰ Např. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 23 Cdo 2060/98, ze dne 28.06.2000, rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.11. 2002, sp. zn. 33 Odo 642/2002, rozhodnutí Ústavního soudu České republiky sp. zn. III. ÚS 606/04 atd.

toho, co ještě v souladu s dobrými mravy je a co nikoli. Je to dáno právě specifíčností samotného termínu dobrých mravů, který musí být vymezován v každém jednotlivém případě. Soudce Nejvyššího soudu ČR, JUDr. Pavel Vrcha, k otázce definice dobrých mravů uvádí, že „sumarizováno z řady soudních rozhodnutí lze s dalším rozvedením sledovaného konstatovat, že dobré mravy [(ve) společnosti] jsou chápány jako určitý společenský úzus, jehož porušení či nerespektování ve společnosti vyvolává či vyvolávat může nesouhlas, morální odsouzení ze strany společnosti (společenské majority). Jde tedy o jednání či nekonání jednotlivce (jednotlivců), které je společensky neakceptovatelné, avšak samo o sobě povětšinou nezakládá vůči nim právní následky. Představuje-li však porušení tohoto souhrnu společensko-morálních norem (podmíněnou) právní skutečnost, která způsobuje (může mít vliv na) vznik, změnu či zánik právního vztahu, přesouvá se souhrn těchto mimoprávních pravidel do oblasti práva.“¹⁶¹

Domnívám se, že značnou pozornost v této oblasti si zaslouží především poměrně čerstvý nálezn Ústavního soudu ČR, sp. zn. I.ÚS 1826/11, ze dne 7. března 2012, v jehož odůvodnění se doslova uvádí, že „pojem dobré mravy nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňující obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat *praeter legem* či dokonce *contra legem*, pokud jde o reprobaci jednání příčícího se dobrým mravům.“¹⁶²

Pro posuzování, která konkrétní jednání jsou v daném případě neslučitelná s požadavkem dobrých mravů, je velmi podnětné kupříkladu rozhodnutí Ústavního soudu České republiky, který v případě návrhu bývalé manželky na zvýšení výživného shledal, že je v rozporu s dobrými mravy s odkazem na její dřívější chování, kterým manžela dehonestovala urážkami a hanobila před jejich společnými dětmi.¹⁶³

¹⁶¹ JUDr. Pavel Vrcha, soudce Nejvyššího soudu České republiky, Výživné rozvedeného manžela, 2010, dostupné na <http://vrcha.webnode.cz/news/vyzivne-rozvedeneho-manzela>

¹⁶² Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. I.ÚS 1826/11 ze dne 07.03.2012

¹⁶³ Nález Ústavního soudu České republiky sp.zn. I.ÚS 401/06, ze dne 26.10.2006

Posuzuje-li soud případný rozpor s dobrými mravy jako důvod nepřiznání výživného podle ustanovení § 96 odst. 2 ZoR, je nutné, aby toto hledisko bylo zvažováno toliko s ohledem na chování manželů, nikoli jiných (třetích) osob.¹⁶⁴

Typickým příkladem rozporu s dobrými mravy může být situace, kdy o přiznání výživného žádá rozvedená manželka, která předtím svého původního manžela, který se převážně na rozvratu manželství nepodílel, opustila kvůli jinému muži.¹⁶⁵ Obdobný závěr by měl nastat v případě, že rozvedený manžel sice neuzavře nové manželství, nicméně žije v dlouhodobém (nesezdaném) vztahu s novým partnerem ve společné domácnosti. I v takovém případě by měl být nárok tohoto rozvedeného manžela na výživné zamítnut pro rozpor s dobrými mravy. Pokud totiž zákon v ustanovení § 94 odst. 1 ZoR definuje, že okamžikem uzavření nového manželství zaniká oprávněnému bývalému manželovi právo na výživné, je tím nepochybně pamatováno na materiální změnu rozhodné situace. Taková změna nastane i v případě, že rozvedený manžel opět založí domácnost, ve které společně s novým partnerem uhrazují své náklady, a to bez ohledu na to, zda přitom uzavřeli manželství, či nikoli.

Naopak Ústavní soud České republiky došel ke shodě s obecným soudem k závěru, že v případě v rozporu s dobrými mravy není žádost o přiznání výživného od manželky, která sice navázala vztah s jiným mužem, ale až době, kdy již vztahy mezi ní a původním manželem byly natolik rozvráceny, že nebyla naděje na jejich obnovu.¹⁶⁶

O rozpor s dobrými mravy by se zřejmě jednalo i v případě, kdy by důvodem ztráty schopnosti sám se živit byla například trestná činnost rozvedeného manžela, v jejímž

¹⁶⁴ Nález Ústavního soudu České republiky sp.zn. III. ÚS 606/04, ze dne 15.09.2005: „*Rozpor s dobrými mravy jako důvod nepřiznání výživného dle § 96 odst. 2 ZoR je spjat s jednáním osoby, která se přiznání výživného domáhá a nikoli s jednáním osob jiných, ať již povinných, tj. těch, vůči kterým směřuje nárok na plnění vyživovací povinnosti, anebo osob třetích.*“

¹⁶⁵ Lužná, R., Výživné rozvedeného manžela a po zrušení registrovaného manželství, Právo a rodina, ročník, 2011, číslo 6, s. 8

¹⁶⁶ Usnesení Ústavního soudu České republiky sp.zn. I.ÚS 3175/11, ze dne 08.03.2012, kterým se Ústavní soud České republiky ztotožnil se závěry rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 8 sp. zn. 11 C 157/2006, dne 26.03.2009

důsledku by s takovým manželem byl rozvázán pracovní poměr a takový manžel by tak ztratil možnost samostatného výdělku.¹⁶⁷

Lze tedy shrnout, že v daném případě, tedy zejména při posuzování souladu s dobrými mravy, je prostor pro uplatnění diskreční pravomoci soudů poměrně značný. Pro tento závěr lze odkázat i na aktuální citované rozhodnutí Ústavní soudu České republiky, který dospěl k závěru, že „právě rozhodné ustanovení § 96 odst. 1 zákona o rodině vybízí k uplatnění tzv. soudního uvážení, směřujícího k vymezení relativně neurčitých pojmů, v němž je obecným soudům k dispozici relativně široký interpretační prostor, omezený až limity excesu, ať již věcného, logického či judikatorního, resp. situací, kdy podaný výklad dosahuje nepřipustné libovůle; není proto samo o sobě rozhodné, že význam hledisek, jež pro ně odvolací soud pokládal za určující, může být hodnocen též odlišně.“¹⁶⁸

5.4.2.9 Procesní aspekty výživného mezi rozvedenými manželi

Jak bylo uvedeno výše, lze vyživovací povinnost k rozvedenému manželovi i její konkrétní rozsah stanovit vzájemnou písemnou dohodou rozvádějících se manželů. Takový způsob stanovení vyživovací povinnosti rozvedených manželů je zákonem preferovaný, když z výslovného ustanovení § 92 odst. 1, věta druhá, soud o stanovení výživného rozhoduje teprve v případě, že se rozvedení manželé sami nedohodnou. Pokud naopak taková písemná dohoda existuje a splňuje všechny zákonem předepsané náležitosti (včetně souladu s dobrými mravy), způsobuje zamýšlené právní účinky, tedy zavazuje povinného k plnění, které je takovou dohodou sjednáno. Taková dohoda je také způsobilým exekucním titulem. Pokud by tedy povinný rozvedený manžel bezdůvodně odmítl podle této dohody plnit, může se oprávněný bývalý manžel obrátit na soud případně soudního exekutora a postupem podle části šesté občanského soudního řádu, resp. exekucního řádu iniciovat vykonávací řízení.

¹⁶⁷ Soudní rozhodnutí R 2/1966 In Lužná, R., Výživné rozvedeného manžela a po zrušení registrovaného manželství, Právo a rodina, ročník 2011, číslo 6, s. 8

¹⁶⁸ Usnesení Ústavního soudu České republiky sp.zn. I.ÚS 3175/11, ze dne 08.03.2012

Nebude-li vyživovací povinnost rozvedenému manželovi stanovena písemnou dohodou, nic nebrání oprávněnému rozvedenému manželovi, aby se na soud obrátil kterýkoli rozvedený manžel a řízení, jehož předmětem bude určení výživného a stanovení jeho rozsahu inicioval. Obrátit se s iniciačním návrhem na soud je však právo, nikoli povinnost takového manžela. I pokud by byly splněny všechny materiální předpoklady pro přiznání nároku na výživné rozvedenému manželovi, ale rozvedený manžel by nárok neuplatňoval u soudu, nebude řízení zahájeno, neboť se nejedná o řízení, které by mohlo být zahájeno i bez návrhu.¹⁶⁹

Iniciačním návrhem je žaloba dle ustanovení § 80 odst. b) OSŘ, tedy žaloba o splnění povinnosti, která vyplývá ze zákona. Věcně příslušným soudem je v prvním stupni soud okresní¹⁷⁰ (obvodní v Praze, resp. Městský soud v Brně), o odvolání pak rozhoduje nadřízený krajský soud¹⁷¹ (Městský soud v Praze). Místní příslušnost je zde obecná, tedy k řízení je příslušný obecný soud účastníka, proti němuž návrh směřuje, tedy žalovaného. Pro toto posouzení je rozhodné místo, kde má žalovaný účastník své bydliště (tedy místo, kde fakticky bydlí), a pokud by takové bydliště neměl, pak by se místní příslušnost odvíjela od místa, kde se takový účastník zdržuje. Pokud by místo, kde žalovaný účastník bydlí, bylo více, pak zákon říká, že obecným soudem jsou všechny okresní soudy, v jejichž obvodu bydlí s úmyslem se tam trvale zdržovat.¹⁷²

Řízení o stanovení vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manželi je – stejně jako v případě řízení o rozvod manželství – řízením sporným. I zde platí tzv. první definice účastníků dle ustanovení § 90 OSŘ, a sice že účastníky řízení jsou žalobce a žalovaný. Řízení je zahájeno dnem, kde žalobní návrh dojde k soudu. K tomuto dni by také mělo být

¹⁶⁹ Ustanovení § 81 OSŘ upravuje možnost, aby některá řízení byla zahájena tzv. ex officio, tedy i bez návrhu účastníků. Řízení o výživné rozvedeného manžela k nim ale nepatří.

¹⁷⁰ Ustanovení § 9 odst. 1 OSŘ: „*Nestanoví-li zákon jinak, jsou k řízení v prvním stupni příslušné okresní soudy.*“

¹⁷¹ Ustanovení § 10 odst. 1 OSŘ: „*Krajské soudy rozhodují o odvolání proti rozhodnutím okresních soudů.*“

¹⁷² Ustanovení § 84 OSŘ a ustanovení § 85 OSŘ

výživné většinou přiznáno¹⁷³ (samozřejmě za předpokladu, že nárok na něj byl oprávněný). Ohledně formálních náležitostí žaloby platí zejména ustanovení § 42 odst. 4 OSŘ, které určuje náležitosti podání. Ze žaloby tedy musí být patrné, kterému soudu je určena, kdo jej činí, které věci se týká a co je jejím podáním ze strany žalobce sledováno. Musí být podepsána a datována. Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19. 12. 1977 pak uvádí, že v žalobě soudu na určení vyživovací povinnosti musí být mimo jiné uvedeno, jaké jsou na straně účastníků „osobní, zdravotní a majetkové poměry, důvody, proč je nárok na výživné uplatňován, dále důkazy, jejichž provedení se navrhuje, i konkrétní návrh rozsudečného výroku obsahující rozsah uplatňovaného nároku a dobu, od níž je nárok uplatňován. Petit neboli návrh ve věci samé by měl znít tak, že se žádá, aby rozhodnutím soudu byl žalovaný uznán povinným platit žalobci výživné v požadované částce.“¹⁷⁴

Řízení se v prvním stupni koná před jediným samosoudcem.¹⁷⁵ V řízení se plně uplatní ustanovení občanského soudního řádu upravující koncentraci řízení. Je tedy důležité, aby se účastníci důkladně připravili a včas soudu uvedli všechna svá tvrzení včetně předložení příslušných důkazních materiálů, kterým svá tvrzení podloží. V meritu věci soud rozhoduje rozsudkem. V řízení může být uzavřen i smír, který (byť jej soud schvaluje usnesením) má účinky pravomocného rozsudku.¹⁷⁶

Pro úplnost lze ještě uvést, že řízení o výživné rozvedeného manžela a řízení o rozvod manželství jsou dvě samostatná oddělená řízení. Tato dvě řízení nelze spojovat (byť by se takové spojení mohlo často jevit jako praktické). To ovšem neplatí v případě tzv. nesporného rozvodu podle ust. § 24a zákona o rodině. Zde totiž sice žádné samostatné řízení o stanovení vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi není, nicméně úpravu této vyživovací povinnosti pro dobu po rozvodu je možné zajistit písemnou smlouvou

¹⁷³ Publikované soudní rozhodnutí R 3/78, In Lužná, R., Výživné rozvedeného manžela a po zrušení registrovaného manželství, Právo a rodina, ročník 2011, číslo 6, s. 7: „Došel-li soudu návrh na příspěvek na výživu mezi rozvedenými manžely během měsíce, není důvodu k tomu, aby příspěvek byl přiznán až od prvního dne následujícího měsíce, nebo naopak od prvního dne měsíce, kdy návrh došel soudu, v rozporu s ustanovením § 98 odst. 1 zákona o rodině.“

¹⁷⁴ Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR Cpj 36/77, ze dne 19.12.1977

¹⁷⁵ Ustanovení § 36 a ustanovení § 36a OSŘ

¹⁷⁶ Ustanovení § 99 OSŘ

s úředně ověřenými podpisy (ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) zákona o rodině), kterou mezi sebou písemně uzavřou oba manželé a která pak nabude účinnosti okamžikem právní moci rozsudku, kterým se manželství podle § 24a ZoR rozvede.¹⁷⁷

Zásadní odlišnost v řízení o výživném od většiny ostatních civilněprávních řízení podle části třetí občanského soudního řádu je definována v ustanovení § 162 odst. 1 OSŘ. Rozsudek, kterým se stanoví povinnost účastníka k plnění výživného, je totiž ex lege předběžně vykonatelný. Znamená to tedy, že takovým rozsudkem stanovená povinnost hradit výživné dopadá na povinného bez ohledu na to, zda rozsudek třeba napadl odvoláním a není tedy dosud pravomocný. Každopádně ani fakt, že povinný je zavázán k úhradě plnění výživného bez ohledu na skutečnost, zda odsuzující rozsudek nabyl právní moci, že pokud by takový prvoinstanční rozsudek byl posléze v odvolacím řízení zrušen, přišel by rozvedený manžel o ta plnění, které již mezitím druhému manželovi uhradil. Platí totiž, že „poskytuje-li účastník vztahu plnění jen proto, že mu to bylo uloženo předběžně vykonatelným rozsudkem, nečiní tak ještě v úmyslu uspokojit nárok druhého účastníka tohoto vztahu; plnění poskytuje druhému účastníku vztahu pouze na základě rozhodnutí soudu, pouze pro případ, že takovou povinnost skutečně má, a s vědomím, že mu musí být vráceno, jestliže se ukáže, že příjemci poskytnuté plnění nenáleží.“¹⁷⁸

5.4.2.10 Změna rozsahu vyživovací povinnosti v souvislosti se změnou poměrů

V civilním řízení platí zásada ne bis in idem, tedy že nelze vícekrát (doslova dvakrát) jednat o tomtéž. Okamžikem pravomocného rozhodnutí ve věci již tedy nelze tutéž věc projednávat znovu, neboť je zde překážka věci pravomocně rozsouzené, tedy tzv. rei iudicatae. Z této zásady však v případě řízení o výživné platí výjimka. Při rozhodování o výživném k rozvedenému manželovi se totiž vychází z mnoha vstupních informací na straně obou účastníků jako je například aktuální výdělková situace jak oprávněného, tak

¹⁷⁷ Lužná, R., Výživné rozvedeného manžela a po zrušení registrovaného manželství, Právo a rodina, ročník 2011, číslo 6, s. 7

¹⁷⁸ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 1758/2002, ze dne 30.4.2003. Toto usnesení se týkalo předběžně vykonatelného nároku na pracovní odměnu, avšak jeho závěry jsou plně použitelné i pro obdobné případy výživného. Z citace bylo pro lepší smysl ze spojení „pracovněprávního vztahu“ vypuštěno slovo „pracovněprávního“.

povinného, osobní i zdravotní stav účastníků atp. Tyto vstupní informace však nejsou neměnné, ba naopak, velmi často se stává, že po nějaké době se skutečnosti, na základě kterých bylo původně o nároku rozhodováno, změní, a to i dosti zásadním způsobem. Pokud je výše uvedeno, že jedním ze základních předpokladů přiznání nároku na výživné dle ustanovení § 92 ZoR je skutečnost, že oprávněný bývalý manžel není schopen sám se živit například proto, že se musí starat o nezletilé děti, pak je zřejmé, že se situace zásadním způsobem změní v okamžiku, kdy původně nezletilé děti zletí a začnou se o své živobytí starat samy a oprávněný bývalý manžel díky tomu začne pracovat a za svou práci dostávat mzdu. Taková mzda může být třeba i vyšší než příjmy povinného bývalého manžela. Je tedy patrné, že v takovém okamžiku by rigidní setrvávání na zachování původním rozhodnutím určeného stavu bylo nesprávné a nespravedlivé a je proto třeba takový stav s ohledem na změněné rozhodné skutečnosti náležitě upravit.

S výše uvedeným počítal i zákonodárce, proto je v zákoně o rodině obsaženo ustanovení § 99, podle jehož prvního odstavce platí, že změní-li se poměry, může soud změnit dohody i soudní rozhodnutí o výživném. Takovou změnu může dle druhého odstavce téhož ustanovení učinit pouze na návrh některého z účastníků. Dle ustanovení § 163 odst. 1 občanského soudního řádu pak platí, že rozsudek odsuzující k plnění v budoucnu splatných dávek nebo k plnění ve splátkách je možno na návrh změnit, jestliže se podstatně změnila okolnosti, které jsou rozhodující pro výši a další trvání dávek nebo splátek. Taková změna je v případech, kdy zákon nestanoví jinak možná od okamžiku, kdy dojde ke změně poměrů.

5.4.2.11 Zánik vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi - obecně

Ustanovení § 94 ZoR uvádí, že k zániku výživného dojde, pokud oprávněný bývalý manžel uzavře nové manželství, nebo povinný manžel zemře, případně pokud se povinný s oprávněným manželem písemně dohodnou na poskytnutí jednorázové částky. Tento výčet však není vyčerpávající. Protože právo na výživné dle hlavy čtvrté zákona o rodině je právem svědčícím toliko osobě oprávněného rozvedeného manžela a nepřichází na právní

nástupce, zaniká tedy i smrtí oprávněného manžela, neboť na dědice nepřechází (vyživovací povinnost má povahu osobního práva).¹⁷⁹

5.4.2.12 Zánik vyživovací povinnosti uzavřením nového manželství

V souladu s ustanovením § 91 ZoR mají manželé mezi sebou vzájemnou vyživovací povinnost. Tato vyživovací povinnost vzniká ex lege okamžikem uzavření manželství. Je tedy správné a spravedlivé, aby za situace, kdy je o výživné manžela postaráno ze strany nového životního partnera, nebyl původní povinný manžel nadále zavázán vyživovací povinností. Pokud bychom připustili možnost kumulativního souběhu obou těchto vyživovacích povinností, tedy stav, při kterém by vyživovací povinnost k oprávněnému rozvedenému manželovi trvala i poté, co takový oprávněný manžel uzavře nové manželství, mělo by to paradoxně za následek, že by osoby v manželství byly fakticky motivovány k tomu, aby se rozváděly, neboť v dalším manželství uzavřeném po přiznání výživného od původního manžela bude jejich ekonomická situace mnohem výhodnější. Taková představa je jistě nemálo absurdní.

Jak již bylo zmíněno výše, k zániku nároku na výživné rozvedeného oprávněného manžela by mělo dojít i v případě, že takový rozvedený manžel sice neuzavře nové manželství, nicméně žije dlouhodobě v nesezdaném vztahu s novým životním partnerem, při kterém takový vztah, zejména s ohledem na materiální stránku věci – tedy zejména hrazení společných nákladů domácnosti atd. – fakticky plní roli manželství. Pokud totiž zákon stanoví, že okamžikem uzavření nového manželství zaniká oprávněnému rozvedenému manželovi nárok na výživné, má být takový zánik nároku reakcí na materiální změnu rozhodné situace, která uzavřením manželství nastává. Zánik nároku v takovém případě (dlouhodobém nesezdaném soužití partnerů, které má většinu atributů manželství) nevyplývá přímo ze zákona a k jeho dosažení je tak třeba rozhodnutí soudu (soud by takové rozhodnutí mohl opřít o rozpor s dobrými mravy).

¹⁷⁹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn., 30 Cdo 2128/2003, ze dne 22.04.2004

5.4.2.13 Zánik vyživovací povinnosti smrtí rozvedeného manžela

Zákon říká, že výživné zaniká smrtí povinného rozvedeného manžela. Jak již bylo uvedeno výše, k témuž závěru ale můžeme dojít i v případě oprávněného rozvedeného manžela, neboť jak vyživovací povinnost, tak i tomu odpovídající právo na výživné vzniká jen těm osobám, které jsou navzájem v předmětném vztahu. V tomto ohledu lze plně poukázat na usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn., 30 Cdo 2128/2003, dle které je výživné majetkovým osobním právem, které ve smyslu ustanovení § 579 odst. 1 ObčZ zaniká jak smrtí oprávněného manžela, tak i smrtí povinného manžela.¹⁸⁰

Je však třeba od sebe odlišit nárok na přiznání výživného a tomu odpovídající vyživovací povinnost, které jsou spjaté s konkrétními osobami obou rozvedených manželů a nepřecházejí tedy na dědice a nárok na výplatu již přiznaných dávek výživného, které byly splatné ke dni úmrtí povinného manžela, které naopak na dědice přecházejí a smrtí povinného bývalého manžela tedy nezanikají. Takový závěr lze nalézt i v usnesení Nejvyššího soudu České republiky 30 Cdo 2128/2003, dle kterého „smrt osoby oprávněné ani povinné výživou nemá vliv na dávky výživného splatné ke dni smrti. Mohou být předmětem dědictví, neboť jako dluh či pohledávka přecházejí na právní nástupce zemřelého.“¹⁸¹

5.4.2.14 Zánik vyživovací povinnosti poskytnutím jednorázové částky

Možnost, aby se oprávněný bývalý manžel písemně dohodl s povinným bývalým manželem na tom, že právo na výživné bude uspokojeno jednorázovým plněním, přinesla velká novela zákona o rodině. Jak již bylo uvedeno v kapitole 5.4.2.7, ani při dohodě o jednorázové částce by nemělo dojít k tomu, aby dohoda byla v rozporu s dobrými mravy¹⁸²

¹⁸⁰ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn., 30 Cdo 2128/2003, ze dne 22.04.2004: „Výživné je právem majetkovým, se zřetelem k již uvedené vazbě osoby oprávněné a povinné výživou je však osobním právem, které ve smyslu ustanovení § 579 odst. 1 občanského zákoníku zaniká smrtí oprávněného i smrtí povinného (§ 104 zákona o rodině).“

¹⁸¹ Tamtéž

¹⁸² Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 446.

Tato dohoda musí být uzavřena po rozvodu manželství. V případě, že bude manželství rozvedeno dle ustanovení § 24a zákona o rodině, lze takovou dohodu dle ustanovení § 24 odst. 1 písm. a) ZoR sjednat písemně s úředně ověřenými podpisy obou účastníků a k její účinnosti je pak třeba právní moci rozsudku, kterým se manželství rozvádí.

Obdobné účinky jako poskytnutí jednorázové částky má i zápočet vzájemných plnění, na kterém je možné se dohodnout již při uzavírání písemné smlouvy podle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZoR.¹⁸³

5.5 Rozvod manželství ve vztahu k dětem

Rozvod manželství se netýká pouze jeho přímých aktérů, ale výrazným způsobem zasahuje do života i dalších osob. Skupinou, která je rozvodem dotčena většinou velmi silně, jsou děti rozvádějících se rodičů, a to především nezletilé. V závislosti na svém věku a rozumové vyspělosti často třeba ani nechápou důvody, pro které se rodiče k takové variantě řešení svého soužití rozhodli, ale téměř vždy si uvědomují změny prostředí, ve kterém dosud žily. Dochází také ke změnám v jejich vztahu k rodičům, zejména pak k tomu rodiči, do jehož péče dítě po rozvodu není svěřeno.¹⁸⁴ Článek 3 Úmluvy o právech dítěte¹⁸⁵ stanoví, že „zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“

¹⁸³ Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. Cpjn 19/2007, ze dne 12.05.2010: „*V písemných smlouvách podle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) zák. o rod. lze dohodnout započtení peněžité pohledávky z titulu vypořádání vzájemných majetkových vztahů manželů pro dobu po rozvodu manželství proti pohledávce na přiměřené výživné pro rozvedeného manžela (§ 97 odst. 3 zák. o rod.).*“

¹⁸⁴ Kotulková, J., Rozvod manželství s nezletilými dětmi, Právní rádce, ročník 2008, číslo 7, s. 19

¹⁸⁵ Úmluva o právech dítěte (Convention on the Rights of the Child) byla přijata Valným shromážděním OSN dne 20.11.1989 a po své ratifikaci byla publikována ve Sbírce zákonů jako sdělení Federálního Ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.

Je tedy třeba zajistit ochranu této skupiny osob, která nejenom že rozvod manželství sama nezavinila, ale navíc nedisponuje žádnými prostředky, jak vlastními právními úkony ovlivnit průběh rozvodového řízení a především jeho výsledek.

Názorový trend, podle kterého je třeba při rozvodu manželství zohledňovat především zájmy dětí, je přijímán i v ostatních evropských zemích, o čemž svědčí například to, že účastníci diskusního panelu VI. sympozia o evropském rodinném právu na téma rozvod manželství a vyživovací povinnost, které se konalo v německém Řezně ve dnech 10. až 12. října 2002 se shodli, že v otázce pořadí vyživovacích povinností, musí být děti v každém případě na prvním místě.¹⁸⁶ Jednoznačnou primárnost sledování zájmu dítěte při jakékoli rozhodovací činnosti soudu dovozuje i Ústavní soud České republiky.¹⁸⁷

5.5.1 Procesní stránka rozvodu manželství s ohledem na nezletilé děti

Od velké novely zákona o rodině je odděleno řízení o rozvod manželství a řízení o úpravě poměru k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Jsou-li v manželství nezletilé děti, není možné, aby bylo rozvedeno a otázka úpravy jejich poměrů přitom nebyla vyřešena. Není přitom rozhodné, zda se jedná o rozvod se zjišťováním příčin rozvratu nebo rozvod dle ustanovení § 24a ZoR. Zatímco řízení o rozvod manželství se u soudu provádí v rámci klasické civilní agendy, řízení o otázce úpravy poměrů k nezletilým dětem je řízením, které provádí soud v agendě P a Nc – jedná se tedy nejenom o jiné řízení, ale i jiný specializovaný senát (resp. v daném případě samosoudce). Důsledkem právě uvedeného tak může nastat situace, že místně příslušným bude jiný soud, než ten, který je místně příslušný pro řízení o rozvod, neboť na rozdíl od rozvodu manželství, kde je místní příslušnost posuzována podle posledního společného bydliště manželů, je v tomto případě rozhodné místo, kde má své bydliště nezletilé dítě.

Předmětem rozhodování je vždy otázka svěření dítěte do výchovy a stanovení výživného. Rodiče se mohou na úpravě všech otázek spojených s úpravou poměrů

¹⁸⁶ Walter, U., Šesté symposium o evropském rodinném právu na téma: rozvod manželství a vyživovací povinnost - Regensburg 10.–12. října 2002, Evropské právo, ročník 2003, číslo 2, s. 18

¹⁸⁷ Nález Ústavního soudu České republiky sp.zn. II. ÚS 363/03, ze dne 20.01.2005

nezletilých dětí pro dobu po rozvodu dohodnout a tuto dohodu pak soudu pouze předložit ke schválení. Situace, kdy manželé i přesto, že jejich vzájemné manželské soužití končí rozvodem, jsou ochotni a schopni se dohodnout, je jistě žádoucí, bohužel však tomu tak není vždy. Často totiž z nejrůznějších důvodů není dohoda mezi manželi dosažitelná a tak otázku úpravy poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu musí po náležitém zjištění stavu rozhodnout soud. Důležité je zmínit, že i pokud se strany dohodnou, není soud povinen jejich dohodu schválit. Soud vždy náležitě zjistí stav věci a schválí ji teprve pokud dojde k závěru, že splňuje všechny materiální i formální náležitosti a především řeší situaci nezletilého dítěte s ohledem na jeho zájmy.

Pokud byla v souladu s ustanovením § 50 ZoR v období před rozvodem soudem upravena otázka svěřením dítěte do výchovy jednoho z rodičů a s tím spojené výživné, pak takové rozhodnutí pozbývá svých právních účinků okamžikem nabytí právní moci (vyhovujícího) rozvodového rozsudku.

Základní rozhodovací kritéria jsou stanovena v § 26 odst. 4 ZoR, dle kterého „při rozhodování o svěřením dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.“ Dle § 26 odst. 5 ZoR soud při své rozhodovací činnosti „vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.“ Ohledně procesních otázek řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu lze také subsidiárně odkázat na výklad podaný v kapitole 3.2.2.3.

5.5.2 Ingerence nezletilého dítěte do řízení

Účastníky řízení jsou nejen oba rodiče, ale také nezletilé dítě, které je obligatorně zastoupeno kolizním opatrovníkem. Zákonné zastupování rodiči je zde pro možný střet zájmů *ex lege* vyloučeno. Opatrovníkem je obvykle ustanoven orgán sociálně-právní ochrany dětí, laickou i odbornou veřejností též obvykle zkráceně nazývaný jako OSPOD.

Dle ustanovení § 100 odst. 4 občanského soudního řádu „v řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výsledkem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.“ Dle ustanovení § 31 odst. 3 ZoR platí, že „dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.“

Za předpokladu, že dítě již je schopno formulovat své vlastní názory, je tedy jeho výslech v řízení nejen možný, ale naopak i preferovaný způsob opatření dalších vstupních informací, ze kterých poté může soud při své rozhodovací činnosti vycházet. Na druhou stranu však platí, že soud vždy musí zkoumat jeho věk a rozumovou vyspělost, které mohou skutečnou hodnotu takto získaného svědectví relativizovat. Nadto nelze odhlédnout ani od faktu, že dítě je nezralé rozumově, citově i morálně je korumpovatelné a programovatelné, a proto může být často účelově ovlivňováno tím kterým rodičem, takže finální posouzení a zhodnocení takto opatřeného důkazu může být pro soud obtížné.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Bakalář, E., a kol., Rozvodová tematika a moderní psychologie, Praha: Karolinum, 2006, s. 68-75

5.5.3 Výchova dítěte po rozvodu manželství

Ze zákonné dikce ustanovení § 26 ZoR je patrné, že určení, komu bude dítě po rozvodu svěřeno do výchovy, je obligatorní náležitostí, kterou soud při řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu musí vyřešit. V zásadě se soudu nabízejí čtyři různé možnosti:

- svěření dítěte do výchovy pouze jednoho z rodičů
- svěření dítěte do společné výchovy obou rodičů
- svěření dítěte do střídavé péče obou rodičů
- svěření dítěte do péče osoby odlišné od obou rodičů

5.5.3.1 Svěření dítěte do výchovy pouze jednoho z rodičů

Ústavní soud České republiky ve svém nálezu sp. zn. III. ÚS 1206/09 uvedl, že při nepochybným zájmem dítěte je to, aby bylo v péči obou rodičů. Pokud to však není možné, pak by mělo být svěřeno tomu z rodičů, který mimo jiné nesnižuje roli druhého rodiče v životě dítěte a je přesvědčen, že i druhý z manželů je dobrým rodičem.¹⁸⁹

V současné době je svěření dítěte do výchovy jednomu z rodičů stále nejčastější způsob, jakým soudy rozhodují. Ve většině případů je pak rodičem, kterému je dítě do výchovy svěřeno matka, což je zřejmě důsledkem původního nazírání na rozčlenění rolí v rodině, kdy žena byla osobou převážně (nebo dokonce výhradně) starající se o děti. Skutečnost, že vztah matky a dítěte je zejména v útlém věku hlubší, než vztah dítěte k otci je dán i objektivními fyziologickými příčinami – např. porodem či kojením a s tím spojeným intenzivnějším sepětím matky s dítětem. Nicméně původní velká disproporce v poměru počtu nezletilých dětí svěřených do výchovy matky vůči počtu dětí svěřených do výchovy otců se průběžně stále snižuje.

¹⁸⁹ Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. III. ÚS 1206/09, ze dne 23.02.2010

Hlavním kritériem při rozhodování soudu jsou zájmy dítěte, a to s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Soud zjišťuje, u kterého z rodičů bude splnění těchto kritérií zaručeno lépe. Posuzuje se zejména to, jak je ten který z rodičů schopen zajistit naplnění potřeb dítěte. Významným podkladem pro rozhodnutí je i subjektivní vztah dítěte k tomu kterému z rodičů. Svěření dítěte do výlučné péče jednoho z rodičů také nesmí být ústupkem vzájemné rivalitě rodičů, která jen sleduje "boj o dítě".¹⁹⁰

Rodiči, kterému nezletilé dítě nebylo svěřeno do výchovy, je stanoveno výživné, které je povinen hradit většinou k rukám druhého rodiče a kterým tak přispívá na průběžné uspokojování potřeby dítěte. Jakmile dítě zletí, placení výživného by mělo prováděno již přímo k jeho rukám.¹⁹¹ Druhý z rodičů povinnost hradit konkrétní výživné soudem stanoveno nemá, neboť on tuto svou povinnost plní právě tím, že má dítě u sebe a osobně o něj stará, zajišťuje mu stravu, bydlení, ošacení atd.

Druhý z rodičů má právo na pravidelné informování. Toto právo na informace zahrnuje v podstatě vše podstatné, co se dítěte týká – zdravotní stav, prospěch ve škole či informace z osobního života dítěte. Pokud by tuto povinnost rodič sám dobrovolně neplnil, může mu být stanovena soudním rozhodnutím její konkrétní podoba – např. v podobě měsíčního či čtvrtletního informování druhé rodiče. Plnění této povinnosti pak je možné vymáhat prostřednictvím soudního exekutora.¹⁹²

¹⁹⁰ Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. III. ÚS 1206/09, ze dne 23.02.2010: „Svěření dítěte do výlučné výchovy jednomu z rodičů nesmí být výrazem ústupku vzájemné rivalitě rodičů, která jen sleduje "boj o dítě", případně nízké pohnutky jednoho rodiče k trýznění druhého rodiče skrze své vlastní dítě. Soudy mohou a mají využívat prostředků poskytnutých jim zákonem o rodině [např. ustanovení § 43 odst. 1 písm. a) a § 44], kterými mohou postihovat toho z rodičů, který ať už záměrně, anebo z nedbalosti maří veřejný zájem na řádné výchově a rozvoji osobnosti dítěte.“

¹⁹¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 7 Tdo 1376/2003, ze dne 04.12.2003

¹⁹² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 20 Cdo 1064/2008, ze dne 30.06.2010: „Ze skutečnosti, že zákon o rodině výslovně formuluje právo rodiče na pravidelné informace o dítěti, vyplývá druhému rodiči povinnost tyto informace poskytnout. Soud může uložit rodiči konkrétní povinnost, např. měsíčně, čtvrtletně nebo půlročně podávat informaci o zdravotním stavu a školním prospěchu dítěte a aktuálně informace o dalších podstatných náležitostech; k vynucení splnění informační povinnosti nelze postupovat podle ustanovení § 272 a násl. o. s. ř. vztahujících se k úpravě výchovy nezletilých dětí a styku rodičů s nimi. Předmětný exekuční titul lze vykonat podle řádu exekučního, a je tedy dána pravomoc soudního exekutora.“

5.5.3.2 Svěření dítěte do společné výchovy obou rodičů

Tento porozvodový model výchovy nezletilého dítěte je vhodný pouze v situacích, kdy i přesto, že se rodiče rozvedou, zůstane mezi nimi zachována jistá forma společného soužití, a to zejména v případě bydlení. Samozřejmě by mezi rodiči také mělo zůstat zachováno alespoň základní komunikační fungování, neboť oba nadále vykonávají výchovu dítěte a jejich práva a povinnosti se tedy budou vzájemně setkávat při řešení nejrůznějších otázek společné péče o dítě. Při společné výchově mají oba rodiče i po rozvodu manželství stejný rozsah rodičovských a práv a povinností vůči dítěti. Společná výchova může být odůvodněná zejména v případech, kdy je dítě již na prahu zletilosti a již ani s jedním rodičem nežije ve společné domácnosti (je třeba na dlouhodobě internátu v jiném městě). Lze si ji představit také v situaci, kdy je manželství sice rozvedeno, ale rodiče zůstanou i nadále bydlet ve společné domácnosti.¹⁹³

Základní podmínky, aby soud mohl dítě do společné výchovy svěřit, jsou uvedeny v ustanovení § 26 odst. 2 ZoR, a spočívají v tom, že oba rodiče musí být způsobilí dítě vychovávat a mít zájem o jeho výchovu a zároveň to musí být v zájmu dítěte, kdy takovým způsobem výchovy dojde lépe k zajištění jeho potřeb.

Z ustanovení § 26 odst. 2 ZoR („má-li rodič o výchovu dítěte zájem“) je patrné, že logickým požadavkem v tomto případě je, aby oba rodiče s takovým uspořádáním souhlasili, myšleno ve vztahu sami k sobě, tedy aby každý z rodičů souhlasil s tím, že i on se bude na výchově podílet. Naopak, pokud by některý z rodičů projevil nesouhlas se společnou výchovou ve vztahu k druhému z nich, měl by soud důvod takového nesouhlasu prověřit a zjistit, jakým způsobem se tento nesouhlas může projevit na zájmech dítěte. Pokud by tento nesouhlas byl iracionální, není podle názoru Ústavního soudu ČR možné, aby soud o tento jediný fakt opřel svoje rozhodnutí, kterým by návrhu na svěření dítěte do střídavé (nebo společné) péče nevyhověl.¹⁹⁴

¹⁹³ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 96

¹⁹⁴ Nález Ústavního soudu České republiky sp.zn. III. ÚS 1206/09, ze dne 23.02.2010: „*Jsou-li jinak dány podmínky pro to, aby v době po rozvodu bylo dítě svěřeno do výchovy obou rodičů (společné či střídavé), a jedinou překážkou je nesouhlas jednoho z rodičů, musí se obecné soudy dostatečným způsobem zaměřit na důvody tohoto nesouhlasu a zjistit, zda by tvrzené skutečnosti intenzivním způsobem*

Jak plyne z výše uvedeného, společná výchova je specifická zejména tím, že je vystavěna na předpokladech poměrně dobrého vzájemného a tolerantního vztahu obou rodičů i po rozvodu, a to na rozdíl od obvyklé situace při svěřování dítěte do výlučné péče nejenom ve vztahu k dítěti, ale i ve vzájemném vztahu jednoho rodiče k druhému. V žádném případě by rodiče neměli přes své dítě řešit své vzájemné rozpory a ani dopustit, aby dítě bylo jejich sporům vystavováno.

V literatuře se uvádí, že je „sporná otázka, zda v případě rozhodnutí, resp. schválení dohody o společné výchově může soud stanovit výživné. Názory na tuto záležitost nejsou jednotné. Z dikce § 26 odst. 1 „jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu“ by mohlo vyplývat, že stanovení výživného u společné výchovy nic nebrání. Je třeba se však zabývat otázkou, kterému z rodičů by mělo být takto výživné stanovováno, a rovněž i otázkou vykonatelnosti takového rozhodnutí. Jestliže zastáváme názor, že o společné výchově by soud neměl autoritativně rozhodovat, ale pouze schvalovat dohodu rodičů, pak se domníváme, že rodiče by měli být dohodnuti nejenom o společné výchově, ale i o výživě dítěte, protože jinak společná výchova bude sotva v zájmu dítěte.“¹⁹⁵ S tímto názorem se také ztotožňuji.

5.5.3.3 Svěření dítěte do střídavé výchovy obou rodičů

Již ze samotného názvu je patrné, na jakém principu funguje tento druh výchovy. Dítě žije střídavě u každého z rodičů v určitých předem stanovených časových intervalech. Podmínky pro posuzování vhodnosti tohoto druhu péče o dítě jsou stejné jako v případě výchovy společné, tedy je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby a zároveň jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem. Z logiky věci vyplývá, že pokud bude dítě navštěvovat školu, lze střídavou výchovu aplikovat pouze v případech, že bude zachováno, aby ji mohlo navštěvovat bez ohledu na to, u kterého

negativně zasahovaly do zájmu dítěte. Soud nemusí takové dokazování provádět, je-li nesouhlas rodiče založen jen na zjevně iracionálním nebo nepřezkoumatelném důvodu. Jestliže půjde o tento iracionální či nepřezkoumatelný důvod, anebo bude v řízení prokázáno, že jde o nesouhlas spočívající na důvodu prokazatelně nemajícím negativní vliv na zájem dítěte, nemohou soudy na tomto nesouhlasu vystavět rozhodnutí, kterým návrhu na svěření dítěte do střídavé (společné) péče nevyhoví.“

¹⁹⁵ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 96 – 97

z rodičů bude zrovna bydlet. Totéž by mělo platit i pro další aktivity, jako jsou koníčky, možnost styku s kamarády atd. Na této skutečnosti by nic neměl změnit ani názor vyslovený Ústavním soudem České republiky v nálezu sz. zn. I. ÚS 48/04, podle kterého nástup dítěte do školy spíše vyžaduje, aby se na jeho výchově výrazněji podílel i druhý z rodičů.¹⁹⁶

Především v případě, kdy je dítě raného školního věku, závisí to, zda dohoda o střídavé výchově bude schválena či nikoliv, jednak na osobnosti dítěte a dále také na výchovných rodičovských schopnostech obou rozvádějících se manželů. Střídavá péče by v takových případech měla být schvalována pouze výjimečně. U dětí vyššího věku by zase soud měl před rozhodnutím, zda dohodu schválí, řádně zjistit vlastní názor dotčeného dítěte. V případě, kdy rodiče nejsou schopni být při výchově dítěte jednotní, není vhodné o střídavé výchově uvažovat, neboť by jednak mohlo dojít k ohrožení procesu výchovy dítěte, a navíc by taková nejednotná výchovná situace byla nevhodná i pro samotné rodiče. Dohoda o svěření dítěte do střídavé výchovy by neměla být schválena ani v případě, že se rodiče nedokážou dohodnout na tom, u kterého z nich bude mít dítě trvalé bydliště, neboť na vyřešení této otázky jsou mimo jiné vázány i sociální dávky podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.¹⁹⁷

Pokud by dítě mělo být svěřeno do střídavé péče obou rodičů, pak takové řešení vyžaduje toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných stran. Pokud toho rodiče nejsou schopni, pak dle závěrů Ústavního soudu ČR je třeba takovou jejich neschopnost vyložit v neprospěch možnosti svěření do střídavé péče, neboť takovou neschopností rodiče demonstrují svou nevyspělost a neochotu v zájmu dítěte řádně spolupracovat.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Nález Ústavního soudu České republiky sp.zn. I. ÚS 48/04, ze dne 27.01.2005: *"Podle přesvědčení Ústavního soudu nástup dítěte do školy naopak vyžaduje, aby se na jeho výchově výrazněji podílel i vzdělaný otec - tedy prvek mužský - který je schopen napomáhat dítěti vhodnou formou i se školní prací a nezastupitelným způsobem se podílet na jeho postupně se vyvíjející životní orientaci."*

¹⁹⁷ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 97

¹⁹⁸ Nález Ústavního soudu České republiky sp.zn. I. ÚS 48/04, ze dne 27.01.2005: *„Svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů nesmí být ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu rodičů k dítěti; to předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných. Rozhodnutí o střídavé výchově nezletilého dítěte by mělo vycházet z jejich společné vůle a dohody, schopnosti spolu komunikovat a spolupracovat a nezapojovat dítě do svých vzájemných problémů. Podle názoru Ústavního soudu není v tomto případě podstatná otázka, proč rodiče nejsou ochotni spolu*

Ohledně vzájemného vztahu obou rodičů by tedy měly přiměřeně platit stejné závěry, jako v případě společné výchovy, tedy, že by se rodiče měli být schopni na základních parametrech výkonu svých rodičovských práv a povinností domluvit a takové dohody dodržovat. Také by nemělo docházet k tomu, že jeden rodič bude přes dítě řešit případné rozepře s druhým rodičem.

Hlavní výhodou střídavé výchovy je to, že dítě neztratí kontakt ani s jedním z rodičů, a má tak stále zajištěnou možnost přirozenou cestou zachycovat sociální návyky obou rodičů a s tím spojené přirozené ukládání vzorců mužského i ženského chování. Tato výbava je poté přínosná pro vytvoření vlastního funkčního vztahu partnerského i rodičovského v pozdějším životě. Přínosy jsou samozřejmě i na straně rodičů, kdy ani jeden z nich neztrácí kontakt se svým dítětem. Střídavá výchova má však i početnou skupinu odpůrců. Jeden z hlavních a poměrně logických argumentů je ten, že dítě ve skutečnosti může ztratit pocit pevného rodinného zázemí, ani s jedním z míst, kde bude bydlet, se nebude definitivně identifikovat. Navíc i proces neustálého přesouvání může dítěti působit zbytečný stres. Tyto skutečnosti jsou jistě velmi závažné a soud se jimi při svém uvažování musí zabývat. Nicméně rozřešení výše uvedených pro a proti a je spíše otázkou bádání v rovině psychologické, nežli právní.

5.5.3.4 Svěření dítěte do péče osoby odlišné od obou rodičů

Zcela mimořádným vyústěním řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí po rozvodu může být i to, že soud svěří dítě do péče třetí osoby (např. prarodičů). Zákon totiž neříká, že jediným, komu může být dítě svěřeno do výchovy jsou jeho rodiče. Zákon tak připouští, aby soudu v případě, že dospěje k závěru, že žádný z rodičů není zárukou řádné výchovy, svěřil dítě do výchovy jiné fyzické osoby, případně jej svěřil do pěstounské péče, nebo v krajním případě dokonce uvažoval o nařízení ústavní výchovy.¹⁹⁹ Takový výsledek řízení by byl však zcela mimořádný a lze si jej snad představit jedine v situaci, kdy řádné podmínky pro výchovu dětí ze strany rodičů nebyly dány již dříve a v důsledku rozvodu

spolupracovat a komunikovat, nýbrž to, že jim v daném případě chybí ochota a vyspělost v zájmu nezletilé dcery spolu kooperovat.“

¹⁹⁹ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 95

manželství tyto skutečnosti pouze tzv. „vyplavaly na povrch“. Nejednalo by se tedy o důsledek rozvodu manželství v pravém slova smyslu, neboť po zjištění takto závažných skutečností by k takové úpravě pravděpodobně došlo bez ohledu na to, zda manželství bude nakonec rozvedeno či nikoli.

5.5.4 Výživné dítěte po rozvodu manželství

Část třetí, hlava první, zákona o rodině upravuje vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí. Přímo vyživovací povinnost, kterou mají rodiče vůči svým dětem se pak týká zejména ustanovení §§ 85, 85a, 86 ZoR. Obecně lze na otázky výživného odkázat již na kapitolu, která se zabývala výživným mezi manželi, resp. výživným rozvedeného manžela.

5.5.4.1 Podstata a trvání vyživovací povinnosti rodičů k dítěti

Vyživovací povinnost rodičů k dětem vzniká již okamžikem narození dítěte a její trvání není ohraničeno žádnou pevně stanovenou věkovou hranicí. Nezaniká, jak je někdy mezi laickou veřejností mylně tradováno, zletilostí dítěte, nýbrž teprve okamžikem, kdy je dítě schopné se živit samo. Takový okamžik je individuální, neboť někdo si sám začne na živobytí vydělávat hned po dokončení povinné školní docházky, někdo třeba v důsledku studia na vysoké škole odsouvá zapojení do pracovního procesu i o mnoho let. Stejně jako u výživného mezi manželi však platí, že nárok na něj nemůže být v rozporu s dobrými mravy. Pokud by se tedy někdo domníval, že jeho celoživotní profesí bude tzv. „věčný student“ a díky tomu bude muset být rodiči vyživován do pozdního věku, jen těžko by mohl s takovým názorem ve skutečnosti uspět. Naproti tomu si lze představit případy, kdy se kupříkladu dítě narodí s takovým postižením, které možnost, aby se někdy v životě samo mohlo živit, vyloučí. Rozsah potřeb dítěte, který je vyživovací povinností rodičů kryt, není zákonem výslovně vyčten, nicméně je jím v podstatě vše, co je k zajištění běžných životních potřeb dítěte zapotřebí – jídlo, ošacení, zajištění školních potřeb, sportovních aktivit, koníčků, přiměřený kulturní život atd. tak, aby byl zajištěn všestranný rozvoj dítěte po stránce fyzické a duševní. Navíc zákon stanoví, že pokud to připouštějí majetkové poměry povinného rodiče, je nad rámec výše uvedených běžných potřeb dítěte možné

zahrnout pod výživné i částku na tvorbu úspor zabezpečujících především budoucí studium dítěte (přípravu na budoucí povolání).

Za trvání manželství mají vyživovací povinnost k dítěti oba manželé společnou a s výjimkou případu § 50 ZoR její konkrétní výše není určena žádným rozhodnutím. Pokud se však manželství rodičů směřuje ke svému zániku rozvodem, je zákonem stanoveno, že takový rozvod nemůže být povolen dříve, než-li jsou jasné upraveny poměry nezletilých dětí. A stejně jako v případě úpravy výchovy dítěte, je i vyřešení otázky toho, jak bude každý z rodičů přispívat na jeho výživu povinným předpokladem k tomu, aby manželství vůbec mohlo být rozvedeno.

Jak bylo uvedeno v kapitole týkající se výchovy nezletilého dítěte, strany mají možnost dojít k upravení výše vyživovací povinnosti dohodou. Taková dohoda však musí být schválena soudem. Pokud ji soud neschválí, nebo pokud se manželé ani na žádné dohodě nejsou schopni ujednotit, rozhodne soud. V případě, že je dítě po rozvodu svěřováno do výlučné výchovy jednomu rodiči, zaváže povinností hradit výživné vůči nezletilému dítěti pouze druhému z manželů.

5.5.4.2 Způsob hrazení výživného

Protože výživné slouží k uspokojování každodenních potřeb dítěte, je obvykle plněno především formou pravidelných opětujících se částkách dle § 97 odst. 1 ZoR. Výživné ale může spočívat i v naturálním plnění (např. ve formě poskytnutí bydlení) a především pak také v zabezpečování osobní péče.²⁰⁰

Na rozdíl od výživného rozvedenému manželovi, není v případě dítěte připuštěna možnost, aby se povinný rodič zbavil své povinnosti uhrazením jednorázové částky, byť se na tom oba rodiče domluvili. Je to způsobeno i tím, že z logiky věci není zřejmé, jak dlouho předmětná vyživovací povinnost potrvá. Možnost připuštěná v ustanovení § 97 odst. 2 ZoR, dle které „u výživného pro dítě může soud v případech hodných zvláštního zřetele rozhodnout o povinnosti složit peněžní částku pro výživné splatné v budoucnosti. Učiní

²⁰⁰ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 7 Tdo 1376/2003, ze dne 04.12.2003

přítom příslušná opatření zaručující pravidelnou výplatu měsíčních splátek odpovídajících stanovenému výživnému“, je nutno vykládat tak, že poskytuje soudu možnost, aby povinného zavázal složením zálohu na výživné splatné v budoucnosti, například v situaci, kdy má nepravidelné příjmy (např. sezónní zaměstnanci), nebo se chystá na soudobější pobyt v zahraničí. Nejedná se tedy o trvalé „zproštění“ vyživovací povinnosti poukázáním jednorázové částky jako například v případě výživného rozvedených manželů.²⁰¹

5.5.4.3 Výše výživného a způsob jejího určení

Soud také v závislosti na skutečné majetkové situaci povinného rodiče stanoví konkrétní výši. „Určování výše výživného je založeno na poměrně vágních kritériích, kterými jsou potřeby dítěte, možnosti, schopnosti a majetkové poměry povinného rodiče a kritérium práva dítěte na participaci na životní úrovni obou rodičů. Problematičnost těchto kritérií dokládá skutečnost, že soudy při jejich aplikaci v minulosti používaly pomocná pravidla (např. Gerlichovo pravidlo²⁰²), přičemž užívání obdobných pravidel přetrvávalo do současnosti. Rovněž přinejmenším část akademické obce cítila potřebu pomoci aplikační praxi poskytnutím exaktních pravidel založených na matematických metodách. Pokus o explikaci pravidel představuje také nedávná iniciativa Ministerstva spravedlnosti ČR prezentující pomocné doporučující tabulky. V současném evropském rodinném právu sledujeme trend upřednostňující jasná pravidla pro určování výše výživného založená, přinejmenším částečně, na matematických metodách. Pouze jasná pravidla totiž mohou stranám závazkového vztahu nabídnout dostatečnou míru právní jistoty. Mimoto umožňují orgánům rozhodujícím o vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem vydávat rozhodnutí s přezkoumatelnou výší výživného a brání tristnímu odůvodnění ve stylu „stanovená výše výživného odpovídá odůvodněným potřebám nezletilého dítěte a možnostem, schopnostem a majetkovým poměrům povinného rodiče“. Vývoj směrem k jednoznačnějším pravidlům pro určování výživného pozorujeme i v právních řádech

²⁰¹ Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 473

²⁰² Gerlichovo pravidlo (nebo také Gerlichův vzorec) dělí celkový příjem povinného rodiče na tři části, a to takto: 1/3 příjmu za započte na náklady jeho bydlení, další 1/3 na jeho soukromé potřeby a zbývající 1/3 se pak rozdělí mezi jeho vyživovací povinnosti.

podrobených zkoumání v tomto článku. Česká republika s doporučujícími tabulkami a zatím na této cestě zřejmě udělala pouze první krok.²⁰³

Problematické někdy bývá určit reálné majetkové příjmy u rodiče, který je podnikatelem nebo je zaměstnán ve své vlastní obchodní společnosti. V prvním případě totiž nemusí údaje získané z jeho daňového přiznání vůbec odpovídat realitě, neboť v českých podmínkách poměrně častým jevem je, že vykazované příjmy jsou podstatně nižší než ty skutečné. V druhém případě se pak může stát, že rodič si oficiálně vyplácí toliko minimální mzdu, byť reálně tato minimální mzda neodpovídá jeho skutečným příjmům. Soudy proto často zjišťují majetkovou situaci hlubším zkoumáním účetních dokumentů. Pokud to bude nutné, nelze vyloučit ani to, že si soud nechá vypracovat příslušný znalecký posudek z oboru ekonomie, na základě kterého získá nezbytné relevantní vstupní informace.²⁰⁴

Co je při určování výživného pro dítě u povinného rodiče, který je podnikatelem, rozhodující, lze dovodit také z rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 326/2004.²⁰⁵

Zákonodárce, vědom si úskalí při zjišťování skutečné výše příjmů rodiče, který je podnikatelem, stanovil v § 85a odst. 1 ZoR zásadu, podle které „rodič, který má příjmy z jiné než závislé činnosti podléhající dani z příjmů, je povinen soudu prokázat své příjmy, předložit podklady pro zhodnocení svých majetkových poměrů a umožnit soudu zjistit i další skutečnosti potřebné pro rozhodnutí zpřístupněním údajů chráněných podle zvláštních

²⁰³ Kornel, M., Kam kráčíš vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem?, Právní rozhledy, ročník 2011, číslo 3, s. 82

²⁰⁴ Publikované rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 23/2005: „Pokud výsledky dosavadního dokazování neumožňují soudu dostatečně určitě stanovit základ sledovaného profitu osoby povinné výživou při výkonu její podnikatelské činnosti, resp. zjistit v úvahu přicházející profit, který by taková osoba - vzhledem ke svým schopnostem a možnostem - mohla z podnikatelské činnosti, pokud by ji vykonávala, dosáhnout, je na místě nechat vypracovat znalecký posudek z oboru ekonomie.“

²⁰⁵ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 326/2004, ze dne 4. 5. 2004, publikované v SR, ročník 2004, číslo 8, s. 304: „Při určení výživného pro dítě, není u povinného rodiče, který je podnikatelem, rozhodující zda rozdíl mezi jeho příjmy a výdaji je kladný či záporný, nýbrž s ohledem na (ne)zbytnost výdajových položek je třeba rozlišit, zda jde o výdaje, bez nichž by nebylo možno dosáhnout zajištění výkonu podnikatelské činnosti, anebo zda jde již o výdaje, které co do svého druhu či rozsahu směřují spíše k rozšiřování podnikatelské činnosti za účelem dosažení vyššího zisku.“

předpisů. Nesplní-li rodič tuto povinnost, má se za to, že jeho průměrný měsíční příjem činí 12,7 násobek životního minima jednotlivce podle zvláštního právního předpisu.“ Z právě uvedené zákonné dikce je patrné, že i dokonce i zákonodárce připouští možnost, že by skutečná výše příjmů u rodiče – podnikatele nebyla zjištěna, když pro tento případ stanovil alespoň pevnou minimální částku předpokládaných příjmů.

Ani pravomocné rozhodnutí o výživném k dítěti netvoří překážku věci rozsouzené. Pokud se v budoucnu změní situace, může soud vyživovací povinnost rodiče odpovídajícím způsobem upravit. V případě výživného pro nezletilé dítě tak soud může učinit dokonce i bez návrhu.

5.5.4.4 Prvky zvláštní ochrany výživného

Specifikem procesněprávním výživného nezletilých dětí je to, že návrh na jeho přiznání lze podat i tři roky zpětně. Navíc je výslovně vyloučena možnost zápočtu případných vzájemných pohledávek, pokud by předmětem započtení měla být také pohledávka vzniklá z titulu výživného nezletilému dítěti. Takové započtení je ex lege vyloučené i pro případ dohody stran. Pohledávky na výživném jsou při výkonu rozhodnutí uspokojovány přednostně před jinými pohledávkami. V případě podání návrhu o vydání předběžného opatření je navrhovatel ex lege zproštěn povinnosti složit jistotu k zajištění případné náhrady škody.

Závěrem je třeba poukázat na velmi zásadní ochranu vyživovaných dětí (respektive všech osob, vůči kterým existuje zákonná vyživovací povinnost), která je prováděna nejpřísnějšími prostředky, které stát má, a to prostředky trestního práva. Neplnění vyživovací povinnosti je trestným činem, na nějž trestní zákoník pamatuje velmi přísným trestem. Při opakovaném porušení této povinnosti, nebo pokud nehrazením výživného vystaví neplatící rodič dítě nebezpečí nouze, hrozí mu nepodmíněný trest odnětí svobody v délce trvání až pět let.²⁰⁶

²⁰⁶ Ustanovení § 196 TrZ

5.5.5 Styk rodičů s dítětem dítě po rozvodu

Dítě, které bylo svěřeno do výchovy pouze jednomu z rodičů má nadále právo na styk i s druhým rodičem. Stejně tak má nárok na styk se svým dítětem i rodič, kterému dítě svěřeno do výchovy nebylo. Vyplývá to jednak přímo z článku 9 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte, dle kterého „dítě oddělené od jednoho nebo obou rodičů má udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči“, tak i z ustanovení § 26 odst. 4 ZoR, dle kterého se „dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti.“ Jedinou výjimkou jsou případy, kdy by takové setkávání bylo v rozporu se zájmy dítěte. V takovém případě může soud styk dítěte s rodičem omezit, nebo dokonce zakázat.

Na rozdíl od otázky úpravy výchovy dítěte a otázky úpravy vyživovací povinnosti, není úprava styku rodiče s dítětem obligatorní náležitostí před rozvodem manželství. Zákon o rodině v § 27 výslovně stanoví, že dohoda o styku rodičů s dítětem nepotřebuje schválení soudy. Odstavec 2 pak definuje, že „soud styk rodičů s dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí.“

Ideální je stav, kdy se rodiče jsou schopni dohodnout sami, a to tak, aby dítě mohlo mít průběžný styk s oběma rodiči dle jeho potřeb. Pokud by však některý z rodičů bezdůvodně bránil druhému ve styku s dítětem, lze se proti takovému protiprávnímu jednání bránit výkonem rozhodnutí, který je speciálně upraven v ustanoveních § 272 a následujících občanského soudního řádu.

5.6 *Společné jmění manželů*

5.6.1 Společné jmění manželů – krátký historický exkurz

Původní právní úprava obsažená v zákoně č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, upravovala v oblasti majetkových vztahů mezi manželi tzv. **zákonné majetkové**

společenství, pro které byla charakteristická větší smluvní volnost a které se ve vztahu k manželům dotýkalo veškerého majetku, tedy nejenom věcí, ale také dluhů a pohledávek.²⁰⁷ Zákon o právu rodinném upravoval v prvním odstavci ustanovení § 22,²⁰⁸ že předmětem zákonného majetkového společenství nebylo vše, co manželé, resp. každý z manželů, získali během manželství, výslovně byly vyjmuty věci, které jednomu z manželů byly darovány nebo je získal děděním. Vyloučen byl i majetek, který buď sloužil osobním potřebám manžela nebo k výkonu jeho povolání. Ohledně účinků tohoto zákona na majetkové vztahy manželů, které vznikly ještě před jeho účinností, platilo, že byl zahrnut majetek nabytý za trvání manželství v době od 1.1.1950 bez ohledu na to, zda bylo manželství uzavřeno předtím. Naopak ohledně majetku nabytého před 1.1.1950 platilo, že tento se do majetkového společenství nezahrnul.²⁰⁹

Od 1. dubna 1964 pak nastala změna, když zákon nově zavedl úpravu **bezpodílového spoluvlastnictví manželů** (v praxi byla hojně užívána zkratka „BSM“). Materie, jejíž vymezení bylo původně svěřeno především rodinněprávní normě (zákon č. 245/1949 Sb., o právu rodinném) byla nově přesunuta do občanského zákoníku. V části deváté – závěrečná, přechodná a zrušovací ustanovení – občanského zákoníku § 856, bylo stanoveno, že manželská majetková společenství, která vznikla podle dřívějších předpisů, dnem 1. dubna 1964 zaniknou. Tímto dnem naopak vzniklo bezpodílové spoluvlastnictví manželů ke všemu, co podle tohoto zákona patřilo do jejich bezpodílového spoluvlastnictví. Původní majetkové společenství tedy zaniklo, resp. ex lege se transformovalo do nového bezpodílového spoluvlastnictví manželů, které se vyznačovalo větší kogentností, užším rozsahem a vysokou rigiditou právních vztahů.²¹⁰ Základní vymezení bezpodílového spoluvlastnictví manželů bylo zakotveno v ustanovení § 143 tak, že „je v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů vše, co může být předmětem vlastnictví a co bylo nabyto některým z manželů za trvání manželství, s výjimkou věcí získaných dědictvím nebo

²⁰⁷ Holub, M. a kol., Občanský zákoník, komentář, 1. svazek, Praha: Linde Praha, 2002, s. 337

²⁰⁸ Ustanovení § 22 odst. 1 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném: „*Jmění, jehož nabude kterýkoli z manželů v době trvání manželství — vyjma to, čeho nabude dědictvím nebo darem, a to, co slouží jeho osobním potřebám nebo výkonu jeho povolání —, tvoří jeho získaný majetek.*“

²⁰⁹ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 40

²¹⁰ Holub, M. a kol., Občanský zákoník, komentář, 1. svazek, Praha: Linde Praha, 2002, s. 337

darem, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě nebo výkonu povolání jen jednoho z manželů“²¹¹.

Na významné společenské změny, které v naší společnosti nastaly zejména po roce 1989, bylo třeba reagovat i v oblasti úpravy manželských majetkových vztahů. V případě majetkových mezimanželských vztahů byla zákonem č. 91/1998 Sb. původní právní úprava bezpodílového spoluvlastnictví manželů nahrazena novým institutem **společného jmění manželů** (v praxi se často používá zkratka „SJM“). Stejně jako v případě přechodu ze zákonného majetkového společenství na bezpodílové spoluvlastnictví manželů, tak i v tomto případě zákonodárce stanovil přímo v přechodných ustanoveních zákona č. 91/1998 Sb., čl. VIII, že „věci, které ke dni 1. srpna 1998 tvořily bezpodílové spoluvlastnictví manželů, se stávají součástí společného jmění manželů. Pohledávky a dluhy, které vznikly před 1. srpnem 1998 a které se podle tohoto zákona považují za součást společného jmění manželů, se stávají jeho součástí.“ I tentokrát tedy došlo k zániku původního institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů, resp. k jeho transformaci do společného jmění manželů ex lege.

Byť nový institut společného jmění manželů upravuje stejnou oblast právních vztahů jako původní bezpodílové spoluvlastnictví manželů (majetkové vztahy mezi manželi) nejedná se v žádném případě o pouhé přejmenování téhož.²¹²

Pokud bezpodílové spoluvlastnictví manželů zaniklo za trvání manželství ještě předtím, než nabyla účinnosti novela, kterou byl do právního řádu institut společného jmění manželů implementován, nelze dojít k závěru, že by v takovém případě společné jmění manželů změněnou zákonnou úpravou manželů opět nově vzniklo.

²¹¹ Ustanovení § 143 občanského zákoníku ve znění do novely provedené zákonem č. 91/1998 Sb.

²¹² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 30 Cdo 1803/2000, ze dne 26.09.2000: „*Jde o úplně novou koncepci manželského majetkového práva, když zejména předmět společného jmění manželů je značně rozsáhlý (věci, ostatní majetek, závazky). Bezpodílové spoluvlastnictví manželů upravené v občanském zákoníku v rámci věcných práv bylo nahrazeno širším institutem, společným jměním manželů. Jedná se o dva rozdílné instituty, a to pojmenováním, předmětem (včetně možností jeho modifikací i před uzavřením manželství), rozsahem i obsahem, i zánikem (bezpodílové spoluvlastnictví manželů bylo možné zrušit za trvání manželství rozhodnutím soudu).*“

5.6.2 Společné jmění manželů – obsah pojmu

Společné jmění manželů je základní předpokládanou úpravou majetkových vztahů mezi manželi. Tato úprava je vedena zásadou rovného postavení mezi manželi v hospodářské oblasti.²¹³ Byť je institut společného jmění manželů upraven v občanském zákoníku, byl do našeho právního řádu začleněn zákonem č. 91/1998 Sb., tedy v souvislosti s tzv. velkou novelou zákona o rodině.

Společné jmění manželů je zvláštní formou, na základě které vlastnické právo k nějaké věci svědčí více (dvěma) fyzickým osobám. Na rozdíl od podílového spoluvlastnictví, kdy účast každého ze spoluvlastníků je přesně stanovena velikostí jeho podílu, tak v případě společného jmění manželů je každý z manželů úplným vlastníkem věci jako celku. Oba instituty se mohou i prolínat – manželé mohou do svého SJM nabýt spoluvlastnický podíl vůči věci, která v SJM jako celek není. Vlastnické právo k nějaké věci, např. k domu může mít tedy například následující strukturu: ideální spoluvlastnický podíl o velikosti 1/4 svědčí osobě A a zbylý ideální spoluvlastnický podíl o velikosti 3/4 je pak předmětem společného jmění manželů – paní a pana B.

Z toho, že společné jmění manželů může vzniknout toliko mezi manželi, jsou pak zřejmé další logické odlišnosti od podílového spoluvlastnictví: subjektem SJM nemohou být právnické osoby. Jsou to vždy dvě osoby fyzické – jeden muž a jedna žena. Při srovnávání podílového spoluvlastnictví a společného jmění manželů lze dojít k zvěři, že „společné jmění manželů představuje pevnější, organizovanější a hlavně stabilnější uspořádání majetkových vztahů než spoluvlastnictví podílové, neboť neumožňuje, aby kterýkoli z manželů bezdůvodně vyvolal řízení před soudem o jeho zrušení a byl se svým návrhem (žalobou) úspěšný.“²¹⁴

²¹³ Holub, M. Fiala, J., Bičovský, J., Občanský zákoník, poznámkové vydání s judikaturou a literaturou, 12. aktualizované vydání, Praha: Linde Praha, 2006, s. 235

²¹⁴ Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Svazek I. 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 327

Předmětem společného jmění manželů mohou být tři základní kategorie předmětů v právním slova smyslu za předpokladu, že došlo k jejich nabytí za trvání manželství. Jsou jimi: věci movité, věci nemovité a práva a závazky.²¹⁵ Vzhledem k poměrně zvláštní právní úpravě v oblasti teoretického vymezení pojmu nemovitost v občanském zákoníku, kdy ze zákonné dikce ustanovení § 118, resp. ustanovení § 119 je patrné, že zákonodárce liší mezi věcmi nemovitými na straně jedné a byty a nebytovými prostory na straně druhé, nutno zmínit, že předmětem společného jmění manželů mohou být i byty a nebytové prostory vzniklé v souladu se zákonem č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů.

5.6.3 Vznik společného jmění manželů

Společné jmění manželů může vzniknout pouze mezi manželi. Nemůže tedy vzniknout např. společně žijícímu nesezdanému páru, byť by takové osoby třeba i dlouhodobě žily ve společné domácnosti a fakticky hospodařily společně. Společné jmění manželů nevzniká ani v případě, kdy dvě osoby stejného pohlaví uzavřou v souladu se zákonem č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, registrované partnerství.

Předpokladem vzniku společného jmění manželů je uzavření manželství. Vznik manželství ale není sám o sobě dostatečným právním důvodem vzniku společného jmění manželů, neboť ze zákonné dikce ustanovení § 143 občanského zákoníku je zřejmé, že společné jmění manželů je tvořeno teprve nějakým konkrétním obsahem (např. majetkem nabytým některým z manželů nebo oběma společně za trvání manželství). Platí-li tedy, že manželství platně vzniká již okamžikem tzv. sňatečného prohlášení, tedy okamžikem, kdy oba snoubenci v souladu s ustanovením § 3 ZoR veřejně a slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků svobodně a úplně souhlasně prohlásí, že vstupují do manželství, a takové prohlášení učiní před státem uznanou autoritou (např. matričním úřadem, nebo oprávněným církevním orgánem), pak je zřejmé, že společné jmění manželů se fakticky naplní až okamžikem takové první majetkové nebo právní dispozice některého z manželů (nebo obou manželů), se kterou zákon spojuje modifikaci rozsahu společného jmění manželů (např. úplatné nabytí věci či závazku).

²¹⁵ Holub, M. a kol., Občanský zákoník, komentář, 1. svazek, Praha: Linde Praha, 2002, s. 337

Dle ustanovení § 143a odst. 2 ObčZ platí, že manželé mohou smluvně (předepsaná je forma notářského zápisu) vyhradit částečně nebo úplně vznik společného jmění manželů až k okamžiku zániku manželství. Obdobná úprava obsažená v § 143a odst. 3 ObčZ platí i pro snoubence, kteří tak mohou ještě předtím, než společně vstoupí do manželství, uzavřít tzv. předmanželskou smlouvu (opět vyžadována forma notářského zápisu), na základě které může být vznik společného jmění manželů vyhrazen až k okamžiku zániku manželství. Z logiky věci plyne, že účinky takové smlouvy nastanou až v případě, že dojde k uzavření manželství. Zákon však stanoví, že takovému vyhrazení (odsunutí) vzniku SJM nemohou podléhat věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti, nejde tedy o úplnou eliminaci vzniku společného jmění manželů. Pro úplnost dlužno dodat, že ohledně nemožnosti časového vymezení vzniku SJM stran věcí tvořících obvyklé vybavení domácnosti není z dikce zákona na první pohled zřejmé, zda se toto omezení vztahuje i na tzv. předmanželskou smlouvu, lze se však přiklonit k závěru, že ano, neboť ustanovení § 143a odst. 3 ObčZ odkazuje na možnost úpravy obdobným způsobem jako dle ustanovení § 143a odst. 2 ObčZ. Ke tomuto závěru dochází např. i komentářová literatura.²¹⁶

Vznik SJM je tedy podmíněn vznikem manželství. Společné jmění manželů vzniká i při uzavření neplatného manželství, není tomu tak naopak u manželství zdánlivého, tedy takového, které vůbec nevzniklo (např. pokud účastníci neuzavřeli sňatek zákonem předepsaným způsobem). Od vzniku společného jmění manželů lze lišit jeho obnovení, ke kterému může dojít za předpokladu, že SJM předtím zaniklo za trvání manželství.²¹⁷ K obnovení je zapotřebí v souladu s ustanovením § 151 ObčZ iniciačního návrhu jednoho z manželů a rozhoduje o něm soud.

Nelze však bezvýhradně říci, že po každém uzavření manželství vzniká první výše popsanou majetkovou dispozicí manželů (manžela) i společné jmění manželů. Existují totiž také případy, při kterých takový postup ex lege neplatí. Dle ustanovení § 276 zákona č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon, totiž platí, že „po dobu trvání účinků prohlášení konkursu

²¹⁶ Srov. např. Holub, M. a kol., Občanský zákoník, komentář, 1. svazek, Praha: Linde Praha, 2002, s. 344

²¹⁷ Makarius, M., K aktuálním otázkám společného jmění manželů, Aplikované právo, ročník 2005, číslo 1, s. 9

nemůže vzniknout nové společné jmění manželů; uzavře-li dlužník nové manželství, odkládá se vznik společného jmění manželů ke dni zániku těchto účinků.“ Z právě citované zákonné dikce lze dovozovat, že v tomto případě – uzavření nového manželství po dobu trvání účinků prohlášení konkursu – společné jmění manželů nevznikne, a to dokonce ani ve vztahu k věcem tvořícím obvyklé vybavení společné domácnosti.²¹⁸

Na existenci společného jmění manželů naopak nemá žádný vliv, zda manželé fakticky hospodaří společně či nikoliv. Není ani rozhodné, zda spolu manželé fakticky žijí. Tato skutečnost nejenže vyplývá ze zákona, ale je patrná i ze soudní judikatury. Například dle publikovaného rozhodnutí R 104/1967 ani pokud dojde ke zrušení společné domácnosti, nemá tato skutečnost vliv na trvání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (dnes SJM). Společné jmění manželů nezanikne dokonce ani v případě, že manželé nejenže spolu nežijí, ale každý z nich by třeba dlouhodobě žil s jiným partnerem ve společné domácnosti, ve které by společně uhrazovali své životní náklady. Ani v případě, že by mezi manželi za trvání manželství došlo k soudnímu stanovení výživného, neměla by tato skutečnost význam pro otázky zániku společného jmění manželů.²¹⁹

5.6.4 Rozsah společného jmění manželů

Rozsah společného jmění manželů podává ustanovení § 143 odst. 1 občanského zákoníku tak, že je zde jednak obecným způsobem vyčteno to, co do společného jmění manželů náleží a naproti tomu je zde taxativně vyčteno to, co se předmětem společného jmění manželů stát nemůže.

Dle ustanovení § 143 odst. 1 ObčZ společné jmění manželů tvoří:

A) majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství, s výjimkou:

²¹⁸ Shodně též Eliáš, K., Občanský zákoník – velký akademický komentář, 1. svazek, Praha: Linde Praha, 2008, s. 642

²¹⁹ Bičovský, J., Holub, M., Pokorný, M., Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009, s. 41

- *majetku získaného dědictvím*
- *majetku získaného darem,*
- *majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela,*
- *věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů,*
- *věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka,*

*B) **závazky**, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou:*

- *závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich,*
- *závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.*

I přesto, že legální definice termínu majetek v občanském zákoníku obsažena není, lze dojít k závěru, že takovým majetkem zde zákonodárce rozumí nejenom hmotné věci, ale také například majetková práva jako například pohledávky. Byť je majetek obvykle tvořen nejen kladnými složkami (aktivy), ale i zápornými složkami, jako jsou např. dluhy (pasivy), v případě vymezení rozsahu SJM zákon do termínu majetek pasiva nezahrnuje, když je (závazky) uvádí samostatně pod písm. b) ustanovení § 143 odst. 1 ObčZ. Tato skutečnost však zřejmě žádný zvláštní důvod nemá, spíše se jedná o nedůslednost zákonodárce.

V případě nejasnosti, zda majetek nebo závazek do SJM náleží či nikoli, stanovil zákonodárce v § 144 vyvratitelnou právní domněnku²²⁰, dle které se má za to, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů, pokud není prokázán opak.

²²⁰ Mastela, M., Dobešová, L., Bajura, J., Občanský zákoník v dotazech a odpovědích, Anag, Olomouc, 2011, s. 215

5.6.5 Příklady příjmů a majetkových práv patřících do SJM

Příjmy spadající do společného jmění manželů za normální situace (tedy za předpokladu trvání manželství a nevyužití žádné ze zákonných možností modifikace existence či rozsahu SJM) lze rozdělit do několika skupin.

Jsou to vyplacené²²¹ odměny každého z manželů z pracovněprávního vztahu založeného pracovní smlouvou (**plat, mzda**), **odměny poskytnuté na základě dohod o provedení práce a na základě dohod o pracovní činnosti, příjmy osob samostatně výdělečně činných, příjmy z podnikání**. V případě příjmů z pracovněprávních vztahů či příjmů osob samostatně výdělečně činných není rozhodné, zda je takový příjem vyplácen v penězích nebo třeba v naturáliích. Důležité je upozornit na to, že nelze zaměňovat vyplacenou mzdu a právo na mzdu. Předmětem SJM se totiž stává až vyplacená mzda, kdežto právo na mzdu přináleží pouze konkrétnímu zaměstnanci a předmětem SJM tak není. Soudní judikatura (konkrétně rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. února 2002, sp. zn. 30 Cdo 2051/2001) v této věci dovodila, že „vznik nároku na peněžité plnění ještě nezakládá jistotu, zda vůbec, kdy a v jaké výši bude toto peněžité plnění skutečně vyplaceno. Rozhodným okamžikem pro začlenění do SJM je tedy okamžik nabytí peněžitého plnění, nikoliv vzniku nároku na toto plnění.“ Tato skutečnost má zásadní význam v případě výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy.²²² Pokud by totiž povinným v exekucním titulu byl toliko jeden z manželů, pak by nebylo možné nařídít, resp. realizovat výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy druhého z manželů.²²³ Nejvyšší soud České republiky v právě citovaném rozhodnutí odkazuje mimo jiné i na shodné závěry uvedené v uveřejněném rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové 17 Co 46/2003.²²⁴

²²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 30 Cdo 2051/2001, ze dne 27.02.2002: „*Mzda, ale i jakékoliv jiné peněžité plnění, které kdokoliv z manželů obdrží za trvání manželství (pouze s výjimkami v zákoně uvedenými), se stává součástí SJM okamžikem vyplacení některému z manželů.*“

²²² Viz část šestá, hlava druhá, ustanovení § 276 a násl. občanského soudního řádu

²²³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 20 Cdo 1642/2004, ze dne 29.06.2005: „*Závěr, že pro peněžitou pohledávku vůči povinnému nelze nařídít (a tedy ani provést) výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy jeho manželky, dovodila nejen starší judikatura z doby, kdy namísto současného společného jmění manželů existoval pouze podstatně užší institut jejich bezpodílového spoluvlastnictví, ale i soudní praxe současná.*“

²²⁴ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 17 Co 46/2003, ze dne 24. 11. 2003, uveřejněné v Přehledu judikatury ve věcech výkonu rozhodnutí a exekuce, ASPI, Praha 2005, pod poř. č. 186 na str.

Předmětem společného jmění manželů je i vyplacený **starobní či invalidní důchod, nemocenské dávky, příjmy ze sociálního zabezpečení** atp. Předmětem SJM jsou i **prostředky na účtu představující důchodové připojištění, pojistné** apod. některého z manželů, neboť v tomto případě se jedná o prostředky vytvořené složením části příjmu náležejícího podle § 143 ObčZ do bezpodílového spoluvlastnictví účastníků (společného jmění manželů) na účet jednoho z manželů, nikoli o částku, která bude jednomu z manželů vyplacena teprve v budoucnu.²²⁵

Ustanovení § 143 odst. 2 občanského zákoníku stanoví, že „stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev,“ bylo zdrojem nejasností stran toho, zda i podíl na obchodní společnosti nabytý za prostředky ze společného jmění manželů může být předmětem SJM či nikoli. Nejvyšší soud České republiky, byv si vědom toho, že daná materie je v praxi značně sporná a je vykládána velmi rozdílně, ve svém rozhodnutí ze dne 20. července 2004 zaujal v této věci jasné stanovisko, když uvedl, že pokud jeden z manželů za trvání manželství nabude obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným za prostředky pocházející ze SJM, pak druhý z manželů sice nemá práva a povinnosti vyplývající z úpravy postavení společníka obchodní společnosti v obchodním zákoníku či jiném právním předpise nebo ve společenské smlouvě, nicméně majetková hodnota tohoto obchodního podílu do společného jmění manželů spadá.²²⁶ Z právě uvedeného je tedy zřejmé, že ustanovení § 143 odst. 2

170, In usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 20 Cdo 1642/2004: „*Exekuci k vymození pohledávky vůči povinnému nelze nařídít ze mzdy jeho manželky. Tento závěr je odůvodněný kromě jiného tím, že mzda náleží za vykonanou práci zaměstnanci a jemu se i vyplácí. Pohledávka neboli právo na plnění od dlužníka, tedy právo na mzdu, musí (aby mohlo být exekucí postiženo) náležet povinnému, proti němuž směřuje exekuční titul.*“

²²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn.22 Cdo 552/2007, ze dne 21.01.2008

²²⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 700/2004, ze dne 20.07.2004: „*Při značně rozporné a početné odborné literatuře ke sporné právní problematice vlastnictví obchodního podílu manžely zaujímá následující názor: Jestliže i jen jeden z manželů nabude za trvání manželství a z prostředků patřících do společného jmění manželů obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stává se tím získaný majetek (hodnota takového podílu) ze zákona součástí společného jmění manželů, neboť to přímo vyplývá z výše citovaného kogentního ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ. Gramatický ani logický výklad navazujícího ustanovení § 143 odst. 2 ObčZ takový závěr nevylučuje. Nestanoví-li eventuelní dohoda manželů o zúžení jejich společného jmění, uzavřená v souladu s ustanovením § 143a ObčZ, něco jiného, nelze (s ohledem na předcházející vymezení předmětu společného jmění manželů)*

ObčZ je nutno vykládat tak, že pokud byl obchodní podíl na společnosti nabyt jedním z manželů za prostředky ze společného jmění manželů, pak druhý manžel sice nevykonává práva, která zákon s postavením společníka spojuje (typicky třeba účast a hlasování na valné hromadě předmětné obchodní společnosti, případně další povinnosti nemajetkové povahy, stanoví-li je např. společenská smlouva), nicméně majetková hodnota obchodního podílu a s ní spojená práva a povinnosti majetkové povahy (typicky vkladová a příplatková povinnost, právo na podíl ze zisku, právo na vypořádací podíl) předmětem společného jmění manželů je.²²⁷

V případě, že se manžel, který je společníkem obchodní společnosti, kde majetková hodnota obchodního podílu a s ní spojená práva a povinnosti majetkové povahy jsou předmětem společného jmění manželů, rozhodne obchodní podíl zcizit, pak k tomu potřebuje souhlas druhého manžela, neboť převod obchodního podílu nelze považovat za obvyklou správu. V případě absence takového souhlasu se pak poškozený manžel může úspěšně dovolat relativní neplatnosti právního úkonu, kterým k převodu obchodního podílu došlo.²²⁸

Předmětem SJM jsou také **autorské odměny**, tedy hmotné výsledky majetkových práv dle autorského zákona²²⁹ (na rozdíl od osobnostních práv²³⁰, která jsou spjata výhradně s osobou samotného autora a jako taková jsou nepřevoditelná na jakékoli jiné subjekty). Do společného jmění manželů náleží také **honoráře za uměleckou činnost, odměny za**

posledně citované ustanovení zákona vykládat jinak, než že jím není dotčena skutečnost, že následkem vynaložení prostředků patřících do společného jmění, aniž by se současně stali kolektivními společníky ve společnosti s ručením omezeným, se obchodní podíl nabytý jedním z manželů stává součástí společného jmění obou manželů. Důsledkem ustanovení § 143 odst. 2 ObčZ je toliko oddělení či odlišení právního postavení společníka manžela, jenž se stal společníkem obchodní společnosti, od právního postavení druhého manžela, který se společníkem nestal. Jen manžel - společník má práva a povinnosti vyplývající pro něj z úpravy postavení společníka obchodní společnosti v obchodním zákoníku či jiném právním předpise nebo ve společenské smlouvě. Je však oddělen od majetkové hodnoty obchodního podílu, která zůstává manželům společná. Proto je také omezen v nakládání s obchodním podílem, pokud nejde o jeho obvyklou správu ve smyslu § 145 odst. 2 ObčZ, neboť stejnou měrou jako náleží jemu, náleží i druhému manželovi.“

²²⁷ Viz rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1754/2009, ze dne 09.02.2011

²²⁸ Tamtéž

²²⁹ Ustanovení § 11 zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon

²³⁰ Ustanovení § 12 zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon

vynálezy a zlepšovací návrhy, příjmy z nakladatelských smluv, výhry ze sázek a loterií (rozhodný je okamžik výhry, nikoli zakoupení losu) či **plnění z pojistných smluv**, pokud toto plnění bylo vůči některému z manželů realizováno za trvání manželství.²³¹ Avšak „plnění poskytnuté z pojištění pro případ úrazu za dobu nezbytného léčení tělesného postižení, způsobeného úrazem, a za trvalé následky úrazu, má sledovat v podstatě stejný účel jako náhrada za bolestné a ztížení společenského uplatnění; nelze je zahrnout do bezpodílového spoluvlastnictví manželů ani v případě, že jde o částky vyplacené jednomu z manželů či oběma v době trvání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, ani v případě, že náhrada za bolest a ztížené společenské uplatnění byla již poškozenému poskytnuta osobou k tomu povinnou.“²³²

Do společného jmění manželů náleží také **přírůstky (výnosy, užitky)** z plodonosného majetku, a to bez ohledu na to, zda takový majetek je předmětem jejich společného jmění, nebo je ve výlučném vlastnictví pouze jednoho z manželů.²³³ Pokud tedy například jeden z manželů zdědí byt, který se rozhodne pronajímat, pak příjmy z takového pronájmu již budou předmětem společného jmění manželů, byť tento pronajímaný byt je ve výlučném vlastnictví manžela (dědice). Bude-li mít jeden z manželů ve svém výlučném vlastnictví např. jabloňový sad, pak okamžikem oddělení plodu (jablka od stromu) se takový plod stává předmětem SJM, i když strom byl a nadále zůstává ve výlučném vlastnictví manžela. (Civilním) přírůstkem jsou také úroky z peněz uložených u bankovního ústavu, a proto i zde vyplacené úroky budou předmětem společného jmění manželů, byť by finanční prostředky, které byly na účet původně uloženy, patřily výlučně jednomu z manželů.²³⁴ Ohledně výkonu rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu²³⁵ platí, že takový výkon lze nařídit ohledně pohledávky *povinného* z běžného,

²³¹ Francová, M., Dořáková Závodská, J., Rozvody, rozchody a zánik partnerství, 2. aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 52 – 53

²³² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 3 Cz 39/74, uveřejněné v Bulletinu Nejvyššího soudu ČR 2/1976, poř. č. 2

²³³ R 42/1972 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, str. 243: „*Výnosy, užitky a přírůstky věci patří do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, ať již věc sama je v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů nebo ve vlastnictví jednoho z manželů.*“ In rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 798/2004, ze dne 07.03.2005

²³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 798/2004, ze dne 07.03.2005

²³⁵ Část šestá, hlava třetí, ustanovení § 303 a násl. občanského soudního řádu

vkladového nebo jiného účtu vedeného u peněžního ústavu. Je tedy zřejmé, že stejně jako ve výše uvedeném případě výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy, tak i v tomto případě by nebylo možné výkon rozhodnutí realizovat vůči účtu manžela, pokud by exekuční titul směřoval pouze vůči druhému manželovi. Pro úplnost lze dodat, že v minulosti nebylo toto pravidlo v praxi některých exekutorských úřadů vždy dodržováno.²³⁶

V případě výnosů z akcií platí, že pokud je jeden z manželů držitelem takových akcií, pak výkon akcionářských práv (např. účast a hlasování na valné hromadě) provádí sice on sám, avšak vyplacené **dividendy** náleží do společného jmění manželů. V případě, že by akcie byly nabyty za prostředky ze SJM, pak by i ony byly předmětem společného jmění manželů. Výjimkou jsou však akcie nabyté v rámci kupónové privatizace (viz níže).

Předmětem společného jmění manželů může být i **podnik**²³⁷, avšak toliko za předpokladu, že by náležel oběma manželům jakožto podnikatelům. Pokud by byl podnikatelem pouze jeden z manželů a podnik by byl věcí sloužící výkonu jen jeho povolání, náležel by do výlučného vlastnictví podnikajícího manžela a nemohl se stát předmětem společného jmění manželů.²³⁸

5.6.7 Příklady příjmů a majetkových práv nepatřících do SJM

Z ustanovení § 125 odst. 2 občanského zákoníku je zřejmé, že některé věci mohou být předmětem vlastnictví pouze státu nebo určených právnických osob. Takové omezení neodporuje ani základním ústavním principům, když je výslovně uvedeno i v Listině základních práv a svobod.²³⁹ Dříve platný zákon č. 100/1990 Sb. uváděl, že ve státním

²³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 28 Cdo 1512/2011, ze dne 02.05.2012

²³⁷ Ustanovení § 5 odst. 1 ObchZ definuje podnik jako „soubor hmotných, jakož i osobních a nehmotných složek podnikání. K podniku náleží věci, práva a jiné majetkové hodnoty, které patří podnikateli a slouží k provozování podniku nebo vzhledem k své povaze mají tomuto účelu sloužit.“ Dle druhého odstavce pak platí, že podnik je „Podnik je věc hromadná. Na jeho právní poměry se použijí ustanovení o věcech v právním smyslu.“

²³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 684/2004, ze dne 27.09.2004

²³⁹ Článek 11 odst. 2 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod: „Zákon stanoví, který majetek nezbytný k zabezpečování potřeb celé společnosti, rozvoje národního hospodářství a veřejného zájmu smí být jen ve vlastnictví státu, obce nebo určených právnických osob; zákon může také

vlastnictví jsou mimo jiné základní zdroje energie, nerostné bohatství, přírodní zásoby podzemních vod či vodní toky. Později přijatý vodní zákon pak stanovil, že „povrchové a podzemní vody *nejsou předmětem vlastnictví* a nejsou součástí ani příslušenstvím pozemku, na němž nebo pod nímž se vyskytují.“²⁴⁰ Z logiky právě uvedeného je tedy jasné, že **to, co buď není způsobilé být vůbec předmětem vlastnictví, stejně jako věci, které mohou být vlastněny pouze zákonem určeným subjektem** (např. státem), nemohou být ani předmětem společného jmění manželů.

Existují dále práva, která s ohledem na svou bytostně osobní povahu nemohou být předmětem společného jmění manželů. Výlučně spjaté s konkrétní osobou (poškozeného) je např. právo na **bolestné a ztížení společenského uplatnění** a taková plnění tak nebudou předmětem společného jmění manželů. Toto právo je nepřevoditelné na jinou osobu a dle výslovného zákonného ustanovení zaniká smrtí osoby, které svědčilo.²⁴¹

Do společného jmění manželů nebude spadat ani případné **odškodnění za rasovou persekuci**, neboť smysl a účel jeho poskytování je srovnatelný s případy bolestného a ztížení společenského uplatnění.²⁴²

Předmětem společného jmění manželů není ani **rodičovský příspěvek**, který dle soudní judikatury náleží jen tomu rodiči, který po celý kalendářní měsíc osobně a celodenně pečuje alespoň o jedno dítě.²⁴³

stanovit, že určité věci mohou být pouze ve vlastnictví občanů nebo právnických osob se sídlem v České a Slovenské Federativní Republice.“

²⁴⁰ Ustanovení § 3 odst. 1 zákona č. 254/2001 Sb., o vodách a o změnách některých zákonů (vodní zákon)

²⁴¹ Ustanovení § 579 odst. 2 občanského zákoníku

²⁴² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Cdo 5015/2008, ze dne 24. 11. 2010: „Vzhledem k tomu, že odškodnění za rasovou persekuci v období druhé světové války má srovnatelný smysl a účel jako náhrada za bolestné a za ztížení společenského uplatnění nebo jako peněžitá satisfakce podle ustanovení § 13 obč. zák. (účelem je kompenzace především zdravotní, resp. psychické újmy poškozeného), nepatří také toto odškodnění do společného jmění manželů.“

²⁴³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 20 Cdo 779/2006, ze dne 29.03.2007

Předmětem společného jmění manželů se nestávají ani **akcie z kupónové privatizace**, a to bez ohledu na to, zda si manžel (akcionář) pořídil kupónovou knížku (za částku ve výši 50,-- Kčs) nebo uhradil nabývací cenu investičního kupónu (cena ve výši 1.000,-- Kčs) ze svých výlučných prostředků nebo z prostředků náležejících do SJM. Takový závěr lze dovodit z čistě osobního charakteru účasti každého jednotlivce na kupónové privatizaci, který vyplývá z ustanovení § 22 odst. 6 zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, který výslovně definoval, že investiční kupon je nepřevoditelný a práva s ním spojená přecházejí pouze na dědice. Nejvyšší soud České republiky tedy na těchto základech dovodil, že ten, kdo podle předmětného zákona nabytí investiční kupon, nabytí jej do svého výlučného vlastnictví. I pokud byla cena za kuponovou knížku nebo kupon uhrazena ze společných prostředků manželů, jednalo se o náklady vynaložené ze společného na oddělený majetek manžela. Na základě toho ani akcie, které byly za takový kupon v kupónové privatizaci získány, nemohou být předmětem společného jmění manželů a jsou tedy výlučným majetkem dotčeného manžela.²⁴⁴

5.6.8 Způsoby nabytí majetku do SJM

Pravidla pro nabývání majetku do společného jmění manželů nejsou (až na níže popsané výjimky) zásadně odlišná od nabývání vlastnického práva obecně. Nabytí majetek do SJM lze **na základě smlouvy**. Nejčastěji to bude smlouva kupní, nejsou ale vyloučeny ani jiné druhy smluv, například směnná. Může jednat i o smlouvu inominátní (nepojmenovanou).

Bude-li uzavřena **kupní smlouva** oběma manželi jakožto kupujícími a kupní cena bude uhrazena z prostředků náležejících do jejich společného jmění, bude i takto nabytá věc předmětem SJM. Pokud by účastníky kupní smlouvy byli oba manželé, ale kupní cena byla uhrazena z výlučných prostředků jednoho z manželů (nebo třeba z finančních prostředků

²⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 1638/2004, ze dne 30.05.2005: „*Pokud občan ČR žijící v manželství na základě tohoto výlučného práva nabytí investiční kupon jako cenný papír na jméno způsobem již popsaným, pak šlo o cenný papír náležející do jeho výlučného vlastnictví. V případě, že kuponová knížka a cena zaplacená při její registraci byly zaplacené ze společných prostředků, šlo o náklady vynaložené ze společného na oddělený majetek manžela. To znamená, že investiční kupon nabytý osobou žijící v manželství se nemohl stát majetkem obou manželů. Pak ovšem akcie, které jeden z manželů za uvedený investiční kupon získal, jsou majetkem pořízeným z jeho výlučného majetku a jsou rovněž výlučným majetkem tohoto manžela.*“

rodičů jednoho z manželů ²⁴⁵), pak i v takovém případě platí, že věc je nabývána do SJM. Tento právní názor potvrdil při své rozhodovací praxi i Nejvyšší soud České republiky, když zdůraznil, že v takovém případě je důležitá vůle obou manželů nabýt věc do jejich společné majetkové podstaty.²⁴⁶ V tomto světle by byla nemálo zajímavá otázka, zda by předmětem SJM byl i majetek nabytý kupní smlouvou za výše uvedených podmínek (účastníky kupní smlouvy by byli oba manželé, ale kupní cena byla uhrazena z výlučných prostředků jednoho z manželů), pokud by oba nabývací manželé již při nabývání byli vedeni vůlí, aby majetek nabyl do svého výlučného vlastnictví pouze „platicí“ manžel. Existuje totiž i druhý úhel pohledu akcentující princip zákonné preference společného jmění manželů před jejich oddělenými majetky.²⁴⁷ S ohledem na znění ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ o nabývání jedním z manželů za jeho výlučný majetek se domnívám, že taková věc by měla připadnout do jeho výlučného majetku, nicméně lze doporučit, aby v podobných případech byl účastníkem kupní smlouvy pouze „platicí“ manžel.

Pokud by manželé nabyli věc do SJM za společné prostředky a následně jeden z manželů druhému ze svých výlučných prostředků uhradil celou nabývací cenu, nemá tato skutečnost na právní osud věci žádný vliv, nicméně nebude bez významu v případě vypořádání SJM.²⁴⁸

²⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1659/2000, ze dne 17.10.2001

²⁴⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1658/98, ze dne 19.04.2000: „*Jestliže kupní cena pořizované věci byla zcela zaplacená z výlučných prostředků jednoho z manželů, avšak kupujícími byli oba manželé a oba při uzavření kupní smlouvy projevili vůli nabýt kupovanou věc do bezpodílového spoluvlastnictví, pak se tato věc stala předmětem jejich bezpodílového spoluvlastnictví.*“

²⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 2779/2008, ze dne 22.06.2008: „*Zákon preferuje společné jmění manželů před jejich oddělenými majetky, neplatí však pro opačné případy, tedy pro vyloučení věci ze společného majetku. Tam, kde jsou dány zákonné předpoklady pro zařazení věci do společného jmění (§ 143 ObčZ), mohou věc manželé učinit předmětem výlučného majetku jen způsobem stanoveným zákonem, tedy zejména zúžením společného jmění (§ 143a ObčZ); k takové modifikaci je třeba notářského zápisu. Pouhá shodná vůle nabýt věc do výlučného majetku nemůže věc ze společného jmění vyloučit.*“

²⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 3596/2006, ze dne 7.1.2008: „*Pokud se věc již stane součástí bezpodílového spoluvlastnictví manželů, nemůže později změnit právní režim a přejít do výlučného majetku jednoho z manželů jen proto, že dodatečně byly na její pořízení použity jen prostředky z výlučného majetku. V takovém případě má ten, jehož výlučné prostředky byly takto vynaloženy, jen právo při vypořádání zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek (§ 150 ObčZ).*“

I přes existenci výslovného vyloučení nabytí majetku do společného jmění manželů darem v ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ, nelze při zkoumání způsobů (resp. právních titulů) nabývání majetku do SJM opomenout **darovací smlouvu**. V právní praxi se často objevuje otázka darování mezi manželi navzájem. Taková možnost existuje, ale toliko v případě, že předmětem darování je majetek, který je ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů. Tato skutečnost je potvrzována i soudní judikaturou.²⁴⁹ Pokud by chtěl některý z manželů dosáhnout toho, aby věc, která je původně v SJM byla nadále ve výlučném vlastnictví druhého manžela, bylo by nutné zvolit cestu smlouvy uzavřené ve formě notářského zápisu dle ustanovení § 143a ObčZ. Totéž platí i naopak (v případě, že by chtěl výlučně vlastníci manžel dosáhnout toho, aby jeho věc byla nadále součástí SJM).

Z gramatického výkladu výslovného ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) občanského zákoníku lze dovodit, že v případě darování se věc nemůže stát součástí společného jmění obdarovaných manželů, ale je předmětem jejich podílového spoluvlastnictví.²⁵⁰ Takový právní názor má svou oporu i v judikatuře. Lze uvést např. publikované rozhodnutí R 42/1972, dle kterého „výjimka ustanovení § 143 ObčZ o věcech darovaných nebo zděděných platí nejen u nabytí věci jedním z manželů, ale i při nabytí věci oběma manželi.“ Stejný právní názor zastává například i komentářová literatura, která však sice na jedné straně dovozuje, že darovaná věc se předmětem společného jmění manželů nestane, na druhou stranu však právě proto v zákonné úpravě § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ vidí rozpor se společenskými požadavky, dle kterých by mělo být umožněno, aby se v případě darování oběma manželům stal takový dar předmětem jejich společného jmění.²⁵¹ Pojetí, podle kterého je pro kogentnost ustanovení 143 ObčZ nemožné, aby manželé nabyli do společného jmění věc darem, byť by obdarovanými byli oba společně a úmysl dárce by k tomu směřoval, je v některé aktuální odborné literatuře považováno za překonané a alespoň de lege ferenda je voláno po změně. V této souvislosti lze argumentovat například tím, že dle ustanovení § 143a ObčZ mohou manželé mezi sebou formou notářského zápisu

²⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2470/2000, ze dne 16.11.2000: „Darování mezi manžely je přípustné jen za předpokladu, že jeden manžel obdaruje druhého ze svého výlučného - samostatného (odděleného) vlastnictví.“

²⁵⁰ Holub, M. a kol., Občanský zákoník, komentář, 1. svazek, Praha: Linde, Praha, 2002, s. 338

²⁵¹ Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M., a kolektiv Občanský zákoník I, 2. vydání, Praha: C.H.Beck 2009, s. 963

provádět vzájemné majetkové dispozice, které velmi často jsou fakticky darováním. Navíc za situace, kdy by vznik SJM byl smlouvou dle § 143a odst. 2 ObčZ odsunut ke dni zániku manželství, nebyla by smluvní svoboda mezi manželi také výrazněji dotčena.²⁵² S uvedeným právním názorem se ztotožňuji. Pro futuro by již tato otázka měla být vyřešena úpravou nového občanského zákoníku.

Do společného jmění manželů lze nabýt majetek také **vydržením**, za předpokladu, že k vydržení dojde za trvání manželství, alespoň jeden z manželů je oprávněným držitelem a je zde splněna i podmínka dobré víry. Ke stejnému závěru dospěl ve svém nálezu i Ústavní soud České republiky.²⁵³ V případě movitých věcí je vydržecí doba tříletá, v případě nemovitostí pak desetiletá.²⁵⁴

Jedním z originárních způsobů nabývání vlastnického práva, který se uplatní i v případě společného jmění manželů je **zhotovení** nové věci. To platí jak v případě společného zhotovení věci oběma manželi, tak i v případě, že věc za trvání manželství zhotoví pouze jeden z manželů.²⁵⁵ V případě staveb je podstatné, kdy se rozestavěná stavba stává věcí v právním slova smyslu, což je dle soudní judikatury okamžikem, v němž je stavba vybudována alespoň do takového stadia, od kterého už další stavební práce směřují k dokončení.²⁵⁶ U nadzemních staveb je takovým minimálním stadiem podle konstantní judikatury stav, kdy je „již jednoznačně a nezaměnitelným způsobem patrné alespoň dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží. Od tohoto okamžiku, v němž se již vytvořila i vlastnická práva ke stavbě, jsou pro takto vytvořenou oblast vlastnických vztahů veškeré

²⁵² Dvořák, J., Spáčil, J., Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře, 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011 s. 79-80

²⁵³ Nález Ústavního soudu České republiky sp.zn. II.ÚS 219/95, ze dne 12.06.1996: „Protože vydržení není vyjmenováno mezi výjimkami uvedenými v § 143 ObčZ, má Ústavní soud za to, že stane-li se oprávněný držitel vydržitelem věci, ta také přijde do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, pokud oba navrhovatelé žijí v trvajícím manželství za existujícího bezpodílového spoluvlastnictví.“

²⁵⁴ Ustanovení § 134 ObčZ

²⁵⁵ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 1037/2004, ze dne 31.05.2004: „Pro posouzení okamžiku vzniku stavby jako věci je rozhodný okamžik, v němž je stavba vybudována minimálně do takového stadia, od něhož počínaje všechny další stavební práce směřují již k dokončení takto druhově i individuálně určené věci.“

²⁵⁶ Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 3 Cdo 95/92, ze dne 31. 1. 1994, publikovaný v Právních rozhledech č. 4/1994

další stavební práce bezvýznamné, i když náklady na ně mnohonásobně převýší náklady již vynaložené. Vše, co v důsledku přístavby, přestavby, jiné stavební změny nebo dokončovacích prací tak ke stavbě přiroste, stává se její součástí a vlastnický náleží tomu, komu patřila stavba jako věc v okamžiku svého vzniku.“²⁵⁷ Tento právní názor je konzistentní a Nejvyšší soud České republiky k němu při své rozhodovací činnosti dospěl opakovaně.²⁵⁸

Nabýt majetek do společného jmění manželů lze i dalšími způsoby, byť tyto již nebudou v praxi tak frekventované: jedním z nich je např. **vydražení** v souladu se zákonem č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách. Rozhodným okamžikem je zde příklep, tedy úkon licitátora spočívající v klepnutí kladívkem, jímž dochází za stanovených podmínek k přechodu vlastnického či jiného práva k předmětu dražby.²⁵⁹

Do společného jmění manželů je možné nabýt majetek také na základě rozhodnutí veřejnoprávního orgánu, např. **soudním rozhodnutím** dle ustanovení § 135b ObčZ v případech, kdy někdo zpracuje cizí věc na věc novou, nebo v případech dle ustanovení § 135c ObčZ, kdy někdo zřídí stavbu na cizím pozemku, ač k tomu neměl žádné oprávnění od vlastníka pozemku.

V souvislosti se způsobem nabývání majetku do SJM je možné uvést následující praktickou otázku. Lze do SJM nabýt věc, která byla původně předmětem podílového spoluvlastnictví obou manželů tím, že bylo toto spoluvlastnické právo manželů zrušeno a vypořádáno? Tato otázka může být nasnadě, pokud bychom rozvinuli názor uvedený v některé literatuře, spočívající v tom, že v případě zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví je spoluvlastnictví nejprve zrušeno a pak je teprve dojde k tomu, že je věc přikázána v jiném rozsahu než v původním podílu, což fakticky znamená, že jde o nabytí

²⁵⁷ Např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 2534/2000, ze dne 05.02.2002 nebo rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1506/2008, ze dne 17. 7. 2008

²⁵⁸ Např. usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 220/2008, ze dne 02.06.2009: „stala-li se přístavba domu, který náleží jen jednomu z manželů, jeho součástí, nestala se předmětem jejich společného jmění. To, že přístavba byla provedena za trvání manželství ani vynaložení společných prostředků na tomto závěru nic nemění.“

²⁵⁹ Ustanovení § 2 písm. j) zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách

vlastnického práva.²⁶⁰ Odpověď na tuto otázku, se kterou se ztotožňuji, lze nalézt v publikaci Michala Králíka, soudce senátu 22 Cdo Nejvyššího soudu České republiky, podle které nelze považovat nabytí podílu při vypořádání podílového spoluvlastnictví za nabytí vlastnického práva, neboť „jde spíše o jakousi transformaci práva, změnu jeho kvality“. V této věci dále uvádí, že shora uvedený právní názor „v soudní praxi nepřevažuje a jeho akceptace by vedla k obtížně akceptovatelným závěrům. Znamenal by, že např. vypořádání podílového spoluvlastnictví spoluvlastníka – manžela (a dalšího spoluvlastníka stojícího mimo okruh manželství), kterému by věc byla přikázána do vlastnictví, by mělo za následek, že taková věc by tvořila součást společného jmění manželů, neboť by byla nabyta za trvání manželství. Ještě zřetelněji by obtížná udržitelnost takového názoru byla patrná v situaci, kdy by vedli spor o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví manželé coby oddělení podíloví spoluvlastníci, neboť i přikázání věci jednomu z nich by mělo mít za následek podřazení takové věci režimu společného jmění manželů. Nelze dost dobře akceptovat myšlenku, že by smyslem zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví bylo založení jiné formy spoluvlastnictví (formy bezpodílového společného jmění manželů).“²⁶¹

5.6.9 Výlučný majetek dle ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ

Jak již bylo uvedeno výše, ani v případě, že osoba získá majetek za trvání manželství, nemusí to nutně znamenat, že takto nabytý majetek bude předmětem jejího společného jmění manželů. Zákon v ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ definuje, že bez ohledu na to, zda byl majetek nabytý jedním z manželů nebo oběma manželi společně za dobu trvání manželství, není předmětem jejich společného jmění v případech, ve kterých byl získán některým z následujících způsobů:

- dědictvím
- darem,
- za majetek náležející do výlučného vlastnictví jednoho z manželů,

²⁶⁰ Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde, 2000, s. 53 In Králík, M., Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2011, s. 66

²⁶¹ Králík, M., Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2011, s. 66

- v rámci tzv. restitučních zákonů, pokud šlo o majetek jednoho z manželů, kterému k předmětné věci svědčilo vlastnické právo ještě před uzavřením manželství a nebo jemuž byla taková věc vydána jako právnímu nástupci,
- nebo se jedná o věc, která podle své povahy slouží toliko k uspokojení osobní potřebě jen jednoho z manželů,

Tento majetek je tedy výlučným majetkem toliko jednoho z manželů. Pouze jemu k takovému majetku svědčí vlastnické právo. S ohledem na ustanovení § 21 zákona o rodině, však i druhý z manželů, tedy ten, kterému vlastnické právo k výlučnému majetku nesvědčí, může tento majetek spravovat, pokud při tom nepřekročí hranici správy běžných záležitostí.²⁶² Posouzení této hranice je vždy individuální, závislé zejména na konkrétních okolnostech případu a celkových majetkových poměrech manželů. Nad tuto hranici však k výlučnému majetku manžela nemá druhý manžel žádná práva – nemůže takový majetek spravovat, užívat, disponovat s ním, leda by k tomu byl oprávněným manželem zmocněn.²⁶³ V případě, že manžel vybere peníze z bankovního účtu, na kterém jsou uloženy výlučné finanční prostředky druhého manžela, a k takovému výběru dojde bez souhlasu tohoto druhého manžela, bude důležité posoudit, zda takto vybrané finanční prostředky užije pro svou vlastní potřebu, nebo je použije na uspokojení rodinných potřeb (případně je vynaloží na společný majetek). V prvním případě by totiž bylo možné takto získaný majetkový prospěch označit za bezdůvodné obohacení získané z nepoctivých zdrojů²⁶⁴ a jako takové by je musel (neoprávněně vybírající) manžel vydat zpět druhému (oprávněnému) manželovi.²⁶⁵

²⁶² Ustanovení § 21 odst. 1 ZoR: „Manžel je oprávněn zastupovat druhého manžela v jeho běžných záležitostech, zejména přijímat za něho běžná plnění, pokud zvláštní první předpis nestanoví jinak.“

²⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 2437/2008, ze dne 17.10.2008

²⁶⁴ Tamtéž

²⁶⁵ Ustanovení § 451 odst. 1 ObčZ: „Kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatil, musí obohacení vydat“.

5.6.9.1 Majetek nabytý za trvání manželství děděním či darem

Vyloučení těchto věcí z předmětu společného jmění manželů nespočívá v materiálních důvodech, jako je tomu například u majetku nabytého za výlučný majetek jednoho z manželů (viz níže), ale v právním důvodu nabytí vlastnického práva.

Majetek lze nabýt i děděním, tedy v důsledku právního nástupnictví dědice po zůstaviteli dle ustanovení § 460 a násl. občanského zákoníku. Není obtížné pochopit, že pokud některý z manželů za trvání manželství získá nějakou věc jako dědictví, bude taková věc předmětem jeho výlučného majetku. Stejný závěr však platí i v situaci, že by dědili oba manželé společně. V takovém případě mohou nastat dvě možnosti – bude-li předmět dědictví dělitelný (a určený genericky), tak každý z takových manželů zdědí část, která bude předmětem jeho výlučného vlastnického práva. Odkáže-li tedy zůstavitel oběma manželům například finanční částku ve výši 1 milion korun, pak se každý z manželů stane vlastníkem částky ve výši půl milionu korun.²⁶⁶ V ostatních případech bude předmět dědictví vlastněn oběma manželi podílově. Pokud tedy zůstavitel odkáže manželům například rodinný dům, pak se každý z manželů stane vlastníkem ideálního spoluvlastnického podílu o velikosti jedné poloviny. Skutečnost, zda k dědění došlo ze zákona, ze závěti, nebo z obou těchto důvodů, nemá pro úvahy o rozsahu společného jmění manželů žádný význam.

Darování je další ze způsobu převodu vlastnického práva. Jedná se bezúplatný převod založený dvoustranným (vícestranným) právním úkonem na základě darovací smlouvy. Úprava darovací smlouvy je obsažena v části třetí, hlavě osmé občanského zákoníku. Stran společného jmění manželů v případě darování lze učinit obdobné závěry jako v případě dědění. Ani v případě darování oběma manželům nepřípadne dar do SJM. V této souvislosti si dovoluji odkázat také na kapitolu 5.6.8, kde byla otázka vztahu SJM a nabývání majetku darování rozvedena.

²⁶⁶ U příkladu je odhlédnuto od otázky nákladů dědického řízení, daňových aspektů atd.

5.6.9.2 Majetek nabytý za trvání manželství jedním z manželů za jeho výlučný majetek

Vyloučení tohoto majetku spočívá na logických materiálních důvodech – nebylo by spravedlivé, aby do společného jmění manželů spadl majetek, který je pouze transformací jiného majetku, který předmětem SJM původně nebyl. Typickým příkladem je koupě nemovitosti za trvání manželství, avšak za prostředky, která jeden z manželů získal darem.²⁶⁷ S ohledem na zákonnou preferovanost společného jmění manželů²⁶⁸ při nabývání majetku za trvání manželství, která je kromě závěrů judikatury patrná i z dikce ustanovení § 143 odst. 1 odst. a) ObčZ, však bude předmětem SJM i věc, která bude nabyta za výlučné prostředky jednoho z manželů a zároveň za prostředky ze SJM. I v případě, že by poměr prostředků použitých na získání věci byl výrazně ve prospěch prostředků výlučných, bude věc nabyta do společného jmění manželů.²⁶⁹ Postačí dokonce byť jen minimální, třeba i zanedbatelná, část prostředků vynaložených ze SJM, a takto nově nabývaný majetek se stane předmětem společného jmění manželů.²⁷⁰ Je otázka, zda a do jaké míry je takto striktní vymezení správné. Při důsledné aplikaci právě uvedeného výkladu lze dojít k příkladu, kdy si „jeden z manželů za peníze, které si našetřil již před sňatkem, koupí nemovitost. Pokud peníze vybral z účtu až po uzavření manželství, a tudíž k nim přirostla i sebemenší částka jako úrok, šlo by již podle tohoto právního názoru o nemovitost pořízenou i ze společných prostředků a náležela by proto do SJM.“²⁷¹ Proto existují i názory, že toto pojetí je již překonané a de lege ferenda by proto mělo dojít ke změně právní úpravy tak, aby byl více reflektován skutečný poměr vynaložených prostředků na získání věci. Aktuální pravidlo, že věc náleží do SJM vždy, když alespoň část prostředků užitá na její prořízení

²⁶⁷ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 3961/2011, ze dne 14.12.2011

²⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1144/2009-699, ze dne 16. 6. 2010: „*Zákon preferuje společné jmění manželů před jejich oddělenými majetky.*“

²⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 798/2004, ze dne 07.03.2005: „*Jsou-li na koupi určité věci vynaloženy vedle oddělených prostředků některého z manželů také prostředky náležející do BSM (SJM), pak pořízená věc patří do BSM účastníků bez ohledu na výši těchto společných prostředků.*“

²⁷⁰ Makarius, M., K aktuálním otázkám společného jmění manželů, Aplikované právo, ročník 2005, číslo 1, s. 34

²⁷¹ Příklad uvedený na serveru peníze.cz - Jaký majetek tvoří společné jmění manželů, dostupné na <http://www.penize.cz/exekuce-a-exekutori/18843-jaky-majetek-tvori-spolecne-jmeni-manzelu>

pocházela ze SJM by se aplikovalo pouze v případech, kdy takový podíl dosáhl alespoň nějaké kvalifikované výše.²⁷²

Výše bylo zmíněno, že do SJM náleží i mzda jednoho (každého) manžela. Taková mzda se stává předmětem společného jmění manželů okamžikem vyplacení. Tato zásada však neplatí bezvýjimečně, neboť je důležité, zda mzdový nárok vznikl manželovi až po uzavření manželství, nebo ještě před tímto okamžikem. Proto i mzda, na kterou manželovi vznikl nárok ještě za svobodna, zůstává i po vyplacení jeho výlučným majetkem. Totéž platí i v případě pohledávek vzniklých v souvislosti s podnikatelskou činností. Pro podporu právě vyřčeného lze odkázat také na shodný právní názor Nejvyššího soudu České republiky.²⁷³

5.6.9.3 Věci sloužící osobní potřebě jen jednoho z manželů

Ani věci, které slouží výhradní osobní potřebě jednoho z manželů, nejsou součástí SJM. U těchto věcí není rozhodné, jakým způsobem a z jakých prostředků byly nabyty. I v případě, že byly nabyty za trvání manželství z prostředků společného jmění manželů, stávají se věcmi ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů. Takovými věcmi jsou typicky například šatstvo či obuv manžela nebo jiné předměty, které obvykle a přiměřeně slouží potřebě jednoho z manželů. Soudní praxe vykládá okruh těchto věcí spíše úžeji.²⁷⁴ Aby bylo možno takovou věc označit za věc, které slouží k osobní potřebě jen jednoho z manželů, musí být kumulativně splněny dvě podmínky, a sice věc musí sloužit osobní potřebě jednoho z manželů a nemůže naopak zároveň sloužit osobní potřebě druhého.

²⁷² Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Svazek I. 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 334

²⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 1076/2006, ze dne 17.06.2008: „Mzdová pohledávka manžela z doby před uzavřením manželství, stejně jako pohledávky manžela vzniklé před uzavřením manželství z jeho podnikatelské činnosti, jsou v době před uzavřením jeho výlučným majetkem a nepřestávají jím být ani po uzavření manželství. Dojde-li k vyplacení této mzdy, resp. splnění takové pohledávky z podnikatelské činnosti za trvání manželství, dochází k tomu, že za svoji výlučnou pohledávku - za svůj již před manželstvím nabytý výlučný majetek - manžel nabývá do výlučného vlastnictví peněžní prostředky, v rozsahu splněné pohledávky, případně je-li pohledávka poukázána na jeho účet u peněžního ústavu, je pohledávka vůči peněžnímu ústavu tvořena jeho výlučnými prostředky.“

²⁷⁴ Publikované soudní rozhodnutí R 70/1965 In Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv Občanský zákoník I, 2. vydání, Praha: C.H.Beck 2009, s. 964

Samotná povaha věci k takovému zařazení nestačí – nestačí tedy, aby jednomu z manželů pouze mohla sloužit – musí mu fakticky skutečně sloužit.²⁷⁵

Osobní potřebě jednoho z manželů mohou sloužit i věci poměrně značné materiální hodnoty. Například norkový kožich či diamantové náušnice jistě splní podmínky věci osobní potřeby, tedy výlučné užívání toliko jedním z manželů. Není pochyb ani o tom, že takové věci jsou i svou povahou určeny k tomu, aby byly užívány pouze jedním z manželů. I v tomto případě se tedy bude jednat o věci osobní potřeby, ale v případě vypořádávání SJM by mělo být vlastnictvím manželem nahrazeno to, co na takový hodnotný majetek bylo ze společného jmění manželů vynaloženo.²⁷⁶ Zajímavé bude posouzení v případě věcí, které byly za trvání manželství získány v souvislosti s provozováním koníčku jednoho z manželů (například vzácná filatelistická nebo numismatická sbírka). Takové předměty mohou mít nemalou hodnotu. Byť by taková kolekce byla získána v souvislosti s hobby třeba jednoho z manželů, asi by nemělo být takové hobby uznáno za osobní potřebu sběratele a předmětná sbírka tak vyčleněna ze SJM.²⁷⁷ Posouzení, zda se jedná o věc sloužící k osobní potřebě jednoho z manželů, je nutno učinit vždy s ohledem na konkrétní případ.

5.6.9.4 Věci vydané v rámci restitučních předpisů

V souvislosti se zásadními změnami politického (a s tím souvisejícího právního) systému zejména v období přelomu čtyřicátých a padesátých let minulého století²⁷⁸ došlo v minulosti k výraznému zásahu do majetkových práv značného okruhu fyzických i právnických osob. Následkem tohoto zásahu byly majetkové křivdy způsobené zejména

²⁷⁵ Publikované soudní rozhodnutí R 42/1972 In Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv Občanský zákoník I, 2. vydání, Praha: C.H.Beck 2009, s. 964

²⁷⁶ Makarius, M., K aktuálním otázkám společného jmění manželů, Aplikované právo, ročník 2005, číslo 1, s. 29

²⁷⁷ Bičovský, J.; Holub, M.; Pokorný, M. Společné jmění manželů. 2. vydání. Praha: Linde, a.s., 2009, s. 56

²⁷⁸ Novák, A., Právní úprava vyvlastnění mezi lety 1948 – 1989 a její odraz v restitučních předpisech, právní portál epravo.cz, r. 2003, dostupné na <http://www.epravo.cz/top/clanky/pravni-uprava-vyvlastneni-mezi-lety-1948-1989-a-jeji-odraz-v-restitucnich-predpisech-21970.html>

silovým odnětím vlastnického práva postiženým fyzickým a právnickým osobám k nemovitým, popřípadě movitým věcem podle vládního nařízení č. 15/1959 Sb., o opatřeních týkajících se některých věcí užívaných organizacemi socialistického sektoru, podle zákona č. 71/1959 Sb., o opatřeních týkajících se některého soukromého domovního majetku, a znárodněním zestátněním na základě výměrů některých odvětvových ministerstev, vydaných po roce 1955 a odvolávajících se na znárodnovací předpisy z roku 1948, popřípadě přechodem vlastnického práva na základě kupní smlouvy podle ustanovení § 4 odst. 1 a 2 vládního nařízení č. 15/1958 Sb.

Tento stav měl být napraven (restituován) zejména následujícími právními předpisy: zákonem č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, který byl schválen dne 2. října 1990, dále zákonem č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, schváleným dne 21. února 1991, a zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku (zákon o půdě), schváleným dne 21. května 1991. Tyto zákony mají povahu legis specialis ve vztahu k občanskému zákoníku, který je lex generalis. Pokud je tedy nějaká věc upravena restitučními zákony odlišně od úpravy uvedené v občanském zákoníku, bude aplikován restituční první předpis.

Logika vyčlenění takto vydaného majetku z okruhu majetku spadajícího do společného jmění manželů se tedy opírá o to, že takový majetek není nově získáván, nýbrž se jedná toliko na narovnání v minulosti pokřiveného stavu a ve své podstatě tedy takto vydaný majetek, byť k jeho vydání dojde až za trvání manželství, byl majetkem oprávněné osoby (nebo jeho právního předchůdce) již v minulosti (před okamžikem odnětí). Z toho také plyne právní názor uváděný v odborné literatuře, a sice že “věci vydané v rámci restitučních předpisů se mohou stát předmětem společného jmění manželů, avšak pouze za předpokladu, že v okamžiku jejich odnětí byly způsobilé být součástí takového společného jmění. To v podstatě znamená, že došlo-li k odnětí věci manželům za trvání manželství a tato věc náležela do jejich bezpodílového spoluvlastnictví (§ 143 občanského zákoníku ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb.), případně do jejich zákonného

majetkového společenství (§ 22 až § 29 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném), při restituci tohoto majetku se stane tento majetek součástí společného jmění manželů.²⁷⁹

5.6.9.5 Věci sloužící k výkonu povolání jednoho z manželů (do zákonné novely č. 91/1998 Sb.)

Až do novely provedené zákonem č. 91/1998 Sb. se vyloučení ze SJM týkalo také věcí, které sloužily k výkonu povolání. V této otázce platil názor Nejvyššího soudu České republiky, který byl publikován v Souboru rozhodnutí pod C 708 a který (podobně jako v případě věcí sloužících k osobní potřebě jednoho z manželů) stanovil, že „pro úvahu o vyloučení věci z bezpodílového spoluvlastnictví (společného jmění) manželů z důvodu, že podle své povahy slouží výkonu povolání jen jednoho z manželů (§ 143 ObčZ ve znění před novelou č. 91/1998 Sb.) není rozhodující, zda byla určena pro výkon povolání jen jednoho z manželů, ale to k čemu v souladu s vůlí obou účastníků skutečně sloužila a zda nesloužila i druhému z manželů.“²⁸⁰ K obdobným závěrům došel Nejvyšší soud České republiky také v rozsudku, který byl publikován v Soudních rozhledech č. 2, ročník 2001.²⁸¹ Po novele z roku 1998 se i tyto věci zařadily zpět do podmnožiny společného jmění manželů.

5.6.10 Společné jmění manželů - pasiva

Novelizací provedenou v roce 1998 se do předmětu společného jmění manželů začlenily i závazky, které v původní úpravě bezpodílového spoluvlastnictví manželů stály vně a vypořádávaly se až při jeho zániku. Zákonná úprava ustanovení § 143 odst. 1 písm. b)

²⁷⁹ Makarius, M., K aktuálním otázkám společného jmění manželů, Aplikované právo, ročník 2005, číslo 1, s. 30

²⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1439/2000, ze dne 30.08.2001

²⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2470/2000, ze dne 16.11.2000: „Předpokladem vyloučení věci z bezpodílového spoluvlastnictví (společného jmění) manželů z důvodu, že podle své povahy slouží výkonu povolání jen jednoho z manželů, je také to, že současně neslouží i druhému z manželů. Aby věc byla z tohoto důvodu vyloučena z bezpodílového spoluvlastnictví (společného jmění) manželů, musí splňovat podmínku, že jde o věc, která má a může sloužit výlučně výkonu povolání jen jednoho z manželů a která zároveň (po jejím pořízení k tomuto účelu) skutečně slouží výlučně jen jednomu z manželů.“

občanského zákoníku uvádí, že společné jmění manželů tvoří závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství. Odpovědnost za splnění těchto závazků je pak u obou manželů společná a nerozdílná.²⁸² Případný věřitel by se tedy mohl domáhat splnění svého závazku po kterémkoli z manželů.²⁸³ Ke stejným závěrům došla i odborná literatura.²⁸⁴

5.6.10.1 Výluky z pasiv SJM

Stejně jako v případě aktiv (majetku), i v případě pasiv však vymezení předmětu SJM jako všeho vzniklého za trvání manželství není bezvýjimečné, neboť **do množiny SJM dle výše uvedeného zákonného ustanovení § 143 odst. 1 písm. b) ObčZ nespádají závazky:**

- které se týkají majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů,
- jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

V případě, že rozsah závazku, který převzal jeden z nich bez souhlasu druhého, bude přesahovat míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, odpovídá manžel, který takový závazek převzal jednak svým výlučným majetkem a dále i majetkem, který je předmětem SJM. Věřitel se však nemůže uspokojovat z výlučného majetku druhého manžela. Pro posouzení, zda závazek převzatý jedním z manželů bez souhlasu druhého přesahuje míru přiměřenou jejich majetkovým poměrům, je třeba zhodnotit vždy každý případ individuálně, a to zejména s ohledem na konkrétní majetkovou situaci daných manželů.

²⁸² Ustanovení § 145 odst. 3 ObčZ

²⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 32 Odo 529/2003, ze dne 28.07.2004: „Jestliže je právním předpisem nebo rozhodnutím soudu stanoveno, nebo účastníky dohodnuto, anebo vyplývá-li to z povahy plnění, že více dlužníků má témuž věřiteli splnit dluh společně a nerozdílně, je věřitel oprávněn požadovat plnění na kterémkoliv z nich (§ 511 odst. 1 ObčZ). Věřitel přitom nemusí podat žalobu na plnění zároveň proti všem solidárně zavázaným dlužníkům, ale i jen proti jednomu (či několika) z nich, přičemž pohledávku proti ostatním může uplatnit i později samostatnou žalobou.“

²⁸⁴ Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha. C.H.Beck, 2006, s. 596 nebo Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů. Praha. ASPI Publishing, 2004, s. 113 a 114.

Zásada o tom, že za splnění závazků, které jsou předmětem SJM, odpovídají manželé rukou společnou a nerozdílnou, však nemusí platit vždy. „Představa, podle které splnění závazku náležejícího do společného jmění manželů, sjednaného jen jedním z manželů může věřitel v nalézacím řízení vymoci i (jen) po druhém z těchto manželů, vnáší značnou nejistotu do právních vztahů vzniklých na základě smluv, a to nejen na straně dlužníka, nýbrž i na straně věřitele, a zásadu, podle které z takto vzniklého závazku jsou co do smluveného ujednání oprávněny a povinny jeho smluvní strany, ve svém důsledku prolamuje a popírá.“²⁸⁵

Příliš rigidní setrvávání na zásadě dlužnické solidarity bez ohledu na specifika daného případu by totiž podle Nejvyššího soudu České republiky přehlíželo skutečnost, že závazky, které jeden z manželů bez souhlasu druhého nasmlouvá, nemusí spočívat v peněžitém plnění. Nemusí se přitom jednat pouze o situace, kdy by plnění bylo striktně navázáno na konkrétní osobu jednoho z manželů, ale i situace, kdy druhý manžel sice objektivně vzato závazek splnit sám bude moci, ale nebude k tomu například odborně či technicky vybaven. Taková situace může nastat, pokud se například manžel, který je podnikatelem, zaváže k provedení díla, přičemž druhý z manželů, po kterém věřitel splnění závazku náležejícího do SJM bude vymáhat, podnikatelem nebude. Nejvyšší soud ČR v této věci doslova uvádí, že „dovedeno ad absurdum by druhý manžel byl v režimu § 145 odst. 3 obč. zák. vázán povinnostmi plynoucími ze smlouvy, jejíž obsah nezná a stíhán sankcemi (smluvní pokuta, smluvený úrok z prodlení), o kterých nevěděl (jelikož se nepodílel na vzniku smlouvy). V nejisté pozici se u závazků ze smluv obsahujících vzájemná práva a povinnosti smluvních stran (tzv. synallagmatické smlouvy) může ocitnout i věřitel. Nehledě k praktickým obtížím, jež by pro obezřetné kontrahenty způsobovalo prověřování, zda uzavřením smlouvy s fyzickou osobou se neocitnou v nežádoucím a nechtěném smluvním vztahu i s jejím manželem, lze dopady názorů citovaných výše ilustrovat právě na příkladu smlouvy o úvěru.“²⁸⁶ Právě zmíněné rozhodnutí bylo přijato velkým senátem občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky. Protože tímto rozhodnutím došlo k odchýlení od do té doby konstantního

²⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 31 Odo 677/2005, ze dne 12.09.2007

²⁸⁶ Tamtéž

právního názoru obsaženého jak v publikované judikatuře, tak i právní teorii, nelze se divit tomu, že vyvolalo i nesouhlasné reakce. Některá komentářová literatura shledává toto judikaturní rozhodnutí jako přinejmenším překvapivé a zároveň budící nemalé pochybnosti pro rozpor s výslovným textem zákonného ustanovení § 143 odst. 1 písm. b) ObčZ, resp. ustanovení § 145 odst. 5 ObčZ.²⁸⁷ Kritický pohled na uvedené soudní rozhodnutí byl publikován i v odborných časopiseckých publikacích.²⁸⁸ V odborném právnickém periodiku vydávaném Českou advokátní komorou, Bulletin advokacie, byl kupříkladu publikován právní názor, dle kterého bylo by možné v uvedených závěrech Nejvyššího soudu České republiky konstatovat „rozpor s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, který stanoví: „Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.“ Situace, kdy by dle hmotněprávního ustanovení § 145 občanského zákoníku byl druhý z manželů povinen ke splnění určitého závazku, ale věřitel tohoto závazku by se nemohl jeho splnění vůči němu domáhat u soudu, by byla s výše uvedeným ustanovením Listiny v rozporu. Proti jeho aplikaci totiž hovoří znění stávající právní úpravy obsažené v ustanoveních § 143 odst. 1 písm. b) a § 145 občanského zákoníku. V případě, že soudce rozhodující v takové věci rozhodne v souladu s právním názorem Nejvyššího soudu, může se oprávněně obávat, že by svým rozhodnutím mohl porušit čl. 95 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v platném znění, jenž stanoví, že soudce je při rozhodování vázán zákonem.“²⁸⁹

Domnívám se však, že uvedený právní názor Mgr. Kordače, který spatřuje v závěrech Nejvyššího soudu ČR dokonce možnou protiústavnost, není zcela přiléhavý. Navíc tento názor nezpochybňuje ani logické závěry uvedené v odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky například stran toho, jak se při rigidním setrvávání na solidární odpovědnosti manželů vypořádat se situací, kdy plnění bude závislé na konkrétní osobě jednoho z manželů. Otázka věcné legitimace (ať již aktivní, nebo pasivní) je součástí

²⁸⁷ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv Občanský zákoník I, II, 2. vydání, C.H.Beck, Praha 2009, s. 981

²⁸⁸ Malenosvský, R., K žalobě na splnění závazku náležejícího do SJM, sjednaného jen s jedním z manželů, Právní rozhledy, ročník 2008, číslo 20

²⁸⁹ Kordač, Z., K odpovědnosti manžela za závazky v SJM přijaté druhým z manželů, Bulletin advokacie, ročník 2008, číslo 1-2, s. 56

samotného řízení a projeví se v konečném rozhodnutí. Relativizující úhel pohledu ve vztahu k ymíněnému názoru Mgr. Kordače byl konec konců publikován i v pozdějším vydání Bulletinu advokacie.²⁹⁰

5.6.10.2 Odpovědnost za závazky vzniklé způsobením škody či z bezdůvodného obohacení

Ustanovení § 145 odst. 3 občanského zákoníku nedělá rozdíl mezi závazky s ohledem na jejich právní důvod vzniku. Obsahuje tedy všechny závazky, které jsou předmětem společného jmění manželů, z čehož lze s přihlédnutím k ustanovení § 489 občanského zákoníku²⁹¹ dovodit, že nejde jenom o závazky vzniklé na základě právních úkonů učiněných manželi, ale také i o závazky ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení nebo z jiných skutečností uvedených v zákoně.²⁹²

5.6.11 Modifikace společného jmění manželů

Až do roku 1991 byla úprava manželského majetkového společenství natolik striktní, že provádět jakoukoli modifikaci (tehdy BSM) ze strany účastníků vůbec nedovolovala. Teprve novelou provedenou zákonem č. 509/1991 Sb. byla připuštěna možnost, aby manželé rozsah svého bezpodílového spoluvlastnictví zúžili nebo naopak rozšířili podle svých vlastních potřeb či se dohodli na jeho správě. Další vývojový posun poté přinesla zákonná novela č. 91/1998 Sb., která namísto původního bezpodílového spoluvlastnictví manželů zavedla nový institut společného jmění manželů. Touto novelou byly legislativně zpřesněny některé do té doby v praxi nejasné otázky, například stran obsahu příslušných smluv.²⁹³

²⁹⁰ Uhlířová, Z., Ad: K odpovědnosti manžela za závazky v SJM přijaté druhým z manželů, Bulletin advokacie, ročník 2008, číslo 6, s. 46

²⁹¹ Ustanovení § 489 občanského zákoníku: „Závazky vznikají z právních úkonů, zejména ze smluv, jakož i ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení nebo z jiných skutečností uvedených v zákoně.“

²⁹² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 31 Odo 677/2005, ze dne 12.09.2007

²⁹³ Dvořák, J., Spáčil, J., Společné jmění manželů v teorii a judikatuře, 3. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 165

Těžiště právní úpravy modifikace SJM leží v současné době na ustanovení § 143a a ustanovení § 147 (resp. § 148) občanského zákoníku. Úprava rozsahu společného jmění manželů je vystavěna na zásadě účastnické smluvní volnosti a dispozitivnosti, avšak při zachování striktních požadavků na formu příslušných právních úkonů (viz dále). Společné jmění manželů může být modifikováno nejenom soukromoprávním úkonem účastníků, ale také na základě soudního rozhodnutí.

Modifikační možnosti, kterými účastníci majetkového společenství manželů disponují, lze rozčlenit do těchto základních skupin:

- Modifikace *rozsahu a správy* společného jmění manželů:
 - i. Rozšíření předmětu společného jmění manželů
 - ii. Zúžení předmětu společného jmění manželů
 - iii. Modifikace správy předmětu společného jmění manželů
- Modifikace *okamžiku vzniku* společného jmění manželů

5.6.11.1 Modifikace rozsahu společného jmění manželů smlouvou

Ustanovení § 143a odst. 1 ObčZ definuje, že manželé mohou formou notářského zápisu rozšířit nebo zúžit stanovený rozsah jejich společného jmění. Takto je dle citovaného ustanovení možné změnit jak rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, tak i majetku a závazků, které již tvoří společné jmění manželů. Předmětem takové modifikace mohou být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky. Zákonodárce nestanoví, zda rozšířit obsah společného jmění manželů lze toliko o majetek či závazky nabyté (vzniklé) za trvání manželství, či zda se rozšíření může týkat také majetku a závazků vzniklých jednomu z manželů před uzavřením manželství. Z takové zákonné dikce lze tedy dovodit, že rozšířit předmět SJM lze o majetek či závazky, který byly jedním z manželů nabyty (vznikly) ještě před uzavřením manželství.²⁹⁴

²⁹⁴ Makarius, M., K aktuálním otázkám společného jmění manželů, Aplikované právo, ročník 2005, číslo 1, s. 43

Notářský řád ve svém ustanovení § 35c pracuje s legislativní zkratkou „**manželské smlouvy**“, kterými rozumí „smlouvy o rozšíření nebo zúžení stanoveného rozsahu společného jmění manželů a smlouvy o vyhrazení vzniku společného jmění manželů ke dni zániku manželství, uzavřené manželi nebo mužem a ženou, kteří chtějí uzavřít manželství.“ Takovýmto způsobem lze do masy SJM zařadit i majetek, které zákon pro právní důvod jeho nabytí z předmětu společného jmění vylučuje, např. věci darované či zděděné. Ohledně nemovitostí nastanou účinky manželské smlouvy modifikující rozsah SJM až okamžikem příslušného vkladu do katastru nemovitostí.

Manželé se mohou na zúžení či rozšíření předmětu jejich společného jmění dohodnout i opakovaně, majetek z jejich SJM jednou vyčleněný mohou do něj opět zahrnout nazpátek a obráceně.²⁹⁵ Autonomie vůle manželů stran modifikace rozsahu jejich společného jmění je tedy značná, avšak nikoli nelimitovaná. „Manželům (ani snoubencům) není smlouvou o zúžení jejich společného jmění volno smluvně „vyloučit“ vznik společného jmění manželů, ani vytvořit jiný režim, „smluvený v pravém slova smyslu“. Zúžení společného jmění manželů nemůže vést k jeho eliminaci, resp. vyloučení. Mezi manželi vždy musí existovat společné jmění manželů alespoň k věcem tvořícím obvyklé vybavení společné domácnosti, ať už manželé sami smluvně modifikují zákonný režim v podobě jeho zúžení (§ 143a odst. 1 a 3 občanského zákoníku), nebo ať o něm rozhoduje soud (§ 148 odst. 1 a 2 občanského zákoníku). Lze říci, že toto pravidlo představuje smysluplný limit autonomie vůle manželů, resp. jednoho z nich.“²⁹⁶

5.6.11.2 Modifikace správy společného jmění manželů smlouvou

Dle ustanovení § 145 ObčZ platí, že majetek tvořící SJM užívají a udržují oba manželé společně. Stejně tak k jeho obvyklé správě jsou nadáni oba manželé. Pokud by však při správě SJM byla hranice obvyklosti překročena, stanoví zákon obligatorní aprobaci druhé manžela, jinak je právní úkon učiněný jedním manželem bez souhlasu druhého stížen

²⁹⁵ Mastela, M., Dobešová, L., Bajura, J., Občanský zákoník v dotazech a odpovědích, Olomouc: Anag, 2011, s. 214

²⁹⁶ Králíčková, Z., Vypořádání společného jmění manželů a obecná výkladová pravidla a zásady právní, Bulletin advokacie, ročník 2006, číslo 10, s. 42

relativní²⁹⁷ neplatností. Manželství jakožto věc veřejného zájmu by nemělo být vystaveno nebezpečí takových právních úkonů, které by mohlo narušovat jeho povahu, resp. závazky mezi manželi.²⁹⁸

Stejně jako se manželé mohou dohodnout na zúžení či rozšíření jejich společného jmění, mohou se dohodnout i na tom, kdo a jak bude společné jmění spravovat. I zde se pro takovou dohodu stanoví požadavek formy v podobě notářského zápisu.

5.6.11.3 Modifikace společného jmění manželů rozhodnutím soudu

Rozsah společného jmění manželů může být modifikován i rozhodnutím soudu. Tento postup má oproti modifikaci SJM manželskou smlouvou svá specifika. Rozhodnutím soudu je například možné rozsah společného jmění pouze zužovat. Rozšířit SJM může svým rozhodnutím také, ale to pouze pokud jej předtím nejdříve zúžil. Takové zpětné rozšíření lze potom provést pouze do předchozího stavu. Zákon při úpravě zužování SJM soudním rozhodnutím rozeznává dva základní případy, kdy lze postupovat tak, že soud svým rozhodnutím společné jmění manželů zúží. Lze je rozdělit takto:

- fakultativní - § 148 odst. 1 ObčZ
- obligatorní - § 148 odst. 2 ObčZ

V obou případech soud jedná pouze na návrh, a to kteréhokoli z manželů nebo obou manželů. Nikdo jiný aktivně legitimován není.

První případ nastane, pokud jsou proto závažné důvody, jejichž existenci musí soud zvažovat individuálně v každém konkrétním případě. Takovými závažnými důvody mohou být například dlouhotrvající alkoholismus nebo drogová závislost manžela, nebo třeba zásadní ekonomická nezodpovědnost jednoho z manželů, spočívající v tom, bude zatěžovat

²⁹⁷ Ustanovení § 40a ObčZ

²⁹⁸ Salač, J., Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 247

celistvost SJM zcela nesmyslným a neúčelným přebíráním různých závazků.²⁹⁹ Závažným důvodem může být také delší dobu trvající zrušení společné domácnosti (tzv. mrtvé manželství), nebo pokud by byl manžel zbaven způsobilosti k právním úkonům.³⁰⁰

Druhý případ je zřejmý, dle ustanovení § 148 odst. 2 ObčZ se jedná o situace, kdy jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti. Soudní judikatura dovodila, že právo na zúžení společného jmění podle § 148 odst. 2 ObčZ se nepromlčuje a takto podanou žalobu nelze zamítnout pro rozpor s dobrými mravy.³⁰¹

Co se týká rozsahu zúžení společného jmění manželů, Nejvyšší soud České republiky uvedl, že je možné, aby společné jmění manželů bylo soudním rozhodnutím zúženo méně, než jen na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.³⁰² Pro úplnost nutno dodat, že lze zaznamenat i zcela protichůdný názor, dle kterého soud není nadán oprávněním, aby rozsah SJM zužoval jinak, než úplně: „Soud nemůže společné jmění zužovat podle své úvahy. Zúžení může provést jediným způsobem, a to tím nejširším, tedy až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.“³⁰³ Domnívám se však, že tento právní názor je již překonán, o čemž svědčí i výše citovaná soudní judikatura.

²⁹⁹ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha 2009, s. 990

³⁰⁰ Fiala, M., Kindl, M., a kol., Občanský zákoník. Komentář, I. díl, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 517

³⁰¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 3515/2006, ze dne 05.02.2008

³⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 3242/2009, ze dne 22.08.2011: „Nelze vyloučit, aby soud na návrh zúžil společné jmění manželů rozhodnutím podle § 148 odst. 1 a 2 ObčZ méně než na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti; to lze dovodit ze slov zákona, který užívá obratu „zúžit... až na“, tak z uplatnění dispozitivní volnosti subjektů občanskoprávních vztahů a jejího procesního protějšku – zásady dispoziční, které umožňují manželům v mezích zákona volně měnit rozsah společného jmění, a to (vzhledem k vázanosti soudu návrhem) i v případě, že změna nastává až na základě konstitutivního rozhodnutí soudu, vydaného na návrh jednoho z nich. Není tedy ani z tohoto hlediska vyloučeno, aby SJM bylo zúženo tak, že do něj budou náležet věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti a několik dalších majetkových kusů.“

³⁰³ Makarius, M., K aktuálním otázkám společného jmění manželů, Aplikované právo, ročník 2005, číslo 1, s. 48

Pokud došlo k zúžení společného jmění manželů rozhodnutím soudu, nebrání nic manželům v tom, aby smlouvou dle ustanovení § 143a občanského zákoníku do předmětu SJM nějakou konkrétní věc opět začlenili.³⁰⁴ Není však možné, aby manželskou smlouvou rozšířili (předtím soudem zúžené SJM) do jeho původního rozsahu. Pokud naopak společné jmění manželů bylo zúženo na základě manželské smlouvy podle § 143a ObčZ, nemůže být znovu rozšířeno do svého předchozího rozsahu soudním rozhodnutím.³⁰⁵

5.6.11.4 Ochrana třetích osob

Protože modifikace společného jmění manželů má poměrně zásadní právní důsledky, a to nejenom na majetkové postavení samotných manželů, ale i na osoby třetí (věřitele manželů), je nutné, aby pro jeho aplikaci byla stanovena základní pravidla.

a) předepsaná forma notářského zápisu

Jedním z nich je striktní předpis formy modifikační dohody. Zákon stanoví, že všechny smlouvy, kterými manželé rozsah svého společného jmění modifikují, musí mít výhradně formu notářského zápisu.³⁰⁶ Takovým postupem by měla být posílena právní jistota, neboť náležitosti takového notářského zápisu podléhají přísné kontrole profesionála, tedy notáře, který takovou listinu sepisuje.

Notářské zápisy jsou ex lege považovány za veřejné listiny³⁰⁷ a při případném soudním sporu by se tedy uplatnila presumpce jejich správnosti dle ustanovení § 134 OSŘ.³⁰⁸

³⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 3242/2009, ze dne 22.08.2011: „Rozhodnutí soudu o zúžení společného jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti (§ 148 odst. 1 a 2 obč. zák.) nebrání tomu, aby se manželé později dohodli o tom, že do společného jmění případnou jednotlivé majetkové kusy z jejich (dosavadních) výlučných majetků.“

³⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 3942/2008, ze dne 29.04.2010

³⁰⁶ Ustanovení § 62 a násl. NotŘ

³⁰⁷ Ustanovení § 6 NotŘ: „Notářské zápisy a jejich stejnopisy, výpisy z notářských zápisů a listiny o ověření (dále jen "notářské listiny") jsou veřejnými listinami, jestliže splňují náležitosti stanovené pro ně tímto zákonem.“

Pokud by při uzavírání smlouvy modifikující společné jmění manželů nebyla dodržena zákonem předepsaná forma notářského zápisu, pak by taková manželská smlouva zamýšlené právní účinky vyvolat nemohla, neboť by byla dle výslovného kogentního ustanovení § 40 odst. 1 občanského zákoníku absolutně neplatná.³⁰⁹

b) ustanovení § 262a občanského soudního řádu

V zájmu ochrany práv třetích osob bylo do občanského soudního řádu zákonem č.30/2000 Sb., s účinností od 1. ledna 2001, implementováno ustanovení § 262a, dle kterého „výkon rozhodnutí na majetek patřící do společného jmění manželů lze nařídit také tehdy, jde-li o vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů. Za majetek patřící do společného jmění povinného a jeho manžela se pro účely nařízení výkonu rozhodnutí považuje také majetek, který netvoří součást společného jmění manželů jen proto, že byl smlouvou zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů nebo že byl smlouvou vyhrazen vznik společného jmění ke dni zániku manželství.“ Dle druhého odstavce téhož zákonného ustanovení potom platí, že „při výkonu rozhodnutí se nepřihlíží ke smlouvě, kterou byl zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů o majetek, který patřil do společného jmění v době vzniku vymáhané pohledávky. Totéž platí, byl-li zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů smlouvou rozšířen o majetek povinného, který nepatřil do společného jmění v době vzniku vymáhané pohledávky.“ Toto ustanovení chrání zájmy věřitele, který by mohl být tím, že manželé nějaký majetek (nebo závazek) ze svého společného jmění vyvedou, majetkově poškozen. „Manžel povinného se v případě nařízení exekuce na majetek v SJM stává vyhlášením usnesení soudu prvního stupně o nařízení exekuce účastníkem řízení, a to jak v případě, kdy tvrdí oprávněný, že majetek je v SJM, tak i v případě, kdy to tvrdí povinný nebo manžel povinného. Výkon se tedy dle tohoto ustanovení nařídí na veškerý majetek, který věřitel

³⁰⁸ Ustanovení § 134 OSŘ: „Listiny vydané soudy České republiky nebo jinými státními orgány v mezích jejich pravomoci, jakož i listiny, které jsou zvláštními předpisy prohlášeny za veřejné, potvrzují, že jde o nařízení nebo prohlášení orgánu, který listinu vydal, a není-li dokázán opak, i pravdivost toho, co je v nich osvědčeno nebo potvrzeno.“

³⁰⁹ Ustanovení § 40 odst. 1 ObčZ: „Nebyl-li právní úkon učiněn ve formě, kterou vyžaduje zákon nebo dohoda účastníků, je neplatný.“

označí jako majetek povinného nebo majetek náležející do SJM povinného a jeho manžela (případně co za tento majetek považuje).³¹⁰

Aplikovat ustanovení § 262a OSŘ a nařídit výkon rozhodnutí na majetek patřící do SJM je možné i v případech, kdy je vedeno vykonávací řízení pro závazek, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů i když společné jmění manželů již zcela zaniklo, ale v okamžiku nařízení výkonu rozhodnutí nebylo ještě vypořádáno (dohodou, soudním rozhodnutím, či fikcí).³¹¹

Soud zkoumá to, zda třetí osoba znala obsah smlouvy o zúžení rozsahu společného jmění manželů (§ 143a odst. 4 ObčZ), k okamžiku vzniku vymáhané pohledávky. Okolnost, že osoba třetí obsah manželské smlouvy znala či mohla znát v době zahájení vykonávacího řízení, je bez právního významu.³¹²

Pro úplnost lze ještě uvést, že existují dva nikoli úplně shodné právní názory na otázku, zda ustanovení § 262a OSŘ dopadá toliko na případy, kdy rozsah společného jmění manželů byl modifikován na základě manželské smlouvy (uzavřené ve formě notářského zápisu), nebo zda postihuje i na případy, kdy k modifikaci SJM dojde na základě rozhodnutí soudu dle ustanovení § 148 odst. 1 nebo odst. 2 ObčZ.

První právní názor vychází z doslovné dikce zákona: „§ 262a OSŘ cituje při určení, co se pro účely výkonu rozhodnutí rozumí SJM mezi úkony, ke kterým se nepřihlíží, pouze smlouvy manželů, kterými tito modifikují své společné jmění, nikoliv také rozhodnutí soudu dle § 148 odst. 1 nebo 2 ObčZ. Tím, že § 262a OSŘ tento typ zúžení pomíjí, má manžel povinného ulehčenu situaci v případě, že by došlo k nařízení exekuce na majetek, jenž je na základě rozhodnutí soudu podle ust. § 148 odst. 1 nebo 2 ObčZ v jeho výlučném

³¹⁰ Vlasáková, L., Křížová, V., Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost manželů za závazky, AD Notam, ročník 2004, č. 3, s. 63

³¹¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 20 Cdo 5143/2009, ze dne 26.10.2011
Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 20 Cdo 2925/2009, ze dne 24.08.2011
Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 20 Cdo 2610/2009, ze dne 30.03.2011

³¹² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 20 Cdo 279/2003, ze dne 25.02.2004

vlastnictví.³¹³ Názor, že by ustanovení § 262a OSŘ dopadalo i na majetek, který byl ze SJM vyčleněn soudním rozhodnutím, pravděpodobně nezastávají autoři komentáře občanského soudního řádu vydaného nakladatelstvím Wolters Kluwer (nebo zde takový názor alespoň není patrný), když možnost rozšíření masy postižitelného majetku o majetek vyčleněný ze společného jmění manželů soudním rozhodnutím nezmiňují a jsou zde uvedeny pouze manželské smlouvy.³¹⁴

Naproti tomu v komentáři k občanskému soudnímu řádu nakladatelství C.H.Beck byl publikován právní názor, že „vzhledem k tomu, že rozhodnutí soudu o zúžení SJM ve svých důsledcích nahrazuje smlouvu manželů, kterou by mohli uzavřít podle § 143a odst. 1 ObčZ, máme za to, že § 262a platí analogicky rovněž tehdy, byl-li zúžen zákonem stanovený rozsah SJM na základě pravomocného rozhodnutí soudu.“³¹⁵ Z tohoto názoru poté při své rozhodovací činnosti vyšel i dovolací senát Nejvyššího soudu České republiky 20 Cdo, který ve svých rozhodnutích sp.zn. 20 Cdo 432/2010 ze dne 17. února 2010, resp. sp.zn. 20 Cdo 370/2009 ze dne 30. listopadu 2010 uvedl, že „ustanovení § 262a odst. 1 OSŘ lze analogicky aplikovat i v případech, kdy společné jmění manželů bylo zúženo rozhodnutím soudu.“ Obě tato rozhodnutí byla zveřejněna a je tedy zřejmé, že touto cestou se vysoce pravděpodobně bude ubírat rozhodovací praxe obecných soudů nižších stupňů i nadále, neboť obecně platí, že byť „právní názory, které Nejvyšší soud České republiky zaujal v jiných právních věcech, nejsou ex lege právně závazné (aplikovatelné) na případy s obdobným skutkovým či právním základem, z nějž vzešel ten který judikát dovolacího soudu, nelze však současně ztrácet ze zřetele, že došlo-li v soudní rozhodovací praxi při řešení určité materie k judikatornímu ustálení právního názoru, je z povahy věci nezbytné, aby soudy nižších stupňů tento judikatorní posun ve své rozhodovací praxi reflektovaly.“³¹⁶

³¹³ Vlasáková, L., Křížová, V., Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost manželů za závazky, AD Notam, ročník 2004, č. 3, s. 64

³¹⁴ David, L., Ištváněk, F., Javůrková, N., Kasíková, M., Lavický, P., a kol. Občanský soudní řád, Komentář, I. díl, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 1433

³¹⁵ Drápal, L., Bureš, J. a kol., Občanský soudní řád I, II, Komentář, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 2194

³¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 30 Cdo 2811/2007, ze dne 03.12.2009, srov. také např. nález Ústavního soudu České republiky sp.zn. III. ÚS 470/97, ze dne 25.11.1999, Sb.n.u. sv. 16, str. 203: „*Bez důvodné opomenutí rozhodnutí Nejvyššího soudu může mít rysy jurisdikční libovůle.*“

I já se domnívám, že přiléhavější je následně uvedený právní názor. Je v něm totiž zachována zásada zkoumání okamžiku vzniku vymáhané pohledávky, a sice, že žaloba na vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí by neměla být úspěšná, pokud vymáhaná pohledávka vznikla za trvání manželství jednomu z manželů před okamžikem, kdy byl zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů³¹⁷ a za takové situace se tedy dle mého názoru jeví jako správnější, pokud je při případném výkonu rozhodnutí akcentována ochrana majetkových práv třetí osoby – věřitele, která nemohla ovlivnit úpravu rozsahu cizího SJM, a to v době, kdy její pohledávka již vznikla, před možným účelovým vyváděním majetku (nebo závazků) ze SJM, které (u manželských smluv zcela, u rozhodnutí dle § 148 ObčZ částečně) mohou manželé svým jednáním způsobit.

I přes vědomí právě uvedeného se však domnívám, že odůvodnění, které Nejvyšší soud České republiky ve svých rozhodnutích sp.zn. 20 Cdo 432/2010 a sp.zn. 20 Cdo 370/2009 použil, není příliš přesvědčivé. Největší nedostatek spatřuji v tom, že Nejvyšší soud se s poměrně závažnou otázkou, zda ustanovení § 262a OSŘ dopadá i na situaci, kdy SJM bylo modifikováno na základě soudního rozhodnutí, vypořádal v podstatě pouhým odkazem na jedno souvětí z komentáře, aniž by přidal jakýkoli své odůvodnění vysvětlující, proč tomu má být právě tak. Ačkoli souhlasím s názorem, že rozhodnutí soudu o zúžení SJM ve svých důsledcích může nahrazovat smlouvu manželů, kterou by mohli uzavřít podle § 143a odst. 1 ObčZ, nedomnívám se, že oba tyto instituty jsou si bez dalšího zcela rovný. Konec konců pokud by tomu tak bylo, nebyla by ani potřeba jejich vzájemné koexistence v občanském zákoníku. Každý z těchto institutů je veden jinými motivy. Navíc z dikce zákonného ustanovení § 148 odst. 1 ObčZ „*soud může ze závažných důvodů*“ je patrné, že na rozdíl od manželských smluv, není užití tohoto institutu věc automatická, která by se odvíjela pouze od vůle účastníků. Posouzení toho, co jsou ony závažné důvody, je třeba učinit v každém jednotlivém případě a náleží soudu. Právní teorie uvádí jako příklad „*takové chování některého z manželů, které bezdůvodným a neúčelným přebíráním závazků zatěžuje integritu společného jmění manželů.*“³¹⁸ V případě ustanovení § 148 odst.

³¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 20 Cdo 1389/2003, ze dne 28.7.2004

³¹⁸ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha 2009, s. 990

2 ObčZ je pak stanoveno, že na návrh některého z manželů soud zúží společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti, nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti. Z právě uvedeného je tedy patrné, že zákonodárce přijetím těchto ustanovení pamatoval primárně na ochranu majetkových zájmů manžela, který by mohl být poškozen situací, kterou nemůže žádným způsobem sám ovlivnit. Naopak v případě manželské smlouvy je její uzavření dvoustranným právním úkonem a je tedy v plné dispozici obou účastníků, v jaké situaci a z jakých důvodů (případně sledující jaký cíl) ji uzavřou.

Navíc lze poukázat ještě na další významnou skutečnost. Ustanovení § 143a a 148 ObčZ je účinné již od 1.8.1998, naproti tomu ustanovení § 262a OSŘ je účinné až od 1.1.2001. V době, kdy zákonodárce přijímal úpravu zajišťující v OSŘ větší ochranu věřitele spočívající v ustanovení § 262a, si tedy byl vědom, že k modifikaci SJM může dojít nejenom na základě manželské smlouvy, ale také soudním rozhodnutím. Pokud tedy ustanovení § 262 a OSŘ výslovně uvádí pouze manželské smlouvy, je otázkou, zda to byl záměr, nebo se mohlo jednat o pouhé „opomenutí“ při legislativním procesu. Navíc samo ustanovení § 262a OSŘ se v poznámce pod čarou dovolává výslovně právě a toliko § 143a ObčZ.

Z těchto důvodů se tedy i přes shora uvedený souhlasný názor na podstatu řešeného problému domnívám, že je ke škodě věci, že se Nejvyšší soud České republiky při odůvodnění svých rozhodnutí sp.zn. 20 Cdo 432/2010, resp. sp.zn. 20 Cdo 370/2009 s výše uvedenými otázkami žádným způsobem nevypořádal. V situaci, kdy judikaturní rozhodnutí vyšších soudů nejsou formálně závazná pro soudy nižší, by mělo platit dvojnásob, že taková rozhodnutí by měla být přesvědčivá především silou svého argumentačního obsahu, který (pokud možno) nezanechá žádný prostor pro další otázky či nejasnosti.

c) notifikační povinnost dle § 143a odst. 4 občanského zákoníku

I přesto, že smlouvy modifikující společné jmění manželů musí mít ze zákona formu notářského zápisu, a mají tedy ex lege povahu veřejné listiny, neexistuje žádný

veřejný rejstřík, ze kterého by se třetí osoby mohly dozvědět o jejich existenci, či se dokonce seznámit s jejich obsahem. Centrální evidence manželských smluv, která byla do notářského řádu implementována zákonem č. 7/2009 Sb. a kterou provozuje a spravuje Notářská komora České republiky, totiž není veřejná a slouží k dědickým řízením.³¹⁹ Zákodárce proto stanovil, že chtějí-li se manželé na existenci manželské smlouvy odvolat vůči třetí osobě, mohou toho účinně dosáhnout jedině za předpokladu, že obsah takové modifikační dohody byl této třetí osobě znám. V případě sporu pak důkazní břemeno o tom, že třetí osobě byl obsah takové smlouvy znám, stíhá manžele.

Splnění této podmínky lze zajistit například tak, manželé při právním úkonu, na jehož základě vznikne závazek, věřiteli smlouvu předloží a seznámí ho s jejím obsahem. Aby poté mohli ustát případné důkazní břemeno, bylo by vhodné, aby tuto skutečnost zakomponovali i do textu smlouvy, ze které závazek vznikl. Takový postup je samozřejmě z logiky věci možný pouze za předpokladu, že uzavření modifikující smlouvy předchází vzniku závazku.³²⁰

Pokud je kontrahentem manžel – podnikatel, který je zapsán v obchodním rejstříku, lze pro seznámení věřitele s textem manželské smlouvy lze využít i principu publicity obchodní rejstříku, když podle výslovného ustanovení § 29 odst. 2 obchodního zákoníku platí, že skutečnosti zapsané do obchodního rejstříku jsou účinné vůči každému ode dne jejich zveřejnění. Dle ustanovení § 27 odst. 3 ObchZ je součástí obchodního rejstříku také sbírka listin, do které se mimo jiné zakládá i stejnopis notářského zápisu o smlouvě o změně rozsahu společného jmění nebo výhradě jeho vzniku podle zvláštního právního předpisu, byla-li taková smlouva uzavřena.³²¹ Pokud tedy bude manželská smlouva ve sbírce listin

³¹⁹ Ustanovení § 35c odst. 1 NotŘ: „Centrální evidence manželských smluv je neveřejný seznam v elektronické podobě, který vede, provozuje a spravuje Komora. V Centrální evidenci manželských smluv jsou evidovány smlouvy o rozšíření nebo zúžení stanoveného rozsahu společného jmění manželů a smlouvy o vyhrazení vzniku společného jmění manželů ke dni zániku manželství, uzavřené manžely nebo mužem a ženou, kteří chtějí uzavřít manželství (dále jen „manželská smlouva“).“ Odst. 3: „Komora v řízení o dědictví na žádost sdělí elektronickým přenosem dat notáři, který byl jako soudní komisař pověřen provedením úkonů v řízení o dědictví, zda je či není evidována manželská smlouva uzavřená zůstavitelem nebo více takových smluv a u kterého notáře je uložena.“

³²⁰ Vlasáková, L., Křížová, V., Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost manželů za závazky, AD Notam, ročník 2004, č. 3, s. 62

³²¹ Ustanovení § 38i odst. 1 písm. l) ObchZ

založena, nemusí dotčený manžel prokazovat, že věřiteli byl její obsah znám, neboť je na věřiteli, aby si – dbaje zásady *vigilantibus iura scripta sunt* – existenci i obsah takové smlouvy z veřejně dostupného rejstříku sám zjistil.

Ačkoli i údaje obsažené ve sbírkce listin katastru nemovitostí jsou veřejně přístupné, (byť po novele zákonem č. 8/2009 Sb. již lze přístup do sbírky listin poskytnout pouze osobě, která prokáže svoji totožnost a uvede účel, pro který údaje požaduje), Nejvyšší soud ČR při své rozhodovací činnosti dovodil, že stejný závěr jako v případě obchodního rejstříku v případě sbírky listin katastru nemovitostí neplatí.³²²

5.6.12 Společné jmění manželů a podnikání

Ustanovení § 2 odst. 1 ObchZ definuje pojem podnikání jako soustavnou činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku. Kdo je podnikatelem, je stanoveno ve druhém odstavci téhož ustanovení.

Termín podnikání v souvislosti s institutem společného jmění manželů „je nutno chápat jako činnost, z níž výnosy náleží oběma manželům a která obvykle slouží i k získávání hodnot náležejících do bezpodílového spoluvlastnictví manželů (společného jmění manželů). Potom ovšem nelze opomenout ani výdaje a závazky podnikajícího manžela, které mu vznikly v souvislosti s jeho podnikáním.“³²³ Byť je podnikání činností, jejímž zákonným motivačním znakem je dosažení zisku, nelze se domnívat, že by takový zisk musel být nutně dosažen vždy a navíc hned od počátku podnikatelské činnosti. Naopak – při podnikání není neobvyklé, že k dosažení zisku dojde třeba až po nějaké době vykonávané podnikatelské činnosti, ale nelze vyloučit ani situace, kdy k dosažení zisku nedojde vůbec a podnikatel ukončí svou podnikatelskou činnost celkovou ztrátou, která

³²² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 20 Cdo 612/2005, ze dne 22.08.2006: „Skutečnost, že katastr nemovitostí je veřejně přístupný, každý do něj může nahlížet a pořizovat si z něho opisy a výpisy (§ 21 odst. 1 zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky /katastrální zákon/ ve znění pozdějších předpisů), ještě neznamená vědomost konkrétní osoby o obsahu listin v něm založených; ustanovení § 143a odst. 4 ObčZ a § 267 odst. 2 písm. a) OSŘ totiž vyžadují skutečnou vědomost o obsahu smlouvy, nikoli jen (právní a faktickou) možnost se s obsahem smlouvy seznámit při vynaložení obvyklé péče.“

³²³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 2281/2006, ze dne 03.10.2006

může mít pro jeho majetkové poměry i majetkové poměry jeho manžela fatální následky, neboť za závazky vzniklé z podnikání neručí pouze svým výlučným majetkem, ale i majetkem, který je předmětem SJM. Nepodnikající manžel tak nese riziko případného podnikatelského neúspěchu svého manžela, a to i přesto, že sám podnikatelská rozhodnutí, kterými by mohl výsledek podnikání ovlivnit, nečiní. Z těchto důvodů byla zákonodárcem v ustanoveních §§ 146 a 148 nastavena alespoň základní pravidla pro řešení otázek společného jmění manželů, pokud jeden z nich (nebo oba) podnikají. Na majetkové postavení manžela má obdobný vliv i situace, kdy sice nepodniká přím on, ale účastní se jako neomezeně ručící společník na podnikání obchodní společnosti (např. veřejné obchodní společnosti). Proto je i na tuto situaci zákonem pamatováno i v ustanovení § 148 odst. 2 ObčZ.

Pokud se podnikající manžel rozhodne používat k podnikání kromě svého výlučného majetku také majetek, který je předmětem SJM, může tak v rámci ochrany majetkových zájmů nepodnikajícího manžela učinit až poté, co od něj (od nepodnikajícího manžela) obdrží souhlas. Souhlas je třeba vydat při prvním použití majetku patřícího do SJM a byl-li vydán, platí i pro futuro. Nebude-li tento postup dodržen, jsou následné právní úkony týkající se dispozic s takovým majetku relativně neplatné ve smyslu § 145 odst. 2 a § 40a ObčZ. Souhlas však neznamená, že by byl souhlasící manžel propříště vyloučen z možnosti tento majetek užívat.³²⁴ Z rozsudku Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. února 1999, č. j. 2 Cdon 2072/97-86, jednoznačně plyne, že takový souhlas nemusí být písemný.³²⁵ Písemná forma souhlasu by si však měla být zachována v případě, že podnikající manžel je zapsán v obchodním rejstříku, neboť v takovém případě dle ustanovení § 38i odst. 1 písm. l) obchodního zákoníku se doklad o souhlasu druhého manžela s použitím majetku ve společném jmění manželů k podnikání zakládá do sbírky listin obchodního rejstříku.

Na vyslovení souhlasu nemá podnikající manžel právní nárok. Pokud by druhý manžel odmítal souhlas vydat, mohl by podnikající manžel situaci vyřešit tak, že by se

³²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 1731/2003, ze dne 16.03.2004

³²⁵ In usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 3039/2009, ze dne 09.02.2010

s odkazem na ustanovení § 148 ObčZ obrátil na soud s návrhem na zúžení společného jmění manželů a po jeho provedení by pak mohl v podnikání užívat alespoň svůj výlučný majetek, jehož masa se po zúžení SJM zřejmě alespoň nějakým způsobem rozšíří.³²⁶

V souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR publikoval soud pod č. C 3382 právní názor, podle kterého příjmy plynoucí z podnikání jsou zdrojem společného jmění manželů, z něhož je pak pořizován společný majetek manželů. Jsou-li pak tyto výnosy vkládány zpět do podnikání (např. na nákup materiálu, mzdy zaměstnanců, placení daní apod.), jde o použití prostředků SJM na oddělený majetek jednoho z manželů, který by měl k požadavku druhého z manželů do SJM nahradit. Soud nahradit souhlas manžela svým rozhodnutím zřejmě nemůže.³²⁷

Pokud jde o příjmy z podnikání za situace, kdy s podnikatelskou činností pomáhá podnikajícímu manželovi i manžel nepodnikatel poté, co soud svým rozhodnutím vydaným v souladu s ustanovením § 148 odst. 2 ObčZ společné jmění zúžil, pak se příjmy, které z podnikání plynou, rozdělí mezi oba manžele rovným dílem, ledaže by se manželé písemnou smlouvou dohodli na stanovení jiného poměru. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, označuje pomáhajícího manžela za tzv. spolupracující osobu a stanoví, že pro účely daňového řízení se „příjmy dosažené při podnikání nebo jiné samostatné výdělečné činnosti [§ 7 odst. 1 písm. a) až c) a odst. 2] provozované za spolupráce druhého z manželů a výdaje vynaložené na jejich dosažení, zajištění a udržení se rozdělují tak, aby podíl připadající na spolupracujícího manžela (manželku) nečinil více než 50 %.“³²⁸ Toto pravidlo se užije bez ohledu na to, jakým způsobem si rozdělení příjmů z podnikání manželé ve skutečnosti písemnou smlouvou dle § 148 odst. 2 ObčZ stanoví. Zákon o daních z příjmů pak stanoví také pevnou hranici výše částky, jaká jakožto příjem spolupracujícího manžela může být v daňovém řízení uplatněna. I spolupracující manžel může požádat o stanovení daně paušální částkou.³²⁹

³²⁶ Dvořák, J., Spáčil, J., Společné jmění manželů v teorii a judikatuře, 3. vydání, Wolters Kluwer ČR: 2011, s. 147

³²⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2296/2004, ze dne 18.04.2005

³²⁸ Ustanovení § 13 odst. 1 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

³²⁹ Ustanovení § 7a odst. 2 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

Při podnikání podle živnostenského zákona³³⁰ je možné, aby za sebe podnikatel ustanovil odpovědného zástupce. V případě, kdy je po podnikateli vyžadována konkrétní odborná nebo jiná způsobilost, kterou on sám nemá, lze takový požadavek odbornosti splnit prostřednictvím odpovědného zástupce. Živnostenský zákon původně zvýhodňoval postavení manžela jakožto odpovědného zástupce, neboť stanovil, že na rozdíl od odpovědných zástupců „nemanželů“ není nezbytné, aby byl k podnikateli (svému manželovi) v pracovněprávním vztahu. Toto zvýhodnění však bylo z původního ustanovení § 11 Živnostenského zákona odstraněno novelou č. 167/2004 Sb. ze dne 25. března 2004 a s účinností od 30. dubna 2004 tak platí, že odpovědný zástupce musí být k podnikateli ve smluvním vztahu bez ohledu na to, zda je manželem.

5.6.13 Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání

5.6.13.1 Zánik společného jmění manželů

Zánik a vypořádání společného jmění manželů jsou po obsahové stránce dva odlišné termíny, byť obvykle následují těsně po sobě. Důvodů zániku společného jmění manželů může být více. Až na výjimky však platí, že zánik SJM nastává za současného zániku manželství, resp. se zánikem manželství je spojen i zánik společného jmění manželů. Je tomu tak proto, že „esenciální náležitostí“ společného jmění manželů je existence manželství, jinými slovy tedy SJM nemůže existovat bez současné existence manželství. Naopak však tato zásada neplatí - manželství může existovat, aniž by mezi manželi současně existovalo jejich společné jmění.

Právním důvodem zániku manželství je smrt jednoho z manželů (nebo jeho soudní prohlášení za mrtvého), dále rozvod manželství anebo prohlášení manželství za neplatné. V případě, že důvodem zániku manželství (a tedy i SJM) není smrt jednoho z manželů, ale rozsudek soudu dle § 198 OSŘ, kterým se manžel prohlašuje za mrtvého, pak v případě, že manžel ve skutečnosti nezemřel a toto prohlášení tak bude v budoucnu dle § 199 odst. 1

³³⁰ Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání

OSŘ soudem zrušeno, pak platí, že obnoví-li se manželství z důvodu, že pozůstalý manžel v mezidobí žádné jiné manželství neuzavřel, obnoví se také společné jmění.

Manželství a s ním i SJM zaniká také právní moci rozvodového rozsudku. Stejně účinky má o rozhodnutí, kterým se manželství prohlašuje za neplatné.

Zánik SJM za trvání manželství může vyplynout také přímo ze zákona, a to v souvislosti s uložením trestu propadnutí majetku v trestním řízení³³¹, nebo prohlášením konkursu na majetek manžela (dlužníka) v rámci řízení insolvenčního.³³² Pokud manželé v minulosti smlouvou uzavřenou v souladu s ustanovením § 143a odst. 2 ObčZ vyhradili vznik SJM až k okamžiku zániku manželství, pak prohlášení konkursu na majetek jednoho z nich vyvolá obdobné účinky jako zánik manželství, byť k faktickému zániku nedojde. Pro úplnost lze dodat, že v těchto naposledy zmíněných případech nedochází k zániku společného jmění manželů rozhodnutím soudu, nýbrž (v jeho důsledku) ex lege.³³³ Výrok soudu, kterým ukládá obžalovanému trest propadnutí majetku, totiž nesměřuje k tomu, aby jeho společné jmění manželů zaniklo, ale k tomu, aby byl jakožto pachatel trestného činu potrestán. Trestní řízení je vedeno zcela jinými zásadami než řízení občanskoprávní a zánik SJM není možné subsumovat pod žádný z účelů trestu.³³⁴ Zánik společného jmění manželů je tak pouze důsledkem takového trestu, nikoli jeho součástí.

5.6.13.2 Vypořádání společného jmění manželů

Po zániku společného jmění manželů by mělo následovat jeho vypořádání. Ideální je, pokud se tak děje v co nejkratším časovém úseku, neboť zákon neobsahuje žádnou

³³¹ Ustanovení § 66 odst. 4 TrZ: „*Výrokem o propadnutí majetku zaniká společné jmění manželů.*“

³³² Ustanovení § 268 odst. 1 InsZ: „*Prohlášením konkursu zaniká společné jmění dlužníka a jeho manžela; byl-li vznik společného jmění dlužníka a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkursu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství.*“

³³³ Jelínek, J., a kol., Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, 1. vydání podle nové právní úpravy účinné od 1.1.2010, Praha: Leges Praha, 2009, s. 382

³³⁴ Jelínek, J., a kol., Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, 1. vydání podle nové právní úpravy účinné od 1.1.2010, Praha: Leges Praha, 2009, s. 352, nebo Kratochvíl, V., a kol., Kurs trestního práva, Trestní právo hmotné, obecná část, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 470-472

podrobnou a speciální úpravu správy a nakládání s majetkem, který náležel do SJM, avšak po jeho zániku nebyl dosud vypořádán. Proto bude třeba v souladu s ustanovením § 853 občanského zákoníku na majetkové vztahy, které ve vztahu k mase bývalého SJM v mezidobí nastanou, přiměřeně aplikovat ustanovení o společném jmění manželů.³³⁵

Vypořádání společného jmění manželů znamená, že se majetek i závazky, které původně náležely do předmětu SJM, rozdělí některým ze zákonných způsobů mezi oba manžele.³³⁶ Neznamena to však, že by nadále muselo každému z manželů svědčit výhradní vlastnické k věcem, které na něj připadly, jakožto k celku každé z těchto věcí, neboť výsledkem vypořádání SJM může být i to, že některé věci budou nadále v podílovém spoluvlastnictví obou účastníků.

Původní první úprava bezpodílového spoluvlastnictví manželů byla při vypořádávání vedena odlišnou zásadou upravující rozsah vypořádání a úlohu soudu při jeho realizaci, neboť bylo zapotřebí vypořádat celý obsah bezpodílového spoluvlastnictví a v případě, že manželé neuvedli celý rozsah BSM, pátral po něm soud z úřední povinnosti a kdykoli v průběhu řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví bylo možné navrhnout nové položky k vypořádání. Je logické, že v důsledku takového pojetí docházelo k neúměrnému prodlužování sporů, a proto bylo toto pojetí dlouhodobě neudržitelné.³³⁷

Nyní již tedy platí, že v řízení o vypořádání SJM soud vypořádá pouze a jedině ten majetek, který účastníci řízení navrhnou (a to do tří let od jeho zániku),³³⁸ soud již nerozšiřuje svou činnost na pátrání po dalším majetku, který byl předmětem společného jmění manželů a který manželé při řízení z nějakého důvodu neoznačili. K tomuto závěru dospěl Nejvyšší soud České republiky při své rozhodovací činnosti opakovaně a setrvává na

³³⁵ Makarius, M., Zánik SJM a jeho vypořádání, Aplikované právo, ročník 2005, číslo 2, s. 67

³³⁶ Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Svazek I. 3. aktualizované a doplněné vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 344

³³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1192/2007, ze dne 26.11.2009

³³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1112/2006, ze dne 23.05.2007

něm i aktuálně, viz např. rozhodnutí ze dne 27. dubna 2010.³³⁹ O významu a aplikovatelnosti tohoto právního názoru na další obdobné případy první praxe již nemůže být pochyb, když Nejvyšší soud České republiky jej sám označil za názor odpovídající „ustálené judikatuře“.³⁴⁰

Jelikož úprava vlastnického práva společného jmění manželů vychází ze zásady, že každý z manželů je vlastníkem celku věci, která je předmětem SJM, nedochází při vypořádání SJM k přechodu ani převodu vlastnického práva. Tato skutečnost má podstatný význam pro další právní instituty, např. má-li někdo k věci, která je předmětem společného jmění manželů předkupní právo, není vypořádáním SJM ohledně této věci toto předkupní právo porušeno, byť se fakticky okruh vlastníků této věci změnil (přesněji zúžil).

5.6.13.3 Způsoby vypořádání společného jmění manželů

Právní úprava rozlišuje tři způsoby vypořádání SJM:

- dohodou
- soudním rozhodnutím
- na základě zákonné fikce

Tyto tři způsoby vypořádání společného jmění manželů se v praxi mohu vzájemně prolínat. Záleží zejména na manželech, který konkrétní způsob vypořádání jejich společného jmění budou preferovat, či dokonce zda bude použita kombinace několika způsobů vypořádání.³⁴¹

³³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2881/2008, ze dne 27.04.2010: „*V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví (i společného jmění manželů) může soud vypořádat jen ten majetek či hodnoty tvořící společné jmění manželů, které účastníci řízení navrhli k vypořádání soudním rozhodnutím do tří let od jeho zániku.*“

³⁴⁰ Tamtéž

³⁴¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1112/2006, ze dne 23.05.2007: „*S prohloubením dispozitivního charakteru norem upravujících společné jmění (stejně jako bezpodílové spoluvlastnictví, a to již po novele občanského zákoníku č. 131/1982 Sb.), se prosadil názor, že manželé nemusí pro vypořádání společného majetku zvolit jediný způsob, ale mohou různé způsoby kumulovat; ohledně části majetku uzavřou dohodu, část učiní předmětem řízení o vypořádání a zbytek bude vypořádán na základě zákonné domněnky. Nelze jim proto vnucovat určitý způsob vypořádání.*“

5.6.13.4 Vypořádání společného jmění manželů dohodou

Tento způsob vypořádání společného jmění manželů nastupuje jako první, resp. ostatní způsoby vypořádání SJM nastupují teprve v případech, že k dohodě nedošlo, nebo sice došlo, ale dohoda neobsáhla veškerý předmět společného jmění manželů.

K vypořádání SJM dohodou může dojít toliko v případech, kdy důvody zániku SJM nejsou nezávislé na vůli účastníků. Není možné uzavřít dohodu o vypořádání SJM, dojde-li k zániku společného jmění manželů v důsledku smrti manžela či jeho prohlášení za mrtvého. V těchto případech se předmět SJM vypořádá v průběhu dědického řízení. Dohoda mezi manželi není možná ani v případech, kdy SJM zanikne za trvání manželství ze zákona. V případě zániku společného jmění manželů v důsledku prohlášení konkursu dle ustanovení § 268 odst. 1 insolvenčního zákona totiž při vypořádání SJM na místo manžela – dlužníka vstupuje insolvenční správce.³⁴² V takovém případě je možné, aby dohoda o vypořádání SJM byla uzavřena mezi druhým manželem a insolvenčním správcem.³⁴³ V případě uložení trestu propadnutí majetku v trestním řízení dle ustanovení § 66 trestního zákoníku pak do právních vztahů manžela, kterému mu byl jako odsouzeného tento trest uložen, zase nastupuje stát, zde jednající Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových.³⁴⁴

Od účinnosti zákonné novely č. 91/1998 Sb., má dohoda o vypořádání SJM zákonem předepsanou písemnou formu, jejíž nedodržení je stíháno sankcí absolutní neplatnosti. Dohoda nemusí nutně pokrývat celý rozsah společného jmění. V praxi se často stává, že manželé některou část jejich SJM do dohody zapomenou (nebo nechtějí) zahrnout a vypořádání takto opomenuté části původního SJM pak dochází až na základě zákonné

³⁴² Bliže k termínu insolvenční správce viz zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích

³⁴³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 29 Cdo 270/2009, ze dne 28.07.2011: „Byla-li uzavřena v průběhu konkursu na majetek jednoho z manželů dohoda o vypořádání společného jmění manželů mezi správcem konkursní podstaty a druhým manželem, tato dohoda není neplatná jen proto, že zvolený způsob vypořádání závazků patřících do společného jmění manželů nezavazuje věřitele ve smyslu § 150 odst. 2 obč. zák.“

³⁴⁴ Viz zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích

fikce stanovené v § 150 odst. 4 občanského zákoníku. Vyloučené není ani to, aby byl zbytek společného jmění vypořádán soudním rozhodnutím.

Pokud je předmětem dohody také nemovitost evidovaná v katastru nemovitostí, jsou její právní účinky podmíněny intabulací. Pokud však dohoda manželů o vypořádání jejich společného jmění zahrnuje nejenom nemovitosti, ale také další majetek, například věci movité, je možné, aby se strany dohodly na tom, že účinnost té části dohody, která se netýká nemovitostí, nastane ještě před vkladem do katastru nemovitostí.³⁴⁵

Otázku, zda je možné dohodu o vypořádání společného jmění manželů uzavřít i ve prospěch třetí osoby (například dítěte manželů) považuje některá literatura za spornou. Pokud ovšem manželé převedou věc na třetí osobu ještě před vypořádáním jejich SJM a tento právní úkon bude mít všechny nezbytné náležitosti (včetně projevu vůle nabyvatele), neměla by na jeho platnost mít vliv skutečnost, že taková dohoda je obsažena přímo v listině o vypořádání SJM.³⁴⁶

Dohodou se vypořádávají nejenom aktiva, ale také pasiva obsažená ve společném jmění. Zásadním korektivem a hranicí volné dispozice stran je požadavek na ochranu věřitelů. Zákon v § 150 odst. 2 ObčZ výslovně stanoví, že dohodou nesmí být práva věřitelů dotčena. Pokud by přesto byla taková (práv věřitelů dotýkající se) dohoda uzavřena, pak vůči nim bude bez dalšího neúčinná. Soudní judikatura v této věci dovodila, že ze strany dotčeného věřitele nebude ani třeba, aby se v řízení před soudem domáhal vyslovení právní neúčinnosti podle ustanovení § 42a ObčZ. Neúčinnost totiž nastává ex lege a jako takovou ji může věřitel v případném sporu přímo uplatnit, aniž by potřeboval předchozí soudní rozhodnutí. Pokud by se manžel, který majetek vypořádací dohodou předtím získal do svého vlastnictví, v případném vykonávacím řízení vedeném věřitelem vůči povinnému manželovi domáhal excindační žalobou vyloučení věci z výkonu rozhodnutí, soud by

³⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 22 Cdo 2201/2005, ze dne 28.06.2007

³⁴⁶ Dvořák, J., Spáčil, J., Společné jmění manželů v teorii a judikatuře, 3. vydání, Wolters Kluwer ČR: 2011, s. 210

takovou vylučovací žalobu zamítl, vyšlo-li by za řízení najevo, že vlastnické právo k věci získal na základě vůči věřiteli neúčinné dohody o vypořádání SJM.³⁴⁷

Výchozím principem při vypořádání SJM je rovnost podílů³⁴⁸, avšak jelikož je uzavírání dohody vedenou zásadou smluvní volnosti, není třeba, aby velikosti podílů na majetku, který si strany rozdělují, byly stejné. Neohrozí-li to práva věřitelů, mohou se strany dohodnout na tom, že jedna z nich získá třeba i převážnou část majetku³⁴⁹, nebo dokonce majetek všechen.³⁵⁰ Tuto skutečnost uznává i ustálená rozhodovací praxe Nejvyššího soudu České republiky.³⁵¹

Manželé se mohou dohodnout i na tom, že jeden v rámci vypořádání SJM získá do svého vlastnictví majetek a bude tento stav kompenzovat druhému manželovi zaplacením finanční částky. Takové řešení je nasnadě zejména v případech spojených s vypořádáním zahrnující byt či dům, kdy faktické rozdělení věci není možné nebo účelné.³⁵²

Podle komentářové literatury, odkazující se na soudní praxi, není vyloučeno, aby i v případě, že rozvádějící se manželé dle ustanovení o tzv. nesporném rozvodu, kteří uzavřou písemnou smlouvu dle § 24a odst. 1 písm. a) zákona o rodině, nahradili tuto smlouvu dohodou o vypořádání SJM dle § 150 odst. 1 občanského zákoníku, a to dokonce i v případě, že obsah této nové dohody bude totožný s obsahem smlouvy původní.³⁵³

³⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 20 Cdo 2085/2006, ze dne 27.9.2007

³⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2206/2009, ze dne 23.03.2011

³⁴⁹ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv Občanský zákoník I, 2. vydání, Praha: C.H.Beck 2009, s. 1007

³⁵⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 726/99, ze dne 31.07.2000

³⁵¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 3636/2008, ze dne 13.08.2009: „*Možnost odchýlit se od principu rovnosti podílů při vypořádání zaniklého společného jmění manželů je vyjádřením ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího soudu České republiky.*“

³⁵² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 264/2001, ze dne 03.09.2002

³⁵³ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv Občanský zákoník I, 2. vydání, Praha: C.H.Beck 2009, s. 1007

Dohodu o vypořádání společného jmění manželů dle § 150 odst 1 ObčZ je třeba uzavřít ve lhůtě tři let, jinak nastupuje vypořádání SJM fikcí dle odstavce čtvrtého. V praxi se objevila otázka, zda dohodu o vypořádání SJM mohou strany uzavřít i po uplynutí této tříleté lhůty, pokud v jejím průběhu bylo zahájeno řízení o vypořádání SJM, které dosud neskončilo. Odpověď na tuto otázku nedával ani Nejvyšší soud České republiky, který v této věci zaujal dva zcela protichůdné právní názory.

V svém rozsudek sp. zn. 22 Cdo 2574/98, ze dne ze dne 24. února 2000, vycházel Nejvyšší soud ČR při řešení uvedené otázky z názoru, že zákonem stanovená tříletá lhůta není prolomitelná, neboť jsou s ní spojeny hmotněprávní účinky a v této souvislosti tedy uzavřel, že „za trvání řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví zahájeného ve lhůtě tři let od zániku SJM nelze po uplynutí této lhůty platně uzavřít (mimosoudní) dohodu o vypořádání společného jmění manželů.“ Svůj závěr opíral také o gramatický výklad ustanovení „nedošlo-li do tří let od zániku společného jmění manželů k vypořádání dohodou“. Pro podporu svého závěru argumentoval také o důvodovou zprávu, podle které zákonodárce předmětným zákonným ustanovením „podpírá zájem na tom, aby se manželé po zániku jejich společného jmění bez zbytečných odkladů především sami pokusili o vypořádání SJM dohodou.“³⁵⁴ Naproti tomu zde existovalo stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. června 2000, Cpjn 38/98, přijaté k výkladu ustanovení zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, docházející v této věci ke zcela opačnému závěru (viz níže).

Ve věci nakonec rozhodoval velký senát Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky, který dospěl k závěru, že právní názor vyjádřený v rozhodnutí sp. zn. 22 Cdo 2574/98 nesdílí, neboť „při posuzování daného problému je třeba vyjít z toho, že jednou ze základních zásad, ovládajících občanské právo, je princip

³⁵⁴ V citacích byl zaměněn termín BSM za termín SJM, když sám Nejvyšší soud ČR v této věci uvedl, že „vzhledem k tomu, že institut bezpodílového spoluvlastnictví manželů byl novelou občanského zákoníku, provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. nahrazen institutem společné jmění manželů, lze uvedený právní názor vztáhnout i na obdobné dohody o vypořádání SJM.“

smluvní volnosti.³⁵⁵ Ve svém odůvodnění odkazoval mimo jiné i na nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I ÚS 625/03, ze dne ze 14.04.2005 (uveřejněném pod č. 84 ve svazku 37 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR), kde se uvádí, že „základním principem výkladu smluv je priorita výkladu, který nezakládá neplatnost smlouvy, před takovým výkladem, který neplatnost smlouvy zakládá, jsou-li možné oba výklady. Je tak vyjádřen a podporován princip autonomie smluvních stran, povaha soukromého práva a s tím spojené společenské a hospodářské funkce smlouvy. Není ústavně konformní taková praxe, kdy obecný soud upřednostňuje výklad vedoucí k neplatnosti smlouvy před výkladem neplatnost smlouvy nezakládajícím.“ Definitivně tedy otázku rozřešil tak, že „mimosoudní dohodu o vypořádání zaniklého společného jmění manželů lze uzavřít i po uplynutí tří let od zániku společného jmění, probíhá-li soudní řízení o vypořádání společného jmění.“³⁵⁶

V případě nemovitostí, kde právní účinky dispozic v rámci intabulačního principu, který je veden specifikem spočívajícím v tom, že právní účinky vkladu nastávají po provedení vkladového řízení zpětně k okamžiku podání návrhu, platí, že tříletá lhůta je zachována, byl-li návrh na vklad vlastnického nebo jiného věcného práva do katastru nemovitostí v této lhůtě podán. Naopak – „byl-li návrh na vklad podle dohody o vypořádání společného jmění manželů podán po uplynutí tří let od zániku společného jmění manželů, musí jej katastrální úřad zamítnout (§ 5 odst. 1 písm. e) a odst. 2, část věty za středníkem, zákona č. 265/1992 Sb.). Výjimku tvoří opět případy, kdy návrh na vklad do katastru nemovitostí podle dohody o vypořádání společného jmění manželů byl podán sice po uplynutí tří let od zániku společného jmění manželů, ale v průběhu soudního řízení vedeného o vypořádání tohoto společného jmění zahájeného před uplynutím tří let od zániku společného jmění manželů, neboť nevyvratitelná domněnka podílového spoluvlastnictví bývalých manželů k vypořádávanému majetku nemohla, s ohledem na probíhající soudní řízení, nastat.“³⁵⁷

³⁵⁵ Rozsudek velkého senátu Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 31 Cdo 1038/2009, ze dne 09.03.2011

³⁵⁶ Tamtéž

³⁵⁷ Stanovisku občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. Cpjn 38/98, ze dne 28.06.2000, uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 44, ročník 2000

5.6.13.5 Vypořádání společného jmění manželů soudním rozhodnutím

To, zda se bude společné jmění vypořádávat soudním rozhodnutím, mají plně ve svých rukou manželé, a to hned z několika důvodů. Prvním důvodem je fakt, že vypořádání SJM soudním rozhodnutím se provede teprve v případě, že společné jmění manželé nevypořádali předtím sami dohodou. Druhým důvodem je pak skutečnost, že se jedná o návrhové řízení. Iniciační návrh může podat nejenom kterýkoli z manželů, ale v případě předchozího zániku SJM v důsledku prohlášení konkurzu na majetek manžela – dlužníka též insolvenční správce. Řízení o vypořádání SJM je tzv. iudicium duplex, kde každá ze stran má zároveň postavení navrhovatele i odpůrce. Pokud by účastník, který návrh na zahájení řízení podal, chtěl svůj iniciační návrh zpět, byl by úspěšný pouze v případě, že by se zpětvzetím souhlasila i druhá strana.

Pro řízení platí zásada uplatněná v ustanovení § 153 odst. 2 OSŘ, a sice že soud není vázán navrženým žalobním petitem stran (navrženým způsobem vypořádání), může však vypořádat jen ten majetek či hodnoty tvořící SJM, které manželé zahrnuli do svého návrhu.³⁵⁸ Na rozdíl od minulosti, kdy měl soud sám aktivně vyhledávat všechny společný majetek manželů, nyní již tedy vypořádává jenom tu masu SJM, kterou manželé sami k vypořádání navrhnou.³⁵⁹

5.6.13.6 Kritéria pro rozhodování soudu o vypořádání SJM

Při vypořádání SJM soud přihlíží k tomu, jakým způsobem se ten který manžel přičinil k nabytí a udržení společného majetku. Jelikož v praxi je časté, že jeden z manželů (většinou manželka) v důsledku rodičovské dovolené a s ní spojené péči o děti, na určité (někdy i poměrně dlouhé) časové období opustí svůj profesní život a příjmové možnosti takového manžela se tedy logicky podstatně sníží, přijal zákonodárce ustavení § 149 odst. 3

³⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2206/2009, ze dne 23.03.2011

³⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1112/2006, ze dne 23.05.2007: „Podají-li návrh na vypořádání jen části společného jmění, je soud tímto rozsahem vázán (vázán ovšem není navrženým způsobem vypořádání). Soud tak může do vypořádání zahrnout jen ten majetek, který účastníci výslovně učinili předmětem vypořádání; to platí i pro zápočty toho, co bylo vynaloženo ze společného majetku na výlučné majetky manželů a naopak.“

ObčZ, ve kterém je explicitně stanoveno, že při určování míry přičinění se bere zřetel k péči o děti. Totéž platí ohledně obstarávání společné domácnosti, neboť i tato vstupní informace je velmi důležitá – často jeden z manželů přebírá hlavní část zodpovědnosti za chod společné domácnosti na sebe, což může mít dva protichůdné následky – hospodařící manžel má sám nižší možnost profesní realizace (v důsledku čehož jsou jeho příjmové možnosti nižší) a zároveň druhý z manželů díky dobrému zázemí společné domácnosti i díky obřemenění od starostí o každodenní chod této domácnosti možnost své profesní realizace může zvyšovat (v důsledku čehož se jeho příjmové možnosti naopak zvyšují). Je tedy bezesporu nejenom ze zákona nutné, ale především nanejvýš spravedlivé k těmto skutečnostem při řízení o vypořádání SJM přihlížet.

Pro postup při vypořádání společného jmění manželů tedy existuje několik hledisek, která je třeba zkoumat a na základě nich pak ve věci rozhodnout.

Prvním hlediskem, které občanský zákoník výslovně vyjmenovává při úvahách o způsobu vypořádání SJM, jsou potřeby nezletilých dětí. V případě, že jde o vypořádání SJM manželů, kteří mají nezletilé děti, zkoumá soud toto hledisko proto, aby mohl určit, jaká konkrétní část majetku by měla připadnout manželovi, který má nezletilé děti ve své výchově, neboť do jeho výlučného vlastnictví by měly být přikázány ty věci, které nezletilé děti užívají, či věci, které jsou nezbytné k zajišťování jejich potřeb. Význam tohoto hledisko bývá zásadní především v případě rozhodování o právním osudu nemovitosti, pokud v nich nezletilé děti bydlí.³⁶⁰ „Zřetel na potřeby nezletilých dětí je nutno posoudit podle okolností konkrétního případu podle povahy, určení a životnosti³⁶¹ majetku, o jehož vypořádání jde. Přihlíží se i k tomu, zda majetek může být užíván i jinou osobou, případně po jak dlouhou dobu bude užíván nezletilými dětmi. Je nutno rozlišovat majetek, který může sloužit pouze potřebám nezletilých dětí a jehož životnost je krátká, takže jej nemůže užívat jiná osoba, a

³⁶⁰ Makarius, M., Zánik SJM a jeho vypořádání, Aplikované právo, ročník 2005, číslo 2, s. 78

³⁶¹ Zásady projednané presidiem Nejvyššího soudu dne 12. listopadu 1965, Prz 51/65, uveřejněno pod číslem 70/1965 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, popř. dále jen R 70/1965, In rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 3272/2010, ze dne 14.12.2011: „je totiž třeba odlišovat věci, jež mohou sloužit jen potřebě dětí a jejich živnost je krátká, takže jich manžel nemůže dále sám užívat, (např. dětský kočárek, postýlka apod.), od věcí, jež mohou sloužit i potřebě jiných osob než dítěte, jež jsou trvalejší hodnoty a znamenají rozšíření majetku manžela i pro dobu, kdy dítě odroste (např. pianino, zařízení pokoje apod.)“

majetek trvalejší hodnoty, který sice potřebám nezletilých dětí slouží, avšak může být užíván i třetí osobou.³⁶²

Jedním z dalších relevantních hledisek, byť zákonem výslovně nevyjmenovaných, kterým se soudy mohou řídit při úvaze o tom, kterému manželovi přikázat jakou konkrétní věc do vlastnictví, je hledisko účelného využití věci tím kterým účastníkem. Věc by měla být přikázána zejména tomu, který ji hodlá používat k účelu, ke kterému je určena.³⁶³ Pokud soud přikazuje věc do vlastnictví jednoho z manželů, mělo by rozhodnutí soudu obsahovat také výrok stanovící tzv. ediční (vydávací) povinnost. Návrh na takový výrok ani nemusí být součástí žalobního petitu, který navrhovatel ve svém iniciačním podání uvádí. Soud takto může rozhodnout i bez návrhu, neboť žalobním návrhem vázán není. Nutným předpokladem k tomu, aby soud mohl takové rozhodnutí učinit ovšem je to, že věc, jež má být vydána, byla účastníky učiněna předmětem řízení.³⁶⁴

Skutečností, která je rozhodující pro přikázání nemovitostí do vlastnictví jednoho z manželů, je také to, že tento manžel na rozdíl od druhé manžela, „zajišťuje jejich údržbu, na jejich koupi se v převážné části podílel a plní všechny povinnosti vlastníka. Nemovitost by měla být přikázána tomu z účastníků, který je měl naposledy v držení, u něhož došlo k jejich amortizaci, a u kterého je využití věci účelnější (srovnej 22 Cdo 980/2003 a 22 Cdo 2289/99).“³⁶⁵

Soud může také konkrétní věc nebo věci přikázat jednomu z manželů při současném zavázání tohoto manžela k vyplacení odpovídající finanční kompenzace. Přitom však platí zásada, že by vypořádání společného jmění manželů mělo být provedeno tak, aby výše částky placené druhému manželovi na vyrovnání jeho podílu byla co možná nejnížší.³⁶⁶

³⁶² Soudní rozhodnutí Rc 70/65 In Makarius, M., Zánik SJM a jeho vypořádání, Aplikované právo, ročník 2005, číslo 2, s. 78

³⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2289/99, ze dne 22.02.2001

³⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2433/99, ze dne 17.01.2001

³⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2276/2006, ze dne 29. 5. 2007

³⁶⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 264/2001, ze dne 03.09.2002

Je-li předmětem vypořádání obchodní podíl, nestačí přikázat pouze ekvivalent jeho hodnoty, ale je ho třeba přikázat přímo, a to podnikajícimu manželovi.³⁶⁷

Podle publikovaného soudního rozhodnutí R 11/2001, se při vypořádání společného jmění manželů vychází z ceny věci v době vypořádávání, avšak z jejího stavu v době zániku SJM. V případě oceňování nemovitosti „se vychází z obecné ceny, t. j. ceny nemovitosti obvyklé v daném místě a v době rozhodování, která vyjadřuje aktuální tržní hodnotu nemovitosti. Tato tržní hodnota nemovitosti je ovlivněna místními podmínkami a je závislá nejen na konstrukci a vybavení, ale i na poptávce a nabídce v daném čase. Umístění nemovitosti v záplavovém území je skutečností, která se nedotýká posuzování stavu nemovitosti, je však faktorem ovlivňujícím stanovení její obvyklé ceny.“³⁶⁸

5.6.13.7 Rovnost podílů

Ustanovení § 149 odst. 2 a odst. 3 ObčZ definují výchozí zásady rovnosti při vypořádávání obsahu jejich společného jmění a to, k jakým vstupním informacím při jejím zjišťování a stanovování přihlížet. Je otázkou, do jaké míry se uplatňování této zásady použije i na vypořádávání SJM dohodou, když v takovém případě je právní teorií, praxí i judikaturou stále více zdůrazňován princip autonomie vůle stran. Domnívám se, že s ohledem na skutečnost, že při vypořádávání společného jmění manželů dohodou by před požadavkem na rovnost podílů stran měla mít přednost vůle smluvních stran (byť by výsledkem byla nerovnost jejich podílů), vztahují se pravidla definovaná v ustanovení § 149 odst. 2 a 3 ObčZ primárně na vypořádání SJM soudem.³⁶⁹ Samozřejmě i manželé, kteří vypořádávají své společné jmění dohodou, se mohou při uplatňování své smluvní volnosti těmito pravidly řídit, což se konec konců v praxi také velmi často děje.

Vypořádání společného jmění manželů soudním rozhodnutím je tedy vedeno primární zásadou rovnosti podílů manželů. Tato rovnost se týká jak majetku, tak i závazků,

³⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1781/2004, ze dne 30.05.2005

³⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2276/2006, ze dne 29.05.2007

³⁶⁹ Shodně Králíčková, Z., Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 107

což bylo opakovaně potvrzeno i judikaturou, např. rozsudkem Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. ledna 2001, sp. zn. 22 Cdo 2433/99, publikovaným v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, vydávaným nakladatelstvím C. H. Beck Praha, jako C 45, podle kterého by se na společných dlužích měli oba manželé podílet zásadně stejně, jako se podílejí na společném majetku.

Málokdy je možné celou masu SJM rozdělit přesně na dvě absolutně identické poloviny. Z logiky věci vyplývá, že by nebylo příliš šťastné a zejména ani praktické, aby se soud se zásadou rovnosti podílů vypořádal tak, že vždy vše zkrátka rozdělí na dvě ideální poloviny a každému z manželů pak bude svědčit spoluvlastnický podíl.³⁷⁰ Žádný z manželů by jistě nechtěl, aby po vypořádání SJM byl spoluvlastníkem ideální poloviny televizoru, ideální poloviny ledničky, ideální poloviny obrazu atd. Nelze odhlédnout ani od toho, že ve většině případů má rozvod manželství (a sním spojený zánik a vypořádání SJM) za následek i to, že manželé spolu již nadále nebydlí, takže rozdělení věcí na ideální poloviny by řešení jejich situace nepřineslo, ba naopak bylo by pouze zdrojem možných sporů.

V případě, že předmětem vypořádání je nemovitost, ve které fakticky existují samostatné bytové či nebytové jednotky, které však dosud nebyly v souladu s ustanovením § 4 zákona č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, prohlášením vlastníka určeny jako samostatné bytové či nebytové jednotky dle § 2 písm. h) zákona o vlastnictví bytů, nemůže tak učinit ani soud v rámci řízení o vypořádání SJM, neboť takovou možnost zákon nepřipouští,³⁷¹ byť by se takový postup mohl z praktického hlediska častokrát jevit jako účelný.

Rozdílné velikosti jednotlivých podílů

Pravidlo o rovnosti podílů při vypořádání SJM není nepřekonatelné. „Odklon od principu rovnosti podílů je úvahovou záležitostí soudu, která sice musí být odůvodněna, ale nalézacím soudům je dán prostor proto, aby zjištěné konkrétní skutečnosti úvahou promítly do rozsahu, jímž princip rovnosti podílů modifikují.“³⁷²

³⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 264/2001, ze dne 03.09.2002

³⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 992/2010, ze dne 24.01.2012

³⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 3272/2010, ze dne 14.12.2011

Ani samo ustanovení § 150 občanského zákoníku neeliminuje možnost, aby soud při vypořádání společného jmění manželů stanovil rozdílnost podílů manželů s ohledem na to, jak se ten který z manželů zasloužil o nabytí a udržení věci. Je možné věc přikázat do vlastnictví tomu z manželů, který se o její nabytí a udržení výlučně (eventuálně v převážné míře) zasloužil, a to aniž by mu zároveň uložil povinnost zaplatit druhému manželovi na vyrovnání podílů určitou finanční kompenzaci. Zákon výslovně nestanoví, jakým způsobem by nerovné vypořádání a disparita měly být určeny. Je tedy možné, aby byla vyjádřena jako určité procento či zlomek, ale je také možné i přikázání věci jako celku toliko jednomu z manželů bez současného finančního vypořádání.³⁷³

V souvislosti s právě uvedeným rozhodnutím sp.zn. 22 Cdo 3272/2010 stojí za zmínku, že dne 8. února 2012 Občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu České republiky rozhodovalo mj. i o publikaci tohoto rozhodnutí ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek s právní větou „potřeby nezletilých dětí mohou v řízení o vypořádání společného jmění manželů vést k odklonu od principu rovnosti podílů (tzv. disparita podílů).“ Nakonec však k publikaci přijato nebylo, když při projednávání bylo uvedeno, že za situace, jak byla právní podstata věci obsažena v odůvodnění rozhodnutí, je (v právní větě) zformulovaný právní závěr neakceptovatelný. S publikací rozhodnutí nesouhlasil také soudce JUDr. František Balák (člen senátu 22 Cdo), který v písemném vyjádření svého nesouhlasu mimo jiné uvedl: "Ač právní věta působí přesvědčivě a samozřejmě, jako by šlo jen o parafrázi toho, co jasně vyplývá ze zákona (§ 149 odst. 3 obč. zák.), z hlediska judikatorního jde o průlomové rozhodnutí, neboť de facto v řízení o vypořádání SJM poprvé a kladně nejvyšší soud řeší otázku zohlednění (ne)dostatečného plnění vyživovací povinnosti účastníků - rodičů k nezletilým dětem mimo rámec nesporného řízení o výživném. Tato právní věta je příliš obecná a nepromítá se do ní, jaký konkrétní problém a jak byl v dané věci řešen; nevyplývá z ní, že jde o možnost „zohlednění aktuálních opodstatněných potřeb nezletilých dětí účastníků“ formou stanovení disparity v rozhodnutí o vypořádání SJM. Aby právní věta vystihovala precedenční význam rozhodnutí, měla by znít spíše takto: „Soud může stanovit nerovnost podílů účastníků řízení o vypořádání SJM také z důvodu aktuálních opodstatněných potřeb nezletilých dětí, a to i

³⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2914/99, ze dne 25.10.2001

tak, že částku, kterou by jinak měl účastník, jenž má děti svěřeny do výchovy, zaplatit druhému účastníkům na vyrovnání podílů, přiměřeně sníží.³⁷⁴

Ani porušení povinností stanovených v ustanovení § 18 zákona ZoR, podle kterých muž a žena jsou v manželství povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí, neznamená bez dalšího důvod pro úvahu soudu o odklonu od rovnosti podílů. Taková úvaha by byla na místě až v případě, kdy by se porušení výše uvedených manželských povinností nějakým významným způsobem promítlo do hospodaření se společným majetkem nebo mělo negativní vliv na péči o rodinu. Obdobný závěr lze učinit i v případě alkoholismu jednoho manželů, byť by byl příčinou rozvratu manželství. Alkoholismus jednoho z manželů sám o sobě není důvodem k disparitě podílů, ledaže by se promítl do hospodaření se společným majetkem či do péče o rodinu.³⁷⁵

Okolnosti, které vedly k rozpadu manželství, by měly mít pro stanovení výše vypořádacího podílu význam pouze v situaci, kdy měly přímý dopad na hospodaření se společným majetkem nebo na péči o rodinu. Soud však vždy přihlíží zejména k tomu, kdo a jakým způsobem se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění a v této souvislosti zohledňuje i případnou péči o rodinu.³⁷⁶ Obdobně také rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 2921/2005, dle kterého ani manželská nevěra by neměla být kritériem pro snížení vypořádacího podílu provinivšího se manžela.³⁷⁷

³⁷⁴ JUDr. Pavel Vrchá, soudce Nejvyššího soudu České republiky, Ze zasedání občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR konaného dne 8. února 2012, publikováno dne 10.02.2012, dostupné na <http://vrcha.webnode.cz/news/ze-zasedani-obcanskopravniho-a-obchodniho-kolegia-ze-dne-8-unora-2012/>

³⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 3637/2010, ze dne 05.03.2012

³⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 3110/2010, ze dne 22.08.2011: „Ustanovení § 149 odst. 3 obč. zák. ukládá soudu, aby při zvažování případné nerovnosti podílů na vypořádávaném majetku přihlédl především ke skutečnostem, které měly vliv na hospodaření rodiny (zásluha na nabytí a udržení společného jmění), a k péči o rodinu, která může vyvážit větší zásluhu o nabytí a udržení společného majetku. Skutečnosti vedoucí k rozpadu manželství nejsou pro stanovení výše vypořádacího podílu významné, pokud neměly přímý dopad na hospodaření se společným majetkem nebo na péči o rodinu.“

³⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2921/2005, ze dne 19.03.2007: „Nelze snížit vypořádací podíl jednoho z manželů na zaniklém společném jmění jen proto, že zjevnou příčinou rozvratu manželství byl jeho mimomanželský vztah.“

Zjevná nepřiměřenost při stanovení rozdílné velikosti podílů

K případné nerovnosti podílů Nejvyšší soud České republiky v odůvodnění svého rozhodnutí sp. zn. 22 Cdo 2206/2009 potvrdil, že při vzniku disparity podílů by nemělo dojít ke zjevné nepřiměřenosti.³⁷⁸

Zjevnou nepřiměřenost při stanovení rozdílnosti podílů zmiňuje i další soudní rozhodnutí, které uvádí, že důvodem pro mimořádný opravný prostředek může být právě to, pokud při stanovení nestejných podílů dojde ke zjevné nepřiměřenosti.³⁷⁹

5.6.13.8 Náklady řízení při vypořádání SJM soudem

Řízení o vypořádání společného jmění manželů je klasickým civilním řízením. I zde je tedy otázka náhrady nákladů tohoto řízení vedena zásadou rozsahu míry úspěchu na věci. To ve svém nálezu ze dne 22. září 2011 konstatoval i Ústavní soud České republiky, který v této věci také dodal, že je samozřejmé možné v souladu s příslušnými ustanoveními OSŘ výši přiznaných nákladů korigovat.³⁸⁰

5.6.13.9 Vypořádání společného jmění manželů - zápočty

Majetek i závazky v SJM obsažené náleží oběma manželům. Co ale dělat v situaci, kdy po celou dobu trvání manželství rostlo (nebo se naopak zmenšovalo) v důsledku toho, že jeden z manželů na jeho rozšiřování vynakládal nemalé prostředky ze svého výlučného

³⁷⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2206/2009, ze dne 23.03.2011

³⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 3272/2010, ze dne 14.12.2011: „Dovolací přezkum závěrů o odklonu od rovnosti podílů je dán toliko v případě zjevně nepřiměřené úvahy odvolacího soudu.“

³⁸⁰ Nález Ústavního soudu České republiky, sp.zn. I.ÚS 1441/11, ze dne 22.09.2011: „Základním pravidlem rozhodování o náhradě nákladů řízení o vypořádání společného jmění manželů je zásada úspěchu ve věci (§ 142 o. s. ř.). Toto základní pravidlo lze v konkrétním případě korigovat buď nepřiznáním náhrady nákladů řízení žádnému z účastníků, jsou-li pro takový závěr dány důvody hodné zvláštního zřetele (§ 150 o. s. ř.), nebo přiznáním náhrady nákladů řízení neúspěšnému žalovanému, jestliže svých chování nezavdal příčinu k podání žaloby o vypořádání společného jmění manželů (§ 143 o. s. ř.). Použití § 150 o. s. ř. tedy nelze považovat za pravidlo, odůvodněné typem věci, ale za výjimku ze zásady úspěchu ve věci danou důvody hodnými zvláštního zřetele, jež vyvstaly v konkrétní individuální při.“

jmění SJM (nebo naopak z prostředků SJM bylo na jeho výlučné jmění vynakládáno)? Nezohlednění těchto skutečností by mohlo vést ke zjevným nespravedlnostem, kdy jeden z manželů by byl neoprávněně zvýhodněn na úkor druhého. Odpověď na tuto otázku nám dává ustanovení § 149 odst. 2 ObčZ: „každý z manželů je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek.“ Dochází tedy k započítání těchto v minulosti proběhnutých plnění a právní praxe v této souvislosti proto hovoří o tzv. zápočtech.

Pokud ale některý z manželů za trvání manželství z prostředků svého výlučného majetku rozšiřuje výlučnou majetkovou sféru druhého manžela (nikoli tedy majetkovou sféru spadající do společného jmění), dovodil Nejvyšší soud České republiky, že v takovém případě není na místě provádět zápočty.³⁸¹

I pojistné na osobní vůz, který byl za trvání manželství ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů a které bylo hrazené z prostředků náležejících do společného jmění manželů, může být vypořádáno (započteno) jako vnos na jeho majetek.³⁸²

Nejvyšší soud České republiky se také při své činnosti vyjádřil k situaci, kdy se v rámci vypořádání SJM řeší také osud nemovitosti, o kterou bylo SJM zúženo a která byla nabyta za pomoci hypotečního úvěru: „Bylo-li SJM zúženo o nemovitost, kterou manželé nabyli též z prostředků získaných půjčkou (úvěrem), která byla součástí společného jmění, nelze v rámci vypořádání SJM započíst výši dluhu z půjčky (úvěru) ve prospěch vypořádacího podílu toho účastníka, který je výlučným vlastníkem nemovitosti a který také bude úvěr splácet (pokud se účastníci nedohodli jinak). Na tom nic nemění skutečnost, že ve vztahu k bance, která úvěr poskytla, vystupují jako dlužníci nadále všechny osoby, kterým byl úvěr poskytnut.“³⁸³

³⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1574/2003, ze dne 31.03.2004: „Ze žádného zákonného ustanovení nevyplyvá, že by při vypořádání mohlo být přihlíženo k tomu, co jeden z manželů vynaložil ze svého na oddělený majetek druhého z nich.“

³⁸² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2289/99, ze dne 22.02.2001

³⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 183/2008, ze dne 03.12.2009

5.6.13.10 Vypořádání SJM schválením smíru v soudním řízení

Řízení o vypořádání společného jmění manželů může být ukončeno také vydáním usnesení, kterým soud schválí smír uzavřený mezi manželi. Přitom manželé mohou do masy majetku a závazků, kterou takto vypořádávají, zahrnout i věci, které ani předmětem SJM pro výlučné vlastnické právo svědčící jednomu z nich, nebyly. Vychází se totiž ze zásady, že podmínkou pro uzavření soudního smíru (na rozdíl od plného meritorního projednání věci) není předchozí objektivní a na účastnících nezávislé zjištění skutečných hmotněprávních vztahů. Připuštění opaku by totiž ve své podstatě znamenalo popření samého smyslu soudního smíru i popření projednací zásady i dispozitivní volnosti subjektů soukromoprávních vztahů.³⁸⁴

5.6.13.11 Vypořádání SJM zákonnou fikcí

Je nanejvýše praktické, aby vypořádání společného jmění manželů následovalo co nejdříve po jeho zániku, neboť rychlým vyjasněním svých bývalých společných majetkových vztahů mohou manželé předejít případným sporům, např. ohledně používání toho kterého majetku, či nakládání s tím kterým závazkem. Čím delší časový úsek od okamžiku zániku SJM do jeho vypořádání nastane, tím hůře si manželé mohou pamatovat, jakým způsobem původně chtěli své majetkové záležitosti rozhodnout. Zákonodárce proto manželům stanoví maximální lhůtu, do které mohou tyto záležitosti vyřešit sami dohodou, resp. obrátit se na soud s tím, aby toto rozhodnutí učinil za ně. Pro případ, že se tak nestane ani do tří let od zániku společného jmění, stanovil zákonodárce klíč, podle kterého se vypořádání provede (ex lege) na základě fikce. Tento klíč se snaží maximálně respektovat pravděpodobnou vůli manželů, která je manifestována faktickým stavem užívání konkrétních věcí, ze strany toho kterého z nich.

Zákon rozlišuje mezi věcmi movitými a nemovitými. V případě movitých věcí platí, že výlučné vlastnické právo k nim bude napříště svědčit tomu z manželů, který je jako výlučný vlastník užívá pro potřebu svou, své domácnosti a rodiny. V případě nemovitostí pak není hledisko faktického užívání rozhodné, neboť nemovitosti se stávají předmětem

³⁸⁴ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 5170/2007, ze dne 27.04.2009

podílového spoluvlastnictví obou manželů, přičemž podíl každého z nich stejný. Totéž platí i o movitých věcech, které řádný z manželů jakožto výlučný vlastník pro potřebu svou, své domácnosti a rodiny užíval. Stejný klíč pak platí i pro ostatní společná majetková práva, pohledávky a závazky.

Uplatnění zákonné fikce vypořádání SJM nebrání ani to, že se předtím vedlo ve věci soudní řízení, které však nevypořádalo celou masu SJM, nebo neskončilo rozhodnutí v meritu věci. V případě, že řízení o vypořádání SJM bude ukončeno po uplynutí zákonné tříleté lhůty od zániku SJM, avšak neskončí rozhodnutím ve věci samé (např. bude zastaveno pro zpětvzetí žaloby), uplatní se zákonná domněnka vypořádání ke dni právní moci rozhodnutí, kterým se řízení končí.³⁸⁵

5.7 *Důsledky rozvodu manželství na bydlení manželů*

Je obvyklé, že poté, co muž a žena své manželství ukončí jeho rozvodem, není setrvání ve společné domácnosti ani pro jednoho z nich nadále žádoucí. Původní potřeba jediného (společného) místa k bydlení se nyní stává nepostačující a je logicky nahrazena dvěma samostatnými potřebami rozvedených manželů. Pro řešení této situace má zásadní význam, jakou formou byla otázka společného bydlení manželů zajištěna doposud, tedy lépe řečeno na základě jakého právního důvodu manželé místo svého bydliště doposud užívali. Hlavní rozdíl spočívá v tom, zda manželům k místu (bytu, domu) jejich bydlení svědčí vlastnické právo, nebo své užívání opírají o nájemní vztah. V této části práce lze také odkázat na pasáže týkající se písemné smlouvy upravující pro dobu po rozvodu práva a povinnosti společného bydlení dle § 24a odst. 1 písm. a) ZoR, ve které již byla otázce bydlení po rozvodu též věnována jistá pozornost (viz kapitola 3.2.2.1).

³⁸⁵ Rozsudek velkého senátu Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 31 Cdo 1038/2009, ze dne 09.03.2011

5.7.1 Společné bydlení manželů na základě vlastnického práva

V případě, že právní důvodem, na základě kterého manželé obývají dům či byt, je vlastnické právo, lze si představit v zásadě dvě základní situace:

- vlastnické právo svědčí pouze jednomu z manželů
- vlastnické právo svědčí oběma manželům

5.7.1.1 Společné bydlení manželů v domě či bytě jednoho z manželů

Tato situace není v praxi nikterak neobvyklá a může k ní typicky dojít za situace, kdy jeden z manželů byt či dům vlastní ještě před uzavřením manželství, nebo jej jím obdarován, či jej nabude v rámci dědického řízení. V takovém případě se pak rozvod manželství nemá na vlastnické právo žádný vliv, neboť toto nadále svědčí manželovi, který je vlastníkem. V případě rozvodu tak na návrh manžela vlastníka soud stanoví povinnost, aby se druhý manžel vystěhoval (do náhradního objektu).³⁸⁶ Pro úplnost lze doplnit, že obdobný závěr lze učinit i v případě, kdy jeden z manželů nebyl výlučným vlastníkem bytu či domu, ale toliko podílovým spoluvlastníkem společně s třetí osobou (osobami).

Soudní judikatura však dovodila, že „rozvedený manžel, který i po zániku manželství rozvodem zůstal bydlet v domě ve vlastnictví druhého z manželů, není zásadně povinen vyklidit byt bez zajištění bytové náhrady (i když také v těchto případech je třeba na základě konkrétních skutkových zjištění v dané věci zabývat se tím, zda zde není důvod pro odepření bytové náhrady postupem podle § 3 odst. 1 ObčZ, tedy odepřením výkonu práva pro rozpor s dobrými mravy. Bytovou náhradou je zde však toliko náhradní ubytování, neboť přiznání bytové náhrady v podobě přiměřeného náhradního bytu by pak v těchto případech vedlo ve svých důsledcích k neodůvodněnému zásahu do vlastnického práva rozvedeného manžela - vlastníka domu.“³⁸⁷

³⁸⁶ Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M., Společné jmění manželů, 2. vydání, Praha: Linde, 2009, s. 164 - 165.

³⁸⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 26 Cdo 2962/99, ze dne 17.01.2001

5.7.1.2 Společné bydlení manželů v domě či bytě obou manželů

Tato situace může nastat ve dvou různých případech – buď může být dům či byt předmětem společného jmění manželů, nebo ho mohou manželé vlastnit každý podílově.

Právní osud bytu či domu po rozvodu manželství v prvním případě (byt či dům je předmětem společného jmění manželů) již byl popsán v části této práce, která se zabývala vypořádáním SJM. V druhém případě (podílového spoluvlastnictví) lze postupovat za předpokladu, že mezi manželi nedojde k dohodě, podle ustanovení občanského zákoníku o zrušení spoluvlastnictví soudem (§ 142 ObčZ). Pro úvahy o reálném rozdělení nemovitosti je nutné připomenout již jednou zmíněný rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 992/2010, ze dne 24. ledna 2012, dle kterého v případě, že předmětem vypořádání je nemovitost, ve které fakticky existují samostatné bytové či nebytové jednotky, které však dosud nebyly prohlášením vlastníka v souladu se zákonem o vlastnictví bytů určeny jako samostatné bytové jednotky, nemůže tak učinit ani soud, neboť takovou možnost zákon nepřipouští. Byt či dům může být soudem s ohledem na účelné využití (a zejména s ohledem na potřeby případných nezletilých dětí) přikázán jednomu z manželů, který je pak zároveň zavázán povinností přiměřené náhrady druhému manželovi. Nelze vyloučit ani možnost prodeje a následného rozdělení takto získaného výtěžku.

5.7.2 Společné bydlení manželů na základě nájemního vztahu

Bydlení jakožto jedna ze základních lidských potřeb má v našem právním řádu do jisté míry privilegovaný stupeň ochrany. Tato specifická se projevuje zejména ve zvláštní právní úpravě nájmu bytu v občanském zákoníku, která je v mnoha oblastech upravena odlišně oproti obecné úpravě nájemní smlouvy a která je zvláštní právní úpravou ve vztahu k obecné úpravě nájemního vztahu. Zákonodárce explicitně stanovil, že nájem bytu je chráněn. Prvků této ochrany je více: vypovědět nájemní vztah lze pouze ze zákonem stanovených důvodů, někdy k vypovědi musí dokonce přivolit soud, v některých případech je třeba poskytnout bytovou náhradu, v některých případech je zákonem řešena výše nájemného, či existence speciálních ustanovení o přechodu nájmu. K těmto speciálním ochranným prvkům pak ještě přistupují i ochranné prvky dle obecné úpravy ObčZ, např.

ochrana pokojného stavu dle § 5 ObčZ, nebo v oblasti nájmu velmi často užívané interpretační ustanovení § 3 ObčZ, předepisující zásadu jednání v souladu s dobrými mravy.³⁸⁸ Poněkud paradoxně se zvláštní ochranné prvky, které jsou uvedeny v ustanoveních §§ 685 až 716 ObčZ, vztahují pouze na byty (vymezení, co je byt - viz níže) a nikoli na jiná místa sloužící k uspokojení potřeby bydlení (např. rodinný dům, či rekreační chalupa, byť by byla využívána k trvalému celoročnímu bydlení). Dokonce ani v případě, že je pronajata toliko část bytu, neřídí se právní režim zvláštní úpravou nájmu bytu, ale aplikují se pouze obecná ustanovení o nájmu obsažená v občanském zákoníku. Pro další výklad je tedy podstatné, zda manželé bydlí jako nájemci v bytě či nikoli.

Naopak jak již bylo uvedeno výše, byla-li by předmětem nájmu jiná nemovitost např. rodinný dům nebo pouze část bytu, pak bude úprava nájemního vztahu podřízena toliko obecným ustanovením o nájemní smlouvě dle § 663 ObčZ a následujících, jelikož není možné, aby se na vzniklý nájemní vztah aplikovala ustanovení § 685 až § 716 ObčZ. Ani v případě, že by se jednalo o byt, u kterého však byl udělen souhlas k jeho užívání k nebytovým účelům a takto byl pronajat, neaplikovala by se ustanovení o nájmu bytu. V takovém případě je totiž nájemní vztah upravován zejména speciálním zákonem, kterým je zákon č. 116/1990 Sb., o nájmu a podnájmu nebytových prostor

5.7.2.1 Společné bydlení manželů v nájemním bytě

Ačkoli občanský zákoník v oddílu čtvrtém, ustanoveních § 685 až 716 obsahuje poměrně rozsáhlá zvláštní ustanovení o nájmu bytu, samotný termín byt žádným způsobem legálně nedefinuje. Pouze ve svém § 118 odst. 2 stanoví, že i byty mohou být předmětem občanskoprávních vztahů.

Termín byt je vymezen v několika různých právních předpisech, avšak vždy pro účely toho kterého z nich. V ustanovení § 2 písm. b) zákona č. 72/1994, o vlastnictví bytů, je definováno, že pro účely tohoto zákona je bytem místnost nebo soubor místností, které jsou podle rozhodnutí stavebního úřadu určeny k bydlení. Původní vyhláška Ministerstva pro místní rozvoj ČR č. 137/1998 Sb., ze dne 9. června 1998, o obecných technických

³⁸⁸ Salač, J., Nájemní smlouva jako právní důvod bydlení, Praha: Univerzita Karlova, 2003, s. 53

požadavcích na výstavbu, pojem bytu definovala jako soubor místností, popřípadě jednotlivou obytnou místnost, který svým stavebně technickým uspořádáním a vybavením splňuje požadavky na trvalé bydlení a je k tomuto účelu užívání určen. Byť byla tato vyhláška zrušena a nahrazena vyhláškou Ministerstva pro místní rozvoj ČR č. 268/2009 Sb. o technických požadavcích na stavby, ze dne 12. srpna 2009, obsah pojmu zůstal prakticky nezměněn, neboť dle ustanovení § 3 písm. g) je pro účely této vyhlášky bytem soubor místností, popřípadě jedna obytná místnost, který svým stavebně technickým uspořádáním a vybavením splňuje požadavky na trvalé bydlení a je k tomuto účelu užívání určen. Místností je pak „prostorově uzavřená část stavebního díla, vymezená podlahou, stropem nebo konstrukcí krovu a pevnými stěnami.“³⁸⁹

Stěžebním kritériem pro určení, zda se jedná o byt, je (zejména s ohledem na judikaturu) příslušné kolaudační rozhodnutí stavebního úřadu. V minulosti k této otázce ve své rozhodovací praxi Nejvyšší soud ČR, kdy uvedl, že „rozhodující pro vymezení souboru místností (popřípadě jednotlivé obytné místnosti) jako bytu je tedy právní stav, založený pravomocným rozhodnutím o povolení užívání stavby. Bylo-li takto o posouzení otázky, co je bytem, stavebním úřadem rozhodnuto, soud z tohoto rozhodnutí vychází. Jestliže soud zaujal názor, že pro posouzení otázky, zda prostory, které byly předmětem nájemní smlouvy, jsou bytem, je rozhodný především faktický stav jejich užívání, resp. vůle účastníků této smlouvy, je jeho právní posouzení (nerespektující výše uvedené závěry) nesprávné.“³⁹⁰

Závěry výše uvedené soudní judikatury ohledně toho, že hlavním kritériem pro určení, zda může vzniknout nájemní vztah k bytu se všemi právními důsledky (tedy včetně ochrany zvláštního vztahu nájmu k bytu dle ustanovení § 685 až 716 ObčZ) je příslušné kolaudační rozhodnutí stavebního úřadu, však nejsou u odborné právnické veřejnosti akceptovány bezvýhradně. Např. dle Jana Petrova, člena rekodifikační komise Ministerstva spravedlnosti ČR pro přípravu nového občanského zákoníku, se jako „přinejmenším

³⁸⁹ Ustanovení § 3 písm. h) vyhlášky Ministerstva pro místní rozvoj ČR č. 268/2009 Sb. o technických požadavcích na stavby,

³⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 26 Cdo 400/2000, ze dne 29.01.2002

problematická může jevit skutečnost, že soudy v uvedených případech³⁹¹ aplikovaly právo bez jakékoli úvahy o důsledcích neplatnosti, tedy např. o tom, zda účelem určitého předpisu není především ochrana určité osoby (toho, kdo užívá bytový prostor) a zda neplatnost smlouvy tuto osobu nepoškodí. Zpravidla nelze připustit, aby se ten, kdo opomněl opatřit požadované veřejnoprávní povolení, vyvázal ze smlouvy (nebo ze speciálních ochranných prvků – pozn.), která je nebo se ukáže být pro něj nevýhodná, poukazem právě na nedostatek úředního povolení, který sám způsobil.³⁹² K obdobným právním závěrům inklinuje i komentářová literatura.³⁹³

I dle mého názoru je setrvávání na přespřílišné důležitosti kritéria kolaudačního rozhodnutí o účelu užívání předmětné nemovitosti (resp. bytu) jakožto určujícího klíče nesprávné, je-li přitom odhlíženo od faktického stavu (třeba i dlouholetého) užívání. Že právní názor uvedený v rozhodnutí sp.zn. 26 Cdo 400/2000 není bezvýjimečný, konec konců dovodil i sám Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 20. 2. 2003, kdy uvedl, že „otázku, zda určitá místnost je místností obytnou, si soud může vyřešit sám, pokud ovšem o této otázce již nerozhodl stavební úřad. Soud musí v zásadě vycházet z kolaudačního rozhodnutí, kterým však není vázán. Jde-li o místnosti, které jsou prokazatelně po desetiletí s vědomím a souhlasem stavebního úřadu užívány jako obytné, může soud vycházet pro určení charakteru domu z toho, že jde o obytné místnosti, i když kolaudační rozhodnutí, vydané ve třicátých letech minulého století, takové určení neobsahuje.“³⁹⁴ Na tento právní názor pak Nejvyšší soud odkázal i ve svých pozdějších rozhodnutích.³⁹⁵

³⁹¹ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2002, sp. zn. 26 Cdo 400/2000, uveřejněný v časopise Právní rozhledy č. 6/2002 na str. 291 nebo ze dne 26. ledna 2010, sp. zn. 26 Cdo 4858/2008, dle kterého nezkolaudovaný byt právně vůbec neexistuje. – In Petrov, J., Neplatnost právních jednání, Bulletin advokacie, ročník 2011, č. 3, s. 37

³⁹² Petrov, J., Neplatnost právních jednání, Bulletin advokacie, ročník 2011, číslo 3, s. 37

³⁹³ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1952

³⁹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 333/2002, ze dne 20.02.2003

³⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 28 Cdo 1796/2007, ze dne 01.11.2007

Pro úplnost lze uvést, že od 1. ledna 2007, tedy od okamžiku účinnosti nového stavebního zákona č. 183/2006 Sb., došlo k výrazné změně týkající se původního kolaudačního řízení. U většiny v současné době prováděných staveb byl režim řízení, na základě kterého může být stavba po dokončení užívána, podstatně zjednodušen.³⁹⁶ Podle původní právní úpravy zákonem č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), byl stavebník před započítím užívání dokončené stavby povinen žádat stavební úřad o vydání stavebního povolení. Nově však postačí, aby stavebník stavebnímu úřadu pouze ohlásil záměr užívat dokončenou stavbu, k čemuž by se pak ve třicetidenní lhůtě měl stavební úřad vyjádřit. Tato změna se však netýká nájemních bytových domů, které jakožto stavby, jejíž vlastnosti nemohou budoucí uživatelé ovlivnit i nadále podléhají podmínce vydání kolaudačního souhlasu stavebního úřadu.³⁹⁷ Bytem, ve kterém bude nájemní vztah podřízen ustanovení § 685 až 716 ObčZ je rovněž bytová jednotka, která byla takto prostorově určena na základě zavkládovaného písemného prohlášení vlastníka budovy dle ustanovení § 4 zákona o vlastnictví bytů.

a) společný nájem bytu manželi

O společný nájem bytu jde typicky v situaci, kdy na straně nájemce je více osob. Jedná se o právní stav, nikoli o pojmenování situace, kdy v jednom bytě fakticky bydlí více lidí. O společný nájem k bytu se nejedná, pokud jde sice o více spolubydlících osob, ale jejich odvozený titul k užívání bytu je vázán na smlouvu (typicky podnájemce) či vyživovací povinnost (nezletilé děti).³⁹⁸ Společný nájem bytu nemůže vzniknout ani v situacích, kdy právním důvodem k užívání bytu bude vlastnické (spoluvlastnické) právo. Pro úplnost lze uvést, že společnému nájmu bytu manželi může být zdánlivě podobná situace, kdy manželé užívají dům či byt, který je ve vlastnictví třetí osoby a tato osoba poskytuje manželům předmět bydlení nikoli na základě nájemní smlouvy, ale z důvodu zvláštního vztahu k jednomu z nich (typicky manželé bydlí v domě rodičů či prarodičů

³⁹⁶ Blažek, J., Stavební zákon s komentářem a prováděcími vyhláškami, 2. aktualizované vydání, Olomouc: Anag, 2009, s. 109-116

³⁹⁷ Ustanovení § 122 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

³⁹⁸ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv, Občanský zákoník II, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 2038

jednoho z nich). Ani zde se tedy nejedná o společný nájem bytu a v případě rozvodu manželství může soud na návrh stanovit nepřibuznému manželovi povinnost vystěhovat se.³⁹⁹

Zákonná úprava společného nájmu bytu v občanském zákoníku je kogentní. Ustanovení upravující společný nájem bytu manželi jsou ve vztahu k ustanovením obecného společného nájmu vedeny zásadou speciality. Pokud tedy nebude otázka řešena těmito ustanoveními, použijí se obecná ustanovení §§ 700 až 702 ObčZ.

Společný nájem může vzniknout téměř u všech typů bytů, tzn. bytů služebních, bytů zvláštního určení či bytů v domech zvláštního určení (zde je však dle § 709 ObčZ vyloučena aplikace ustanovení upravujících společný nájem bytu manželi). Naopak zákonodárce omezuje okruh subjektů společného nájmu v případě družstevního bytu, kdy je výslovně stanoveno, že v takovém případě může společný nájem vzniknout výhradně mezi manželi. Takové vymezení tedy znamená, že společný nájem družstevního bytu nevzniká u snoubenců, druha a družky. Společný nájem bytu nevzniká ani v případě registrovaných partnerů,⁴⁰⁰ avšak dle ustanovení § 705a ObčZ platí, že pokud po dobu trvání partnerství svědčí jednomu z partnerů nájemní právo k bytu, právo užívat byt má i druhý partner.

Legální definice termínu družstevní byt neexistuje. Soudní praxe vymezila družstevní byt jako „byt, který družstvo pronajímá, nebo jiným způsobem dává do užívání svým členům.“⁴⁰¹ Bytovým družstvem je pak „každé družstvo, které zajišťuje bytové potřeby svých členů, a to zejména tím, že svým členům pronajímá nebo jiným způsobem dává do užívání byty nebo jiné místnosti, nebytové prostory. Bytovým družstvem je nejen družstvo, které má zajišťování bytových potřeb uvedeno ve svém předmětu (podnikání), ale i takové bytové družstvo, jenž bytové potřeby svých členů skutečně zajišťuje.“⁴⁰² Byť pro

³⁹⁹ Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M., Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde, 2009, s. 165

⁴⁰⁰ Fiala, M., Kindl, M., a kol., Občanský zákoník. Komentář, II. díl, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 1355

⁴⁰¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Cdo 327/99, ze dne 29.07.1999, uveřejněné pod číslem 12/2001 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

⁴⁰² Tamtéž

potřeby této práce není nezbytné zabývat se teoretickými úvahami o přesnosti definice pojmu družstevní byt, pro úplnost lze uvést, že výše uvedené judikaturní vymezení není zcela vyčerpávající, když v odborné literatuře se podávají ještě další kvalifikační znaky – nájemce by v případě družstevního bytu měl hradit pouze náklady spojené s užíváním bytu, provozem bytového domu a provozem samotného bytového družstva a on (nájemce) nebo jeho předchůdce by se také měl alespoň částečně finančně podílet na pořízení jím užívaného bytu.⁴⁰³ Poslední zmíněné kritérium však není nevyhnutelné, neboť na rozdíl od stavebních bytových družstev se např. v případě lidových bytových družstev jejich členové v některých případech na pořízení družstevního bytu nepodíleli buď vůbec, nebo jenom symbolicky.⁴⁰⁴

b) vznik společného nájmu bytu manželi

V případě společného nájmu bytu manželi svědčí práva z nájemního vztahu oběma manželům společně a nedílně. Jejich společný nájem vznikne, jestliže se jeden z nich, nebo oba za trvání manželství stanou nájemci bytu. V případě družstevního bytu pak platí, že pokud za trvání manželství jednomu z nich vznikne právo na uzavření smlouvy o nájmu tohoto bytu, tak spolu se společným nájmem vznikne druhému manželovi i společné členství v takovém bytovém družstvu. Výše uvedené však platí jenom v případě, že naplnění těchto předpokladů bude mít odraz v objektivní realitě, tedy že manželé spolu budou skutečně trvale žít. Jak bylo obdobně uvedeno již v kapitole o rozvodu manželství, trvalým žitím se nerozumí pouhé fyzické přebývání na stejném místě s geografického hlediska, ale naplňování hlediska základních funkcí manželství a manželského soužití (např. vzájemná citová vazba, společné uspokojování materiálních i nemateriálních potřeb, společná péče o děti). Není proto vyloučeno ani to, aby společný nájem bytu manželi vznikl až dodatečně, pokud původní nefunkční a snahou o trvalé manželské soužití nevedené manželství bude na základě společné vůle manželů obnoveno.⁴⁰⁵

⁴⁰³ Dvořák, T., Družstevní právo, 3. vydání, Praha: C.H. Beck, 2006, s. 235

⁴⁰⁴ Dvořák, T., Bytové družstvo: převody družstevních bytů a další aktuální otázky, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 34

⁴⁰⁵ Fila, J., Korecká, V., Kůrka, V., Vlastnictví a nájem bytů, 3. aktualizované a přepracované vydání, Praha: Linde Praha, 2005, s. 268

Pro vznik společného nájmu bytu manželé není podstatné, zda v nájemní smlouvě uzavírané za trvání manželství jsou jako nájemci uvedeni oba manželé, nebo pouze jeden z nich. Pokud splňují podmínku společného trvalého žití, pak od okamžiku uzavření nájemní smlouvy svědčí nájemní právo k předmětnému bytu oběma.

Pokud se některý z manželů stane nájemcem bytu ještě před uzavřením manželství, případně jednomu z manželů ještě před uzavřením manželství vznikl nárok na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu, pak okamžikem uzavření manželství vzniká společný nájem bytu oběma manželům. S ohledem na kogentní charakter příslušných zákonných ustanovení není možné vznik společného nájmu bytu smluvně vyloučit či odsunout, a to ani tzv. předmanželskou smlouvou. Je-li každý z manželů před uzavřením manželství nájemcem jiného bytu, pak uzavřením manželství se manželé stávají společnými nájemci ve vztahu k oběma bytům.⁴⁰⁶

Soudní judikatura v rozhodnutí R 24/1980 dospěla k tomu, že společný nájem bytu manželé nevznikne v případě, kdy jeden z manželů nabude za trvání manželství právo společného nájmu bytu společně s další (třetí) osobou. Společný nájem bytu manželé nevznikne ani uzavřením manželství v případě, kdy jednomu z manželů před uzavřením manželství svědčil společný nájem k bytu společně s jinou (třetí) osobou, neboť takovýmto rozšířením nájemních práv i na novomanžele by byla omezena práva třetího nájemce. Pokud by ale tato třetí osoba přestala být společným nájemcem bytu, nic by nebránilo tomu, aby právo společného nájmu bytu vůči novomanželovi vzniklo (viz rozhodnutí R 23/1989).

Obsah vzájemných práv a povinností vyplývajících ze společného nájmu bytu manželé je zásadně rovný. Běžné záležitosti týkající se společného nájmu bytu může každý z manželů vyřizovat sám. V případě právních úkonů týkajících se mimořádných (resp. rámec běžných záležitostí převyšujících) záležitostí je pod sankcí neplatnosti vyžadován souhlas i druhého manžela.

⁴⁰⁶ V této souvislosti je ale třeba poznamenat, že dle výslovného ustanovení § 711 odst. 2 písm. c) ObčZ je skutečnost, že má nájemce více bytů (s výjimkou případů, kdy po něm nelze spravedlivě vyžadovat, aby užíval pouze jeden) kvalifikovaným důvodem pro vypovězení nájmu ze strany pronajímatele.

c) zánik společného nájmu bytu manželi v důsledku rozvodu manželství

Zásady, kterými je veden zánik společného nájmu bytu se liší s ohledem na to, zda se jedná o byt družstevní, či nikoli. Tato disproporce má své opodstatnění zejména v případech, kdy jeden z manželů nabyt práva na uzavření nájemní smlouvy s družstvem ještě před okamžikem uzavření manželství.

Zánik společného nájmu bytu manželi – dohoda manželů

Až na výjimky stanovené v § 705 odst. 2 občanského zákoníku nedojde k zániku společného nájmu bytu manželi pouhým rozvodem manželství. Právo společného nájmu bytu manželi trvá až do okamžiku, kdy mezi nimi dojde buď ke zrušující dohodě, nebo o jeho zrušení rozhodne soud. Ohledně dohody mezi manželi lze subsidiárně odkázat na kapitolu týkající se písemné dohody manželů stran práv a povinností společného bydlení. Na rozdíl od vypořádání společného jmění manželů po rozvodu není v tomto případě zákonem žádná maximální lhůta stanovena. Není proto vyloučeno, že manžel bude nájemcem společného nájmu u dvou bytů, a to ve vztahu k dvěma různým manželům (s původním manželem ve starém bytě a s novým manželem na základě ustanovení § 704 v jeho bytě).⁴⁰⁷

V případě dohody zákon nestanoví žádné speciální obligatorní náležitosti, musí být ale samozřejmě splněny obecné náležitosti právního úkonu – dohoda musí být pod sankcí učiněna svobodně a vážně, musí být určitá a srozumitelná. Nesmí také odporovat dobrým mravům. Z toho, že zákonem není předepsána žádná forma dohody by bylo možné usuzovat, že ji lze uzavřít i ústně či dokonce konkludentně (R 14/1978), nicméně vyvstává otázka, zda takovýmto výkladem nedochází k rozporu s ustanovením § 40 odst. 2 ObčZ, dle kterého písemná dohoda může být změněna nebo zrušena opět toliko písemně. S odkazem na ustanovení § 686 odst. 1 poslední věta ObčZ je totiž patrné, že původní nájemní smlouva byla sjednána písemně (byla-li sjednána po novelizaci, kterou byla obligatorní písemná forma nájemní smlouvy k bytu do našeho právního řádu včleněna). S ohledem na právě

⁴⁰⁷ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv, Občanský zákoník II, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 2065

uvedené a v neposlední řadě také s přihlédnutím k závažnosti dotčené materie lze tedy u těchto dohod zcela jednoznačně preferovat formu písemnou. „Dohoda musí řešit nejen zánik společného práva nájmu, určení dalšího výlučného nájemce bytu, ale i vyklizení druhého nájemce včetně případného zajištění náhradního bytu. Byla-li taková dohoda uzavřena, lze se u soudu domáhat splnění povinností, jež z ní vyplývají. Plyne-li z dohody povinnost dřívějšího společného nájemce, který se nestal výlučným nájemcem bytu, vyklidit byt po zajištění bytové náhrady (v dohodě specifikované), je pro posouzení důvodnosti vyklizovací žaloby, podané výlučným nájemcem, právně významné, zda byla tato bytová náhrada zajištěna.“⁴⁰⁸

Dle judikatury se původní společný nájem bytu manželi v žádném případě, a to ani dočasně, netransformuje na obecný společný nájem bytu dle ustanovení § 700 ObčZ (R 1/1969). Naproti tomu v literatuře je uváděn názor, že zákon takovéto možnosti nebrání, navíc připadá v úvahu i to, aby se na tomto po rozvodu manželství bývalí manželé s pronajímatelem výslovně dohodli.⁴⁰⁹ Domnívám se, že přílehavější je posléze uvedený právní názor.

Zánik společného nájmu bytu manželi – soudní rozhodnutí

Pokud při řešení otázky společného nájmu nedorazí mezi manželi k dohodě, rozhodne v této věci na návrh jednoho z bývalých manželů soud. Stejně jako v případě dohody, i soudní rozhodnutí může přijít teprve poté, co rozvodový rozsudek nabude právní moci. Soud určí toho, kdo bude nadále výlučným nájemcem a druhého účastníka zaváže povinností byt ve stanovené lhůtě vyklidit a zároveň se vypořádá s otázkou bytové náhrady (viz dále). Rozhodnutí soudu má konstitutivní charakter a je založeno na zásadě nedělitelnosti výroků o zrušení práva společného nájmu bytu manželi, určení budoucího nájemce a o povinnosti k vyklizení.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 26 Cdo 485/2000, ze dne 27.02.2002

⁴⁰⁹ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv, Občanský zákoník II, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 2067

⁴¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 26 Cdo 298/2002, ze dne 03.04.2003

Při své rozhodovací činnosti zkoumá zejména zájmy případných nezletilých dětí (výslovně uvedeno v ustanovení § 705 odst. 3 ObčZ). Skutečnost, že jednomu z manželů byly po rozvodu svěřeny nezletilé děti do výchovy, však ještě sama o sobě bez dalšího neznamená, že by právě tento manžel měl být nadále výlučným nájemcem. Lze si dokonce představit situace, kdy byt bude právě pro nezletilé děti zcela nevyhovující. Dalším kritériem, podle kterého by soud měl vést své úvahy při určování osoby výlučného nájemce, je logicky i stanovisko pronajímatele. Soud však není tímto stanoviskem vázán. S ohledem na skutečnost, že toto kritérium je v zákoně explicitně vyčteno, by však úvahy, které jej k případnému odchýlení od stanoviska pronajímatele vedly, měly být řádně odůvodněny. Součinnost pronajímatele při poskytování vyjádření nelze vynucovat. Dalším kritériem, které soudní judikatura dovodila, je i hledisko příčin rozvratu manželství. Naopak to, kdo podal rozvodovou žalobu ani to, jak se kdo choval při samotném rozvodu, právní význam nemá.⁴¹¹

Soud zvažuje ještě další, v zákoně neuvedená, kritéria. Jsou jimi například podíl každého z manželů na rozvratu manželství, sociální poměry obou manželů, a to i s ohledem na možnosti budoucího uspořádání jejich bytových poměrů, pracovní zařazení manželů, hledisko účelnosti vyžití bytu a v neposlední řadě také to, jak se který z manželů svým vlastním jednáním zasloužil o to, že k nabytí nájmu vůbec došlo⁴¹² či zdravotní stav každého z rozvedených manželů.⁴¹³

5.7.2.2 Specifika družstevního bytu

Otázka družstevního bydlení má svá specifika, která je třeba zohlednit i při porozvodovém řešení bytové otázky. Jde zejména o to, že na rozdíl od nedružstevního nájemního bydlení, nejde v případě družstevního pouze o vyřešení otázky samotného

⁴¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 26 Cdo 1079/2003, ze dne 30.06.2003: „*Při rozhodování, který z rozvedených manželů bude byt dále užívat jako nájemce (§ 705 odst. 1 věta druhá obč. zák.), soud přihlíží mimo jiné rovněž k příčinám rozvratu manželství. Při rozhodování podle § 705 odst. 1 věty druhé obč. zák. není právně významné, který z manželů podal návrh na rozvod manželství a jak se ten který z manželů choval v průběhu rozvodového řízení.*“

⁴¹² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 26 Cdo 2879/2005, ze dne 24.10.2006

⁴¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 26 Cdo 2299/2010, ze dne 12.10.2011

nájemního vztah, ale je zde také velmi podstatná otázka členství v bytovém družstvu. Velmi výrazným specifikem družstevního bydlení je totiž zejména zvláštní, jakási „zprostředkovaná“ forma vlastnictví. Vlastníkem bytu je družstvo, nicméně toto družstvo je tvořeno svými členy, kdy k členství se váže významný katalog členských práv a povinností v bytovém družstvu, označovaný v praxi jako členský podíl⁴¹⁴ (byť takové označení není přijímáno vždy zcela bezvýhradně⁴¹⁵). Tato skutečnost se projevuje například v tržní ceně, která se při převodu členských práv a povinností k bytovému družstvu platí a která se (téměř) rovná reálné tržní ceně bytu, který je ve vlastnictví „přímých“ vlastníků. Se členským podílem se tedy většinou pojí velmi významná majetková hodnota, byť zůstatková hodnota členského podílu, resp. hodnota vypořádacího podílu obvykle bývá dramaticky nižší. Pro úplnost lze uvést, že v praxi realitních kanceláří, ale i mezi laickou veřejností se jako protipól družstevních bytů často používá termín byty v „osobním vlastnictví.“ Tento termín je zřejmě důsledkem předrevolučního rozlišování forem vlastnictví na osobní a socialistické. V dnešní době, kdy již vlastnické právo každého vlastníka má stejný obsah a požívá stejné úrovně právní ochrany, však pro takové členění není místo a proto termín osobní vlastnictví, byť mezi laickou veřejností stále hojně užíváný, právně neexistuje.

V případě, že jeden z manželů nabyt právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu ještě před uzavřením manželství, nebylo by spravedlivé, aby případným rozvodem manželství mohla být tato jeho původní výhodnější situace zhoršena. Zákonodárce proto v ustanovení § 705 odst. 2 ObčZ výslovně ukotvil zásadu, že „nabyt-li práva na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu jeden z rozvedených manželů před uzavřením manželství, zanikne právo společného nájmu bytu rozvodem; právo byt užívat zůstane tomu z manželů, který nabyt práva na nájem bytu před uzavřením manželství.“ V takovém případě tedy není třeba řešit, který z manželů bude po rozvodu nadále nájemníkem (a družstevníkem), neboť společný nájem manželů zaniká již okamžikem rozvodu manželství, kdy ten z manželů, který se do družstevního bytu tzv. přiženil, pozbývá okamžikem rozvodu manželství ex lege své původní postavení společného nájemce.

⁴¹⁴ Spáčil, J., členský podíl v bytovém družstvu jako součást společného jmění manželů, Právní fórum, ročník 2010, číslo 7, s. 309

⁴¹⁵ Philippi, T. K některým aspektům převodu členských práv a povinností v bytovém družstvu, Právní rozhledy, ročník 2008, číslo 3 in ASPI

Členem družstva a výlučným nájemcem družstevního bytu je nadále pouze nepříženivší se manžel. Ani tato skutečnost však nezbavuje druhého (příženivšího se) manžela nároku na poskytnutí bytové náhrady v podobě náhradního ubytování, která může být v případech hodných zvláštního zřetele (např. svěření nezletilých dětí do péče) soudem stanovena na formu náhradního bytu. V případě nedružstevních bytů, nebo družstevních bytů, kde právo na uzavření smlouvy o nájmu bytu vzniklo za trvání manželství, je vztah náhradního bytu a náhradního ubytování obrácený, tedy zákon primárně předpokládá zajištění náhradního bytu (viz dále v kapitole o bytových náhradách).

Jak je zřejmé i z aktuálního rozhodnutí Nejvyššího soud ČR, „není pochyb (srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 1. 2009, sp. zn. 31 Cdo 855/2008, uveřejněný pod č. 85/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek), že členský podíl v bytovém družstvu je majetkovou hodnotou, nelze však přehlédnout, že členská práva a povinnosti v bytovém družstvu nejsou výlučně majetkovými právy (členství bývá často spojeno s nájmem družstevního bytu či s právem na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu). Společné členství manželů v bytovém družstvu je zvláštní a specifický institut, který vzniká ex lege bez ohledu na vůli manželů; jeho vznik, existenci a zánik upravují kogentní ustanovení občanského zákoníku a nelze je smluvně ovlivnit (srovnej např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 5. 2006, sp. zn. 20 Cdo 2115/2005, ze dne 22. 7. 2004, sp. zn. 26 Cdo 1284/2004, rozsudek téhož soudu ze dne 14. 2. 2001, sp. zn. 30 Cdo 1865/2000). Otázku vzniku, existence a zániku členství v družstvu a společného nájmu bytu je třeba vždy posoudit podle úpravy v § 703 - § 709 obč. zák. (popř. podle obchodního zákoníku); není rozhodné, co případně obsahují statuty družstva, neboť od této úpravy se nelze odchýlit. Kogentní dikce § 703 odst. 2 obč. zák. (vznik společného členství manželů a společného nájmu) a § 705 odst. 2 a § 707 odst. 2 obč. zák. (o způsobech jeho zániku) brání přeměně společného členství na individuální členství některého z manželů dohodou podle § 143a odst. 1 obč. zák. Přestože § 143a obč. zák. je pozdější normou než § 703 odst. 2 obč. zák., platí (s přihlédnutím k § 703 - § 709 obč. zák.), že § 703 odst. 2 obč. zák. je speciálním ustanovením (*lex specialis*) k § 143a obč. zák. Lze tak uzavřít, že vzniklo-li manželům společné členství v bytovém družstvu, nelze členský podíl dohodou manželů za trvání

manželství ze společného jmění vyloučit. Byla-li takováto dohoda uzavřena (§ 143a obč. zák.), je pro rozpor se zákonem (§ 39 obč. zák.) neplatná.“⁴¹⁶

V případě, že právo k uzavření nájemní smlouvy k družstevnímu bytu vzniklo manželům nebo jednomu z manželů za trvání manželství, řídí se skončení společného nájmu bytu manžely stejnými pravidly jako u nedružstevního bytu. To znamená, že společný nájem může být zrušen dohodou rozvedených manželů nebo rozhodnutím soudu, na základě návrhu jednoho z rozvedených manželů. Součástí rozhodnutí soudu bude i výrok o zániku společného členství v bytovém družstvu, kdy členem v bytovém družstvu bude manžel, který dle rozhodnutí soudu zůstává výlučným nájemcem předmětného bytu. Zůstatková hodnota členského podílu v družstvu se pak stává předmětem vypořádání společného jmění manželů v jeho tržní hodnotě ke dni právní moci rozsudku, kterým bylo manželství rozvedeno. „Při rozhodování o dalším nájmu družstevního bytu, a tedy o osudu členského podílu, je důležité přihlédnout k zásadám, jimiž se řídí vypořádání společného jmění (§ 150). Obě soudní řízení jsou jinak na sobě nezávislá, rozhodnutí podle § 705 odst. 2 však musí předcházet.“⁴¹⁷

Soudní judikatura dlouhodobě zastává názor, že dohodu manželů stran zrušení a vypořádání jejich společného nájmu bytu je nutno uzavřít až poté, co bude manželství pravomocně rozvedeno.⁴¹⁸ Že se nejedná o rozhodnutí ojedinělé, lze demonstrovat následující plejádou obdobně znějících publikovaných rozhodnutí: rozhodnutí Nejvyššího soudu publikované pod R 14/78, str. 138/334 a 143,144/349,350 či pod R 34/83, str. 229,230/501,502, či rozhodnutí sp. zn. 26 Cdo 1938/99, či ústavní nález sp. zn. II. ÚS 216/99, uveřejněný ve sv. č. 16 pod poř. č. 177.

Podle soudní judikatury „právo na vypořádání společného členského podílu v bytovém družstvu nemůže být promlčeno dříve, než je zrušeno společné členství účastníků

⁴¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 26 Cdo 98/2011, ze dne 08.06.2011

⁴¹⁷ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv, Občanský zákoník II, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 2069

⁴¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn 20 Cdo 1849/2006, ze dne 31.07.2008: „*Takovouto dohodu mohou s ohledem na kogentní povahu ustanovení § 705 odst. 2 občanského zákoníku uzavřít pouze rozvedení manželé.*“

v bytovém družstvu. Proto se právo na vypořádání společného členského podílu bývalých manželů, kteří se nedohodli na zrušení společného práva nájmu družstevního bytu a na tom, kdo z nich bude nadále byt užívat jako výlučný nájemce a člen družstva, nebo těch manželů, o jejichž společných právech ve vztahu k bytovému družstvu nebylo rozhodnuto podle § 705 odst. 2 věty druhé ObčZ ve znění novely provedené zákonem č. 509/1991 Sb. (dříve podle § 177 odst. 2 věty druhé ObčZ ve znění před novelou provedenou zákonem č. 509/1991 Sb.), ve lhůtě tří let stanovené v § 149 odst. 4 ObčZ, ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., nemůže promlčet dříve než dojde ke zrušení společného práva nájmu družstevního bytu a určení, kdo byt bude dále užívat jako výlučný člen družstva. Obecná tříletá promlčecí lhůta ve smyslu § 101 ObčZ pak počne běžet dnem následujícím po té, co k takovému zrušení práva došlo.⁴¹⁹

5.7.3 Bytové náhrady

Potřeba bytových náhrad při zrušení společného nájmu bytu manželi má své opodstatnění, pokud si uvědomíme zvláštní povahu nájmu bytu, spočívající zejména v tom, tento nájem je ze zákona chráněn. Proto i v případě, že jednomu z manželů nájem bytu zanikne a takový manžel je tedy povinen byt opustit, nemůže to znamenat jeho přesun tzv. na ulici. Proto je tedy dokud nebude manželovi, který je povinen byt vyklidit poskytnuta příslušná bytová náhrada, může v bytě setrvávat. V praxi bývá kritizováno to, že není pevně stanovena přiměřená (maximální) přípustná doba pro zajištění bytové náhrady.⁴²⁰ Pro bytové náhrady při zrušení společného nájmu bytu manželi není rozhrnující, zda k takovému zrušení došlo dohodou, soudním rozhodnutím, nebo ex lege přímo okamžikem rozvodu manželství.

V ustanovení § 712 odst. 3 občanského zákoníku je výslovně stanoven klíč, podle kterého se určí, na poskytnutí kterého druhu bytové náhrady má povinný manžel nárok. Bytové náhrady mají v daném případě dvě úrovně (dva druhy), a sice náhradní ubytování a náhradí byt. Náhradním bytem je dle ustanovení § 712 odst. 2 ObčZ byt, který podle velikosti a vybavení zajišťuje lidsky důstojné ubytování nájemce a členů jeho domácnosti.

⁴¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 2380/2007, ze dne 22.05.2008

⁴²⁰ Dvořáková, J., Byt po rozvodu, Rodinné právo, ročník 1999, číslo 4, s. 16,

Dle odstavce čtvrtého se pak náhradním ubytováním rozumí byt o jedné místnosti nebo pokoj ve svobodárně nebo podnájem v zařízené nebo nezařízené části bytu jiného nájemce. Z uvedeného je tedy zřejmé, že kvalitativně vyšší stupněm bytové náhrady je náhradní byt, který by v podstatě měl sloužit k dalšímu trvalému bydlení povinného manžela, naproti tomu náhradní ubytování bude povinnému manželovi sloužit zřejmě toliko spíše na přechodné období k následnému vyřešení bytové otázky.

Náhradní ubytování se poskytuje v případech, kdy manžel, který v bytě zůstává i po rozvodu nabyt právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu ještě před uzavřením manželství. Opět se zde projevuje zohlednění výhodnějšího „bytového“ postavení, které tento manžel měl ještě před vstupem do manželství. Naopak v případě, že právo k uzavření nájemní smlouvy k družstevnímu bytu vzniklo manželům nebo jednomu z manželů za trvání manželství, nebo v případě, kdy se jednalo o společný nájem nedružstevního bytu manželi, poskytnutí bytové náhrady spočívající v náhradním ubytování nepostačí a měl by být poskytnut náhradní byt.

Priměřený náhradní byt má být umístěn v téže obci,⁴²¹ mimo ni pouze za splnění podmínek daných v ustanovení § 712 odst. 2 poslední věta ObčZ. I přesto, že zákon výslovně stanoví nárok povinného rozvedeného manžela na poskytnutí bytové náhrady, judikatura konstantně dovozuje rozumný a logický závěr, že tomu tak nemusí být vždy, zejména pak v případech, kdy oprávněný manžel má svou bytovou potřebu po rozvodu již uspokojenou.⁴²² Naproti tomu podle rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 2 Cdo 448/96 platí, že sama skutečnost, že rozvedený manžel, který má povinnost společný byt vyklidit má reálnou možnost bydlení jinde, např. má-li rodiče, kteří sami vlastní byt či dům, nemůže být toto důvodem pro odmítnutí bytové náhrady, pokud mu k takovému bytu či domu rodičů nenáleží zároveň právo, které by mu bydlení zajišťovalo. Pokud se manžel, který byl zavázán byt vyklidit, sám dobrovolně z bytu vystěhuje, pak závazek druhého manžela na poskytnutí bytové náhrady zanikl splněním.

⁴²¹ Jehlička, O., Bytové náhrady, Právní praxe, ročník 1993, číslo 1, s. 21, In ASPI

⁴²² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 26 Cdo 298/2002, ze dne 03.04.2003: *Skutečnost, že jednomu z dosavadních uživatelů bytu, který je ve společném užívání bytu manžely, svědčí po rozvodu manželství právní důvod k užívání jiného bytu trvale uspokojujícího jeho bytovou potřebu, může být důvodem pro výjimečné odepření náhrady za byt.*“

5.8 *Důsledky rozvodu manželství při dědění*

5.8.1 Přímé dědické důsledky rozvodu manželství ve vztahu k bývalému manželovi

Jedním z právních důvodů dědění je zákonná dědická posloupnost. Pokud zůstavitel nezanechal platnou závěť, nebo touto závětí není kryt celý rozsah předmětu dědictví, nastupují kritéria této dědické posloupnosti ze zákona. V takovém případě je na právní postavení manžela zůstavitele, jakožto zákonného dědice, významně pamatováno, jelikož ustanovení § 473 a § 474 občanského zákona jej v dědické posloupnosti povolává v první, resp. druhé dědické skupině. Znamená to, že bude dědit rovným dílem s dětmi zůstavitele nebo jejich potomky, resp. nebude-li potomků zůstavitele, bude manžel dědit společně se zůstavitelovými rodiči, případně osobami, které se zůstavitelem alespoň jeden rok před smrtí žily ve společné domácnosti, o kterou pečovaly, nebo byly odkázány na jeho výživu zůstavitele. V posléze uvedeném případě pak zákon manželovi zemřelého zaručuje na dědictví přinejmenším poloviční podíl. Všechna tato práva jsou však vázána na trvající manželství dědice a zůstavitele. Rozhodným okamžikem je tedy právní moc rozsudku, kterým se manželství rozvádí. Pokud by k úmrtí rozváděného manžela došlo sice po vyhlášení rozvádějícího rozsudku, ale ještě před okamžikem nabytí právní moci (a to třeba i z důvodu podaného odvolání), uplatní se nadále ustanovení §§ 473 a 474 ObčZ.

I po rozvodu manželství však může mít rozvedený manžel postavení zákonného dědice. Bylo by tomu tak v případě, že by splňoval kritérium spolužijící osoby, tedy že žil se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a z tohoto důvodu pečoval o společnou domácnost nebo byl odkázán výživou na zůstavitele. V takovém případě by v rámci dědické posloupnosti posunul do druhé, resp. třetí dědické skupiny.

5.8.2 Nepřímé dědické důsledky rozvodu manželství ve vztahu k bývalému manželovi

S otázkou, zda má některá osoba postavení dědice či nikoli, mohou být úzce spjaty ještě další významné právní důsledky než pouze to, zda dojde k nabytí majetku po zůstaviteli. Zákonodárce například v ustanovení § 11 odst. 1 obchodního zákoníku mimo

jiné definuje, že „kdo nabude smlouvou podnik, může podnikat pod dosavadní firmou s nástupnickým dodatkem, jen má-li k tomu výslovný souhlas *dědiců*.“ Odst. 5 téhož zákonného ustanovení pak uvádí, že „je-li součástí firmy právnické osoby jméno společníka nebo člena, který přestal být jejím společníkem nebo členem, může právnická osoba užívat dále jeho jméno jen s jeho souhlasem. V případě smrti nebo zániku společníka nebo člena se vyžaduje jeho předchozí souhlas anebo souhlas *dědice*.“ Podle komentáře k obchodnímu zákoníku nakladatelství C.H.Beck „zůstává sporné, koho rozumí ustanovení odstavce 5 pod pojmem „*dědice*“. Zda jsou to dědicové ve smyslu ustanovení § 460 an. ObčZ, nebo osoby vyjmenované v § 15 ObčZ, tzn. manžel(ka), partner, děti či rodiče zemřelého, tedy osoby, jimž přísluší uplatňovat právo na ochranu osobnosti po smrti fyzické osoby, či zda jsou to jak dědicové, tak i osoby, uvedené v § 15 ObčZ. Převládá názor, že pod pojmem „*dědic*“ užitým v odstavci 5 lze rozumět jak dědice ve smyslu § 460 ObčZ, tak i osoby podle § 15 ObčZ. Stejný výkladový problém nastává v odstavci 1 téhož ustanovení.“⁴²³ Domnívám se, že tento názor je přiléhavý, neboť nejlépe odpovídá gramatickému i logickému výkladu příslušných zákonných ustanovení.

Obdobná otázka se může vyjevit také například v případě procesního nástupnictví v občanském soudním řízení. Paragraf 107 odst. 2 občanského soudního řádu stanoví, že „ztratí-li způsobilost být účastníkem řízení fyzická osoba a umožňuje-li povaha věci pokračovat v řízení, jsou procesním nástupcem, nestanoví-li zákon jinak, její *dědici*, popřípadě ti z nich, kteří podle výsledku dědického řízení převzali právo nebo povinnost, o něž v řízení jde.“ V této souvislosti platí, že „za dědice lze v době před skončením řízení o dědictví považovat jen toho, komu svědčí některý z důvodů dědění“⁴²⁴, tedy mimo jiné manžela zemřelého.

5.8.3 Dědické důsledky rozvodu manželství ve vztahu k dětem

Naopak rozvod manželství nemá vliv na postavení dětí jakožto zákonných dědiců. Ani pokud by dítě bylo po rozvodu manželství svěřeno do výchovy druhého rodiče

⁴²³ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol., Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 31

⁴²⁴ Drápal, L., Bureš, J. a kol., Občanský soudní řád, Komentář, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 724

(nezůstavitele), pak se tato změna nemůže zákonného dědického postavení dítěte žádným způsobem dotknout, stále je zařazen v první dědické skupině a stále zůstává chráněn ustanovením § 479 ObčZ o tzv. neopomenutelném dědici. Pokud by však směrem k dítěti došlo po rozvodu k osvojení jinou osobou, pak dle § 72 odst. 1 ZoR platí, že osvojenec okamžikem právní moci rozhodnutím soudu o osvojení ex lege vystupuje z dědických vztahů k původní pokrevní rodině a vstupuje do dědických vztahů k osvojiteli a k jeho rodině. V takovém případě však nejde o důsledek rozvodu manželství, nýbrž o důsledek osvojení.

5.9 *Důsledky rozvodu manželství na postmortální ochranu osobnosti*

Každá fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti. Osobnost má být chráněna nejen za života, ale i po smrti. Ustanovení § 15 občanského zákoníku taxativně vyčítá okruh osob, kterým přísluší tato práva za zemřelého uplatňovat a jednou z těchto osob je i manžel zemřelého. Pokud tedy bylo manželství ještě před smrtí rozvedeno, aktivní legitimace bývalého manžela v této oblasti zaniká.⁴²⁵

5.10 *Důsledky rozvodu manželství na běh promlčení doby*

Ustanovení § 114 ObčZ stanoví, že „jde-li o právo mezi zákonnými zástupci na jedné straně a nezletilými dětmi a jinými zastoupenými osobami na druhé straně, promlčení ani nepočíná ani neběží, nejde-li o úroky a opětuující se plnění. To platí i o právech mezi manželi.“ Potřeba takové zákonné úpravy vyplývá z toho, že silnější vzájemné vztahy a vazby mezi účastníky mohou být častokrát na překážku tomu, aby se jeden účastník odhodlal domáhat se nějakého svého nároku po druhém účastníkovi. Okamžikem rozvodu manželství se tak rozběhne promlčecí doba. Tento prvek tak chrání oprávněného bývalého manžela, který by třeba v důsledku trvajících manželského svazku nepožadoval nahrazení

⁴²⁵ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv Občanský zákoník I, 2. vydání, Praha 2009, s. 221

škody způsobené druhým manželem na svém majetku nebo vydání bezdůvodného obohacení druhé manžela.

Naopak k ochraně povinného bývalého manžela slouží to, že i po dobu manželství běží promlčecí doba ohledně úroků a opětujících se plnění. Důvod je logický, neboť v opačném případě by mohlo dojít k tomu, že by případný dluh naakumulovaný za dobu třeba i mnohaletého manželství narostl do astronomických rozměrů.

5.11 Důsledky rozvodu manželství při odpovědnosti za způsobenou škodu na zdraví (resp. usmrcením) dle § 444 ObčZ

Každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí. Pokud někdo tuto nebo jakoukoli jinou zákonnou povinnost poruší a takovým jednáním způsobí škodu, je povinen ji poškozenému nahradit. Pokud ale protiprávní jednání dosáhne takové intenzity, že v jeho důsledku poškozený zemře, je to mimo jiné manžel, kdo má nárok na jednorázové odškodnění ve výši 240.000,-- Kč. Tento konkrétně stanovený nárok tedy nesvědčí rozvedenému manželovi. Naopak další nároky, např. dle ustanovení § 448 či § 449 již nejsou spojeny výslovně s manželstvím. Pokud tedy rozvedený manžel bude splňovat předpoklady v těchto ustanoveních uvedené, bude mít i nadále příslušné postavení oprávněné osoby.

6. Zákon č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník

Snad žádná nová právní norma v novodobé historii našeho státu nevyvolala tolik reakcí, jako připravovaná (správněji řečeno již platná, avšak dosud neúčinná) rekodifikace občanského práva hmotného. Tento zájem odborné i laické veřejnosti je důvodný, neboť se jedná o normu naprosto zásadní, nejenom svým rozsahem, který je přes 3.000 paragrafů (přesně 3081), ale především materií, kterou pokrývá. Původní koncept oddělení občanského a rodinného práva, který byl do českého právního řádu zaveden v rámci tzv.

právníké dvouletky, která transformovala právo podle sovětského právního modelu,⁴²⁶ práva je opuštěn. Nový občanský zákoník pojímá v podstatě celou oblast soukromého práva do jediného kodexu. Výjimku tvoří pouze oblast pracovního práva.

6.1 Nový občanský zákoník - pro a proti

Hlavní zápory dnes účinného občanského zákoníku, tedy zákona č. 40/1964 Sb., jsou spatřovány v mnoha skutečnostech. Kritizován je například fakt, že netvoří celistvou kodifikaci soukromého práva, které je tak roztrženo do více různých právních norem. Materie rodinného práva je upravována zejména zákonem o rodině, otázky nájmu či podnájmu nebytových prostor mají také svou vlastní normu, existuje speciální zákon o vlastnictví bytů, zákon o pojistné smlouvě atd. Na první pohled patrná je rozdílnost úprav obdobných prvních institutů v občanském a obchodním zákoníku (promlčení, odstoupení od smlouvy, dlužnická solidarita atd.). Dalším zmiňovaným záparem je vnitřní nekonzistentnost a nepřehlednost členění a uspořádání původní právní normy. Ta je způsobena především četnými průběžnými novelizacemi, kdy některá ustanovení byla z občanského zákoníku vypouštěna, jiná přijímána, často na místo uprázdněných paragrafů, byť s danou materií v té které části zákona jen pramálo souvisejí.

Věcný záměr z roku 2000 také poukazuje na to, že dnešní norma je vlastně pozůstatkem totalitního právního myšlení, v důsledku čehož je patrná tendence účastníky soukromoprávních vztahů manipulovat tím, že značná část jejich jednání je podřazena kogentním ustanovením. To ve svém důsledku způsobuje nadbytečné omezování jejich vlastních dispozičních možností a zároveň tak dochází k nadměrným zásahům veřejné moci do těchto účastnických vztahů. Navíc je poukazováno na přehnanou kazuistiku, která (vedena mentalitou sociálního inženýrství), reguluje jednání lidí zbytečně podrobně a detailně.⁴²⁷

⁴²⁶ Králíčková, Z., Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva, Brno: Masarykova univerzita, 2009 s. 26

⁴²⁷ Věcný záměr občanského zákoníku z roku 2000 (s úpravami po projednání v odborných komisích LRV a v Legislativní radě vlády), dostupný na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti České republiky, <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>

V souvislosti s novým občanským zákoníkem však zaznívají i kritické hlasy. Je argumentováno například tím, že doba obsáhlých kodexů je již nenávratně pryč, s novým občanským zákoníkem dochází ke zbytečné renesanci dávno zaniklého názvosloví, či to, že nový občanský zákoník činí ze soudce zákonodárce (ustanovení § 10).⁴²⁸ Jiní kritici poukazují na otázku značné diskontinuity, která přináší nebezpečí závažného narušení principu právní jistoty, zmiňují přílišné lpění na minulé době, spočívající v pojetí veřejného a soukromého jako dvou zcela oddělených světů, či v neposlední řadě upozorňují třeba na to, že s rekodifikací občanského práva hmotného nepřichází též změny v oblasti práva procesního.⁴²⁹

Domnívám se, že byť kritické hlasy, které zaznívají, mají v některých ohledech své opodstatnění, přesto klady nového soukromoprávního kodexu převyšují nad jeho zápory a potřeba přijetí této normy je reálná. V této souvislosti uvádím názor, který byl uveden v odborném časopise Právní rozhledy již v roce 2009 a s jehož závěry se také ztotožňuji: „obecně vzato, hlasům, které upozorňují na veškeré negativní důsledky spojené s diskontinuitou, nelze než přitakat. Je totiž nezpochybňujícím faktem, že jakákoli změna právního řádu (ať již sebemenší) může vyvolat nepříznivé důsledky a dopady do života občanů daného státu. Na druhé straně si však musíme uvědomit, odkud požadavek na diskontinuitu vzešel. Návrh není diskontinuitní proto, že by si to snad usmysleli jeho autoři, nýbrž proto, že diskontinuita vystoupila jako nutný důsledek požadavku sepsat občanský zákoník, který se bude moci postavit vedle kodexů, které jsou považovány za standardní (francouzský CC, rakouský ABGB, německý BGB, švýcarský ZGB, holandský BW atd.). Chceme-li mít zákoník, který bude opravdu moderní a funkční, těžko můžeme vycházet z toho, co tu máme a aplikujeme dnes.“⁴³⁰

Je zřejmé, že uvedení tak zásadní a komplexní normy do praktického života nemůže být bez rizik. Zajisté nějakou dobu potrvá, než se nově (staronově) zavedené názvosloví u

⁴²⁸ Křeček, S., Zamyšlení nad návrhem nového občanského zákoníku, Bulletin advokacie, ročník 2008, číslo 9, s. 19 – 21

⁴²⁹ Lavický, P., Kritické poznámky ke koncepci návrhu občanského zákoníku, Právní rozhledy, ročník 2007, číslo 23, s. 848-859

⁴³⁰ Frinta, O., Tégl, P., O návrhu nového občanského zákoníku a jeho kritice (a taky o kontinuitě a diskontinuitě), ročník 2009, číslo 14, dostupné také na: http://www.beck.cz/cz/z-nasich-casopisu/ap_29/pd_1/txtexpresion_beck/art_315/detail.aspx

laické, ale i u odborné veřejnosti uchyť, zautomatizuje. Určitě bude také třeba překlenout i dočasné období jakéhosi judikurního „vákua“, což je ale nutná daň spojená s každým zásadnějším přechodem z jedné právní normy na druhou. V této souvislosti lze zmínit třeba nedávnou rekodifikaci trestního práva hmotného, kdy původní trestní zákon, který podobně jako současný občanský zákoník platil téměř 60 let, byl s účinností k 1.1.2010 nahrazen zbrusu novým trestním zákoníkem. I zde došlo ke změnám, kdy některé - do té doby stěžejní instituty a zásady - byly nahrazeny novým pojetím, či padly úplně (vzpomeňme třeba na zásadu posuzování materiální stránky trestného činu). I zde také došlo k nemalým výkladovým nejasnostem při aplikaci některých klíčových zákonných ustanovení, s jejichž řešením si dlouhou dobu nebyla schopná poradit ani judikatura. V této souvislosti lze poukázat například na (snad až mytický) vývoj aplikace ustanovení § 205 odst. 2 TrZ, kde se řešilo, kolik pachatel při trestném činu krádeže, kterého se dopustí v posledních třech letech od odsouzení (resp. potrestání) za jinou (předešlou) krádež, vlastně spáchal trestných činů. Obdobné výkladové nejasnosti vyvstaly také při aplikaci ustanovení § 337 odst. 1 písm. a) TrZ (trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání) za situace, kdy pachateli – řidiči motorového vozidla – byl předtím odebrán řidičský průkaz v důsledku tzv. vybodování. I zde byla aplikační praxe nejednotná, jednotlivá státní zastupitelství i jednotlivé soudy měly na tutéž věc různý právní názor a různé (protichůdné) právní názory zastávaly dokonce i jednotlivé trestní senáty Nejvyššího soudu České republiky. A i zde bylo třeba času i trpělivosti (včetně nezbytných novelizací) k tomu, aby se situace vyřešila a aplikační praxe ujednotila.

6.2 *Rozvod manželství a jeho občanskoprávní důsledky ve světle nového občanského zákoníku*

Oblast rodinného práva je v novém občanském zákoníku upravena v části druhé. Hlava první upravuje manželství. Díl pátý se pak věnuje zániku manželství, kdy po jednom obecném ustanovení prvního oddílu začíná oddíl druhý, řešící problematiku rozvodu manželství.

6.2.1 Rozvod manželství v NObčZ

Koncepce rozvodu manželství z důvodu kvalifikovaného rozvratu zůstává zachována. Ustanovení § 755 NObčZ definuje, že „manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.“ Ani zjišťování existence kvalifikovaného rozvratu i příčin, které k němu vedly, nedoznalo v nové právní úpravě změn.

Zůstává zachována i možnost soudu rozvod manželství nepovolit, a to v případech, ve kterých by takový postup byl v rozporu „se zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti, který je dán zvláštními důvody, přičemž zájem dítěte na trvání manželství soud zjistí i dotazem u opatrovníka jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti na dobu po rozvodu, nebo se zájmem manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, ledaže manželé spolu již nežijí alespoň po dobu tří let“⁴³¹

V odst. 3 téhož zákonného ustanovení je zachována povinná rozvodová prerekvizita, podle které je-li v manželství nezletilé dítě, které je plně nesvéprávné, musí být nejdříve rozhodnuto v otázce jeho poměrů po dobu po rozvodu.

V novém zákoně však přibylo legální vymezení stavu, kdy spolu manželé nežijí. Dle ustanovení § 758 NObčZ je jím situace, při které manželé netvoří manželské či rodinné společenství, bez ohledu na to, zda mají, či vedou rodinnou domácnost, s tím, že přinejmenším jeden z manželů již manželské společenství obnovit zjevně nechce. Důvodová zpráva k tomuto ustanovení poznamenává, že takové definiční ustanovení v zákoně dosud chybělo a zakomponováním do zákona by se mělo napomoci lépe řešit otázku povinností a práv manželů v „přechodném období“ od jejich vzájemného oddělení do ukončení manželství.

⁴³¹ Ustanovení § 755 odst. 2 písm. a) písm. b) NObčZ

Obecně lze tedy říci, že stran rozvodu manželství se nová právní úprava žádným výrazným způsobem neodchýlila od té původní.

6.2.2 Úprava výživného rozvedeného manžela v NObčZ

Obdobný závěr jako u samotného rozvodu manželství platí i v případě výživného mezi rozvedenými manželi. Žádné zásadnější změny NObčZ nepřináší, byť je v této oblasti nový zákon obsáhlejší než jeho předchůdce. Dle ustanovení § 760 NObčZ má rozvedený manžel nárok na výživné (v přiměřeném rozsahu) za předpokladu, že jeho neschopnost se po rozvodu živit má svůj původ přímo v manželství, nebo alespoň v souvislosti s ním. Zákon přidává demonstrativní výčet kritérií, která bude soud při rozhodování o výživném nebo o jeho výši zkoumat. Jsou jimi například to, jak dlouho manželství trvalo či doba, které od rozvodu již uplynula, zda a jak se rozvedený manžel podílel za trvání manželství na péči o rodinnou domácnost, či zda se rozvedený manžel může vyživovat sám řádným hospodařením s vlastním majetkem či zajištěním zaměstnání.

Stejně jako dle původního zákona o rodině je i dle NObčZ možné, aby se povinný rozvedený manžel dohodl s oprávněným rozvedeným manželem na tom, že porozvodová vyživovací povinnost zanikne poskytnutím jednorázového plnění, které zákon nazývá odbytným. Pokud se strany nedokáží dohodnout, může se potřebný bývalý manžel obrátit s návrhem na určení vyživovací povinnosti na soud.

Stejně jako v původní právní úpravě, zůstává i po roce 2013 možnost, aby oprávněný (potřebný) rozvedený manžel dostával výživné v takovém rozsahu, který mu bude zajišťovat stejnou životní úroveň jako druhému manželovi. Oprávněný manžel ale nesmí být ten, kdo převážně zapříčinil rozvrat manželství nebo souhlasil s rozvodem a zároveň mu v důsledku rozvodu byla způsobena závažná újma. Maximální doba, po kterou může soud výživné v takovém rozsahu přiznat jsou 3 roky a zákon výslovně stanoví, že tento rozsah vyživovací povinnosti nelze přiznat takovému manželovi, který se vůči druhému manželovi dopustil jednání, které naplňuje znaky domácího násilí,

6.2.3 Úprava společného jmění (manželů)

Otázce společného jmění manželů věnuje nový občanský zákoník větší pozornost než občanský zákoník původní. Nová právní norma jednak čerpá ze současné právní úpravy, ale zároveň výrazným způsobem rozšiřuje katalog dispozičních možností snoubenců i manželů k uspořádání jejich majetkových poměrů.

V oddílu nazývajícím se Majetkové manželské právo je v § 708 odst. 1 NObčZ stanoveno, že „to, co manželům náleží, má majetkovou hodnotu a není vyloučeno z právních poměrů, je součástí společného jmění manželů (dále jen „společné jmění“).“ NObčZ pamatuje také na soulad s jinými právními normami (trestním zákoníkem či insolvenčním zákonem), když výslovně zmiňuje možnost zániku společného jmění ex lege.

Společné jmění má dva základní majetkové režimy:

- *zákonný režim* (§ 709 – 715 NObčZ),
- *modifikovaný režim*, které se dále člení na:
 1. režim dohodnutý snoubenci či manželi ve smlouvě (§ 716 - 723 NObčZ), což je:
 - a. režim oddělených jmění (§ 729 – 730 NObčZ),
 - b. režim vyhrazující vznik společného jmění ke dni zániku manželství,
 - c. režim rozšíření nebo zúžení rozsahu společného jmění v zákonném režimu
 2. režim založený rozhodnutím soudu (§ 724 – 728 NObčZ).⁴³²

Do předmětu společného jmění manželů patří vše, co manželům náleží, má majetkovou hodnotu a zároveň to není vyloučeno z právního obchodu. I nadále platí, že jsou to jak aktiva, tak i pasiva. Významná změna, o kterou si dosavadní právní úprava již dlouhodobě říkala, je to, že nyní mohou do společného jmění manželé nabývat i darem či

⁴³² Viz členění Ministerstva spravedlnosti České republiky na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti České republiky, dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/rodinne-pravo/co-upravuje-rodinne-pravo-zakoniku.html#1>

děděním, pokud dárce či zůstavitel projeví takový úmysl. Z výčtu výjimek nabývání do společného jmění byl naopak vypuštěn odkaz na věci vydané v restitucích. Důvodová zpráva k tomu uvádí, že „věci vydané v restitucích jsou zpravidla majetkoprávně, resp. vlastnický ustáleny i proto je na restituce pamatováno jen v přechodných ustanoveních.“⁴³³ Podíváme-li se do přechodných ustanovení § 3040 NObčZ, zjistíme, že „součástí společného jmění není věc vydaná podle právních předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka.“

Z příjmů, které plynou z výlučného majetku jednoho z manželů pak do společného jmění, náleží pouze zisk. Výslovně je také stanoveno, že částky výdělků, platu, mzdy, zisku a jiných hodnot z pracovní a jiné výdělečné činnosti se stávají součástí společného jmění v okamžiku, kdy manžel, který se o jejich získání přičinil, nabyt možnost s nimi nakládat. Naopak ohledně pohledávek z výhradního majetku jednoho z manželů, které se mají stát součástí společného jmění, platí, že se součástí společného jmění stávají okamžikem splatnosti.⁴³⁴

Podrobnější úpravu získala i oblast správy společného jmění. Správa v tzv. zákonném režimu je upravena v ustanoveních §§ 713 až 715, po ní následuje úprava tzv. smlouveného režimu. Smlouva o manželském majetkovém režimu vyžaduje formu veřejné listiny. Zákon upravuje i správu režimu založeného soudním rozhodnutím (§ 728 a násl. NObčZ). Zákon definuje i režim oddělených jmění, ve kterém může manžel nakládat se svým majetkem bez souhlasu druhého manžela.

NObčZ pamatuje ve svých ustanoveních také na ochranu třetích osob. Výslovně je v §§ 731 a 732 stanoveno, že „vznikl-li dluh jen jednoho z manželů za trvání společného jmění, může se věřitel při výkonu rozhodnutí uspokojit i z toho, co je ve společném jmění. Vznikl-li dluh jen jednoho z manželů proti vůli druhého manžela, který nesouhlas projevil vůči věřiteli bez zbytečného odkladu poté, co se o dluhu dozvěděl, může být společné jmění postiženo jen do výše, již by představoval podíl dlužníka, kdyby bylo společné jmění

⁴³³ Z důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku k ustanovení § 709 až § 711

⁴³⁴ Ustanovení § 711 odst. 2 odst. 3 NObčZ

zrušeno a vypořádáno podle § 742. To platí i v případě povinnosti manžela plnit výživné nebo jde-li o dluh z protiprávního činu jen jednoho z manželů nebo v případě, že dluh jen jednoho z manželů vznikl ještě před uzavřením manželství.“ Důvodová zpráva hovoří o tom, že tato ustanovení, která v původní právní úpravě absentovala, mají za cíl vyvážit jednak požadavek na ochranu věřitele na straně jedné a zároveň požadavek na ochranu společného jmění, resp. druhého manžela, resp. rodiny, na straně druhé.

Otázce vypořádání společného jmění se věnují zejména ustanovení §§ 736 – 742 NObčZ. Ani tato oblast neznává výraznějších legislativních změn. V případě vypořádání společného jmění, které by bylo provedeno způsobem dotýkajícím se ochrany práv třetích osob, mají tyto třetí osoby možnost obrátit se na soud s návrhem na zahájení řízení, ve kterém by soud rozhodl o neúčinnosti vypořádání vůči nim. Pokud si manželé vzájemně vypořádávají dluhy, pak takový právní úkony mají účinky pouze dovnitř, tedy mezi nimi navzájem. I to je prvek ochrany práv třetích osob. Primárně je při vypořádání společného jmění opět předpokládána dohoda. Pokud by k ní nedošlo, lze se obrátit na soud. V ustanovení § 742 NObčZ zákonodárce stanovil základní pravidla, kterými se soud při řízení o vypořádání společného jmění bude řídit. Pokud k vypořádání nedojde ani na základě soudního rozhodnutí, zůstala zachována pravidla pro aplikaci zákonné fikce.

V přechodných ustanoveních § 3038, resp. 3039 nového občanského zákoníku jsou definovány následující zásady: „Věci náležející k obvyklému vybavení rodinné domácnosti přestávají být dnem nabytí účinnosti tohoto zákona součástí společného jmění. Co přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona nabyt bezúplatně jeden z manželů nebo co bezúplatně nabyli oba manželé, aniž se to stalo součástí společného jmění, není i nadále součástí společného jmění.“

6.2.4 Otázky společného bydlení manželů

Novinkou je legální definice toho, kde mají manželé obydli. Dle ustanovení § 743 NObčZ platí, že je to tam, kde je jejich rodinná domácnost. Ustanovení odst. 2 pak definuje, že pokud manžel z vážných důvodů požádá o to, aby rodinná domácnost byla přesunuta jinam, měl by mu druhý manžel vyhovět (s výjimkou případů, kdy důvody pro setrvání

převažují nad důvody pro tuto změnu). Výraz „obydlí“ je dle důvodové obecný výraz, pod kterým si je třeba představit místo, kde spolu manželé bydlí. Naproti tomu „bydlištěm“ je jejich doručovací adresa. NObčZ také výslovně pamatuje na možnost, kdy se manželé dohodnou na tom, že budou bydlet navzájem trvale odděleně, což má mít stejné právní účinky jako trvalé opuštění společné rodinné domácnosti.

Uzavřením manželství vzniká přízenivšímu se manželovi právo bydlení v domě či bytě, který patřil druhému manželovi ještě před uzavřením manželství. Totéž platí i pro případ, kdy jeden z manželů nabude byt či dům do svého výhradního vlastnictví za trvání manželství. Obdobné je to i v případech nájemního bydlení, kdy uzavřením manželství vzniká společné nájemní právo. Oba manželé jsou zavázáni společně a nerozdílně. Ten y manželů, jehož právo je odvozené, má postavení ručitele vůči svému manželovi. Byť by byl manžel výlučným vlastníkem domu či bytu, tak v případě, že tento dům či byt rodina (nebo manželé) nezbytně potřebuje k bydlení, je výrazným způsobem limitován na dispozicích s předmětem svého vlastnického práva. Zákon výslovně stanoví, že bez souhlasu druhého manžela nesmí takový „dům nebo byt zcizit nebo k domu, jeho části nebo k celému bytu zřídit právo, jehož výkon je neslučitelný s bydlením manželů nebo rodiny, ledaže zajistí manželovi nebo rodině po všech stránkách obdobné bydlení s bydlením dosavadním.“⁴³⁵ Pokud by tak přesto učinil, může se druhý manžel dovolat neplatnosti takového právního jednání. Totéž platí i v případě nájemního práva, když i zde zákon stanoví, že „nesmí bez souhlasu druhého manžela nájem ukončit, nebo jej omezit právem, jehož výkon je neslučitelný s bydlením manželů nebo rodiny.“⁴³⁶

Stejně jako v případě vyživovací povinnosti rozvedeného manžela, je i v případě otázek společného bydlení manželů zákonodárcem pamatováno na případy domácího násilí, kterému věnuje několik zvláštních ustanovení (§§ 751 – 753). „Stane-li se další společné bydlení manželů v domě nebo bytě, v němž se nachází rodinná domácnost manželů, pro jednoho z nich nesnesitelné z důvodu tělesného nebo duševního násilí vůči manželovi nebo jinému, kdo v rodinné domácnosti manželů žije, může soud na návrh dotčeného manžela

⁴³⁵ Ustanovení § 748 odst. 1 NObčZ

⁴³⁶ Ustanovení § 748 odst. 1 NObčZ

omezit, popřípadě i vyloučit na určenou dobu právo druhého manžela v domě nebo bytě bydlet.⁴³⁷

Nový občanský zákoník obsahuje také speciální ustanovení pamatující na bydlení po zániku manželství (§ 766 a násl.). Při rozvodu manželství je důležité, zda oba manželé měli k domu či bytu stejné (nebo společné) právo, nebo zda toto právo bylo u jednoho z manželů pouze odvozené od postavení druhé manžela. Opět je primárně předpokládáno, že manželé by se řešení své porozvodové bytové situace měli dohodnout. Pokud toho však manželé nebudou schopni, je třeba se obrátit na soud. Kritéria, podle kterých soud bude rozhodovat, jsou uvedena v ustanoveních §§ 768 až 770 NObčZ.

6.2.5 Krátká úvaha o přechodu na NObčZ

Závěrem bych rád uvedl ještě následující úvahu stran přechodu z dnešního občanského zákoníku na nový. Hlavní těžiště toho, aby změna, která od 1. ledna 2014 nabytím účinnosti nového občanského zákoníku nastane, bude především na soudech. Důležité bude, aby se jejich rozhodovací praxe výrazněji nelišila napříč Českou republikou a aby judikturní činnost Nejvyššího soudu České republiky vedla k co nejrychlejším sjednocujícím efektům v případech rozdílných právních názorů. Domnívám se a věřím, že díky široké odborné diskusi, která celý proces návrhu i přijímání nového občanského zákoníku provázela a nadále provází, díky pozornosti, kterou příchodu NObčZ věnují i příslušné vzdělávací akce pořádané mimo jiné i Justiční akademií Ministerstva spravedlnosti ČR při průběžném vzdělávání soudců a státních zástupců, Českou advokátní komorou v případě advokátů i Notářskou komorou České republiky ve vztahu k notářské obci, a v neposlední řadě i s ohledem na délku téměř dvouletého legisvakančního období, bude přechod z původní první normy (resp. původních právních norem) na nový občanský zákoník co možná nejplynulejší a bez výrazných aplikačních excesů.

⁴³⁷ Ustanovení § 751 odst. 1 NObčZ

7. Závěr

Ve své disertační práci jsem se snažil především popsat rozvod manželství v našem právním řádu a zhodnotit jej z právního hlediska. Popsat a zhodnotit jsem snažil také rozvodové občanskoprávní důsledky. Při této činnosti jsem narazil na několik míst, o kterých se domnívám, že si zasluhují zvýšenou pozornost. Ať už to jsou případy, kdy je právní praxe roztržštěná, vedena několika různými právními (třeba i protichůdnými) názory, nebo jsou to případy, kdy jsem dospěl k závěru, že aktuální právní úprava je v dané oblasti nepřesná, nevyhovující, nebo již historicky překonaná a de lege ferenda by tedy stálo za úvahu její zpřesnění či úplná změna. Právě tato místa rekapituluji i v tomto závěru.

Zhodnocení historického vývoje dotčené právní úpravy

Společenské i sociální vztahy se neustále vyvíjejí a právo, jež je jedním z hlavních mechanismů, který tyto vztahy upravuje, se tedy musí odpovídajícím způsobem vyvíjet také. Domnívám se, že k demonstraci právě uvedeného vývoje a změn bychom jen velmi těžko hledali názornější ukázkou, než je otázka rozvodu manželství. To, co ve většinové společnosti bylo ještě před dvěma sty lety prakticky nemyslitelné, před sto lety téměř nemožné, před padesáti lety velmi neobvyklé, je dnes naprosto běžné. A nejen to, zdá se, že nastolený trend se v této oblasti bohužel dosud nezastavil, takže – viděno ze statistického hlediska – se možná již velmi brzy dostaneme do fáze, kdy rozvod manželství bude jevem většinovým a naopak dlouhotrvající nerozvedené manželství úkazem spíše výjimečným. Dnešní rodinné právo je ve střetu dvou ideálních rodinných vzorů – rodina může být jejími účastníky vnímána jednak jako tradiční (až romantické) společenství, kde jsou předem stanoveny povinnosti a vzájemné role všech zúčastněných stran, ale může být také vnímána jako individualisticky (byť na demokratickém podkladě) postavený rámec vzájemného vyjednávání a obchodování mezi účastníky.⁴³⁸

Z historického pohledu lze rozvod manželství zhodnotit následovně. Původně bylo manželství (takřka) nerozlučitelným společenstvím muže a ženy. Důsledné setrvávání na

⁴³⁸ Bridgeman, J., Keating, H., Lind, C., Responsibility, Law and the Family, Hampshire: Ashgate Publishing Limited, (University of Sussex), 2008, s. 252

rigidní právní nerozlučitelnosti manželství však historicky nemohlo obstát při konfrontaci s faktickým stavem, který se stále častěji od toho právního lišil. Samotná skutečnost, že muž a žena jsou manželé, totiž ještě automaticky neznamená, že spolu žijí, jsou si věrni, vzájemně respektují svoji důstojnost, společně pečují o děti či vytvářejí zdravé rodinné prostředí, byť tyto skutečnosti zákon předpokládá a stanoví. Že není možné nutit někoho, aby proti své vůli setrval ve faktickém soužití s jinou osobou, bylo zřejmé i v minulosti. Tím méně je možné nutit k tomu proti jejich vůli dokonce oba účastníky. Proto také společnost i v době širší nedostupnosti rozvodu manželství znala alespoň faktickou odluku manželů od stolu a od lože. Za situace, kdy účastníci právního vztahu nenaplnují žádnou z předpokládaných obsahových složek takového vztahu, by tedy setrvání na právní nemožnosti rozvodu manželství znamenalo pouze to, že by byl uměle udržován jakýsi prázdný právní rámec formálního společenství muže a ženy, a to bez jeho reálného obsahu. Takovou úlohu však právo v naší společnosti hrát nemůže. Proto i vývoj upravující předmětnou materii rodinného práva na průběžné posuny ve společensko-sociálních vztazích reagoval.

Právní vývoj rozvodu manželství byl u nás ve srovnání s jinými evropskými zeměmi do jisté míry progresivnější než v některých jiných evropských zemích (zejména pak ve srovnání se zeměmi s výraznější katolickou tradicí, jako je například Itálie, Irsko nebo dokonce Malta, kde referendum o připuštění rozvodu manželství proběhlo v roce 2011). Důvodů bylo více, lze zmínit kupříkladu do jisté míry rezervovaný vztah společnosti (zejména v Čechách) právě ke katolické církvi, která vždy nejvíce hájila myšlenky nerozlučnosti manželství. Tato skutečnost čerpá své historické souvislosti, ať již z dob husitských, tak třeba i v tom, že o katolickou církev se do značné míry opírala původní habsburská monarchie.

Smutný fakt, že rozvodovost ve společnosti za posledních několik dekád tak raketovým způsobem narostla, však nelze chápat jako přímý důsledek zákonného připuštění tohoto způsobu ukončení manželství. V takovém případě by totiž rozvodovost musela skokově stoupnout již v okamžiku, kdy byla u nás možnost ukončit manželství rozvodem poprvé legálně široce dostupná. Vysoká rozvodovost je spíše důsledkem mixu různých širších sociálních a ekonomických změn ve společnosti, a to jak kladných (např.

ekonomicky i společensky výrazně soběstačnějšího postavení žen, které si tedy mohou dovolit opustit případný disfunkční vztah), tak ale i záporných (např. větší zaměření na uspokojování individuálních osobních zájmů před společnými zájmy rodiny). Byť řešení otázek příčin rozvodu manželství či rozvodovosti jako takové není ambicí této práce, lze říci, že z historického hlediska je dosažitelnější možnost právně ukončit setrvávání v nefunkčním partnerském sepětí nepochybně značným přínosem moderní doby.

Zhodnocení hlediska aktuálního rozvodového důvodu

Rozvod manželství je postaven na principu kvalifikovaného rozvratu manželství. Teoreticky tedy pouze a jedině za situace, kdy je manželství rozvráceno tak hluboce a trvale, že již není možné očekávat obnovu vzájemného partnerského soužití, může být rozvedeno. Jiný důvod neexistuje. Kvalifikovaný rozvrat je obligatorní. Tato skutečnost by tedy měla být jakousi brzdou nadužívání institutu rozvodu, ale na druhé straně by neměla být brzdou takovou, aby se rozvod manželství stal možností pouze teoretickou a v reálném životě nedosažitelnou. Princip jediného obecnějšího rozvodového důvodu však vždy nebyl automatický, do dnešní podoby dospěl až po mnohaletém vývoji. Vzpomeňme třeba na prvorepublikový rozlukový zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., který jeden obecný rozvodový důvod neznal a namísto toho jako důvody tehdejší rozluky kazuisticky vyčítal například cizoložství druhého manžela, vedení zhýralého života, úklady o život či zdraví druhého manžela či „trvale nebo periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři léta, pijáctví nebo navyklé nadužívání nervových jedů, jež trvá dvě léta či padoucí nemoc, trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní poruchou.“

Domnívám se, že princip jediného (obecněji formulovaného) rozvodového důvodu je správná a dnešní době odpovídající právní koncepce rozvodu manželství. Tato koncepce představuje vyvážený model, kdy na rozvod manželství je nadále nazíráno jako na institut mimořádný, avšak zároveň dovoluje, aby v situacích skutečně disfunkčních vztahů bylo manželům umožněno závadné soužití opustit. Na této koncepci se nic zásadního nezmění ani v roce 2014, tedy poté, co nabude účinnosti nový občanský zákoník.

Pro úplnost lze uvést, že princip jediného rozvodového důvodu platí i v případech rozvodu manželství podle ustanovení § 24a ZoR, tedy za situace, kdy se manželé na potřebě právního ukončení svého manželského soužití shodnou a splní i další zákonné požadavky (minimální délka trvání manželství, předložení příslušných právních dokumentů atd.). Tento způsob rozvodu má své zřejmé opodstatnění, neboť za situace, kdy ani jeden z manželů nevidí reálnou možnost setrvání ve vzájemném spoluzití, je vhodné, aby příslušné řízení bylo co možná nejvíce zjednodušeno. Nespornou výhodou je pak kromě rychlosti i odstranění případných třecích ploch v oblasti majetkové, následného bydlení či vztahu k dětem. Nutno připomenout, že ani v tomto případě však zákonodárce z požadavku kvalifikovaného rozvratu neslevuje, pouze upouští od toho, aby soud ověřoval, zda manželé tvrzený rozvrat je pravdivý či nikoli. V této oblasti však s účinností nového občanského zákoníku dojde k jisté změně. Pokud § 24a odst. 1 věta poslední ZoR stanoví, že při splnění konkrétních podmínek „soud příčiny rozvratu manželství nezjišťuje a manželství rozvede“, pak nové ustanovení § 757 odst. 1 NObčZ uvádí, že za splnění dalších podmínek „soud manželství rozvede, aniž zjišťuje příčiny jeho rozvratu, dojde-li k závěru, že shodné tvrzení manželů, pokud se jedná o rozvrat manželství a o záměr dosáhnout rozvodu, je pravdivé.“ Gramatickým výkladem docházíme k tomu, že po nabytí účinnosti NObčZ přibude na straně soudu ještě povinnost, aby prozkoumal, zda účastníky tvrzený rozvrat manželství a záměr účastníků dosáhnout rozvodu je či není pravdivý. Příčiny tohoto posunu důvodová zpráva neobjasňuje.

Za správné lze také označit to, že jak v původní, tak i v nové právní úpravě navíc ještě vždy existuje pojistka za situace, že v manželství jsou nezletilé děti a případný rozvod by byl proti jejich zájmům, daných zvláštními důvody.

Problematická místa právní úpravy rozvodu manželství či jeho občanskoprávních důsledků

Při zkoumání rozvodu manželství jsem našel i několik míst, která si zaslouží zvýšenou pozornost, neboť nazírání na ně není bez obtíží. Jedním z těchto míst je **pojetí řízení o rozvod manželství jakožto řízení sporného**. Jak již bylo podrobněji rozvedeno v kapitole 3.1.1, v případě řízení o rozvod manželství je v praxi poněkud sporné, pokud je toto řízení jednoznačně řazeno mezi řízení sporná, aniž by přitom byla brána v potaz celá

řada jeho zvláštností. Problematicčnost řazení do kategorie sporných řízení se zvyrazňuje například v případě, kdy se jedná o zabezpečení zájmů nezletilých dětí. Jak se shoduje i nemalá část právní praxe, specifika řízení o rozvod manželství by si patrně zaslouhovala zohlednění v alespoň částečné speciální procesněprávní úpravě. V této oblasti by de lege ferenda stálo za zvážení, zda by neměla být přijata podrobnější procesní úprava řízení o rozvod manželství, ve které by byla jeho specifika zohledněna a více by odpovídala jeho hraničnímu postavení na pomezí mezi řízením sporným a nesporným, například ohledně toho, v jaké míře může soud při projednání věci sám aktivně vyhledávat skutečnosti, jež jsou pro jeho rozhodnutí relevantní, a v jaké míře je naopak odkázán na důkazní návrhy stran.

V současné právní praxi je nejednotně řešenou otázkou také vzájemný vztah hmotněprávní a procesní úpravy stran **obligatornosti nařízení jednání v případě rozvodu manželství dle ustanovení § 24a zákona o rodině**. Z ustanovení § 100 odst. 2 občanského soudního řádu bývá někdy dovozováno, že soud rozhodnout bez nařízení jednání nemůže, i kdyby se účastníci práva účasti na projednání věci vzdali, nebo s rozhodnutím věci bez nařízení jednání souhlasili. Proti tomu však stojí celkem zřejmá dikce ustanovení § 24a odst. 1, poslední věta ZoR, která stanoví, že soud při splnění daných podmínek manželství rozvede a příčiny rozvratu přitom nezjišťuje. Jak jsem uvedl již v kapitole 5.5, myslím si, že by bylo nesprávné se domnívat, že zákonodárce zároveň chce, aby soud na jedné straně vedl manžele k odstranění příčin rozvratu a následnému smíření, když přitom zároveň konstituuje nevyvratitelnou právní domněnku, že manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Rozvod manželství podle § 24a ZoR je vystaven na myšlence zjednodušené procedury bez nutnosti v řízení dokazovat skutečnosti rozhodné z hlediska ustanovení § 24 odst. 1 zákona o rodině. Jak jsem již uvedl v příslušné pasáži, tento závěr lze opřít i o srovnání historického vývoje obou zákonných ustanovení, kdy ustanovení § 100 byl odst. 2 bylo do občanského soudního řádu včleněno již v dubnu 1973 (s účinností od 1. července 1973) zákonem č. 49/1973 Sb., naproti tomu ustanovení § 24a bylo do zákona o rodině inkorporováno až novelizací č. 91/1998 Sb., s účinností od 1. srpna 1998, tedy o čtvrt století později. Dle mého názoru se tedy lze oprávněně domnívat, že situace byla způsobena spíše jistou dávkou nedůslednosti při legislativním procesu (při zásadní novelizaci zákona o rodině se opomnělo příslušným

způsobem zpřesnit i znění dotčeného ustanovení občanského soudního řádu), než že by šlo o promyšlený a odůvodněný krok. Proto se domnívám, že praxe velká částí obecných soudů, při které rozvod manželství za splnění všech předpokladů stanovených v ustanovení § 24a ZoR povolí, aniž by nařizovaly jednání je správná, byť je to v přímém rozporu s právními závěry uváděnými některou komentářovou literaturou.⁴³⁹ Nebyla-li by v současné době přijata nová právní úprava rodinného práva, která se této otázce věnuje, navrhol bych ve své práci, aby právní úprava ustanovení § 100 odst. 2 OSŘ byla de lege ferenda zpřesněna (změněna) v tom smyslu, že na tzv. nesporný rozvod se toto ustanovení nevztahuje. Takový návrh však s ohledem na dále uvedené již není aktuální.

Při pozorném přečtení nového ustanovení § 757 NObčZ zjistíme dvě zajímavé skutečnosti. Jednou z nich je, že z původního návrhu příslušného zákonného ustanovení NObčZ bylo během legislativního procesu vypuštěno písm. d). V původním návrhu NObčZ se této otázce věnovalo ustanovení § 697, kdy v odst. 1 bylo kromě písm. a) až c) také písm. d), které stanovilo, že rozvod s domněnkou rozvratu je možný, pouze pokud se předtím manželé pokusili o smír ve věci důvodu rozvratu manželství. V přijaté verzi NObčZ (nyní § 757) však tato podmínka již obsažena není. Toto vypuštění by mohlo nasvědčovat tomu, že zákonodárce se také možná napříště nedomníval o úplné nezbytnosti nařízení soudního jednání. Tak tomu však není. Druhou změnou je totiž již shora zmíněný nově vymezený prostor pro zkoumání soudů, zda se manželé tvrzený rozvrat a jejich záměr dosáhnout rozvodu zakládá na pravdě. Soud totiž dle ustanovení § 756 NObčZ zjišťuje existenci rozvratu manželství vždy (na rozdíl od současné zákonné dikce § 24a odst. 1 ZoR). Důvodová zpráva k tomuto ustanovení pak na otázku, zda je i za této situace možné uvažovat o rozvodu manželství bez nařízení jednání, dává poměrně jasnou negativní odpověď: „Soud rozhodující o rozvodu vlastně neprojednává spor, ale pouze zjišťuje, zda manželé chtějí a tvrdí totéž (především tedy, zda jejich vůle je pravá, zda jejich tvrzení jsou pravdivá, *což však nemůže zjistit jinak než osobním slyšením účastníků*) a zda splnili stanovené formální požadavky.“ Dosavadní většinová praxe obecných soudů, kdy v případě rozvodu manželství dle ustanovení § 24a ZoR na osobním slyšení účastníků netrvají (za předpokladu, že pro rozvod manželství jsou splněny všechny ostatní zákonné požadavky),

⁴³⁹ Drápal, L., Bureš, J. a kol., Občanský soudní řád, Komentář, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 813

se tedy pravděpodobně bude muset změnit. V případě rozvodu manželství bude nutné jednání nařídit, a to bez ohledu na to, zda půjde o rozvod tzv. nesporný či nikoliv.

Otázky, které si zasluhují zvýšenou pozornost, jsem našel také při zkoumání občanskoprávních důsledků rozvodu manželství.

Jako první lze uvést to, že podle současné právní úpravy společného jmění manželů je stanoveno striktní **vymezení výluky ze společného jmění manželů ve vztahu k věcem, které byly nabyty darem nebo v rámci dědění**, a to bez ohledu na skutečnou vůli dárce (resp. zůstavitele). I pokud dárce daroval věc oběma manželům společně, navíc veden úmyslem, aby věc byla součástí jejich společného jmění, pak gramatickým výkladem ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) ZoR bylo možné dovodit, že věc manželé nabývají nikoli do svého společného jmění, ale jako podíloví spoluvlastníci. Tento nedostatek původní právní úpravy by měl být napříště odstraněn, když dle ustanovení § 709 odst. 1 písm. b) NObčZ platí, že do společného jmění lze nabýt věc i darem, děděním nebo odkazem, pokud dárce při darování nebo zůstavitel v pořízení pro případ smrti takový úmysl projevil. Tento posun považuji jednoznačně za přínosný, mimo jiné i proto, že je zde zvýšena možnost vlastními dispozitivními úkony projevít skutečnou vůli stran, což je jedna z hlavních zásad soukromoprávních vztahů.

Domnívám se, že další sporným místem aktuální právní úpravy je to, že podle stávající dikce zákona **do společného jmění manželů** připadne to, co bylo nabyto alespoň částečně ze společných prostředků za trvání manželství, a to **bez ohledu na** to, jak sebmarginalnější je **část ze společných prostředků v porovnání s výlučnými prostředky** některého z manželů. Teoreticky si pak je možné představit situace podobné té, která byla prezentována na finančním serveru peníze.cz a která byla popsána v kapitole 5.6.9.2, tedy situace, kdy si „jeden z manželů za peníze, které si našetřil již před sňatkem, koupí nemovitost a vzhledem k tomu, že peníze vybral z účtu až po sňatečném prohlášení a v mezidobí od uzavření manželství do jejich výběru k nim přirostl úrok, jednalo by se o nemovitost pořízenou i ze společných prostředků a náležela by proto do SJM. Podíváme-li se do ustanovení § 709 nového občanského zákoníku (v původním návrhu nového občanského zákoníku ustanovení § 649), zjistíme, že v tomto směru nenastala žádná změna.

Naopak opomenout by se nemělo ustanovení § 709 odst. 2 NObčZ, které ve vztahu **k plodonosnému majetku, který je ve výlučném vlastnictví** jednoho z manželů, výslovně uvádí, že předmětem společného jmění se stává pouze zisk (tedy příjmy po odečtení nákladů). Lze si v této souvislosti představit příklad pronajímaného bytu nebo třeba i celého činžovního domu, který je ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů. Příjmy z pronájmů se tedy stanou součástí společného jmění pouze v té výši, ve které překonají náklady např. na údržbu bytu, resp. domu. Nebude tedy hrozit, že by v případě vypořádání společného jmění mohly být vedeny úvahy o tom, že prostředky z nájemného, které byly investovány zpět do pronajímané nemovitosti (např. v rámci údržby), bude nutno zohlednit jako prostředky, které byly ze společného majetku vynaloženy na jeho výlučný majetek manžela (vlastníka). Toto pojetí je dle mého názoru jednoznačně správné.

V kapitole zabývající se společným bydlením manželů v nájemním bytě byla zmíněna otázka toho, zda v aktuální rozhodovací praxi soudů při posuzování toho, co je či není bytem a co tedy zasluhuje speciální ochranu, která je nájmu bytu přiznána, není přílišná pozornost věnována správnému rozhodnutí, kterým byl (či nebyl) určen účel užívání předmětné nemovitosti k bydlení. Domnívám se, že odpověď na tuto otázku, by ve světle aktuální judikatury byla kladná, tedy že současná právní praxe v této oblasti klade zbytečně **přehnaný a formalistický důraz na veřejnoprávní určení účelu užívání nemovitosti** (dle kolaudačního rozhodnutí) bez dostatečného zohlednění jejího faktického stavu a reálného užívání. Tento nedostatek do budoucna řeší ustanovení § 2236 nového občanského zákoníku, kde se v odstavci 1, věta druhá, jednoznačně praví, že „ujednají-li si pronajímatel s nájemcem, že k obývání bude pronajat jiný než obytný prostor, jsou strany zavázány stejně, jako by byl pronajat obytný prostor.“ Navíc je v odst. 2 stanoveno, že „skutečnost, že pronajatý prostor není určen k bydlení, nemůže být na újmu nájemci.“ I tyto změny považuji za správné.

Další skutečností, která stojí za pozornost je otázka **legální definice termínu byt**. NObčZ konečně pro účely občanského práva legálně definuje pojem bytu, kterým se rozumí „místnost nebo soubor místností, které jsou částí domu, tvoří obytný prostor a jsou určeny a užívány k účelu bydlení.“ Tato definice se výrazně neodlišuje od definice obsažené v současném ustanovení § 3 písm. g) vyhlášky Ministerstva pro místní rozvoj ČR

č. 268/2009 Sb. o technických požadavcích na stavby, nicméně na rozdíl od této vyhlášky, nyní bude tato definice využitelná pro celou širokou oblast občanskoprávních vztahů.

Užívání termínu manžel (manželé) v mé disertační práci

Úplným závěrem bych rád ještě zmínil následující. Byť je tato skutečnost vždy zcela zřejmá z textu, pro úplnost dodávám, že termín manžele, resp. manžel je v mé práci dle situace použit i v případech, kdy se fakticky jedná již o bývalé (rozvedené) manželé, resp. bývalého (rozvedeného) manžela. Je to důsledkem tématu práce, kterým je rozvod manželství, tedy institut, který je právě oním rozhraničujícím momentem mezi termíny manželé a bývalí (rozvedení) manželé, resp. manžel a bývalý (rozvedený) manžel. Termín manželé, resp. manžel je tedy použit i v situacích, kdy se formálně vzato již jedná o bývalé manžele, resp. bývalého manžela. Tato skutečnost jistě nečiní žádných nejasností, ale pro vyloučení všech pochybností jsem přesto považoval za vhodné ji zmínit. Okrajem lze uvést, že takovým způsobem se tyto termíny používají i v odborné literatuře, jsou takto pojímány i do publikovaných rozhodnutí soudů, včetně soudu Nejvyššího a Ústavního a v neposlední řadě je takto (formálně nesprávně) používá sám zákonodárce (viz např. ustanovení § 150 odst. 2 ObčZ).

8. Abstrakt

Ve své disertační práci se zabývám problematikou rozvodu manželství a jeho občanskoprávními důsledky. Asi těžko bychom v reálném životě hledali právní institut, který v průběhu času doznal takových změn jako právě rozvod manželství a s ním spojené důsledky v občanskoprávní oblasti.

Při práci jsem si kladl za cíl seznámit se především s dostupnými teoretickými prameny, ať již komentářovou literaturou, odbornými monografiemi, právníckými učebnicemi či v neposlední řadě také odbornými časopisy, a to jak tištěnými, jako jsou například Právní rozhledy, Soudní rozhledy, Rodinné právo, Právo a rodina, Právní rádce, včetně časopisů, které jsou vydávány příslušnými odbornými profesními komorami – Bulletin advokacie (Česká advokátní komora), Ad Notam (Notářská komora České republiky) či Komorní listy (Exekutorská komora České republiky), tak i elektronickými, jako například epravo.cz či eLAW.cz. Pokud na nějakou oblast existovalo více relevantních právních názorů, snažil se tuto pluralitu zaznamenat a v jejím rámci zaujmout sám vlastní stanovisko.

Protože téma mé disertační práce spočívá ve zkoumání platného objektivního práva, velký důraz jsem se také snažil klást na propojení s judikaturou, ať již obecných soudů nebo soudu ústavního. Pokud se tato judikatura v průběhu let vyvíjela, původně nejednotně či dokonce protichůdně vyslovované právní názory se sjednocovaly, snažil jsem se ve své práci tento zaznamenat a popsat také tento vývoj včetně jeho příčin.

Práce je rozčleněna do několika částí. Hlavní rozdělení je na část týkající se samotného rozvodu manželství a část týkající se jeho právních důsledků. Obě tyto části jsou poté dále členěny.

Část zaměřená na rozvod manželství spočívá nejprve na krátkém historickém exkurzu. Toto historické porovnání celkového vývoje považuji za důležité zejména z toho důvodu, že změny, které v průběhu staletí rozvod manželství dotvářely, nebyly pouze v oblasti právní. Změny, které měly a mají vliv na institut rozvodu manželství, nastávaly

průběžně a lze je zaznamenat snad ve všech rovinách, ať již je to rovina společenská (rozvod přestal být chápán jako doživotní stigma), nebo rovina sociálně-ekonomická (zvyšující se majetková soběstačnost osoby jako jednotlivce, jehož ekonomická existence již není nutně vázána na spolužití s jinou osobou), či rovina náboženská (pokles vlivu církve, zejména katolické, pro niž je nezrušitelnost manželství historicky jedním z hlavních témat). Jedná o jakési spojené nádoby, kdy společenské (neprávní) změny posunují kupředu i vývoj příslušné právní úpravy, ale zároveň to platí i naopak – změny právní úpravy se následně projeví v tom, že institut rozvodu manželství je dostupnější a tím se opět o něco zvýší jeho společenské využití. Z institutu, který je nejprve nemožný, posléze je sice připuštěn, ale navázán na nemalé množství různých omezení a podmínek včetně například souhlasu obou zúčastněných stran, se postupně stává institutem tak hojně užívaným.

Další část mé disertační práce, která se týká platné právní úpravy rozvodu manželství, je pak rozčleněna na pohled z úhlu hmotněprávního a pohled z úhlu práva procesního. Pozornost jsem ve své práci věnoval všem třem variantám rozvodu, resp. rozvodu v základní podobě a jejich dvou variantách, kde rozhraničující kritérium je tvořeno jednak s ohledem na obligatorní zjišťování příčin rozvratu, jednak dočasně existující možnost zamítnutí návrhu na rozvod aplikací ustanovení o tzv. tvrdostní klauzuli. Prostor byl poskytnut jak zjišťování jejich odlišností a specifík, tak i jejich vzájemnému vztahu. Stejně tak při zkoumání procesněprávní stránky rozvodu manželství jsem se snažil pojmut jak všechna obecná specifika řízení o rozvod manželství, tak i specifika vztahující se k jednotlivým rozvodovým variantám.

Část zaměřená na zkoumání důsledků rozvodu manželství je uvedena nejprve výčtem a popisem několika hlavních důsledků v oblasti jiné než občanskoprávní, neboť ani tyto jsem nepovažoval za bezvýznamné. Zmínil jsem například hlavní důsledky v trestněprávní oblasti, v oblasti práva sociálního zabezpečení či oblasti finančního práva. Hlavní pozornost jsem však pochopitelně zaměřil na občanskoprávní důsledky. Takových oblastí, kterých se rozvod manželství přímo dotýká, je totiž nemálo.

Občanskoprávní důsledky rozvodu manželství jsem nejprve rozčlenil na skupinu důsledků statusových a skupinu důsledků majetkových. Posléze uvedená skupina je poměrně obsáhlá a zahrnuje celou řadu různých právních vztahů.

Pozornost jsem věnoval nejprve otázkám výživného, na které má rozvod manželství přímý a zásadní vliv. Nejedná se pouze o vyživovací povinnost mezi manželi navzájem za trvání manželství, ale také vyživovací povinnost rozvedeného manžela a v neposlední řadě vyživovací povinnost k případným dětem.

Dále jsem se ve své práci zaměřil na společné jmění manželů, neboť také tuto oblast rozvod manželství zásadním způsobem zasáhne. Zvláštní pozornost jsem v této souvislosti věnoval také ochraně majetkových zájmů třetích osob (věřitelů), neboť i jejich práv se rozvod manželství přímo dotýká, byť ony samy účastníkem rozvodového řízení nejsou.

Další důležitou skupinou vztahů, které rozvod manželství ovlivní, je otázka společného bydlení manželů. V práci jsem se zaměřil na vymezení důsledků s ohledem na různé možnosti, jakými manželé své bytové potřeby uspokojovali. Zkoumal jsem rozvodové důsledky s ohledem na právní důvod užívání předmětu uspokojujícího bytovou potřebu manželů (vlastní bydlení/nájemní bydlení), či jeho druh (dům/byt). V případě nájemního bydlení jsem se také snažil neopomenout zejména specifickou skupinu družstevního bydlení.

V neposlední řadě jsem se ve své práci zabýval i dalšími občanskoprávními důsledky rozvodu manželství, například důsledky v oblasti dědění, ochrany osobnosti či při běhu promlčecí doby.

Dospěl-li jsem ve své práci k vlastnímu přesvědčení, že nějaká zkoumaná oblast by de lege ferenda zasloužila zvýšenou pozornost a změnu, vyjevil jsem tento názor včetně odůvodnění, které právní úvahy mě k němu vedly. Samozřejmě jsem nemohl opomenout ani naprosto zásadní legislativní změnu, a sice že v průběhu tvorby mé práce došlo k dokončení legislativního procesu a přijetí nového občanského zákoníku. Legislativní proces byl v této oblasti završen, když po schválení oběma komorami Parlamentu České republiky k normě dne 20. února 2012 připojil svůj podpis i prezident republiky. Norma by měla nabýt účinnosti dne 1. ledna 2014. Snažil se tedy také o základní srovnání původní právní normy s touto novou a vymezení nejvýraznějších změn, které se tématu mé disertační práce

týkají. V poslední části práce jsem shrnul závěry, které jsem v disertační práci učinil a stručně se zamyslel nad možnými změnami de lege ferenda.

9. Abstract

My dissertation thesis is concerned with the theme of divorce and its civil-law consequences. It would be difficult to find any other legal concept in the real life that has undergone so many changes as divorce and the associated civil-law consequences.

While compiling this thesis I strived to become acquainted primarily with any available theoretical sources, such as commentary literature, specialised books, legal textbooks and, last but not least, also specialised magazines, both printed, such as *Právní rozhledy*, *Soudní rozhledy*, *Rodinné právo*, *Právo a rodina* and *Právní rádce*, including magazines published by relevant professional chambers – *Bulletin advokacie* (Czech Bar Association), *Ad Notam* (Notary Chamber of the Czech Republic) and *Komorní listy* (Chamber of Distainers of the Czech Republic), and the electronic ones, such as *epravo.cz* or *eLAW.cz*. Where relevant legal opinions on a particular matter varied, I recorded this plurality of opinions and, at the same time, I formulated my own stance.

As the topic of my thesis consisted in studying applicable law, I heavily stressed that account should be taken of any decisions of general courts as well as of the Constitutional Court. Where the court case-law had been developing over the years and either inconsistent or even contradictory legal opinions had unified, I recorded and described this development and its causes in my thesis.

The thesis is divided into several parts. First, it is divided into a part concerning divorce as such and a part dealing with its legal consequences. Both parts are then subdivided.

The part on divorce is introduced by a short historical overview. I consider this historical overview of the entire development important, especially because these changes in divorce arising in the course of centuries were not only of legal nature. Changes that influenced or influence the subject of divorce kept occurring from time to time and can be traced at any level, be it community level (divorce stopped to be perceived as life-long stigma), or socio-economic level (increasing financial independence of individual persons

who no longer have to rely on cohabitation with another person), or religious level (fading influence of the Church, especially the Catholic Church, which has historically always dealt with irrevocability of marriage as one of its major topics). These levels actually work like communicating vessels where social (non-legal) changes prompt developments in the relevant legal regulations, and vice versa – changes in the legal regulations will consequently be reflected in increased accessibility of divorce, thus contributing to the frequency of its use in the community. From initially almost an unacceptable concept which was later permitted, yet bound to many diverse restrictions and conditions, including e.g. consent of both parties, the divorce has gradually evolved in a frequently used instrument.

The next part of my thesis, which is concerned with the applicable legal regulations on divorce, is divided into a chapter discussing the topic from the viewpoint of substantive law and a chapter looking at divorce from the viewpoint of procedural law. In my thesis I dealt with all three types of divorce, i.e. divorce in its basic form and its two variants diversified by the criterion of compulsory finding of the cause of the breakdown of the marriage and the temporary possibility to dismiss the claim for divorce by application of a so-called “harshness clause”. I also dedicated certain space in my work to identification of differences among them and their specific features as well as their mutual relations. At the same time, while studying the procedural aspects of divorce, I tried to encompass all general features of divorce proceedings as well as features characteristic for individual divorce types.

The part studying consequences of divorce is introduced by a list and description of several key consequences in other than civil law, as I did not disregard them as unimportant. I mentioned, for instance, the key impacts from the viewpoint of criminal law, social security law and finance law. However, I naturally focused mainly on civil-law consequences. Indeed, these consequences of divorce of a marriage are not scarce at all.

I classified the civil-law consequences of divorce of a marriage into a category of status consequences and category of property consequences. The latter category is rather extensive and includes a large number of diverse legal relations.

First, I paid attention to maintenance and support issues, which are a direct and essential impact of divorce. This does not involve only the mutual maintenance of spouses during the marriage, but also the duty to maintain and support the divorced spouse and, last but not least, also the duty to maintain and support children, if any.

Furthermore, my thesis deals with community property of spouses as divorce will bring serious implications for it. I paid special attention to protection of property interests of third persons (creditors) as their rights may be directly affected by divorce, although third persons themselves are not parties to divorce proceedings.

Another important area of relations influenced by divorce is the aspect of common housing of the spouses. In my thesis, I focused on determining these consequences based on the diverse ways spouses satisfied their housing needs. I analysed these divorce consequences in view of the legal title to use the place where the spouses lived (own housing/rented housing) or based on its type (house/flat). In case of rented housing I did not omit, in particular, the specific category of cooperative housing.

Last but not least, I also dealt with other civil-law consequences of divorce, such as consequences in probate law, protection of personal rights or running of the limitation period.

Where I concluded in my thesis that any of the studied areas would deserve more attention and changes *de lege ferenda*, I expressed this opinion and described what legal considerations led me to such a conclusion. As a matter of fact, I could not omit essential legislative amendment of this area that is currently being adopted; indeed, the legislative procedure was completed and the new Civil Code passed during the process of drawing up this thesis. The legislative procedure in this matter was completed when the bill, which had been approved by the two chambers of the Parliament of the Czech Republic, was signed by the President of the Czech Republic on 20 February 2012. Now it is ready to become effective on 1 January 2014. For this reason, I also compared the original legal regulation with the new one and defined the most important changes relevant to the subject-matter of

my thesis. In the last part of my thesis, I summarised the conclusions I had made in the thesis and I briefly dealt with the possible changes de lege ferenda.

10. Seznam použitých zdrojů

10.1 Knižní literatura

- Bakalář, E., a kol., Rozvodová tematika a moderní psychologie, Praha: Karolinum, 2006, s. 68-75
- Bakalář, E., Nováková, M., Novák D., a kol., Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996
- Bičovský, J., Holub, M., Pokorný, M., Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009, s. 41
- Blažek, J., Stavební zákon s komentářem a prováděcími vyhláškami, 2. aktualizované vydání, Olomouc: Anag, 2009
- Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. (eds), Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví. Mezinárodní politologický ústav, Brno : Masarykova univerzita, 2009
- Bridgeman, J., Keating, H., Lind, C., Responsibility, Law and the Family, Hampshire: Ashgate Publishing Limited, (University of Sussex), 2008, s. 252
- Bring, F., M., Schneider, E., C., Teitelbaum, E., L., Family Law in Action, Ohio, Cincinnati: Anderson Publishing, 1999
- Castillo Rugeles, J., A., Derecho de familia, Bogotá, Colombia: Leyer grupo editorial, 1999
- David, L., Ištváněk, F., Javůrková, N., Kasíková, M., Lavický, P., a kol. Občanský soudní řád, Komentář, I díl, Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009
- Drápal, L., Bureš, J. a kol., Občanský soudní řád, Komentář, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009
- Dvořák, J., a kol., Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám, Praha: Wolters Kluwer, 2009
- Dvořák, J., Spáčil, J., Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře, 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011
- Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004

- Dvořák, T., Bytové družstvo: převody družstevních bytů a další aktuální otázky, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009
- Dvořák, T., Družstevní právo, 3. vydání, Praha: C.H Beck, 2006
- Eliáš, K., Občanský zákoník – velký akademický komentář, 1. svazek, Praha: Linde Praha, 2008
- Fiala, M., Kindl, M., a kol., Občanský zákoník. Komentář, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009
- Fila, J., Korecká, V., Kůrka, V., Vlastnictví a nájem bytů, 3. aktualizované a přepracované vydání, Praha: Linde, 2005
- Francová, M., Dořáková Závodská, J., Rozvody, rozchody a zánik partnerství, 2. aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010
- Hendrych, D. a kol. Právní slovník, Praha : C.H.Beck, 2009
- Holub, M. a kol., Občanský zákoník, komentář, Praha : Linde Praha, 2002
- Holub, M. Fiala, J., Bičovský, J., Občanský zákoník, poznámkové vydání s judikaturou a literaturou, 12. aktualizované vydání, Praha: Linde Praha, 2006
- Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M., Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde, 2009
- Holub., M., Nová., H., Ptáček, L., Sladká Hyklová, J., Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími, 9. aktualizované a přepracované vydání, Praha: Leges, 2011
- Holub., M., Nová., H., Zákon o rodině a předpisy související, 4. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1.4.2000, Praha: Linde Praha, 2000
- Homer, H., C., Glowinsky, C., Domestic Relation – Cases and Problems, 4. vydání, St. Paul, Minnesota: West Publishing, Library of Congress, 1993
- Hrušáková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009,
- Jelínek, J., a kol., Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, 1. vydání podle nové právní úpravy účinné od 1.1.2010, Praha: Leges Praha, 2009
- Klabouch, J., Manželství a rodina v minulosti. 1. vydání, Praha: Orbis, 1962

- Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002
- Kovářová, D., Rodina a výživné, Vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných, Praha: Leges, 2011
- Králíčková, Z., Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 2003
- Králíčková, Z., Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva, Brno: Masarykova univerzita, 2009
- Králík, M., Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2011
- Kratochvíl, V., a kol., Kurs trestního práva, Trestní právo hmotné, obecná část, Praha: C.H.Beck, 2009
- Malý, K. a kolektiv, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 2. upravené vydání, Praha : Linde Praha, 1999
- Mastela, M., Dobešová, L., Bajura, J., Občanský zákoník v dotazech a odpovědích, Olomouc: Anag, 2011
- Planková, O., Rozvod manželstva v československom práve, Bratislava: Osveta, 1964
- Plecítý, V., Skřejpek, M., Salač, J., Šíma, A., Základy rodinného práva, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009
- Radimský, J., Radvanová, S. a kol., Zákon o rodině, Komentář, Praha : Panorama, 1989
- Radvanová, S., Zuklínová, M., Kurs občanského práva: instituty rodinného práva, Praha: C.H.Beck, 1999
- Salač, J., Nájemní smlouva jako právní důvod bydlení, Praha: Univerzita Karlova, 2003
- Salač, J., Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004
- Šínová, R., a kolektiv, Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice, Německu a jejich aktuální problémy, Praha: Leges, 2010
- Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol., Obchodní zákoník, Komentář, 13. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010

- Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník, Komentář, 10. vydání. Praha. C.H.Beck, 2006
- Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kolektiv, Občanský zákoník, edice Velké komentáře, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009
- Veselá, R. a kol. Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy, 2. vydání, Praha: Eurolex Bohemia, 2005
- Waltr, R., Zákon o soudních poplatcích a předpisy související, komentář, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2006

10.2 Časopisecká literatura

- Brejlová, K., Řízení o rozvod manželství a dohody o vypořádání vzájemných majetkových vztahů manželů pro dobu po rozvodu dle ustanovení § 24a odst. 1 zákona o rodině, Ad Notam, ročník 2011, číslo 1
- Dvořáková, J., Byt po rozvodu, Rodinné právo, ročník 1999, číslo 4
- Frinta, O., Tégl, P., O návrhu nového občanského zákoníku a jeho kritice (a taky o kontinuitě a diskontinuitě), ročník 2009, číslo 14
- Haderka, J., Rozvod a rozvodové řízení od účinnosti zákona č. 91/1998, Právní praxe, ročník 1998, číslo 6
- Hrušková, M., Novák T., Bulletin advokacie, ročník 1999, číslo 5
- Jehlička, O., Bytové náhrady, Právní praxe, ročník 1993, číslo 1
- Kordač, Z., K odpovědnosti manžela za závazky v SJM přijaté druhým z manželů, Bulletin advokacie, ročník 2008, číslo 1-2
- Kornel, M., Kam kráčíš vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem?, Právní rozhledy, ročník 2011, číslo 3
- Kotulková, J., Rozvod manželství s nezletilými dětmi, Právní rádce, ročník 2008, číslo 7
- Kovářová, D., Rodinné právo v připravované rekodifikaci občanského práva, Rodinné právo, Linde Praha, ročník 2008, číslo 2
- Králíčková, Z., Vypořádání společného jmění manželů a obecná výkladová pravidla a zásady právní, Bulletin advokacie, ročník 2006, číslo 10

- Králíčková, Z.: Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely podle velké novely zákona o rodině účinné k 1. 8. 1998, Právní rozhledy, ročník 1998, číslo 8
- Králík, M., Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe, Právní rozhledy, ročník 1998, číslo 7
- Křeček, S., Zamyšlení nad návrhem nového občanského zákoníku, Bulletin advokacie, ročník 2008, číslo 9
- Lavický, P., Kritické poznámky ke koncepci návrhu občanského zákoníku, Právní rozhledy, ročník 2007, číslo 23
- Lužná, R., Výživné rozvedeného manžela a po zrušení registrovaného manželství, Právo a rodina, ročník, 2011, číslo 6
- Makarius, M., K aktuálním otázkám společného jmění manželů, Aplikované právo, ročník 2005, číslo 1
- Makarius, M., Zánik SJM a jeho vypořádání, Aplikované právo, ročník 2005, číslo 2
- Malenosvský, R., K žalobě na splnění závazku náležejícího do SJM, sjednaného jen s jedním z manželů, Právní rozhledy, ročník 2008, číslo 20
- Nová, H., Kyselá jablka rodinného práva, Právo a rodina, ročník 2001, číslo 6
- Petrov, J., Neplatnost právních jednání, Bulletin advokacie, ročník 2011, číslo 3
- Philippi, T. K některým aspektům převodu členských práv a povinností v bytovém družstvu, Právní rozhledy, 2008, číslo 3
- Pulkrábek, Z., Prikazuje § 24 odst. 1 ZOR soudu, aby zjistil příčiny rozvratu manželství?, Právní rozhledy, ročník 2011, číslo 2
- Schiller, M., Několik poznámek k výkladu ustanovení zákona o rodině, které upravují příspěvek rozvedeného manžela, Socialistická zákonnost, 1965, číslo 1
- Spáčil, J., členský podíl v bytovém družstvu jako součást společného jmění manželů, Právní fórum, ročník 2010, číslo 7
- Spáčil, J., Vojtek, P., Novela zákona o rodině a řízení o rozvod manželství, Soudní rozhledy, ročník 1998, číslo 3
- Svoboda, K., Zamyšlení nad povahou řízení o rozvod manželství, Jurisprudence, ročník 2011, číslo 2

- Tomášek, M., Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabitující jednotlivce v České republice, Sociologický časopis, ročník 2006, číslo 1
- Uhlířová, Z., Ad: K odpovědnosti manžela za závazky v SJM přijaté druhým z manželů, Bulletin advokacie, ročník 2008, číslo 6
- Vlasáková, L., Křížová, V., Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost manželů za závazky, AD Notam, ročník 2004, číslo 3
- Walter, U., Šesté sympozium o evropském rodinném právu na téma: rozvod manželství a vyživovací povinnost - Regensburg 10.–12. října 2002, Evropské právo, ročník 2003, číslo 2

10.3 Rozhodnutí soudu

- Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I.ÚS 1826/11 ze dne 07.03.2012
- Nález Ústavního soudu ČR sp.z. IV.ÚS 244/03, ze dne 08.04.2004
- Nález Ústavního soudu ČR sp.zn. I. ÚS 48/04, ze dne 27.01.2005
- Nález Ústavního soudu ČR sp.zn. I.ÚS 401/06, ze dne 26.10.2006
- Nález Ústavního soudu ČR sp.zn. II. ÚS 363/03, ze dne 20.01.2005
- Nález Ústavního soudu ČR sp.zn. III. ÚS 1206/09, ze dne 23.02.2010
- Nález Ústavního soudu ČR sp.zn. III. ÚS 470/97, ze dne 25.11.1999
- Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 606/04, ze dne 15.09.2005
- Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. I.ÚS 1441/11, ze dne 22.09.2011
- Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. I.ÚS 572/04, ze dne 23.03.2005
- Nález Ústavního soudu ČR sp.zn. II.ÚS 219/95, ze dne 12.06.1996
- Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 465/2002, ze dne 26.07.2002
- Usnesení Ústavního soudu ČR sp.zn. I.ÚS 236/07, ze dne 10.07.2007
- Usnesení Ústavního soudu ČR sp.zn. I.ÚS 3175/11, ze dne 08.03.2012
- Usnesení Ústavního soudu ČR sp.zn. III.ÚS 275/09, ze dne 12.03.2009
- Usnesení Ústavního soudu ČR, sp.zn. II. ÚS 249/97, ze dne 26.02.1998
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1112/2006, ze dne 23.05.2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 264/2001, ze dne 03.09.2002

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 2914/99, ze dne 25.10.2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1192/2007, ze dne 26.11.2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1439/2000, ze dne 30.08.2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1574/2003, ze dne 31.03.2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1658/98, ze dne 19.04.2000
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1659/2000, ze dne 17.10.2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1781/2004, ze dne 30.05.2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 2206/2009, ze dne 23.03.2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 2276/2006, ze dne 29.05.2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 2289/99, ze dne 22.02.2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 2296/2004, ze dne 18.04.2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 2433/99, ze dne 17.01.2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 2470/2000, ze dne 16.11.2000
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 264/2001, ze dne 03.09.2002
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 2921/2005, ze dne 19.03.2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 3110/2010, ze dne 22.08.2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 3242/2009, ze dne 22.08.2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 3515/2006, ze dne 05.02.2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 3637/2010, ze dne 05.03.2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 3942/2008, ze dne 29.04.2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 726/99, ze dne 31.07.2000
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 992/2010, ze dne 24.01.2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 28 Cdo 1512/2011, ze dne 02.05.2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2051/2001, ze dne 27.02. 2002
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2193/2005, ze dne 31.07.2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 257/2001, ze dne 14.06.2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 32 Odo 529/2003, ze dne 28.07.2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 20 Cdo 1849/2006, ze dne 31.07.2008

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 20 Cdo 1389/2003, ze dne 28.7.2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 20 Cdo 2085/2006, ze dne 27.9.2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 20 Cdo 2610/2009, ze dne 30.03.2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 20 Cdo 279/2003, ze dne 25.02.2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 20 Cdo 2925/2009, ze dne 24.08.2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 20 Cdo 612/2005, ze dne 22.08.2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 1076/2006, ze dne 17.6.2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 1638/2004, ze dne 30.05.2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 1731/2003, ze dne 16.03.2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 183/2008, ze dne 03.12.2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 20/2007, ze dne 26.9.2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 2281/2006, ze dne 03.10.2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 2380/2007, ze dne 22.05.2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 2437/2008, ze dne 17.10.2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 2534/2000, ze dne 05.02.2002
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 3272/2010, ze dne 14.12.2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 333/2002, ze dne 20.02.2003
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 3596/2006, ze dne 7.1.2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 684/2004, ze dne 27.09.2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 700/2004, ze dne 20.07.2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 798/2004, ze dne 07.03.2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 26 Cdo 1079/2003, ze dne 30.06.2003
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 26 Cdo 1629/2008, ze dne 17.02.2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 26 Cdo 2208/2003, ze dne 20.1.2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 26 Cdo 2299/2010, ze dne 12.10.2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 26 Cdo 2879/2005, ze dne 24.10.200
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 26 Cdo 2962/99, ze dne 17.01.2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 26 Cdo 298/2002, ze dne 03.04.2003

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 26 Cdo 400/2000, ze dne 29.01.2002
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 26 Cdo 485/2000, ze dne 27.02.2002
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 26 Cdo 98/2011, ze dne 08.06.2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 28 Cdo 1796/2007, ze dne 1.11.2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 30 Cdo 135/2004, ze dne 4.5.2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 30 Cdo 1803/2000, ze dne 26.09.2000
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 30 Cdo 2811/2007, ze dne 03.12.2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 31 Odo 677/2005, ze dne 12.09.2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 22 Cdo 20/2007, ze dne 26.09.2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 22 Cdo 2201/2005, ze dne 28.06.2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 33 Odo 642/2002, ze dne 29.11.2002
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 30 Cdo 2193/2005, ze dne 31.07.2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 32 Odo 1022/2004, ze dne 15.11.2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 30 Cdo 257/2001, ze dne 14.06.2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1754/2009, ze dne 09.02.2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 30 Cdo 257/2001, ze dne 14.06.2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 28 Cdo 4913/2009, ze dne 18.02.2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1506/2008, ze dne 17. 7. 2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 26 Cdo 400/2000, ze dne 29.01.2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 798/2004, ze dne 07.03.2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 23 Cdo 2060/98, ze dne 28.06.2000
- Rozsudek velkého senátu Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 31 Cdo 1038/2009, ze dne 09.03.2011
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 3 Cdo 95/92, ze dne 31.01.1994
- Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 23/2005
- Rozhodnutí Okresního soudu v Děčíně, sp. zn. 19 C 261/2000, ze dne 13.10.2000
- Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp.zn. 10 Co 459/2005, ze dne 05.10.2005
- Rozsudek Městského soudu v Praze č. j. 15 Co 505/2003, ze dne 30.03.2004

- Publikované soudní rozhodnutí R 6/1970
- Publikované soudní rozhodnutí R 21/1982
- Publikované soudní rozhodnutí R IV/1966
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze (SJS) 6 A 745/94
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR (Rc) 1 Cz 55/69
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. (Rc) 1 Cz 13/6
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 3 Cz 39/74
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Rv I 628/41, ze dne 10.09.1941
- Rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 8 sp. zn. 11 C 157/2006, dne 26. 3. 2009
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČR Cpj 36/77, ze dne 19.12.1977
- Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR Cpjn 38/98, ze dne 28.06.2000
- Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR sp.zn. Cpjn 19/2007, ze dne 12.05.2010
- Stanovisko Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky, sp.zn. Cpjn 204/2008, ze dne 14. dubna 2010 ve věcech péče o nezletilé děti v souvislosti s rozhodováním o rozvodu manželství
- Stanovisku občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. Cpjn 38/98, ze dne 28.06.2000
- Usnesení Nejvyššího soud ČR sp.zn. 30 Cdo 2128/2003, ze dne 22.04.2004
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 327/99, ze dne 29.07.1999
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 5015/2008, ze dne 24. 11. 2010
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 2881/2008, ze dne 27.04.2010
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 3636/2008, ze dne 13.08.2009
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 5170/2007, ze dne 27.04.2009
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn., 30 Cdo 2128/2003, ze dne 22.04.2004
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 20 Cdo 1064/2008, ze dne 30.06.2010
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 20 Cdo 1642/2004, ze dne 29.06.2005
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 20 Cdo 5143/2009, ze dne 26.10.2011

- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 20 Cdo 779/2006, ze dne 29.03.2007
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 21 Cdo 1758/2002, ze dne 30.4.2003
- Usnesení Nejvyššího soudu ČSR 1 Cz 5/75, ze dne 28.02.1975
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 21 Cdo 486/2002, ze dne 05.12.2002
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 1037/2004, ze dne 31.05.2004
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 220/2008, ze dne 02.06.2009
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 2779/2008, ze dne 22.06.2008
- usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 3039/2009, ze dne 09.02.2010
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 7 Tdo 1376/2003, ze dne 04.12.2003
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn.22 Cdo 552/2007, ze dne 21.01.2008
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 29 Cdo 270/2009, ze dne 28.07.2011
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1144/2009-699, ze dne 16.06. 2010
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 3961/2011, ze dne 14.12.2011
- Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 17 Co 46/2003, ze dne 24.11.2003
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 326/2004, ze dne 04.05.2004
- Zásady projednané presidiem Nejvyššího soudu ČSR dne 12.11.1965, Prz 51/65

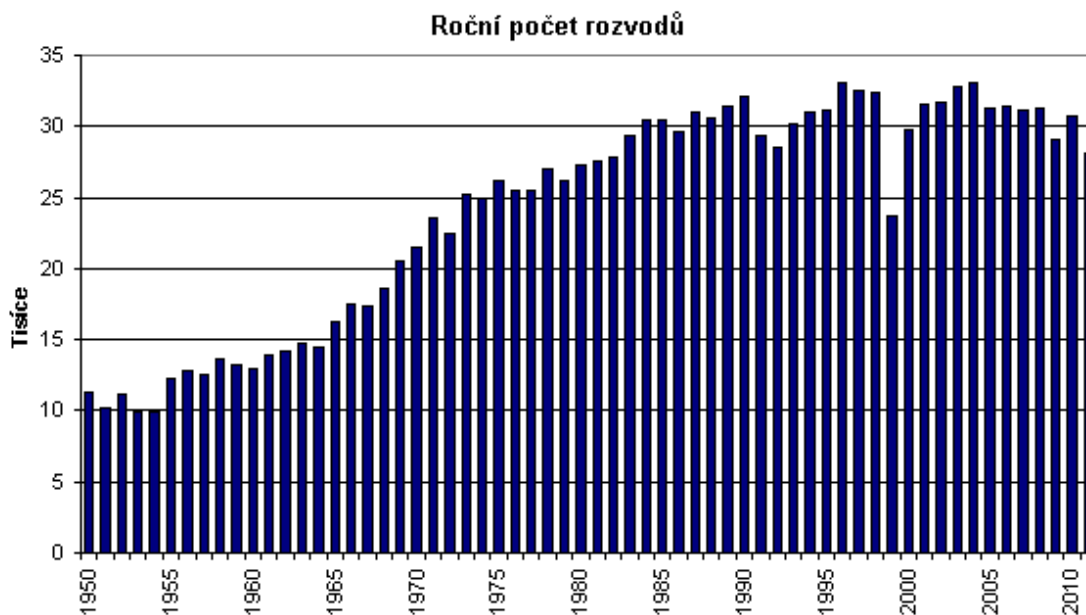
10.4 Ostatní zdroje

- Úřední věstník L 012, 16/01/2001 S. 0001 – 0023, text dostupný v aplikaci EUR-Lex na adrese: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R0044:CS:HTML>
- Úřední věstník L 338, 23/12/2003 S. 0001 – 0029, text dostupný v aplikaci EUR-Lex na adrese:<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003R2201:cs:HTML>
- Zdražil, V., Pro peněženku je výhodnější být svobodná matka než vdaná, iDNES.cz, Zdroj: http://finance.idnes.cz/pro-penezenku-je-vyhodnejsi-byt-svobodna-matka-nez-vdana-peo-/viteze.aspx?c=A090820_102418_viteze_hru
- Webové stránky Ministerstva financí ČR dostupné na: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/tiskove_zpravy_24306.html?year=2006

- epravo.cz, 2002, článek Změna příjmení po rozvodu manželství a jak je to se přijmením dítěte po rozvodu rodičů, zdroj: <http://www.epravo.cz/top/clanky/zmena-prijmeni-po-rozvodu-manzelstvi-a-jak-je-to-se-prijmenim-ditete-po-rozvodu-rodicu-18258.html>
- epravo.cz, 2002, článek Rozvod a jeho následky z hlediska výživy manžela, zdroj: <http://www.epravo.cz/top/clanky/rozvod-a-jeho-nasledky-z-hlediska-vyzivy-manzela-15951.html>
- peníze.cz - Jaký majetek tvoří společné jmění manželů, dostupné na <http://www.penize.cz/exekuce-a-exekutori/18843-jaky-majetek-tvori-spolecne-jmeni-manzela>
- Novák., A., Právní úprava vyvlastnění mezi lety 1948 – 1989 a její odraz v restitučních předpisech, právní portál epravo.cz, r. 2003, dostupné na <http://www.epravo.cz/top/clanky/pravni-uprava-vyvlastneni-mezi-lety-1948-1989-a-jeji-odraz-v-restitucnich-predpisech-21970.html>
- JUDr. Pavel Vrchá, soudce Nejvyššího soudu České republiky, Výživné rozvedeného manžela, 2010, dostupné na <http://vrcha.webnode.cz/news/vyzivne-rozvedeneho-manzela>
- JUDr. Pavel Vrchá, soudce Nejvyššího soudu České republiky, Ze zasedání občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR konaného dne 8. února 2012, publikováno dne 10.02.2012, dostupné na <http://vrcha.webnode.cz/news/ze-zasedani-obcanskopravniho-a-obchodniho-kolegia-ze-dne-8-unora-2012/>
- Věcný záměr občanského zákoníku z roku 2000 (s úpravami po projednání v odborných komisích LRV a v Legislativní radě vlády), dostupný na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti České republiky, <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>
- Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku
- Digesta Corpus iuris civilis
- Katechismus katolické církve
- Deuteronomium (5. Kniha Mojžíšova)

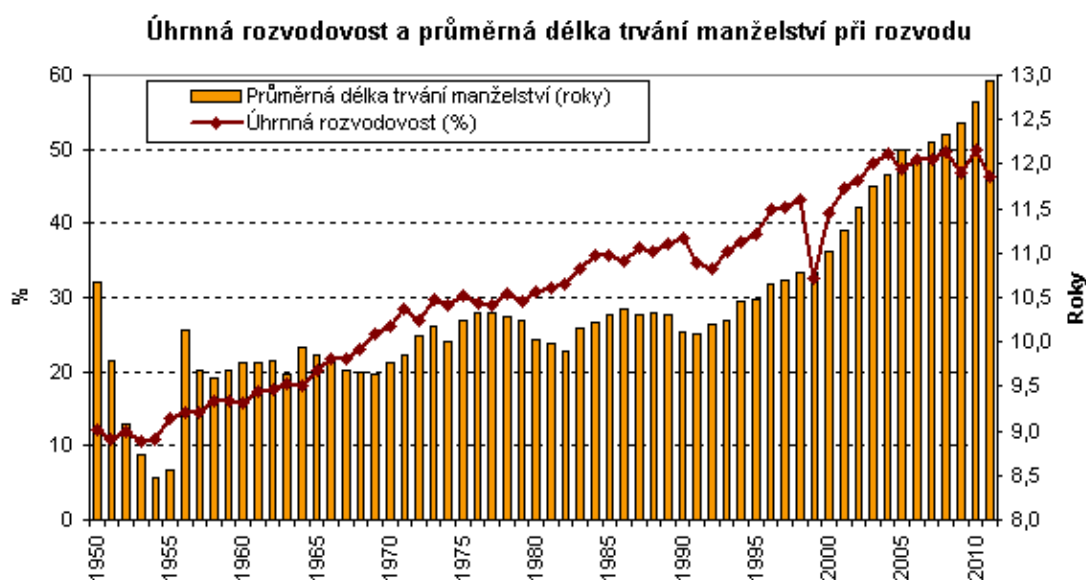
11. Přílohová část

11.1 Vývoj počtu rozvodů u nás od roku 1950 do současnosti

Zdroj: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

11.2 Úhrnná rozvodovost u nás od roku 1950 do současnosti

Úhrnná rozvodovost udává podíl manželství končících rozvodem (za předpokladu zachování intenzit rozvodovosti podle délky trvání manželství z daného roku po dalších zhruba třicet let). Zdroj: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>